

**DİN VE SOSYAL BÜTÜNLEŞME: FARKLILIK VE
BİRLİKTE YAŞAMA (GÖKSUN ÖRNEĞİ)**

Bahset KARSLI

Doktora Tezi

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Prof. Dr. Niyazi USTA

2012

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Bahset KARSLI

**DİN VE SOSYAL BÜTÜNLEŞME: FARKLILIK VE BİRLİKTE
YAŞAMA (GÖKSUN ÖRNEĞİ)**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Niyazi USTA**

ERZURUM – 2012

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

27/04/2012

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Din ve Sosyal Bütünleşme: Farklılık ve Birlikte Yaşama (Göksun Örneği)” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Bahset KARSLI

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Niyazi USTA danışmanlığında, Bahset KARSLI tarafından hazırlanan bu çalışma 27/04/2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Din Sosyolojisi Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Niyazi USTA

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. M. Zeki İŞCAN

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Fazlı POLAT

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Mustafa MACİT

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. ... / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
TABLOLAR LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER DİZİNİ	XXIII
ÖNSÖZ.....	XXIV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ	3
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	6
1.3. ARAŞTIRMADA DENENCE.....	8
1.4. ARAŞTIRMADA SAYILTI.....	8
1.5. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ.....	10
1.6. ARAŞTIRMADA KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	11
1.7. ARAŞTIRMADA KURAMSALLIK, YÖNTEM VE TEKNİKLER.....	12
1.7.1. Kuramsallık	12
1.7.2. Araştırmanın Modeli.....	17
1.7.3. Veri Toplama Aracının Hazırlanması Ve Uygulanması.....	21
1.7.4. Kullanılan Ölçme Araçlarının Geçerlik-Güvenirlik Çalışmaları.....	24
1.7.4.1. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği.....	24
1.7.4.2. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği.....	26
1.7.4.3. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği.....	28
1.7.4.4. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği.....	30
1.7.4.5. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği.....	32

1.7.4.6. Avarlara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği.....	34
1.7.4.7. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği.....	36
1.7.4.8. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği.....	38
1.7.4.9. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği.....	40
1.7.4.10. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği.....	42
1.7.5. Verilerin Analizi	44

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. GÖKSUN İLÇESİNİN TARİHSEL, KÜLTÜREL VE SOSYO-EKONOMİK YAPISI.....	45
2.2. SOSYAL MESAFE	48
2.3. SOYAL GRUP.....	50
2.4. FARKLILIK (ANLAMLI ÖTEKİLİK) VE “ÖTEKİLİK”	54
2.4. ASLİ VE TALİ SOSYALİZASYON.....	62
2.5. SİMGESEL(SEMBOLİK) ETKİLEŞİMCİLİK.....	67
2.6. ETNOMETODOLOJİ.....	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ	74
3.1.1. Araştırmaya Katılanların Cinsiyet Durumuna Göre Dağılımı	74
3.1.2. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumuna Göre Dağılımı	76
3.1.3. Araştırmaya Katılanların Medeni Durumuna Göre Dağılımı	78
3.1.4. Araştırmaya Katılanların Gelir Durumuna Göre Dağılımı	79
3.1.5. Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	82
3.1.6. Araştırmaya Katılanların Meslek Durumlarına Göre Dağılımı.....	83

3.1.7. Araştırmaya Katılanların Çocukluklarının Geçtiği Yer Durumuna Göre Dağılımı	83
3.1.8. Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yer Durumuna Göre Dağılımı	85
3.1.9. Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Durumuna Göre Dağılımı	86
3.1.10. Araştırmaya Katılanların İkincil Kimlik Durumuna Göre Dağılımı.....	87
3.1.11. Araştırmaya Katılanların Birincil ve İkincil Kimlik Durumuna Göre Dağılımı	88
3.1.12. Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşüne En Fazla Etki Eden Kurum Durumuna Göre Dağılımı	92
3.1.13. Araştırmaya Katılanların Farklı Gruplara İlişkin Düşüncelerini En Çok Edindikleri Kaynak Kurum Durumuna Göre Dağılımı.....	93
3.2. FARKLI GRUPLARA KARŞI SOSYAL MESAFE PUAN ORTALAMALARI	95
3.2.1. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları	103
3.2.2. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları	107
3.2.3. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları	110
3.2.4. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları	113
3.2.5. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları	115
3.2.6. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları	117
3.2.7. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları	119
3.2.8. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları	121
3.2.9. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Avarlara Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları	123

3.2.10. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları	125
3.3. FARKLI GRUPLARA KARŞI SOSYAL MESAFE PUANLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	128
3.3.1. Araştırmaya Katılanların Cinsiyet Değişkenine Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve T-Testi sonuçları.....	129
3.3.2. Araştırmaya Katılanların Yaş Değişkenine göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafeleri (Korelasyon).....	139
3.3.3. Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	144
3.3.4. Araştırmaya Katılanların Gelir Durumuna Göre Farklı Gruplara Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon).....	152
3.3.5. Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	154
3.3.6. Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	159
3.3.7. Araştırmaya Katılanların Çocukluklarının Geçtiği Yere Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	171
3.3.8. Araştırmaya Katılanların Oturdıkları Yere Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	173
3.3.9. Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	180
3.3.10. Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	196

3.3.11. Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	212
---	------------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN TÜMÜNE GÖRE FARKLI GRUPLARA KARŞI SOSYAL MESAFELERİ (Korelasyon)

4.1. FARKLI GRUPLARIN BİRBİRİNE KARŞI SOSYAL MESAFELERİ (KORELASYONLAR)	230
4.1.1. Araştırmaya Katılanların Bütününe Göre Farklı Gruplarla Türkler Arasındaki Sosyal Mesafe (Korelasyon).....	232
4.1.2. Araştırmaya Katılanların Bütününe Göre Kürtler, Aleviler, Kürt Aleviler, Türk Aleviler ve Abdallar Arasındaki Sosyal Mesafe (Korelasyon) ..	235
4.1.3. Araştırmaya Katılanların Bütününe Göre Çerkesler, Avarlar, Dindarlar ve Çeçenler Arasındaki Sosyal Mesafe (Korelasyon).....	238
4.1.4. Araştırmaya Katılanların Bütününe Göre Çerkeslerle Kürtler, Aleviler, Kürt Aleviler, Türk Aleviler ve Abdallar Arasındaki Sosyal Mesafe (Korelasyon).....	241
4.1.5. Araştırmaya Katılanların Bütününe Göre Avarlar, Dindarlar ve Çeçenlerle Kürtler, Aleviler, Kürt Aleviler, Türk Aleviler ve Abdallar Arasındaki Sosyal Mesafe (Korelasyon).....	243
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER.....	249
KAYNAKÇA	261
EKLER.....	268
Ek-1 Anket Formu	269
Ek 2: Anket İzin Belgesi	270
ÖZGEÇMİŞ.....	271

ÖZET**DOKTORA TEZİ****DİN VE SOSYAL BÜTÜNLEŞME: FARKLILIK VE BİRLİKTE YAŞAMA
(GÖKSUN ÖRNEĞİ)****Bahset KARSLI****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Niyazi USTA****2012, 296 sayfa****Jüri: Prof. Dr. Niyazi USTA (Danışman)****Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR****Prof. Dr. M. Zeki İŞCAN****Doç. Dr. Fazlı POLAT****Doç. Dr. Mustafa MACİT**

Bu çalışma, *Emory Bogardus*'un 1925 yılında ABD'de farklı ırklara karşı ilk defa uyguladığı sosyal mesafe ölçeğini temel almaktadır. Bu ölçek geliştirilerek farklılık ve birlikte yaşama perspektifinden farklı grupların sosyal mesafelerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Anket sahası, tarihten beri farklı grupların yaşadığı Kahramanmaraş'ın Göksun ilçesidir. Sosyal mesafe tutum sorularıyla bölge insanın farklı gruplarla kurduğu ilişki formları tespit edilmiştir. Aynı zamanda katılımcıların betimsel özellikleriyle ve grupların birbirlerine karşı korelasyonlarıyla, farklı gruplara karşı sosyal mesafe düzeyinin zihniyet temeli analiz edilmek istenmiştir.

Çalışmada, nitel ve nicel tekniklerin birbirlerini destekler şekilde kullanımı esas alınmıştır. Araştırmanın kavramsal kurgusu genel hatlarıyla verilmiş olup genel teorik analizi ise, tabloların sonuçlarıyla birlikte ele alınmıştır. Gruplar arası sosyal mesafe düzeylerini değerlendirirken esas alınan ilkeler şunlardır: Farklı grupların birbirlerini tanımaları, yüz-yüze ilişki kurmaları, grup içinde kazanılan sosyal kimlik, gündelik hayatın farkındalık doğurması, ön yargı ve kalıp yargıların durağanlaşması ve çeşitli kıstaslarda yöneltilen sosyal mesafe tutum soruları.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Mesafe, Farklılık, Birlikte Yaşama, Sosyalizasyon.

ABSTRACT

Ph. D. DISSERTATION

**RELIGION AND SOCIAL INTEGRATION: DIVERSTIY AND LIVING
TOGETHER (GÖKSUN SAMPLE)**

Bahset KARSLI

Advisor: Prof. Dr. Niyazi USTA

2012, Page: 296

Jury: Prof. Dr. Niyazi USTA (Advisor)

Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR

Prof. Dr. M. Zeki İŞCAN

Assoc. Prof. Dr. Fazlı POLAT

Assoc. Prof. Dr. Mustafa MACİT

In this study, for the first time in 1925 Emory Bogardus applied the social distance scale against the different races in the United States. This scale was developed from the perspective of different groups living together in difference, and is intended to measure social distances. The survey area is Göksun county in Kahramanmaraş, a historical city inhabited by different groups throughout time. With social distance attitude questions the people living in that regions state of relation have been identified. At the same time with descriptive characteristics of participants and relationships of the groups against each other, different groups were to be analyzed against the foundation of the mentality level of social distance.

The study is based on the use of qualitative and quantitative techniques together. General theoretical analysis of the conceptual construct of the research are given in general terms, the tables are discussed together with the outcome. Assessing the level of social distance between groups from which the principles are: Different groups know each other, building face-to-face relationship, gaining a social identity within the group, awareness of everyday life, stereotypes against stabilization and social distance of various attitude questions.

Key Words: Social Distance, Difference, Living Together, Socialization.

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Akt.	: Aktaran
Bkz.	: Bakınız
C. Ü.	: Cumhuriyet Üniversitesi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Dğtm.	: Dağıtım
Ed.	: Editör
İSAM	: İslami Araştırmalar Merkezi
Krş.	:Karşılaştırınız
M. Ü. İ. F. V.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
MEB	: Milli Öğrenim Bakanlığı
s.	: Saysa
v. b.	: Ve Benzerleri
v. d.	: Ve Devamı
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan(lar)
Yay.	: Yayınları/Yayınevi/Yayıncılık

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Türklere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Barlett's Testi sonuçları	25
Tablo 2: Türklere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları.....	25
Tablo 3: Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Barlett's Testi sonuçları	26
Tablo 4: Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları.....	27
Tablo 5: Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Barlett's Testi sonuçları	28
Tablo 6: Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları.....	29
Tablo 7: Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Barlett's Testi sonuçları	30
Tablo 8: Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları.....	31
Tablo 9: Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Barlett's Testi sonuçları	32
Tablo 10: Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları.....	33
Tablo 11: Avarlara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Barlett's Testi sonuçları	34
Tablo 12: Avarlara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları.....	35
Tablo 13: Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Barlett's Testi sonuçları	36
Tablo 14: Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları.....	37
Tablo 15: Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Barlett's Testi sonuçları	38

Tablo 16: Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör Ve Madde Analiz Sonuçları	39
Tablo 17: Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Barlett's Testi sonuçları	40
Tablo 18: Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları.....	41
Tablo 19: Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Barlett's Testi sonuçları	42
Tablo 20: Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları.....	43
Tablo 21. Araştırmaya Katılanların Cinsiyet Durumuna Göre Dağılımı	75
Tablo 22. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumuna Göre Dağılımı	76
Tablo 23. Araştırmaya Katılanların Yaş Ortalaması	78
Tablo 24. Araştırmaya Katılanların Medeni Durumuna Göre Dağılımı	79
Tablo 25. Araştırmaya Katılanların Ailenin Aylık Gelir Durumuna Göre Dağılımı	80
Tablo 26. Araştırmaya Katılanların Ailenin Aylık Gelir Durumlarının Ortalaması	81
Tablo 27. Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	82
Tablo 28. Araştırmaya Katılanların Mesleklerine Göre Dağılımı.....	83
Tablo 29. Araştırmaya Katılanların Çocukluklarının Geçtiği Yer Durumuna Göre Dağılımı.....	84
Tablo 30. Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yer Durumuna Göre Dağılımı.....	85
Tablo 31. Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Durumuna Göre Dağılımı	86
Tablo 32. Araştırmaya Katılanların İkincil Kimlik Durumuna Göre Dağılımı.....	88
Tablo 33. Araştırmaya Katılanların Birincil ve İkincil Kimlik Durumuna Göre Dağılımı.....	89
Tablo 34. Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşüne En Fazla Etki Eden Kurum Durumuna Göre Dağılımı.....	92
Tablo 35. Araştırmaya Katılanların Farklı Gruplara İlişkin Düşüncelerini En Çok Edindikleri Kaynak Kurum Durumuna Göre Dağılımı.....	94
Tablo 36. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları.....	103
Tablo 37. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları	107
Tablo 38. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları.....	110

Tablo 39. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları.....	113
Tablo 40. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları	115
Tablo 41. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları.....	117
Tablo 42. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları	119
Tablo 43. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları	121
Tablo 44. Avarlara Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları	123
Tablo 45. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları.....	125
Tablo 46. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması	129
Tablo 47. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları	130
Tablo 48. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması	130
Tablo 49. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları	131
Tablo 50. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması	131
Tablo 51. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları	132
Tablo 52. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması	132
Tablo 53. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları	132
Tablo 54. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması	133
Tablo 55. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları	133
Tablo 56. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması	134
Tablo 57. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları	134

Tablo 58. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması	135
Tablo 59. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları	135
Tablo 60. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması	135
Tablo 61. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları	136
Tablo 62. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması	136
Tablo 63. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları	137
Tablo 64. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Kürtlere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon).....	139
Tablo 65. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Alevilere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon).....	140
Tablo 66. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Çerkeslere Karşı Araştırmaya Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)	140
Tablo 67. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)	141
Tablo 68. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)	141
Tablo 69. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)	142
Tablo 70. A Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Abdallara Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon).....	142
Tablo 71. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Türk Alevilerine Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon).....	143
Tablo 72. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon).....	143
Tablo 73. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanınının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması.....	144

Tablo 74. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	145
Tablo 75. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması	145
Tablo 76. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	146
Tablo 77. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması.....	146
Tablo 78. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	147
Tablo 79. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması.....	147
Tablo 80. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	147
Tablo 81. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması	148
Tablo 82. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	148
Tablo 83. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması	149
Tablo 84. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	149
Tablo 85. Abdallara Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması	150

Tablo 86. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	150
Tablo 87. Türk Alevilerine Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması.....	151
Tablo 88. Türk Alevilerine Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	151
Tablo 89. Araştırmaya Katılanların Gelir Durumlarına Göre Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon).....	152
Tablo 90. Araştırmaya Katılanların Gelir Durumlarına Göre Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)	153
Tablo 91. Araştırmaya Katılanların Gelir Durumlarına Göre Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)	153
Tablo 92. Araştırmaya Katılanların Gelir Durumlarına Göre Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon).....	154
Tablo 93. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşması.....	155
Tablo 94. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	155
Tablo 95. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşması.....	156
Tablo 96. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	157
Tablo 97. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşması.....	157
Tablo 98. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	158

Tablo 99. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması	160
Tablo 100. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	160
Tablo 101. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması	161
Tablo 102. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	161
Tablo 103. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması	162
Tablo 104. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	162
Tablo 105. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşması	163
Tablo 106. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	163
Tablo 107. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması	164
Tablo 108. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	164
Tablo 109. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması	165
Tablo 110. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	165
Tablo 111. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması	166

Tablo 112. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	166
Tablo 113. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması.....	167
Tablo 114. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	167
Tablo 115. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması.....	168
Tablo 116. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	168
Tablo 117. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması.....	169
Tablo 118. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	169
Tablo 119. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Çocukluklarının Geçtiği Yere Göre Farklılaşması.....	171
Tablo 120. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Çocukluklarının Geçtiği Yere Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	172
Tablo 121. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşması.....	173
Tablo 122. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	174
Tablo 123. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşması.....	174

Tablo 124. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	175
Tablo 125. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşması.....	175
Tablo 126. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	176
Tablo 127. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşması.....	176
Tablo 128. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	177
Tablo 129. Türk Alevilerine Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşması.....	177
Tablo 130. Türk Alevilerine Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	178
Tablo 131. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşması	178
Tablo 132. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	179
Tablo 133. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması	183
Tablo 134. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	183
Tablo 135. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması	184

Tablo 136. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	185
Tablo 137. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması	185
Tablo 138. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	186
Tablo 139. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması	186
Tablo 140. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	187
Tablo 141. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması	187
Tablo 142. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	188
Tablo 143. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması	188
Tablo 144. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	189
Tablo 145. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması	189
Tablo 146. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	190
Tablo 147. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması	190

Tablo 148. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	191
Tablo 149. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması	191
Tablo 150. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	192
Tablo 151. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması	192
Tablo 152. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	193
Tablo 153. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması	197
Tablo 154. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	198
Tablo 155. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması	199
Tablo 156. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	199
Tablo 157. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması.....	200
Tablo 158. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	201
Tablo 159. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması.....	201

Tablo 160. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	202
Tablo 161. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması.....	203
Tablo 162. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	203
Tablo 163. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması	204
Tablo 164. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	205
Tablo 165. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması	205
Tablo 166. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	206
Tablo 167. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması.....	206
Tablo 168. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	207
Tablo 169. Türk Alevilerine Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması	207
Tablo 170. Türk Alevilerine Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	208

Tablo 171. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması.....	209
Tablo 172. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	209
Tablo 173. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşması.....	213
Tablo 174. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	213
Tablo 175. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşması.....	214
Tablo 176. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynak Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	215
Tablo 177. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşması.....	215
Tablo 178. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	216
Tablo 179. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşması.....	216
Tablo 180. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	217
Tablo 181. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşması.....	218
Tablo 182. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	218
Tablo 183. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynak Kuruma Göre Farklılaşması .	219

Tablo 184. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	220
Tablo 185. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşması.....	220
Tablo 186. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	221
Tablo 187. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşması.....	221
Tablo 188. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	222
Tablo 189. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşması.....	223
Tablo 190. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynak Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	223
Tablo 191. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynak Kuruma Göre Farklılaşması	224
Tablo 192. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynak Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	225
Tablo 193. Farklı Grupların Birbirine Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyonlar)	231

ŞEKİLLER DİZİNİ

- Şekil 1:** Türklere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:..... 249
- Şekil 2:** Kürtlere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:..... 250
- Şekil 3:** Alevilere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:..... 251
- Şekil 4:** Çerkeslere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:..... 251
- Şekil 5:** Kürt-Alevilere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:..... 252
- Şekil 6:** Avarlara karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:..... 252
- Şekil 7:** Dindarlara/Sünnilere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler: 253
- Şekil 8:** Abdallara karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:..... 253
- Şekil 9:** Türk Alevilere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:..... 254
- Şekil 10:** Çeçenlere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:..... 254

ÖNSÖZ

Kahramanmaraş'ın Göksun ilçesi örneğinde, farklı grupların birbirlerine karşı sosyal mesafelerini ölçmeyi temel alan bu çalışma, birlikte yaşam perspektifinin örnekliğini ve sınırlarını çizmeyi hedeflemektedir. *Bogardus*'un sosyal mesafe ölçeği geliştirilerek ölçülen birlikte yaşama örnekliği, daha üst bakışta toplumsal hoşgörünün ve sahip olunan tarihsel dinamiklerin analizini de sunmasından dolayı önemli olduğu düşünülmektedir.

Sosyal ilişkiler ağına göre tanımlanan toplumsal yapı, farklı grupların farklılıklarıyla yaşayabilmesinin ve kabul edilmesinin psikolojik ve sosyolojik temelleri, hem sosyal mesafe tutum sorularıyla hem de araştırmaya katılanların kişisel özellikler değişkeniyle ortaya konulmak istenmiştir. İnsanın kendi gibi olmadığını düşündüğü kişiye ilişkin en önemli tecrübesi, sosyal ilişkiler ağına, yani düğünde, cenazede, arkadaşlıkta, kalıp yargılarda veya daha özel formlarda ölçülebilir. Kurulan ilişkinin düzeyini ve o ilişkiye karşı kişinin tutumunu belirleyen unsurlar ise, bireyin dünyaya gelişiyle birlikte çevreyle kurulan dinamik ilişkiler ağı belirlemektedir. Zira farklılık tanımlamaları, grup bilinci ve şuuruyla ilişki, verili yapıların analiziyle ancak mümkün olmaktadır.

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın yürütülmesinde yol göstermesi ve rehberliği dolayısıyla danışman hocam Prof. Dr. Niyazi USTA'ya, çalışma süresince yakın ilgi ve alaka gösteren, kıymetli zamanlarını ayırarak rehberlik eden, konunun tarihi ve sosyolojik analizinde kendilerinden ve eserlerinden istifade ettiğim değerli hocalarım Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR'a, Doç. Dr. Fazlı POLAT'a, Prof. Dr. M. Zeki İŞCAN'a, Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ'a, Doç. Dr. Mustafa MACİT'e, Yrd. Doç. Özcan GÜNGÖR'e teşekkür etmek görevim olacaktır.

Ayrıca, konu'ya yakın ilgi gösteren ve teşviklerini esirgemeyen Göksun Belediye Başkanı Yrd. Doç. Dr. Ramazan HURÇ'a, ilçe müftüsü Süleyman ŞAHİN'e, alan uygulamasında bölgedeki mülakatlarımızda rehberlik eden Eyüp KARSLI'ya, anket uygulamasında destek veren Alevi Kültür Derneği Başkanı Ahmet AYDIN'a, Kafkas Kültür Derneği Başkanı Bedri TOKUÇ'a ve eşsiz desteklerini gördüğüm Ethem ANDIRIN'a, Kubilay KARSLI'ya, Şaban BOLAT'a, Zafer ARSLAN'a, Yıldırım KARSLIOĞU'na ve tüm yöre insanlarına da teşekkür ederim.

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunu, bireyin farklı gruplarla kurduğu ilişki düzeyini ve grupların birbirlerine karşı bakış açılarını ve sosyal mesafelerini, birlikte yaşama perspektifinden ölçmek oluşturmaktadır. İnsan olmanın başkasına bağımlılığı ve karşılıklı etkileşimi doğurması, farklı olana yaklaşımda esas alınan temeldir. Bu temel, farklıyla yüz-yüze olmanın ve zamansal-mekansal birlikteliğin oluşturduğu farkındalığın, toplumsal ilişkideki sosyal mesafe düzeylerini etkileyen en önemli unsurudur.

Farklılık algılamaları, bir taraftan kurulan ilişkiyle şekillenirken, diğer taraftan, bireyin içinde yetiştiği kültürün farklı olana yüklediği imajlarla da, kurulan ilişkinin düzeyi belirlenmektedir. Bu düzeyin mesafesi, kişinin psikolojik yapısı ve grup içinde kazandığı sosyo-kültürel etkenlere bağlıdır. Çünkü farklı olana ilişkin tanıma(lama)lar, grupların bakış açısından çok da bağımsız seyretmemektedir.

Araştırmada, *Emory Bogardus'un* 1925'de geliştirdiği sosyal mesafe ölçeği temel alınmıştır. Sosyal mesafe, belirli bir sosyal sınıfa mensup olan herhangi bir ferdin, diğer sınıflarla ve o sınıflara mensup bulunan gruplar ve fertlerle olan hiyerarşik ilişkilerini, bir nüfus içindeki sınıfların birbirleri ile olan ilişkilerini ve belirli nüfusların aralarındaki sosyal farklılık ilişkilerini gösteren bir kavramdır.¹ *Bogardus* bu ölçeği ilk defa ABD'de insanların farklı ırk, din, sınıf gibi gruplardan üyeler ile sosyal ilişkiye girmeyi kabul etme veya reddetme derecesini ölçmek için geliştirmiştir.² Araştırmanın modeli başlığında, bu ölçeğin gelişim süreci ve üzerine yapılan tartışmalar ele alınmıştır.

Birey-çevre ilişkisini ve grupların sosyal mesafeleri (korelasyonları)'nı ölçmek ve farklılığa rağmen bir arada yaşayabilmenin sınırlarını sunabilmek için çalışma, disiplinler arası bir sosyal yaklaşım ile yani sosyoloji-sosyal psikolojik perspektifle incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın yöntemi incelenmiştir. Bu bölümde araştırmanın konusu-problemi, amacı-önemi ve araştırmanın yöntemiyle ilgili hususlar üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise, araştırmanın

¹ Emory S. Bogardus, *Social Distance*, Ohio: Antioch Press, Yellow Springs, 1959, s.30; David Krech-Richard S. Crutchfield, *Sosyal Psikoloji*, (Çev. E. Güngör), Ötüken Yay., İstanbul 1980, s.7-11.

² Bogardus, s. 254.

kavramsal çerçevesi genel başlığının altında öncelikle, Göksun ilçesinin sosyal, kültürel ve demografik yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmaya katılanların farklı gruplara ve grupların birbirlerine karşı sosyal mesafelerinin değerlendirme perspektifinin ana hatlarıyla belirtildiği diğer başlıklar ise, *farklılık (anlamalı Ötekilik)-ötekilik, sosyal mesafe, grup kavramın analizi, asli ve tali sosyalizasyon, simgesel etkileşimcilik ve etnometodoloji* oluşmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde bulgular ve yorumlar genel başlığı altında, araştırmaya katılanların kişisel özellikleri, farklı gruplara karşı sosyal mesafe puanları ve sosyal mesafe puanlarını etkileyen faktörler incelenmiştir. Grupların araştırmaya katılanların tümüne ve birbirlerine göre sosyal mesafelerinin (korelasyonlarının) incelendiği dördüncü bölümde ise, özellikle grupların birbirlerine karşı sosyal mesafelerinin güçlülük düzeyleri ve yönleri açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuç ve değerlendirme kısmında ise, ifade edilen teorik ve alan araştırmasından çıkan sonuçların verileri değerlendirilmiş ve bunun üzerinden genellendirmeler yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

İnsan, ontolojik olarak bir grup-varlıktır; dolayısıyla “ben kimim?” sorusuna verilen cevabın oluşturduğu “bireysel kimlik”, her zaman öyle ya da böyle, “biz kimiz” sorusuna verilen cevabı da, yani mensubiyet ve aidiyet unsurlarını içermek durumundadır.³ Bireyin, ben kimim sorusuyla başlayan sürecine *asli sosyalizasyon süreci*, yani dış dünyayla kurulan ilk farkındalık döneminin başlangıcı olarak tarif edilir. Asli sosyalleşme sürecinin başlangıç noktası ise, içselleştirmedir. Bir diğer kişiye ait olup tam da bu yüzden kişi için öznel bakımdan anlamlı hale gelen içselleştirme, öznel süreçlerin direkt olarak kavranması ve yorumlanması anlamına gelmektedir.⁴ Kültürlenme başlığında *asli sosyalizasyon, kendi (self) bilincinin* (birey olarak kendini tanımlama, diğerlerine tepki verme ve kendine değer ve önem atfetme yetisi) oluşumuyla başlayan süreç olarak ifade edilmektedir.⁵

Psikologlar bu öznel süreçleri, bireyin dış dünyayla kurduğu veya kurmak zorunda olduğu ilişkiler temelinde analiz etmişlerdir. Bu analizde ilk dikkati çeken ise, kişilik oluşum süreçlerinde dürtüye maruz kalan ve yalnızca pasif bir şekilde cevap veren değil sürekli hareket eden bir organizma olarak tanımladığı *ben*'i temele alan, *George Herbert Mead'dir*. Mead *ben* ile ilgili iki evre belirler. Birincisi, organizmanın başkalarının tavırlarına karşı örgütlenmemiş yanıtı ki bu hareket etmesi için kendiliğindenli dürtüsü olan *Birinci Ben* (I)'dir. İkincisi ise, diğerler çevrece örgütlenmiş olan ve kişinin de kabullendiği bir dizi tavır alış olan *İkinci Ben* (Me)'dir.⁶

Mead'ın *ben* tanımlamasındaki ikili yapı, içsel ve dışsal süreci oluşturmaktadır. *Dışsal süreç*, çevrenin bireyden beklentileri ve talepleri, *içsel süreç* ise, bireyin bu

³ Erol Göka, “Ulusal Kimlik, “- Kimlikleriniz Lütfen! Diye Sorunuz”, *Türkiye Günlüğü*, 80, 2005, 7-18.

⁴ Peter L. Berger-Thomas Luckmann, *Geçekliğin Sosyal İnşası*, (Çev. Vefa Saygın Ögütile), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2008, s.189-190.

⁵ William A. Haviland, *Kültürel Antropoloji*, (Çev. Hüsamettin İnanç, Seda Çiftçi), Kaknüs Yay., İstanbul 2002, s.165-166.

⁶ Georg Herbert Mead, *Mind, Self and Society*, University of Chicago Press, Chicago 1934, s.175; Ruth A. Wallace-Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev. Leyla Elburuz-M. Rami Ayas), İzmir 2002, s.238.

taleplere karşı uygun davranış geliştirmesidir. Uygun davranışlar ödüllendirilirken, uygun olmayan davranışlar sapma olarak karşılık bulur.⁷

Birey-çevre ilişkisine, etkileşmekte olunan kimseler tarafından değerlendirmelerin yeniden (buraya-size) aksedilmesiyle kişinin, kendisi hakkında elde ettiği bilgiye göre, *aynada akseden kimlik* görüşüyle katkıda bulunan bir diğer düşünür ise, *Charles Horton Cooley*'dir.⁸

Psikolojik temelde çocuğun kendi bütünselliği ile anneden farklı bir varlık olduğu dönemi, Lacan, *ayna devresi* olarak kavramlaştırmaktadır.⁹ Ona göre özne, oluşum sürecinde daima *farklı (öteki)*yi arar. Aynada görülen (ve bedensel bir bütünlük, tamlık yanılması yaratan) farklı (öteki) *ben*'in temelidir. Bu ilk öteki *Lacan*'a göre küçük ötekidir. Özne küçük *öteki* ile imgesel düzende karşılaşır, bir ben inşa etmeye başladıktan sonra, özne olabilmesi için simgesel düzende de büyük öteki ile karşılaşmak zorundadır. Büyük öteki; oradan (küçük öteki) kendimize bakarak, kendimizi olmak istediğimiz gibi gördüğümüz konumdur.¹⁰

Asli sosyalizasyon devresi olan bu süreç, salt bilişsel öğrenmeden fazla şeyler içerir. Daha en temelde çocuk, çeşitli duygusal biçimlerde anlamlı ötekilerle kendini özdeşleştirir. Yani bu farkına vardığı kişilerin rol ve tutumlarını benimser, içselleştirir ve kendi kılar. Ki bu sayede çocuk kendini tanımaya ve öznel bakımdan tutarlı ve makul kimlik edinmeye güç yetirebilir hale gelir. Bu tek yanlı ve statik bir süreç de değildir. Bu süreç anlamlı ötekiler tarafından tanınma ile kendini-tanım arasında, diğer bir ifadeyle nesnel olarak atfedilmiş kimlik ile öznel olarak edinilmiş kimlik arasındaki diyalektiği doğurur. Bireyin anlamlı ötekilerle özdeşleştiği her uğrakta bu diyalektik toplumun genel diyalektiğinin, bireysel bazda tikelleşmesi anlamına gelir. Böylece dışarıda olan gerçek şey içerde olana tekabül eder, nesnel gerçeklik öznel gerçekliğe tercüme edilir veya bunun terside geçerlidir.¹¹

Bu diyalektikle birlikte insanlar, biyolojik bir organizma olmanın ötesinde aynı zamanda içinde yaşadığı toplumun bir ürünü haline gelirler. İnsanlar grup içinde doğarlar ve toplumsal niteliklerini gruplarda kazanırlar. Bu gruplar aracılığıyla

⁷ Zygmunt Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, (Çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yay., İstanbul 1998, s.36-37.

⁸ Charles Horton Cooley, *Human Nature and the Social Order*, Charles Scribner's Sons, New York 2009, s.184; Waalace-Wolf, s.235.

⁹ Elda Abrevaya, *Aynadan Ötekine: Çocuk Öznelliğinin Oluşumu Üzerine Bir Çalışma*, Bağlam Yay., İstanbul 2000.

¹⁰ Slavoj Žižek, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yay., İstanbul 2002, s.249-250.

¹¹ Berger-Luckmann, s.192-196.

toplumda geçerli olan bilgiler, değerler bireye aktarılır. *Toplumsallaşma (sosyalleşme)* bireyin toplumun kurallarını, değerlerini, tutum ve davranışlarını, uygulamalarını öğrenmesi, öğrendiklerine uygun davranmasını ve böylece toplum içinde bir kişilik, benlik kazanması sürecidir.¹²

Kültürel antropolojide bu süreç *kendi bilinci: kişinin kendini tepi veren ve değerlendiren bir birey olarak tanımlama yetisi* olarak tanımlanmaktadır. Kişinin ötekisi (farklıyı) konumundaki konumundaki dünyanın temeli, nesnelerin objektif çevresi olarak düşünülmesidir. Ancak objektif dünya kültürel gözlükle algılanır. Kültür algılanacak çevreyi kendine göre açıklar. Böylece kişi açısından *belirsizlik* sayılan durum *belirlenmişliğe* kavuşur.¹³

Kazanılan kimlik (grup) bilinciyle farklı olana karşı algılamaların, bireysel süreçten başlayıp toplumsal sürece uzanan bu ontolojik temelden beslenmesi, birlikte yaşamanın asli unsurudur. *Husserl* bu ontolojik temeli, *insan sözcüğünün anlamı bir kişinin diğeri için varolmasını gerektirir; dolayısıyla, bir insan (topluluğu), bir toplum ister*, sözüyle açıklamaktadır.¹⁴

Bu noktada *farklılığa (anamlı ötekiliğe)* ilişkin kavramsal analiz, birlikte yaşamın kilit noktasıdır. Bundan dolayı *farklılık* kavramı çelişmezlik/özdeşim mantığına göre algılanmalıdır. Çelişmezlik/özdeşim mantığına göre, varlıklar gerçek zıtlık içerisindedir. Her türlü varlık kendi için vardır, gerçektir ve pozitiftir. Zıtlardan her biri, diğeri ihtiyacı göstermeden var olabilir, karşılıklı itme vardır. Zıt yönler çekmeye çalışan eşit kuvvetler gibidir.¹⁵ Bu mantığa göre farklılık bizatihi kötülüğün kaynağı değildir.

Bir başka kişinin veya grubun, yaşam biçimlerinin farklı olması ve bunun da *biz* diye tanımlanan gruba zıt gelmesi karşısında insanın ahlaki tavrı, irrasyonel tanımlamalardansa, onları kendi perspektiflerinden anlamayı gerektirir.¹⁶ Birlikte yaşamın ve grup içinde kazanılan kimliğin, dışlamacılıktan uzak bir şekilde seyretmesi, ancak bu ahlaki tavrın kazanılmasıyla mümkün olmaktadır. Bu bilincin

¹² Gönül İçli, *Sosyolojiye Giriş*, Anı Yayıncılık, Ankara 2008, s.117.

¹³ Haviland, s.165-168.

¹⁴ Ortega y Gasset, *İnsan ve Herkes*, Metis Yay., İstanbul 2011, s.105.

¹⁵ Lucio Colleti, "Marksizim ve Diyalektik", *Demokrasi İçin Toplumcu Düşünce*, (Çev. Y. Arıak), 2. sayı, Ankara, 1978, s. 113-139'den naklen, Akpolat, *Neden Batıdan Kaçıyoruz, Neden Batıya Koşuyoruz*, Q-Metis Yay., İstanbul 2003, s.76-78.

¹⁶ Brian Fay, *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi*, (Çev. İsamil Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001, s.131-132.

canlı tutulmasıyla, kalıplaşmış yargıların tuzağına düşmekten ve birlikte yaşamaya zarar veren sosyal mesafe uzaklaştırmasından kurtulabilir.

Bu çerçevede araştırmanın temel problemi; *cinsiyet, yaş, eğitim, gelir, meslek, çocukluğun geçtiği yer, şu anda ikamet edilen yer, araştırmaya katılanların birincil ve ikincil anlamda kendilerini tanımladıkları kimlik, dünya görüşüne en çok etki eden kurum ve farklı gruplara ilişkin düşüncelerini edindikleri kaynak durumuna göre, farklılık ve birlikte yaşama perspektifinden Göksun örneğinde, katılımcıların kendilerinden farklı olarak algıladıkları gruplara karşı mesafe değişiminin nedenlerini analiz etmektir.*

Araştırmanın alt problemleri de; katılımcıların tümüne göre, farklı gruplara karşı sosyal mesafe tutumlarının ilişki türlerinde, yakınlık veya uzaklık var mıdır?

Farklı gruplara karşı sosyal mesafe yaklaşmasında veya uzaklaşmasında, katılımcıların dinsel/mezhepsel tutumlarının etkisi var mıdır?

Grup bilincinin kuvvetliliği, sosyal mesafeyi etkilemekte midir?

Dışlanmışlık psikolojisinin, farklı gruplara karşı sosyal mesafe yaklaşmasında etkisi var mıdır?

Birlikte yaşama açısından grupların birbirlerine karşı ölçülen sosyal mesafe korelasyonlarının nedenleri nelerdir?

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bauman'a göre, *sosyolojik düşünmek insanların çevremizdekileri, onların hasletlerini ve düşlerini, kaygılarını ve acılarını biraz daha iyi anlamayı amaçlamaktır.*¹⁷ Birlikte yaşamak ve farklıyla mekânsallık-zamansallık zorunluluk, karşılıklı hesaba katma, *karşılıklılık*, ilişkiyi toplumsal olarak niteleme iznini verir.¹⁸ Tanınabilecek ölçüde farklı kültürde yaşayan insanlar, farklı dünyada yaşadıkları anlamına gelmez. Bunlar, aynı dünyada fakat farklı biçimlerde yaşıyor olabilirler.¹⁹

Çalışma bölgesinin birbirlerini tanıyan gruplardan müteşekkil olması ve ortak kültür havzasına sahip olmalarından dolayı düşünce ve tavır birlikteliklerini unutmamak gerekir. Çünkü etniklik ve etnisite, alt kültür, kimlik ve iç grup-dış grup gibi kavramsal betimlemelerin, kültürel içerikleriyle birlikte ele alınması gerekir. Toplumsal olanı

¹⁷ Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, s.25.

¹⁸ Gasset, s.104.

¹⁹ Fay, s.129.

anlamlandırılan ve alt kültür unsurlarından başka; (genel içerisinde bir bütünlük oluşturan) soyut kültürün varlığı²⁰ sosyo-kültürel bünye dinamizmi açısından önemlidir.

Bu dinamizmde üst kültür, alt kültürün bileşenlerinden oluşmakta ve toplumsallığın dünya görüşünü ifade etmektedir. Alt kültürler, bir toplumun zenginliğidir. Zira alt kültürlerin, bir toplumda vücut bulabilmesi ve kendine özgü yaşam tarzını sürdürebilmesi, içinde barındığı, yaşadığı ve aktarıldığı toplumun tarihsel hoşgörü dinamiğinin ifadesidir. Toplumsal zenginlik olarak adlandırılan farklılıklar, çatışmanın ve ayrılığın değil, birliğin ve bütünlüğün sağlam zemini olarak algılanmalıdır. Farklı enstrümanların, acı ve sevinç gibi bir duygunun dillendirilmesindeki ahengi yakalaması, ayırıcı unsurlarından ziyade birleştirici unsurlarının daha önemli olduğunu göstermektedir.

Bu zenginliğin, toplumdaki birey, bireyler arası etkileşim ve birey-grup ilişkileri çerçevesinde bilimsel verilere dayanarak incelenmesi ve araştırılmasıyla ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, mikro düzeyde, araştırmaya katılanların bütününe ve grupların birbirlerine karşı sosyal mesafelerini tespit etmek ve birlikte yaşam açısından farklılığın temellerini incelemektir. Bölgenin mikro ölçekte örnekliğini, gruplar özelinde genellemelerle, makro düzeyde algılanmasına katkı sağlamak ve bu şekilde birlikte yaşam alanlarını tespit etmek, bu çalışmanın en başat önemini oluşturmaktadır. Araştırmanın genel amacının dışında şu alt amaçları da bulunmaktadır.

- Araştırmaya katılanların betimsel kimliklerine göre farklı gruplara karşı sosyal mesafe düzeylerini tespit etmek.
- Sosyal mesafe tutumları özelinde, katılımcıların gündelik gerçeklik ilişkilerinin farklıya karşı sosyal mesafe algılama tepkilerini analiz etmek.
- Grupların birbirlerine karşı sosyal mesafelerinin belirlenmesindeki analizleri veriler ışığında analiz etmek.
- Farklılık ve birlikte yaşam çerçevesinde, grupların birbirlerine karşı sosyal mesafe korelasyon oranlarını değerlendirmek.
- Alt kültür dinamiklerinin birlikte yaşamaya ve toplumsal bütünlüşmeye etkilerini veriler çerçevesinde değerlendirmek.
- Dışardan gelecek tehditlere karşı bilinçlilik düzeylerini değerlendirmek.

²⁰ Abraham A. Moles, *Alt Kültürün Dinamiği*, (Çev. Nuri Bilgin), İzmir 1983, s.49.

1.3. ARAŞTIRMADA DENENCE

Araştırma, birçok denenceye sahiptir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Araştırmaya katılanların sosyal mesafe puan ortalamaları, *cinsiyet değişkenine* göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.
- Araştırmaya katılanların yaş ortalamaları, sosyal mesafe puanları ile anlamlı bir ilişki içindedir.
- Araştırmaya katılanların sosyal mesafe puan ortalamaları, medeni durum değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.
- Araştırmaya katılanların aylık ortalama gelirleri, sosyal mesafe puanları ile anlamlı bir ilişki içindedir.
- Araştırmaya katılanların sosyal mesafe puan ortalamaları, eğitim durumları değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.
- Araştırmaya katılanların sosyal mesafe puan ortalamaları, meslek değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.
- Araştırmaya katılanların sosyal mesafe puan ortalamaları, çocukluğun geçtiği yer değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.
- Araştırmaya katılanların sosyal mesafe puan ortalamaları, şu an oturulan yer değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.
- Araştırmaya katılanların sosyal mesafe puan ortalamaları, kabul edilen birincil kimlik değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.
- Araştırmaya katılanların sosyal mesafe puan ortalamaları, dünya görüşüne en fazla etki eden kurum değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.
- Araştırmaya katılanların sosyal mesafe puan ortalamaları, farklı gruplara ilişkin bilgilerini edindikleri bilgi kaynağı değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

1.4. ARAŞTIRMADA SAYILTI

Sosyolojik araştırmalar, bir takım ön kabuller üzerine bina edilir. Sayılılar, çalışmalarda, önceden doğru kabul edilen ve sınanması yapılmayan yargısal nitelikli düşüncelerdir.²¹ Bir diğer ifadeyle sayıltı, olaylar arasında ilişki kurmak, denemeyen

²¹ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yay., Ankara 2002, s.71.

yargılar ya da olayları bir nedene bağlamak üzere tasarlanan ve geçerli kabul edilen önermedir.²²

Bu çerçevede araştırma şu sayılılar üzerine kurulmaktadır;

- Göksun ilçesi tarihten beri farklı grupların bir arada yaşadığı ve bu grupların da barış içinde yaşadığı yerdir. İlçe, savaş ve göç gibi felaketler sonucunda farklı grupların iskan edildiği ve grupların buraya yerleştirilmeleri sürecindeki anıların hala taze olduğu bir sosyal yaşamın devam etmekte olduğu bölgedir. Aynı zamanda bölge, farklı grupların sosyal mesafesini ölçmek için grupsal bilinçle tutum geliştirmeyi temsil edebilecek bir niteliktedir.
- Araştırmaya katılanların farklı gruplara yönelik sosyal mesafe tutumlarını ölçecek sorulara verdikleri cevap doğru olduğu varsayılmaktadır. Araştırmada yer alan yorum ve değerlendirmeler, katılımcıların vermiş oldukları bilgilerin doğruluğu ön kabulü üzerine inşa edilmiştir.
- Başkalarına dönük en önemli tecrübe, sosyal etkileşimin prototipik örneği olan yüz-yüze durumda vuku bulur.²³ Yüz-yüze ilişki kurmak ve gündelik gerçeklik, insanları farklı olana karşı bir olumlu veya olumsuz bir anlamlılık düzeyine erdirmektir. Farklı olanla ilişki kurma zorunluluğu, kimi gündelik geçeklerin sosyal mesafelerinde yakınlaşma sağladığı kabul edilmektedir.
- Farklı gruplara ilişkin sosyal mesafenin oluşmasında, bireyin içinde büyüdüğü kültürün etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Sosyo-kültürel ve bilgi edinme kaynakları, farklı gruplara karşı sosyal mesafe düzeylerini etkilemektedir. Göksun ilçesi özelinde yapılan araştırmada, katılımcıların farklı olan gruba ilişkin bilgiyi edindikleri kaynağı, bireyin sosyalleşmesindeki etkin unsurları da ifade etmektedir.
- Yaşam tarzını koruma ve geleneği yaşatma duygusu farklı gruplara karşı sosyal mesafeyi uzaklaştırmaktadır. Bu gruplarda duygusal kültür ve gelenek algısı, iç grup bilincini kuvvetlendirmenin yanında, üyelerine karşı normatifiğe de dönüşebilmektedir. Bu yaptırım en çok, *başkasına benzeme tehlikesini vurgulayan bir retorikle*, bireylerde *utanç duygusu* yaşatmak şeklinde cereyan eder.

²² Muzaffer Sencer-Yakut Irmak, *Toplumbilimlerinde Yöntem*, Onur Basımevi, İstanbul 1984, s.35.

²³ Berger-Luckmann, s.44.

- Dışlanmışlık yaşayan gruplar, birlikte yaşamada daha hoşgörülü ve esnektirler. Hakim gruba karşı yapılan itiraz iç grup tutarlılığını sağlamaktadır. Bu tutarlılık, karşı çıkılan noktalara ilişkin üslubun yönünü de çizmektedir. Çünkü bu grup içinde yapılan yanlışlığa, *farklı grubun örnekliliğini ayıplama retoriğinden ziyade, yanlış olana taraf olmayı uyaran bir üslupla* müdahale edilmektedir.

1.5. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Evren, araştırma sonuçlarının genelleneceği hedef kitle, nüfus veya büyüklüğünü ifade eder. Bir bilimsel çalışmada bütünü temsil eden toplum diye de tarif edilebilir. Araştırmalar genel olarak belirli parametreleri ortaya koymak üzere yapılır. Bu parametrelere iki şekilde ulaşmak mümkündür. Birincisi, evrenin tamamı üzerinde gözlemde bulunulur. İkincisi ise, evrenden temsili bir kısım seçilerek onun üzerinden gözlem yapılır. Böylece de genel kanaatlere ulaşılır.²⁴

Örnekleme, bir araştırmanın konusunu oluşturan evrenin bütün özelliklerini yansıtan bir parçasının seçilmesi işlemini belirtir. Örneklem, seçildiği bütünün küçük bir örneğidir. Örneklem seçildiği grubun tümü ise evreni oluşturur. Örneklem, belli kurallara göre, belli bir evrenden seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük kümedir. Araştırmalar çoğunlukla örneklem kümeler üzerinde yapılır ve elde edilen sonuçlar ilgili evrenlere genellenir.²⁵

Bilimsel araştırmalarda doğru bilgi sahibi olmak ve doğru karar vermek esastır. Bu yüzden doğru bilgilere ulaşmak ve elde edilen bilgileri genelleştirmek ihtiyacı vardır.²⁶ Bir araştırmanın sonuçları ne kadar fazla genellenebiliyorsa değeri de o oranda artar. Bilim, genellenebilirliği olan bilgiler bütünü olduğu için araştırmalarda geniş bir alanda genellenebilirliği olacak bilgiler elde etmeye çalışmak önemlidir.²⁷

Araştırmamızın evrenini K.Maraş'ın Göksun ilçesi oluşturmaktadır. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu)'in adrese dayalı nüfus kayıt sistemi 2011 verilerine göre Göksun ilçesi 19.090 ilçe merkezi, 34.934 köy-belde, toplamda ise, 54.024 nüfusa

²⁴ Zeki Arslantürk, *Araştırma Metod ve Teknikler*, Çamlıca Yay., İstanbul 1999; Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, Pegem A Yay., Ankara 2005, s.84-90.

²⁵ Karasar, s.110-111.

²⁶ Rauf Arıkan, *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama*, Asil Yayın, Ankara 2004, s.129.

²⁷ Karasar, s.109-110

sahiptir.²⁸ Geneli yansıtacak şekilde oluşturulan örneklem ise *Tesadüfî (Rastlantılı) örnekleme* metodu ile oluşturulmuştur. Göksun ilçesi gruplar arası sosyal mesafeyi ölçmek için farklı grupların bir arada yaşadığı bir yerdir. Hem siyasi açıdan eski çağlara dayanan, -ilçe olarak 100. yılını kutlayan- hem de coğrafi açıdan daima geçiş yeri olup İç Anadolu arasındaki intikal noktası olması münasebetiyle farklı grupların yaşam merkezidir.²⁹ Örneklem grubun tamamı ilçe merkezi ve köylerinden oluşmuştur. Her gruba ulaşılmaya çalışılmıştır. *Türk, Çerkes, Çeçen, Alevi Grupların ve Abdalların* bir arada yaşadığı bölgelerdeki uygulamaya daha bir önem verilmiştir. Bu çerçevede farklı gruplara dikkat ederek oluşturulan araştırmanın örneklem grubu 470 kişiden oluşmaktadır.

1.6. ARAŞTIRMADA KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Toplumbilim çalışmaları, doğa bilimlerinden çok farklı bir karaktere sahiptir. Yöntem çalışmalarına da yol açan bu karakteristik yapı, sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda birçok sorun, sınırlılık ve kapsam sınırlamalarını da beraberinde getirmektedir. Bu durum, son derece karmaşık ve çok etmenli toplumsallık üzerine yapılan çalışmalarda daha da önemli olabilmektedir. Toplumbilim çalışmalarında, toplumsal yapı karmaşıklığından başka bir de araştırmacının bu karmaşık yapıya nüfuz sorunu kendini hissettirmektedir. Aynı şekilde, araştırmacıyla araştırılan arasında belirebilecek sübjektiflik noktalarının var olabileceği gerçeği, bu tür çalışmalarda bir başka açıdan sınırlılıkların olabileceğine işaret etmektedir.³⁰ Bu nedenle, çalışma aşağıdaki kapsam ve sınırlılıklara sahiptir:

Çalışma, örneklem ve evren bağlamı içerisinde gerçekleştirilmiş olup çalışma bölgesi olan Göksun ilçesiyle sınırlıdır. Çalışma evreni olan Göksun ilçesi, örneklemin temsil yeterliliği çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Katılımcıların soru kağıtlarına vermiş olduğu cevaplar, dolaysız katılım ve görüşme teknikleriyle de desteklenmiştir. Buna rağmen çalışma, katılımcıların soru kağıtlarına vermiş olduğu yanıtların doğruluk ve temsil düzeyleri ile sosyo-kültürel ve gündelik gerçekliğin gözlemlenmesi sonucu elde edilen verilerle sınırlıdır.

²⁸ <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnkSdagitapp/adnks.zul>, 2011 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi.

²⁹ Göksun tarihiye ilgili ayrıca bkz. Said Öztürk-Ali Sarıkaya, *Göksun Tarihi*, Baskı Görsel Dizayn, İstanbul 2010; bütün yönleriyle Göksun'da sosyal yaşam için bkz., Ed. Lütfi Alıcı, *100. Yılında Göksun Sempozyumu*, Şenyıldız Matbaası, İstanbul 2010.

³⁰ Şahin Gürsoy, *Türkiye Abdalları*, Platin Yay., Ankara 2006, s.17.

Bu tarz çalışmalarda, birden çok veri toplama yöntemi ve tekniği olmasına karşın, araştırmada elde edilemeyen birçok unsurun olması ihtimal dahilindedir. Bu nedenle, çalışmanın kapsamı da benzer riskler dolayısıyla birçok içerik sınırlandırılmalarına sahip olmuş olabilir. Dolayısıyla çalışma, araştırmacının bulgulara ulaşma olanağıyla ve elde edilen verileri değerlendirebilme yeteneğiyle sınırlıdır.

Sosyal bilimler alanında yapılan birçok çalışma gibi bu çalışma da zaman sınırlaması taşımaktadır. Sosyal süreçlerin akışkan ve değişken yapısı göz önüne alındığında, bu çalışmanın da çalışıldığı zaman dilimini kapsadığı açıktır. Bununla birlikte, fenomenolojik bulgularla birlikte olgusalıkların belirlenmesi ve çalışılan topluluğun izlenebilir, ölçülebilir, bir niteliğe dönüştürülmesi, çalışılan şeyin sonraki zamanlarda da izlenebilmesine olanak sağlamaktadır. Bundan dolayı çalışma, çalışılan grubun izlenebilmesine yönelik bir veri olabilme sınırlamasına sahiptir.

Araştırmanın veri toplama kısmındaki kapsamını, Göksun ilçe merkezi ve köy/kasabalarında oturanların, anket formuna verdikleri yanıtlar ve mülakat yöntemiyle elde edilen tutumlar oluşturmaktadır. Literatür taramasındaki kapsam ise, bölgeyle ilgili bilgiler, bölgede yaşayan grupların sosyal mesafe tutumlarıyla bağlantılı olarak sosyal grup, farklılık-ötekilik, simgesel ilişki, asli-tali sosyalizasyon kavramlarının farklı boyutlarını tartışmaktan ibarettir.

1.7. ARAŞTIRMADA KURAMSALLIK, YÖNTEM VE TEKNİKLER

1.7.1. Kuramsallık

Dikeçligil'e göre "bilim, soyutlama yoluyla, görünürdeki benzerlik ve farklılıklar arasındaki karmaşık etkileşimlerin arkasındaki değişmeyen benzerlikler ve etkileşimlere ulaşmaya çalışır... Bunlar sosyal bilimcilerce benimsenmiş bilim anlayışının (paradigmanın) bilim mantığının (metodolojinin) üzerine kurulan yöntemlerle gerçekleşir. Dolayısıyla sosyal bilimlerde tek bir bilim anlayışı ve metodolojisinden söz etmek mümkün değildir.³¹ Tartışmalı bir tasnif de olsa sosyoloji, makro ve mikro şeklinde ayrıma tabi tutulur. Makro sosyoloji kapsamlı yapıları, birbirine bağımlı toplumsal kurumları, toplumsal yaşamın küresel ve tarihsel süreçlerini incelerken,

³¹ Beylü Dikeçligil, "Sosyolojide Metodolojik Farklılaşma ve Metotlar Arası İşbirliği", *III. Ulusal Sosyoloji Kongresi Dünyada ve Türkiye'de Farklılaşma Çatışma ve Bütünleşme-II*, Sosyoloji Deneği Yay., Ankara 2002, s.103.

mikro sosyoloji, sembolik etkileşim, mübadele kuramı, etnometodoloji gibi eylem, etkileşim ve anlamın kuruluşlarıyla ilgilenir.³² Diğer bir tanıma göre mikro sosyoloji, toplumdaki birey, bireyler arası etkileşim ve birey-grup ilişkileri üzerinde yoğunlaşan sosyolojiye denir. Çünkü mikro sosyoloji, bireylerin algılamalarına ve aralarındaki etkileşime ağırlık verir.³³ Dolayısıyla mikro sosyoloji, küçük grupların incelenmesidir.³⁴

Çalışmanın kuramsal temelini, mikro sosyolojinin alt dallarında kabul edilen simgesel (sembolik) etkileşim ve etnometodolojinin, esas itibarıyla aynı olan yöntemleri oluşturmaktadır.³⁵ Bu yaklaşıma göre *toplum*, bireyleri tamamen aşan yığın yahut bireylerin sayısal birlikteliği değildir. Bireyler tarafından üretilen ama onları da kapsayan kabuller, inançlar, kurumlar ve kurallardır.³⁶ Mikro sosyolojinin yöntemleri, toplumu bu perspektiften analiz ederler. Sosyolojide, *etkileşimcilik*, *simgesel(sembolik) etkileşimcilik* ve *Chicago okulu-Chicago geleneği*³⁷ gibi farklı kavramlarla incelenen simgesel etkileşimcilik, *anlamaların* etkileşim yoluyla şekillenmesini inceleyen, Amerika kökenli sosyal psikoloji kuramıdır. Simgesel etkileşimciliğin başlıca kaygısı, yakın gözlemler ve içten tanıma aracılığıyla gündelik yaşamın anlamlarını analiz etmek ve bu analizlerden hareketle insan etkileşiminin temel biçimleriyle ilgili anlayış geliştirmektir.³⁸

Kelime anlamı insanların kendi yöntemleri olan *Etnometodoloji* kavramı, Amerikalı sosyolog *Harold Garfinkel* tarafından ortaya atılmıştır.³⁹ Ona göre etnometodoloji, toplumsal gerçeklerden müteşekkil nesnel gerçeğin, *gündelik yaşamın* devam etmekte olan bir aradaki etkinliklerin oluşumudur.⁴⁰ Dilsel bir çözümlemeyle *etno*, bireylerin erişimine ve kullanımına açık gündelik bilgi stoğuna/birikimine

³² Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999 s.466.

³³ Niyazi Akyüz, Şahin Gürsoy, İhsan Çapcıoğlu, “Sosyolojide Yönteme Giden Yollar Üzerine”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 1-3/1-6, Ankara 2006-09, s.79-96.

³⁴ Sezgin Kızılcılık-Yaşar Erjem, *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*, İzmir-1996, s.380.

³⁵ Wallace-Wolf, s.293.

³⁶ Adil Çiftçi, *Anlayıcı Yaklaşım ve Din sosyolojisi İçin Uzanımları*, Kitabiyat Yay., Ankara 2004, 65; Ayrıca karşılaştırma için Bkz. Ünver Güney, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., İstanbul 2000, s.13-15.

³⁷ Berenice M. Fisher-Anselm L. Strauss, “Etkileşimcilik”, (Çev. Kurtuluş Dinçer), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (Ed. T. Bottomore-R. Nisbet), Yay. Haz. M. Tunçay-A. Uğur, Ayraç Yay., Ankara 2002, s.459.

³⁸ Marshall, s.647.

³⁹ Marshall, s.217-218; Kızılcılık-Erjem, s.192.

⁴⁰ Harold Garfinkel, *Studies in Ethnometodology*, Prentice Hall, Inc., New Jersey 1976, s.vii.

gönderme olarak anlaşılırsa etnometodolojinin tanımı şu şekildedir: *üyelerinin toplumsal dünyayı anlamlı kılma yöntemleri*.⁴¹

W. I. Thomas'a ait olup Alfred Schutz tarafından meşhur edilen *durum tanımı* kavramı, bu iki yöntemin ilgi ortaklığını göstermektedir. *Durum tanımı*, bir toplumsal durum, ona katılan veya onu üreten birey ve bireylerce ne olarak ve nasıl tanımlanıyorsa odur, öyledir anlamına gelmektedir. Bunun metodolojik uzanımı, hiçbir toplumsal *durumun* orada öylece duran, yani bireysel bilinçten bağımsız *nesne*, bir *dış varlık* gibi incelenmemesi gerektiğidir.⁴² Benzerliklerinde roller ve yapılardan çok, kişiler ile ilgili toplumsal-psikolojik yaklaşımın esas kabul edilmesi yatmaktadır.⁴³ Zira bu iki kavram, toplumsal düzenin kuruluşu çerçevesinde birey eylemlerini inceleyip; ilişki ve etkileşimdeki *benler*'in ortak davranışta zorunlu, geçici de olsa ortaklaşa onay gören anlamlar dünyasının inşasında nasıl yardımlaştıklarını anlamaya çabalamaktadırlar.⁴⁴ Çünkü insanların, şeylere atfettikleri üzerinden anlaşmaları ve etkileşime girmeleri, evreni anlamlı kılma faaliyetinin bir yansımasıdır.

*Simgesel (sembolik) etkileşim ve etnometodolojinin yöntemlerinin aynı olmasına binaen farklı şekilde kullanıldıkları konusunda bazı tartışmalar vardır.*⁴⁵ *Etkileşimciye* göre, toplumsal anlam düzeni *benlerin/muahtapaları birbirlerine bakış açısı karşılıklı etkileşimden* doğar. Karşılık etkileşim ve ilişkide *ben*'in merkezi ehemmiyeti önemlidir. Bu yöntemin en mühim tekniklerinden biri, etkileşim halindeki *ben*'i, karşıdaki *benler*'e; o *benleri* de kendi *beni*'ne yerleştirmesidir.⁴⁶ Ama *etnometodoloji*, kişinin bakış açısını geniş bir bağlam ile irtibatlandırılmaz. Anlama, *aktör'ün (kişinin) dünyası* ile sınırlı tutulur ve ötesine geçilmez. Etkileşimciliğin bazen yanaşır görüldüğü *bir tür* “nedensel tespit” ile ilgilenmez ve davranış örgüleri de aramaz. Etkileşimlikten çok

⁴¹ Marshall, s.218; Kurt, H. Wolff, “Fenomenoloji ve Sosyoloji”, (Çev. Harun Rızatepe), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Ed. T. Bottomore-R. Nisbet, (Yay. Haz. M. Tunçay-A. Uğur), Ayraç Yay., Ankara 2002, s.542; Wallace-Wolf, s.281; Çiftçi, *Anlayıcı Yaklaşım ve Din sosyolojisi İçin Uzanımları*, s.122; Kızılcılık-Erjem, s.182183.

⁴² Adil Çiftçi, *Din Sosyolojisi ve Yöntem, -Toplum Bilim Yazıları II-*, Özkan Matbaacılık, Ankara 2011, s.50.

⁴³ Wallace-Wolf, s.292.

⁴⁴ Gibson Burrel- Gareth Morgan, “Yorumlayıcı Sosyoloji”, *Toplumbilim Yazıları*, (Çev. Adil Çiftçi), Anadolu Yay., İzmir 1999, s.60.

⁴⁵ Wallace-Wolf, s.292-293.

⁴⁶ Burrel-Morgan, *Yorumlayıcı Sosyoloji*, s.60.

daha fazlasıyla, *aktör'ün bakış açısıyla* meşguldür.⁴⁷ Bu konuda köklü farklılıklar olduğu tartışmalıdır ama aralarında sentez de mümkündür.⁴⁸ Çünkü ikisi de;

- Fenomenolojik/İdealist geleneğin toplumsal gerçekliğe veya dünyaya kesinliksiz ve müphem bir ontolojik konum atfetme tutumunu devam ettirirler.
- Dil'e, insanların toplumsal dünyalarını anlama, yaratma ve karşılıklı paylaşılan anlamların ortaya çık(ar)ma aracı niteliğiyle büyük önem verirler.
- *Benlerarası/muhataplar arası* veya *öznelerarası* paylaşılan anlamların hassas ve kırılabilir dengesinin yansıtılma tarzı ile ilgilenirler.
- Bu paylaşılan anlamların bireylerin günlük hayat etkileşimleri vasıtasıyla aktarıldığını, uzlaştırıldığını, sürdürüldüğünü ve değiştirildiğini söylerler.
- Toplumsal gerçeklik her sosyal karşılaşmada ya yeniden tasdik edilir ve ettirilir ya da yeniden yaratılır.⁴⁹

Kişiler veya gruplar arası sosyal mesafelerin analizinde tutumların oluşumu ve sıralaması, grup bilincinin farklı olana karşı anlam belirlemesi sürecinde hem bireyin içsel süreci hem de bu sürece karşı çevrenin müdahillliği, dinamik etkileşimin ve gündelik gerçekliğin inşasının anlam haritalarını oluşturmaktadır.

İlgili başlıklarda da işlendiği üzere, *asli ve tali sosyalizasyon* süreciyle birey toplumsallaşmaktadır. Sosyalizasyon, bireyin bir toplumun ya da toplumun bir kesitinin nesnel dünyasına kapsamlı ve tutarlı şekilde girmesi olarak tanımlanabilir. Birey, sosyal psikolojide *birincil ve ikincil sosyalizasyon*⁵⁰ olarak karşılığını bulan *aslî ve tali sosyalizasyon* süreçleriyle, farklı olanın tecrübesine ilişkin anlamlılık boyutuna ulaşılır. *Asli sosyalizasyon*, bireyin çocukluk döneminde başından geçen ve onu toplumun bir üyesi haline getiren ilk sosyalizasyondur. *Tali sosyalizasyon* ise, zaten sosyalleşmiş olan bireyi kendi toplumunun nesnel dünyasındaki yeni kısımlara sokan herhangi bir sonraki süreçtir.⁵¹

Kişilik oluşumu ve toplumsallaşmanın genel hatlarını çizen bu süreçlerde birey çevre ilişkisi, geniş bir şekilde simgesel etkileşimciler tarafından analiz edilmiştir. Bu konudaki meşhur düşünürler, *W. I. Thomas, Georg Herbert Mead ve Herber Blumer,*

⁴⁷ Çiftçi, *Din Sosyolojisi ve Yöntem*, s.56; Çiftçi, *Anlayıcı Yaklaşım ve Din sosyolojisi İçin Uzanımları*, 122-126.

⁴⁸ Burrel-Morgan, s.59-61.

⁴⁹ Burrel-Morgan, s.61-62.

⁵⁰ Salih Güney, *Sosyal Psikoloji*, Nobel Yay., Dğtm., Ankara 2009, s.192-94.

⁵¹ Berger-Luckmann, s.191.

Charles Horton, Georg Simmel, Lopold von Wiese, Harold Garfinkel, Peter Berger ve Thomas Luckmann'dır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, farklı gruplara karşı ölçülen sosyal mesafe tutumlarının analizi, *Simmel*'in *toplum* yerine *toplumsallaşmayı* kullanması ve *sosyolojinin konusunu karşılıklı etki* olarak görmesi ve sosyal mesafe formlarını tanımlaması üzerine bina edilmiştir.⁵² Çünkü ona göre toplum, nihai olarak, sosyal etkileşimlerden, çok sık dokunmuş bir ilişkiler ağından ve en çok sayıda bağıntıyı ve bağımlılıktan başka bir şey değildir.⁵³ *Simmel*'de "toplumlaşma" ve "karşılıklı etki" kavramları, hareket noktası olarak her şeyin birbiriyle etkileşim içindeki düzenleyici bir dünya ilkesidir. O'nun konuları, hem toplumlaşmayı harekete geçiren hem de toplumlaşma olan soyut formlardır. Bu soyut formlar her yerde olabilir; insanların karşılıklı birbirlerine bakmaları, birbirlerini aramaları, birbirlerine mektup yazmaları, yemek yemeleri, birbirlerini sempatik veya antipatik bulmaları, birlerine yol sormaları, birbirlerini için süslenmeleri gibi çok farklı olan, herkeste bulunabilen anlık-sürekli, bilinçli-bilinçsiz etkileşimlerin hepsi. Bu ilişki formları bireyler arası sosyal eylemin gerçekleşmesini sağlayan zeminlerdir.⁵⁴

Simmel'in toplumsal etkileşimni temel alan *Lopold von Wiese* de dört kavram üzerinde durur. Sırasıyla: *sosyal mesafe, toplumsal mekan, toplumsal süreç ve toplumsal kuruluş*.⁵⁵ En yaygın sosyal yaklaşım formu "...a doğru ve "...dan bu yana"dır. Diğer bir ifadeyle her sosyal yaklaşım *birbirine doğru yaklaşım ve birbirinden uzaklaşma* süreçlerinden müteşekkildir.⁵⁶ Farklı gruplara karşı sosyal mesafe tutumları, sayısız insan ilişkilerini ve etkileşimdeki öncelik sonralık değerlerinin sınırlarını çizmektedir. *Wiese*'ye göre, "*ben sen*'i gereksinirim. *Biz* oluruz. *Biz* izole olan *ben* ve *sen*'den daha etkilidir. Bu ise, tek tek bireylerin birbirinden uzaklaşmalarını ya da birleşmelerini, *biz* oluşlarını ve bu mesafedeki varyasyonları inceler."⁵⁷

⁵² Donald N. Levine-Ellwood B. Carter-Eleanor M. Gorman, "Simmel'in Amerikan Sosyolojisi Üzerindeki Etkisi-I", (Çev. Gülay Kızıler), *Georg Simmel*, (Ed. Jale Özata Dirlikyapan), Doğubatu Yay., Ankara 2011, s.54-94.

⁵³ Werner Jung, *Georg Simmel*, (Çev. Doğan Özlem), Anahtar Kitaplar, İstanbul 2001, s.77.

⁵⁴ David Frisby, *Georg Simmel*, Loutledge Press, London 2002, s.123; Jung, s.77; Ayrıca Simmel toplum görüşünün sistematik olarak işlendiği çalışmaya Bkz. Gözde Özelce, *Simmel'in Gözüyle Modernite'nin Sosyolojisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla-2006.

⁵⁵ Frank Parkin, "Toplumsal Tabakalaşma", (Çev. Fatmagül Berktaş), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Ed. T. Bottomore-R. Nisbet, (Yay. Haz. M. Tunçay-A. Uğur), Ayraç Yay., Ankara 2002, s.588-589.

⁵⁶ Nilgün Çelebi, *Sosyoloji Notları*, Anı Yay., Ankara 2007, s.295-297.

⁵⁷ Çelebi, s.298.

Biz oluş süreçlerinde bireyler, hem geleneksel hem de modern bilgi kaynaklarından beslenirler. Betimsel özellikler ve sosyo-kültürel unsurlar, bireyin anlam dünyasını oluşturan başat unsurlardır. Sosyal mesafe uzaklığını ve yakınlığını en çok etkileyen ise, farklı olanla kurulan/kurulmak zorunda olunan ilişkilerdir.

Gerçekliğin sosyal inşasında farklı olanın gündelik gerçekliği, *zamansal ve mekansal buradalığı*, birlikte yaşamın farkındalık sebepleridir.⁵⁸ Gündelik hayatın gerçekliği, başkalarıyla paylaşılır. İnsanın başkalarına dönük en önemli tecrübesi, sosyal etkileşimin prototipik örneği olan yüz-yüze durumda vuku bulur. *Ben*'in ve *öteki*'nin buradalığı-şimdiliği, yüz-yüze durum devam ettiği müddetçe birbirlerini sürekli etkiler. Yüz-yüze etkileşime katı kalıplar dayatmak oldukça zordur. Ortaya konan modeller her ne olursa olsun, subjektif anlamların fazlasıyla çeşitli, incelikli ve sürüp giden değiş-tokuşu tarafından durmaksızın değişikliğe uğratılmaktadır.⁵⁹

İnsanın dünya gelişiyile beraber, farklı olana karşı ilk farkındalıklar çeşitli duyu organlarıyla başlamaktadır. Ama asıl farkındalıklar, zihinsel anlamda vuku bulmaktadır. Bunun kognitif temeli grup içinde şekillenirken dönüşümü ise, zamansal-mekansal buradalık, yani yüz-yüzelik durumlarında meydana gelmektedir. Zira *Bogardus*'un sosyal mesafe ölçeği, hareketsizlikten harekete geçiş değil, zaten var olan hareketin yakınlık ve uzaklığı üzerine kurgulanmıştır.⁶⁰ Bu uzaklık ve yakınlık, çeşitli sosyal mesafe tutum sorularıyla gündelik gerçeklikte birlikte yaşamın ilişki formlarıyla, yine araştırmaya katılanların bütününe göre farklı gruplara karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasıyla ve grupların birbirlerine karşı sosyal mesafe korelasyonlarıyla ölçülmesi ve analiz edilmesi önemli görülmektedir.

1.7.2. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, Göksun ilçesi örneğinde bireyin farklı gruplarla kurduğu ilişki düzeyini ve grupların birbirlerine karşı bakış açılarını ve sosyal mesafelerini, birlikte yaşama perspektifinden ölçmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın konusunu, *cinsiyet, yaş, eğitim, gelir, meslek, çocukluğun geçtiği yer, şu anda ikamet edilen yer, araştırmaya katılanların birincil ve ikincil anlamda kendilerini tanımladıkları kimlik, dünya görüşüne en çok etki eden kurum ve farklı*

⁵⁸ Berger-Luckmann, s.31-43.

⁵⁹ Berger-Luckmann, s.44-45.

⁶⁰ Bogardus, s.92.

gruplara ilişkin düşüncelerini edindikleri kaynak durumuna göre, farklılık ve birlikte yaşama perspektifinden katılımcıların, kendilerinden farklı gruplara karşı mesafe değişiminin nedenlerini ölçmektir.

Araştırmada *Emory Bogardus'un* 1925'de geliştirdiği sosyal mesafe ölçeği temel alınmıştır. *Bogardus* bu ölçeği ilk defa ABD'de insanların farklı ırk, din, sınıf gibi gruplardan üyeler ile sosyal ilişkiye girmeyi kabul etme veya reddetme derecesini ölçmek için geliştirmiştir.⁶¹ *Bogardus*, geliştirmiş olduğu ölçeği ilk kez 1926 yılında, 24 üniversiteden gelen 1725 Avrupa kökenli Amerikalı öğrenci üzerinde kullanmıştır. Çalışmalar onar yıllık periyotlarla 1946, 1956, 1996 yıllarında da tekrarlanmıştır. 1936 yılında *Bogardus'un* yurt dışında olması nedeniyle uygulama yapılamamıştır.⁶² Sosyal mesafe kavramı, *Bogardus'a* göre, kişiler ve gruplar arasındaki sempati veya antipati ile belirlenen mesafedir. *Bogardus* tip ölçeklerde yedili bir skala kullanılmaktadır. Bu ölçeği uygularken deneklere şu talimat verilmektedir. *benim ilk hissi reaksiyonuma göre ırk grupları mensuplarını (ne tanıdığım, en iyi, ne de en fena, üyesini düşünmeden, bir sınıf olarak) aşağıda altına işareti koyduğum sınıflandırmalardan birini veya bir kaçını isteyerek kabul ediyorum.*⁶³ İlk uygulama haliyle bu yedi ifade şu şekildedir:

- *Evlenme dolayısıyla yakın akrabalığa,*
- *Kulübüme en yakın şahsi dostum olarak,*
- *Oturduğum sokağa Komşu olarak,*
- *Mesleğimde çalışacak memur olarak,*
- *Memleketime vatandaşı olarak,*
- *Memleketime sadece ziyaretçi olarak,*
- *Memleketimden çıkarmak isterim.*⁶⁴

Görüldüğü gibi, bu ölçekte, bireylerin herhangi bir etnik kümeyle karşı tutumları, hoşgörülen ilişkinin yakınlık derecesiyle ölçülmektedir. Bu ölçek yoluyla, bireylerin belli bir etnik (gruba) kümeyle ilişkin tutumlarının olduğu kadar, belli bir bireyin çeşitli topluluklarla ilgili tutumlarını karşılaştırmakta mümkündür.⁶⁵ *Bogardus'un* bu ilk uygulamasının ifadelerine bakıldığında dikkatleri çeken nokta, sınıflandırma çok yakın

⁶¹ Bogardus, s.30; Krech-Crutchfield, *Sosyal Psikoloji*, s.254.

⁶² Bogardus, s.30; Ezel Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2005, s.115.

⁶³ Krech-Crutchfield, *Sosyal Psikoloji* s. 254.

⁶⁴ Bogardus, s.31; Krech-Crutchfield, *Sosyal Psikoloji*, s. 254-255

⁶⁵ Sencer-Irmak, s.276.

akrabalık bağına ve münasebetine göre yapılmıştır. Bu tarz sosyal mesafe ölçekleriyle katılımcıların farklı grupların bir birlerine bakışı karşılıklı olarak ölçülmektedir.⁶⁶

Sosyal mesafe ölçeğinin geliştirilmiş bir başka şekli de *Dodd* (1935) tarafından yapılmıştır. *Dodd*, Yakın Doğu'daki 15 millet grubu, 15 dini grup, 5 iktisadi grup ve 3 eğitim grubuna karşı tutumları ölçmek üzere 5 basamaklı ölçeği meydana getirmiştir. Bunlar:

- *Evlenmek isteseydim onlardan biriyle evlenirdim.*
- *Onlardan birini yemeğe davet etmek isterdim.*
- *Böyle birinin sadece sokakta rastlayınca konuşacak bir tanıdığım olmasını tercih ederdim.*
- *Böyle insanlarla bir arada olmaktan hoşlanmam.*
- *Birinin bütün bu insanları öldürmesini arzu ederim.*⁶⁷

Bogardus'un sosyal mesafe ölçeğinin hazırlanış ve uygulanış bakımından büyük ölçüde, *Likert* ve *Thurstone* tipi tutum ölçeklerine benzediği konusunda bir takım tartışmalar olmakla birlikte, bu ölçeklerle *Bogardus*'un sosyal mesafe ölçeği arasında bazı farklılıklar söz konusudur. *Likert* ve *Thurstone* tipi ölçekler dış gruplara ilişkin önyargıları belirlemeyi hedefler. *Bogardus* ölçeğinde ise, feridin başka bir gruba karşı olumlu veya olumsuz hükümlerini ihtiva etmiyor.⁶⁸ Bir diğer ifadeyle, *Bogardus*'un sosyal mesafe ölçeği, *Likert* ve *Thurstone* tipi ölçeklerden en temel farkı olarak grup üyeleri hakkındaki olumlu ya da olumsuz derecelendirmesini içermemesi bakımından farklılaşır. Ama *Şerif-Şerif*, *Bogardus*'un sosyal mesafe kavramını, kişiler ve gruplar arasındaki sempati veya antipati ile belirlenen mesafe olduğunu kabul eder.⁶⁹ *Kerch*'in ifadesine göre, sonuçta, *Bogardus* ölçeği, farklı gruplara ilişkin sosyal mesafe hissinin derecesini bildiren ifadelerden ibarettir. Tabiatıyla, farklı olana tutumla sosyal mesafe arasında bir korelasyon bulunduğu nisbette, *Bogardus* ölçeği aynı zamanda bir tutum ölçüsü de vermektedir.⁷⁰

Kağıtçıbaşı da bu tartışma çerçevesinde, tutum ölçeklerini en başta *direk ölçüm* ve *dolaylı ölçümler* olarak ikiye ayırmakta. Doğrudan ölçümlerin içinde de şu dört ölçeği

⁶⁶ Krech-Crutchfield, *Cemiyet İçinde Fert*, s.254-255; Arslantürk, s.172-173.

⁶⁷ Krech-Crutchfield, *Sosyal Psikoloji*, s.256.

⁶⁸ Krech-Crutchfield, *Sosyal Psikoloji*, s.255.

⁶⁹ Ayrıca bkz. Muzaffer Şerif-Carolyn W. Şerif, *Sosyal Psikolojiye Giriş I-II*, Sosyal Yay., İstanbul 1996, s.518-520

⁷⁰ Krech-Crutchfield, *Sosyal Psikoloji*, s.255.

zikretmektedir: *Thurstone ölçekleri (Eşit Görünen Aralıklar Tekniği)*, *Likert Ölçekleri (Toplamalı Sıralama Tekniği)*, *Guttman Ölçekleri (Birikimli Ölçme Tekniği)* ve *Duygusal Anlam Ölçeği*. *Bogardus'un* sosyal mesafe ölçeğini *Guttman Ölçekleri (Birikimli Ölçme Tekniği)* içerisinde işleyerek bu ölçeğin de temelde bir turum ölçeği olduğunu ifade etmektedir. Kağıtçıbaşı bu ölçeği basitleştirilmiş bir örnekle açıklayarak birikimli ölçekleme tekniği olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır. “Çeşitli etnik ve ulusal gruplara karşı tutum ölçülmesinde kullanılagelmiş üç maddeyi ele alır; örneğin, 1. Hintlilerin memleketime vatandaş olarak gelmesini kabul ederim, 2. Hintli ailelerin komşum olmasını kabul ederim ve 3. Ailemden birisinin bir Hintliyle evlenmesini kabul ederim. Bu üç cümle birikimli ve üretilebilirdir yani üçüncüye evet diyen, diğer ikisine de evet der..”

Bütün bu tartışmalarla birlikte temele alınan *Bogardus'un* sosyal mesafe ölçeği, çeşitli ilişki biçimlerini, toplumsal özdeşleşmenin çeşitli derecelerini dile getirecek biçimde standartlaştırıcı bir düzeltmeyle, sosyal mesafe ölçeğinin her türlü gruplara karşı tutumların ölçülmesinde başarıyla kullanılabilir bir teknik olduğu kabul görmüştür.⁷¹ Hazırlanması ve uygulanmasının kolaylığından dolayı bu test, çeşitli dış gruplara karşı tutumları belirlemek üzere en faydalı ve doğrudan ölçüm aracıdır.⁷² Bu ölçeğin tüm versiyonlarında, bütün gruplar için verilen toplam puan ortalamaları, en az 1,00, en çok 7.00 arasında değişen RDQ (Racial Distance Quotient) grup uzaklık değerini verir.⁷³ Bu çalışmada ise, bütün gruplar için verilen toplam puan ortalamaları, en az 1,00, en çok 3,00 arasında değişen RDQ grupsal uzaklık değerini verir.

Bogardus ölçeği ile araştırmacıların sadece gruplar arası sosyal mesafe derecesini değil, bağımsız değişkenler aracılığıyla bu mesafenin değişim nedeni de ölçülebilir. Örneğin araştırmacılar, belirli özellikler taşıyan bir grubun diğer gruptan daha farklı bir mesafe derecesine sahip olabileceğini düşünebilir. Yani eğitim düzeyinin sosyal mesafeyi etkileyebileceğini savlayabilir.⁷⁴

Bu çerçevede *Bogardus'un* ölçeği geliştirilerek farklı grupların hem belirli değişkenlere göre ve hem de birbirlerine karşı sosyal mesafeleri belirlenmek istenmiştir. Yerel unsurlar da dikkate alınarak geliştirilen sosyal mesafe ölçeği, 15 ifadeden

⁷¹ Sencer-Irmak, s.281.

⁷² Sencer-Irmak, s.276.

⁷³ Bogardus, s.32; Tavşancıl, 117.

⁷⁴ Yıldız Akpolat, *Farklı Ama Birlikte*, Fenomen Yay., Erzurum 2008, s.36.

oluşturmuştur. 10 farklı gruba –*Türk, Kürt, Alevi, Çerkes, Kürt Alevi, Türk Alevi, Avar(Maarulav), Çeçen, Dindar-Sunni ve Abdallar-* ilişkin sosyal mesafe tutumunu ölçen sorular şu şekildedir:

- *Evlenmek ister misiniz?*
- *Komşuluk etmek ister misiniz?*
- *Arkadaşlık etmek ister misiniz?*
- *Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?*
- *Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?*
- *Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?*
- *Aynı iş yerinde çalışmak ister misini?*
- *Alış-veriş yapmak ister misiniz?*
- *İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?*
- *Kızınızın veya yakınınızdaki bir kızın evlenmesini ister misiniz?*
- *Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?*
- *Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?*
- *Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?*
- *Yemeğini yemek ister misiniz?*
- *Kestiğini yemek ister misiniz?*

1.7.3. Veri Toplama Aracının Hazırlanması Ve Uygulanması

Çalışmanın başında dolaylı gözlem tekniklerine uygun bir şekilde kaynak taraması yapılmıştır. Konuyla ilgili olan kitaplar, tezler, makaleler, röportajlar vb. çalışmalar incelenmiş olup daha sonra elde edilen kaynaklar değerlendirildi ve sınıflandırılmıştır. Kaynak tarama süresi devam ederken, *Bogardus'un* sosyal mesafe ölçeği üzerinde incelemelere devam edilmiştir. Aynı zamanda bu konuyla ilgili yapılmış çalışmalar incelenmiş olup danışman hocalarımız ve uzman kişiler nezaretinde farklı gruplara ilişkin uygulayacağımız anketin ilk formu oluşturulmuştur. Farklı grupların birbirlerine ilişkin sosyal mesafesini *cinsiyet, yaş, eğitim, gelir, meslek, çocukluğun geçtiği yer, şu anda ikamet edilen yer, araştırmaya katılanların birincil ve ikincil anlamda kendilerini tanımladıkları kimlik, dünya görüşüne en çok etki eden kurum ve farklı gruplara ilişkin düşüncelerini edindikleri kaynak durumu değişkenine göre* ölçecek anket formu oluşturulmuştur.

Ön belge niteliğindeki anket formunda, katılımcıların betimsel kimliklerine yönelik 16 ve 8 farklı gruba karşı 21 sosyal mesafe tutum sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların sosyal mesafesini ölçmeye yönelik bu ön belge niteliğindeki anket formuyla birlikte ilk pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Yapılan pilot uygulama sonucu elde edilen veriler SPSS ortamında *faktör analizler* yapılmış; *faktör yük değerleri ve madde toplam korelasyonu* düşük çıkan ve uygulama esnasında anlaşılmayan sorular ölçekten çıkartılmıştır. Alan verileri *faktör analizine tabi tutulup, katılım ölçeğinin geçerlik-güvenirlilik testi* yapıldıktan sonra asıl anket formu *12 betimsel ve 10 farklı gruba 15 sosyal mesafe tutum sorusundan* oluşturulmuştur. Sosyal mesafe ölçekleri katılımcıları olumlu veya olumsuz şıklar arasında tercihe tabi tutarak yapılmaktadır. İnsanların o anda birçok sebeplerden dolayı olumlu veya olumsuz tercihleri değişebilmektedir. Bütün bu sebepler dikkate alınarak katılımcıların olumlu veya olumsuz değerlendirmelerini kolaylaştırmak için derecelendirme şıkları konmuştur (adı geçen gruba karşı *1. Derecede, 2.Derecede ve 3. Derecede* mesafeleri sorulmuştur.) Farklı gruplara karşı sosyal mesafe yakınlığı ve uzaklığını ölçmek için yapılan derecelendirme seçenekleri, hem alan uygulamasında hem de benzer tekniklerle yapılan çalışmalarda bir zaruret olduğu için eklenilmiştir.

Çalışmada nitel ve nicel tekniklerin birbirlerini destekler şekilde kullanımı esas alınmıştır. Ancak, Sosyal Bilimde bu tarz çalışmaların ankete dayandırılması ve matematiksel sonuçlarla belli kanaatlerin elde edilmeye çalışılmasının bir takım çıkmazları içerdiği, artık yüksek sesle tartışılmaktadır.⁷⁵ Kağıtçıbaşı'nın tespitine göre, ölçekler ne kadar dikkatli geliştirilirse geliştirilsin, tutum ölçmek için sadece insanlara soru sorma yoluna gitme yeterli olmayabilir. Özellikle kültürler-arası araştırmalarda aynı tutum ölçeğinin farklı kültürlerde kullanılarak karşılaştırılmasında, katılımcıların, anketi uygulayanın gözünde nasıl gözükmek istedikleri veya sosyal beğenirlik olgusu gibi sorunlardan dolayı farklı cevap verebilmektedirler.⁷⁶ Bir başka açıdan, ankete dayalı çalışmalarda araştırmacıya " ...(evet-hayır, katılıyorum-katılmıyorum gibi cevaplarla) yetinip durumları açıkladığını ve bilgi edindiğini düşündüğünü, bunlara kadar geçen zihinsel süreçlerle ilgilenmediğini, bu da her durumda toplumsal

⁷⁵ Adil Çiftçi, *Nasıl Bir Sosyal Bilim?*, Kitabiyat Yay., Ankara 2003, s.150.

⁷⁶ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Günümüzde İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yay., 2010 İstanbul, s.152-153.

gerçekliğin epeyce bir kısmını cevapların ardındaki anlam süreçlerini konu dışı bırakmak anlamına geldiği⁷⁷ şeklinde eleştiriler yöneltilmektedir.

Kullanılan metodolojik yaklaşımlar niteliksel (kalitatif) ve niceliksel (kantitatif) metodoloji olmak üzere iki genel kısma ayrılabilir. Nicel metodolojinin, istatistiksel ölçme, analiz ve değerlendirmeye ağırlık verdiği görülmektedir. Bu metodoloji yaklaşımı, doğa bilimlerinde kullanılan sebep-sonuç ilişkisi ile kontrol mekanizmasına dayalı bir modeli kullanmaktadır. Niteliksel yaklaşım ise, 1950'lerden itibaren hızla gelişmiştir. Onun tipik örneğini günümüzde *etnometodoloji* ve *simgesel etkileşimcilik* temsil etmektedir. *Etnometodoloji*, Weber'in "anlama yaklaşımından ve *fenomolojiden*, özellikle de *Alfred Schutz'un* çalışmalarından esinlendiği bilinmektedir. *Etnometodoloji*, *araştırmacının* herhangi bir peşin hükümlü araştırma planına, istatistiksel ölçme, analiz ve değerlendirmeye bağlı kalmaksızın alana girmesini, araştırdığı aktörlerin konuya verdikleri anlamı bulup aydınlatmasını ön görmektedir.⁷⁸

Özellikle Weber'in ortaya koyduğu anlayıcı yöntem, temasını, insanın ve toplumun oluşturduğu sosyal bilimler için ufuk açıcı bir niteliğe haizdir. "Anlamaya yönelik" sosyolojinin kurucusu *Max Weber'in* önerdiği sosyoloji tanımında bu konunun aşılma yollarının ipuçları verilmiştir. Ona göre sosyoloji, toplumsal davranışları yorumlayarak anlamak ve böylece bu davranışların oluşum ve etkilerine nedensel açıklamalar getirmek amacını güden bir bilim olarak anlaşılmalıdır.⁷⁹

Sosyolojik çalışmalarda, nicel metodolojinin somut ve izlenebilir olma ve betimleyebilme niteliğinden yararlanılmasının yanı sıra, *etnometodoloji* de olduğu gibi, nitel sosyolojinin, sosyal olanı yine sosyal olandan yola çıkarak anlama yaklaşımının da önemli bir yere sahip olduğunun vurgulanması gerekmektedir. O halde, sosyal çalışmalarda objektiflik ve sosyal olanın olduğu gibi betimlenmesinin önemi büyüktür.⁸⁰ Bu çıkmazlar, doğrudan davranış gözlemi, hazır bilgiden yararlanma, duygusal ifade gözlemi gibi dolaylı tutum ölçme yollarıyla aşılabılır.⁸¹

Gerek yüz yüze yapılan mülakatla, gerekse de anket formundaki duygu ve düşünceler bölümüyle katılımcıların nitel verileri elde edilmiştir. İlçe genelinde makam

⁷⁷ Çiftçi, *Nasıl Bir Sosyal Bilim?* s.150-151.

⁷⁸ Lütfi Kaleli, *Hacı Bektaş Veli ve Sünnilik*, Cem Yayınları, s.9-10; Akyüz ve Arkadaşları, s.79-96; Gürsoy, 25-29.

⁷⁹ Tom Bottomore-Robert Nisbet, "Yapısalcılık", (Çev. Binnaz Toprak), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (Yay. Haz. M. Tunçay-A. Uğur), Ayraç yayınevi, Ankara 2002, s.500.

⁸⁰ Gürsoy, s.25-29.

⁸¹ Kağıtçıbaşı, s.152-153.

ve kanaat önderliği yönleriyle ön plana çıkan kişilerle, bizzat bu konu derinlemesine mütalaa edilmiştir.

1.7.4. Kullanılan Ölçme Araçlarının Geçerlik-Güvenirlilik Çalışmaları

Ölçme aracının geçerliliği, hazırlanan anketin neyi ölçtüğü ve hazırlanış amacını ne kadar iyi gerçekleştirdiğini ifade eder.⁸² Ölçme aracının güvenirliliği ise “ölçme aracının ölçtüğü özelliği ya da özellikler ne derece bir kararlılıkta ölçmekte olduğunun göstergesidir.”⁸³ Araştırmanın güvenirlilik katsayılarının belirlenmesinde Cronbach Alpha katsayısı kullanılmıştır. Çünkü Cronbach Alpha katsayısı, istatistik temelleri tutarlı ve güvenirlilik yapısı en iyi olan katsayıdır.⁸⁴ Ölçekte 15 temel sosyal mesafe boyutu ele alınmış ve bu boyutların altında yer alan ölçeklerin tek bir yapıyı ölçüp ölçmediğini test etmek için faktör analizi uygulanmıştır.⁸⁵ Ayrıca katılımcıların sosyal mesafe düzeylerini belirlemek için kullanılan ölçeğin her bir boyutunun geçerlik güvenirlilik çalışması ve elde edilen verilerdeki sosyal mesafenin saptanması için Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling (KMO) ve verilen çok değişkenli normal dağılımdan geldiğini belirtmek için Bartlett testi uygulanmıştır.⁸⁶ Ölçekteki her bir gruba ilişkin 15 temel sosyal mesafe boyutuyla ilgili yapılan geçerlik ve güvenirlilik testleri aşağıda verilmiştir.

1.7.4.1. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği

Araştırmaya katılanların kendi kimlik tanımlamalarına ilişkin farklılaşmaları göz ardı edilerek tamamının *Türklere* karşı sosyal mesafenin hangi düzeyde olduğunu belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin KMO-Bartlett's testi ve faktör-madde analiz sonuçları Tablo 1 ve 2'de verilmiştir.

⁸² Tavşancıl, s.34.

⁸³ Tavşancıl, s.16.

⁸⁴ Tavşancıl, 152.

⁸⁵ Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2005, s.123.

⁸⁶ Tavşancıl, s.50-51.

Tablo 1: Türklere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Barlett's Testi sonuçları

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,915
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	4776,124
	Sd	105
	Sig.	,000

Araştırmaya katılanların *Türklere* karşı sosyal mesafelerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin ölçüm konusundaki yeterliliğini saptanması için yapılan (KMO) Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling testine göre yeterlilik puanı 0,915'dir. Bu puan sosyal bilimlere göre elde edilen verilerin mükemmel yeterlilik düzeyini ifade ettiğini göstermektedir.

Tablo 2: Türklere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları

Türklere Karşı Sosyal Mesafe Ölçeği Soruları	1. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
Yemeğini yemek ister misiniz?	,804	,725
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	,769	,704
Komşuluk etmek ister misiniz?	,765	,712
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	,765	,711
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	,763	,687
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	,750	,687
Alışveriş yapmak ister misiniz?	,749	,675
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	,743	,661
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	,714	,639
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	,710	,648
Kestiğini yemek ister misiniz?	,701	,614
Kızınızın veya yakınınızdan bir kızın evlenmesini ister misiniz?	,670	,666
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	,640	,637
Evlenmek İster misiniz?	,600	,585
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	,547	,490

Açıkladığı Varyans Oranı: %51,25

Cronbach Alpha: 0,918

Araştırmaya katılanların *Türklere* karşı sosyal mesafesinin belirlendiği düşünülen 15 ifadeden oluşan ölçeğin faktör analizi, Tablo 2'den sonuçları incelendiğinde birinci

faktör yük değerinin 0,80 ile 0,54 arasında değiştiği gözlemlenmektedir. Faktör yük değerlerinin yüksek olması ölçeğin birbirleri ile yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve başlığı “*Türklere Karşı Sosyal Mesafe*” olan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Tek bir sosyal mesafe faktörünün açıkladığı toplam cinsiyetler göre Varyans ise %51,25’dir. Öte yandan her bir sosyal mesafe ifadesinin katılımcıların nedenli ayırt ettiğinin değerlendirmek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre, madde toplam korelasyonlarının da 0,72 ile 0,49 arasında yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu da bize ölçeğimizdeki 15 ifadenin her birinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilir katsayısı Cronbach Alpha ise 0,91 olarak bulunmuş olup, bu değer ölçme aracının oldukça yüksek bir güvenilirlik göstergesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İfade ettiğimiz bu bulgularla birlikte düşünüldüğünde, *Türklere* karşı sosyal mesafe ölçeğinin geçerli ve güvenilir veri toplama aracı olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

1.7.4.2. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği

Araştırmaya katılanların kendi kimlik tanımlamalarına ilişkin farklılaşmaları göz ardı edilerek tamamının *Kürtlere* karşı sosyal mesafenin hangi düzeyde olduğunu belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin KMO-Bartlett’s testi ve faktör-madde analiz sonuçları Tablo 3ve 4’de verilmiştir.

Tablo 3: Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Bartlett’s Testi sonuçları

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,934
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	5982,916
	Sd	105
	Sig.	,000

Araştırmaya katılanların *Kürtlere* karşı sosyal mesafelerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin ölçüm konusundaki yeterliliğini saptanması için yapılan (KMO) Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling testine göre yeterlilik puanı 0,934’tür. Bu

puan sosyal bilimlere göre elde edilen verilerin mükemmel yeterlilik düzeyini ifade ettiğini göstermektedir.

Tablo 4: Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör Ve Madde Analiz Sonuçları

Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Ölçeği Soruları	1. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	,853	,818
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	,839	,803
Yemeğini yemek ister misiniz?	,834	,802
Komşuluk etmek ister misiniz?	,829	,795
Alışveriş yapmak ister misiniz?	,827	,788
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	,821	,784
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	,801	,764
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	,799	,761
Kestiğini yemek ister misiniz?	,754	,714
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	,750	,710
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	,740	,698
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	,716	,681
Kızınızın veya yakınınızdan bir kızın evlenmesini ister misiniz?	,700	,664
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	,695	,652
Evlenmek İster misiniz?	,652	,611

Açıkladığı Varyans Oranı: %60,26

Cronbach Alpha: 0,952

Araştırmaya katılanların *Kürtlere* karşı sosyal mesafesinin belirlendiği düşünülen 15 ifadeden oluşan ölçeğin faktör analizi Tablo 4'den sonuçları incelendiğinde birinci faktör yük değerinin 0,85 ile 0,65 arasında değiştiği gözlemlenmektedir. Faktör yük değerlerinin yüksek olması ölçeğin birbirleri ile yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve başlığı "*Kürtlere Karşı sosyal Mesafe*" olan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Tek bir sosyal mesafe faktörünün açıkladığı toplam varyans ise %60,26'dır. Öte yandan her bir sosyal mesafe ifadesinin katılımcıların nedenli ayırt ettiğinin değerlendirmek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre, madde toplam korelasyonlarının da 0,81 ile 0,61 arasında yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu da bize ölçeğimizdeki 15 ifadenin her birinin ayırt edici

özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilir katsayısı Cronbach Alpha ise 0,95 olarak bulunmuş olup, bu değer ölçme aracının oldukça yüksek bir güvenilirlik göstergesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İfade ettiğimiz bu bulgularla birlikte düşünüldüğünde, *Kürtlere* karşı sosyal mesafe ölçeğinin geçerli ve güvenilir veri toplama aracı olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

1.7.4.3. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği

Araştırmaya katılanların kendi kimlik tanımlamalarına ilişkin farklılaşmaları göz ardı edilerek tamamının *Alevilere* karşı sosyal mesafenin hangi düzeyde olduğunu belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin KMO-Bartlett's testi ve faktör-madde analiz sonuçları Tablo 5 ve 6'da verilmiştir.

Tablo 5: Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Bartlett's Testi sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,941
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	7000,582
	Sd	105
	Sig.	,000

Araştırmaya katılanların *Alevilere* karşı sosyal mesafelerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin ölçüm konusundaki yeterliliğini saptanması için yapılan (KMO) Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling testine göre yeterlilik puanı 0,941'dir. Bu puan sosyal bilimlere göre elde edilen verilerin mükemmel yeterlilik düzeyini ifade ettiğini göstermektedir.

Tablo 6: Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör Ve Madde Analiz Sonuçları

Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Ölçeği Soruları	1. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	,853	,825
Yemeğini yemek ister misiniz?	,849	,824
Komşuluk etmek ister misiniz?	,833	,803
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	,829	,797
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	,823	,792
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	,823	,793
Alış veriş yapmak ister misiniz?	,822	,789
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	,819	,787
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	,815	,782
Kızınızın veya yakınınızdan bir kızın evlenmesini ister misiniz?	,806	,774
Kestiğini yemek ister misiniz?	,788	,756
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	,764	,727
Evlenmek İster misiniz?	,761	,725
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	,759	,726
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	,754	720

Açıkladığı Varyans Oranı: %65,15

Cronbach Alpha: 0,961

Araştırmaya katılanların *Alevilere* karşı sosyal mesafesinin belirlendiği düşünülen 15 ifadeden oluşan ölçeğin faktör analizi Tablo 6'dan sonuçları incelendiğinde birinci faktör yük değerinin 0,85 ile 0,75 arasında değiştiği gözlemlenmektedir. Faktör yük değerlerinin yüksek olması ölçeğin birbirleri ile yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve başlığı "*Alevilere Karşı sosyal Mesafe*" olan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Tek bir sosyal mesafe faktörünün açıkladığı toplam varyans ise %65,15'dir. Öte yandan her bir sosyal mesafe ifadesinin katılımcıların nedenli ayırt ettiğinin değerlendirmek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre, madde toplam korelasyonlarının da 0,82 ile 0,62 arasında yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu da bize ölçeğimizdeki 15 ifadenin her birinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilir katsayısı Cronbach Alpha ise 0,96 olarak bulunmuş olup, bu değer ölçme aracının oldukça yüksek bir güvenilirlik

göstergesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İfade ettiğimiz bu bulgularla birlikte düşünüldüğünde, *Alevilere* karşı sosyal mesafe ölçeğinin geçerli ve güvenilir veri toplama aracı olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

1.7.4.4. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği

Araştırmaya katılanların kendi kimlik tanımlamalarına ilişkin farklılaşmaları göz ardı edilerek tamamının *Çerkeslere* karşı sosyal mesafenin hangi düzeyde olduğunu belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin KMO-Bartlett's testi ve faktör-madde analiz sonuçları Tablo 7 ve 8'de verilmiştir.

Tablo 7: Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Bartlett's Testi sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,931
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	5095,331
	Sd	105
	Sig.	,000

Araştırmaya katılanların *Çerkeslere* karşı sosyal mesafelerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin ölçüm konusundaki yeterliliğini saptanması için yapılan (KMO) Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling testine göre yeterlilik puanı 0,931'dir. Bu puan sosyal bilimlere göre elde edilen verilerin mükemmel yeterlilik düzeyini ifade ettiğini göstermektedir.

Tablo 8: Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları

Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Ölçeği Soruları	1. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	,858	,813
Alış veriş yapmak ister misiniz?	,830	,787
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	,819	,773
Kestiğini yemek ister misiniz?	,803	,752
Yemeğini yemek ister misiniz?	,779	,721
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	,778	,735
Komşuluk etmek ister misiniz?	,771	,723
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	,761	,713
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	,760	,706
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	,708	,646
Kızınızın veya yakınınızdan bir kızın evlenmesini ister misiniz?	,690	,665
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	,683	,624
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	,651	,621
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	,630	,578
Evlenmek İster misiniz?	,560	,528

Açıkladığı Varyans Oranı: %55,19

Cronbach Alpha: 0,937

Araştırmaya katılanların *Çerkeslere* karşı sosyal mesafesinin belirlendiği düşünülen 15 ifadeden oluşan ölçeğin faktör analizi Tablo 8'den sonuçları incelendiğinde birinci faktör yük değerinin 0,85 ile 0,56 arasında değiştiği gözlemlenmektedir. Faktör yük değerlerinin yüksek olması ölçeğin birbirleri ile yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve başlığı "*Çerkeslere Karşı sosyal Mesafe*" olan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Tek bir sosyal mesafe faktörünün açıkladığı toplam varyans ise %55,19'dır. Öte yandan her bir sosyal mesafe ifadesinin katılımcıların nedenli ayırt ettiğinin değerlendirmek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre, madde toplam korelasyonlarının da 0,81 ile 0,52 arasında yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu da bize ölçeğimizdeki 15 ifadenin her birinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilir katsayısı Cronbach Alpha ise 0,93 olarak bulunmuş olup, bu değer ölçme aracının oldukça

yüksek bir güvenilirlik göstergesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İfade ettiğimiz bu bulgularla birlikte düşünüldüğünde, *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe ölçeğinin geçerli ve güvenilir veri toplama aracı olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

1.7.4.5. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği

Araştırmaya katılanların kendi kimlik tanımlamalarına ilişkin farklılaşmaları göz ardı edilerek tamamının *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafenin hangi düzeyde olduğunu belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin KMO-Bartlett's testi ve faktör-madde analiz sonuçları Tablo 9 ve 10'da verilmiştir.

Tablo 9: Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Bartlett's Testi sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,937
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	6821,451
	Sd	105
	Sig.	,000

Araştırmaya katılanların *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafelerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin ölçüm konusundaki yeterliliğini saptanması için yapılan (KMO) Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling testine göre yeterlilik puanı 0,937'dir. Bu puan sosyal bilimlere göre elde edilen verilerin mükemmel yeterlilik düzeyini ifade ettiğini göstermektedir.

Tablo 10: Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları

Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Ölçeği Soruları	1. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	,864	,837
Yemeğini yemek ister misiniz?	,842	,814
Komşuluk etmek ister misiniz?	,836	,805
Alış veriş yapmak ister misiniz?	,828	,796
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	,827	,795
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	,825	,792
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	,822	,788
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	,816	,783
Kestiğini yemek ister misiniz?	,804	,771
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	,790	,757
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	,768	,732
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	,765	,728
Kızınızın veya yakınınızdaki bir kızın evlenmesini ister misiniz?	,740	,702
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	,728	,689
Evlenmek İster misiniz?	,705	,665

Açıkladığı Varyans Oranı: %63,76

Cronbach Alpha: 0,959

Araştırmaya katılanların *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafesinin belirlendiği düşünülen 15 ifadeden oluşan ölçeğin faktör analizi Tablo 10'dan sonuçları incelendiğinde birinci faktör yük değerinin 0,86 ile 0,70 arasında değiştiği gözlemlenmektedir. Faktör yük değerlerinin yüksek olması ölçeğin birbirleri ile yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve başlığı "*Kürt Alevilere Karşı sosyal Mesafe*" olan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Tek bir sosyal mesafe faktörünün açıkladığı toplam varyans ise %63,76'dır. Öte yandan her bir sosyal mesafe ifadesinin katılımcıların nedenli ayırt ettiğinin değerlendirmek amacıyla yapılan madde analizi

sonuçlarına göre, madde toplam korelasyonlarının da 0,83 ile 0,66 arasında yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu da bize ölçeğimizdeki 15 ifadenin her birinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilir katsayısı Cronbach Alpha ise ,95 olarak bulunmuş olup, bu değer ölçme aracının oldukça yüksek bir güvenilirlik göstergesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İfade ettiğimiz bu bulgularla birlikte düşünüldüğünde, *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe ölçeğinin geçerli ve güvenilir veri toplama aracı olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

1.7.4.6. Avarlara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği

Araştırmaya katılanların kendi kimlik tanımlamalarına ilişkin farklılaşmaları göz ardı edilerek tamamının *Avar(Maarulav)*'lara karşı sosyal mesafenin hangi düzeyde olduğunu belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin KMO-Bartlett's testi ve faktör-madde analiz sonuçları Tablo 11 ve 12'de verilmiştir.

Tablo 11: Avarlara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Bartlett's Testi sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,939
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	6193,522
	Sd	105
	Sig.	,000

Araştırmaya katılanların *Avar(Maarulav)*'lara karşı sosyal mesafelerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin ölçüm konusundaki yeterliliğini saptanması için yapılan (KMO) Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling testine göre yeterlilik puanı 0,939'dur. Bu puan sosyal bilimlere göre elde edilen verilerin mükemmel yeterlilik düzeyini ifade ettiğini göstermektedir.

Tablo 12: Avarlara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları

Avarlara Karşı Sosyal Mesafe Ölçeği Soruları	1. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	,857	,820
Alışveriş yapmak ister misiniz?	,839	,801
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	,838	,800
Yemeğini yemek ister misiniz?	,837	,801
Kestiğini yemek ister misiniz?	,833	,797
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	,825	,786
Komşuluk etmek ister misiniz?	,824	,790
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	,813	,775
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	,810	,774
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	,793	,753
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	,774	,730
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	,693	,664
Kızınızın veya yakınınızdan bir kızın evlenmesini ister misiniz?	,692	,662
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	,653	,604
Evlenmek İster misiniz?	,574	,540

Açıkladığı Varyans Oranı: %61,02

Cronbach Alpha: 0,952

Araştırmaya katılanların *Avar(Maarulav)*'lara karşı sosyal mesafesinin belirlendiği düşünülen 15 ifadeden oluşan ölçeğin faktör analizi Tablo 12'den sonuçları incelendiğinde birinci faktör yük değerinin 0,85 ile 0,57 arasında değiştiği gözlemlenmektedir. Faktör yük değerlerinin yüksek olması ölçeğin birbirleri ile yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve başlığı "*Avar(Maarulav)*'lara Karşı sosyal Mesafe" olan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Tek bir sosyal mesafe faktörünün açıkladığı toplam varyans ise %61,02'dir. Öte yandan her bir sosyal mesafe ifadesinin katılımcıların nedenli ayırt ettiğinin değerlendirmek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre, madde toplam korelasyonlarının da 0,82 ile 0,54 arasında yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu da bize ölçeğimizdeki 15 ifadenin her birinin

ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilir katsayısı Cronbach Alpha ise 0,95 olarak bulunmuş olup, bu değer ölçme aracının oldukça yüksek bir güvenilirlik göstergesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İfade ettiğimiz bu bulgularla birlikte düşünüldüğünde, *Avar(Maarulav)*'lara karşı sosyal mesafe ölçeğinin geçerli ve güvenilir veri toplama aracı olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

1.7.4.7. Dindarlara/Sünnilere/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği

Araştırmaya katılanların kendi kimlik tanımlamalarına ilişkin farklılaşmaları göz ardı edilerek tamamının *Dindarlara/Sünnilere/Sünnilere* karşı sosyal mesafenin hangi düzeyde olduğunu belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin KMO-Bartlett's testi ve faktör-madde analiz sonuçları Tablo 13 ve 14'de verilmiştir.

Tablo 13: Dindarlara/Sünnilere/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Bartlett's Testi sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,941
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	6448,462
	Sd	105
	Sig.	,000

Araştırmaya katılanların *Dindarlara/Sünnilere/Sünnilere* karşı sosyal mesafelerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin ölçüm konusundaki yeterliliğini saptanması için yapılan (KMO) Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling testine göre yeterlilik puanı 0,941'dir. Bu puan sosyal bilimlere göre elde edilen verilerin mükemmel yeterlilik düzeyini ifade ettiğini göstermektedir.

Tablo 14: Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları

Dindarlara/Sünnilere/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Ölçeği Soruları	1. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	,871	,837
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	,848	,811
Alış veriş yapmak ister misiniz?	,848	,810
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	,846	,812
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	,843	,808
Komşuluk etmek ister misiniz?	,838	,805
Yemeğini yemek ister misiniz?	,837	,800
Kestiğini yemek ister misiniz?	,830	,793
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	,797	,760
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	,772	,728
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	,771	,731
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	,701	,676
Kızınızın veya yakınınızdaki bir kızın evlenmesini ister misiniz?	,701	,675
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	,668	,622
Evlenmek İster misiniz?	,622	,590

Açıkladığı Varyans Oranı: %62,39

Cronbach Alpha: 0,955

Araştırmaya katılanların *Dindarlara/Sünnilere/Sünnilere* karşı sosyal mesafesinin belirlendiği düşünülen 15 ifadeden oluşan ölçeğin faktör analizi Tablo 14'den sonuçları incelendiğinde birinci faktör yük değerinin 0,87 ile 0,62 arasında değiştiği gözlemlenmektedir. Faktör yük değerlerinin yüksek olması ölçeğin birbirleri ile yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve başlığı "*Dindarlara/Sünnilere/Sünnilere Karşı sosyal Mesafe*" olan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Tek bir sosyal mesafe faktörünün açıkladığı toplam varyans ise %62,39'dur. Öte yandan her bir sosyal mesafe ifadesinin katılımcıların nedenli ayırt

ettiğinin değerlendirmek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre, madde toplam korelasyonlarının da 0,83 ile 0,59 arasında yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu da bize ölçeğimizdeki 15 ifadenin her birinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilir katsayısı Cronbach Alpha ise 0,95 olarak bulunmuş olup, bu değer ölçme aracının oldukça yüksek bir güvenilirlik göstergesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İfade ettiğimiz bu bulgularla birlikte düşünüldüğünde, *Dindarlara/Sünnilere/Sünnilere* karşı sosyal mesafe ölçeğinin geçerli ve güvenilir veri toplama aracı olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

1.7.4.8. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği

Araştırmaya katılanların kendi kimlik tanımlamalarına ilişkin farklılaşmaları göz ardı edilerek tamamının *Abdallara* karşı sosyal mesafenin hangi düzeyde olduğunu belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin KMO-Bartlett's testi ve faktör-madde analiz sonuçları Tablo 15 ve 16'da verilmiştir.

Tablo 15: Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Bartlett's Testi sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,921
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	6135,288
	Sd	105
	Sig.	,000

Araştırmaya katılanların *Abdallara* karşı sosyal mesafelerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin ölçüm konusundaki yeterliliğini saptanması için yapılan (KMO) Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling testine göre yeterlilik puanı 0,921'dir. Bu puan sosyal bilimlere göre elde edilen verilerin mükemmel yeterlilik düzeyini ifade ettiğini göstermektedir.

Tablo 16: Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları

Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Ölçeği Soruları	1. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
Komşuluk etmek ister misiniz?	,847	,814
Alışveriş yapmak ister misiniz?	,843	,810
Kestiğini yemek ister misiniz?	,835	,800
Yemeğini yemek ister misiniz?	,832	,799
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	,832	,797
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	,814	,778
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	,813	,775
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	,809	,773
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	,764	,724
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	,760	,725
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	,723	,677
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	,714	,675
Kızınızın veya yakınınızdan bir kızın evlenmesini ister misiniz?	,651	,610
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	,645	,596
Evlenmek İster misiniz?	,510	,461

Açıkladığı Varyans Oranı: %58,54

Cronbach Alpha: 0,948

Araştırmaya katılanların *Abdallara* karşı sosyal mesafesinin belirlendiği düşünülen 15 ifadeden oluşan ölçeğin faktör analizi Tablo 16'dan sonuçları incelendiğinde birinci faktör yük değerinin 0,84 ile 0,51 arasında değiştiği gözlemlenmektedir. Faktör yük değerlerinin yüksek olması ölçeğin birbirleri ile yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve başlığı "*Abdallara Karşı sosyal Mesafe*" olan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Tek bir sosyal mesafe faktörünün açıkladığı toplam varyans ise %58,54'dir. Öte yandan her bir sosyal mesafe ifadesinin katılımcıların nedenli ayırt ettiğinin değerlendirmek amacıyla yapılan madde analizi

sonuçlarına göre, madde toplam korelasyonlarının da 0,81 ile 0,46 arasında yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu da bize ölçeğimizdeki 15 ifadenin her birinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilir katsayısı Cronbach Alpha ise 0,94 olarak bulunmuş olup, bu değer ölçme aracının oldukça yüksek bir güvenilirlik göstergesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İfade ettiğimiz bu bulgularla birlikte düşünüldüğünde, *Abdallara* karşı sosyal mesafe ölçeğinin geçerli ve güvenilir veri toplama aracı olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

1.7.4.9. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği

Araştırmaya katılanların kendi kimlik tanımlamalarına ilişkin farklılaşmaları göz ardı edilerek tamamının *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafenin hangi düzeyde olduğunu belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin KMO-Bartlett's testi ve faktör-madde analiz sonuçları Tablo 17 ve 18'de verilmiştir.

Tablo 17: Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Bartlett's Testi sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,939
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	6591,54
	Sd	105
	Sig.	,000

Araştırmaya katılanların *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafelerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin ölçüm konusundaki yeterliliğini saptanması için yapılan (KMO) Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling testine göre yeterlilik puanı 0,939'dur. Bu puan sosyal bilimlere göre elde edilen verilerin mükemmel yeterlilik düzeyini ifade ettiğini göstermektedir.

Tablo 18: Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları

Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Ölçeği Soruları	1. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	,836	,802
Yemeğini yemek ister misiniz?	,832	,802
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	,830	,796
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	,822	,789
Alış veriş yapmak ister misiniz?	,817	,781
Komşuluk etmek ister misiniz?	,816	,782
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	,810	,774
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	,798	,763
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	,795	,763
Kızınızın veya yakınınızdaki bir kızın evlenmesini ister misiniz?	,794	,763
Kestiğini yemek ister misiniz?	,781	,747
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	,779	,744
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	,739	,700
Evlenmek İster misiniz?	,739	,702
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	,725	,687

Açıkladığı Varyans Oranı: %63,20

Cronbach Alpha: 0,958

Araştırmaya katılanların *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafesinin belirlendiği düşünülen 15 ifadeden oluşan ölçeğin faktör analizi Tablo 18'den sonuçları incelendiğinde birinci faktör yük değerinin 0,83 ile 0,72 arasında değiştiği gözlemlenmektedir. Faktör yük değerlerinin yüksek olması ölçeğin birbirleri ile yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve başlığı "*Türk Alevilere Karşı sosyal Mesafe*" olan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Tek bir sosyal mesafe faktörünün açıkladığı toplam varyans ise %63,20'dir. Öte yandan her bir sosyal mesafe ifadesinin katılımcıların nedenli ayırt ettiğinin değerlendirmek amacıyla yapılan madde analizi

sonuçlarına göre, madde toplam korelasyonlarının da 0,80 ile 0,68 arasında yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu da bize ölçeğimizdeki 15 ifadenin her birinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilir katsayısı Cronbach Alpha ise 0,95 olarak bulunmuş olup, bu değer ölçme aracının oldukça yüksek bir güvenilirlik göstergesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İfade ettiğimiz bu bulgularla birlikte düşünüldüğünde, *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe ölçeğinin geçerli ve güvenilir veri toplama aracı olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

1.7.4.10. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları Geçerlilik ve Güvenirliliği

Araştırmaya katılanların kendi kimlik tanımlamalarına ilişkin farklılaşmaları göz ardı edilerek tamamının *Çeçenlere* karşı sosyal mesafenin hangi düzeyde olduğunu belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin KMO-Bartlett's testi ve faktör-madde analiz sonuçları Tablo 19 ve 20'de verilmiştir.

Tablo 19: Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının KMO ve Bartlett's Testi sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,934
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	6450,751
	Sd	105
	Sig.	,000

Araştırmaya katılanların *Çeçenlere* karşı sosyal mesafelerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin ölçüm konusundaki yeterliliğini saptanması için yapılan (KMO) Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling testine göre yeterlilik puanı 0,934'dür. Bu puan sosyal bilimlere göre elde edilen verilerin mükemmel yeterlilik düzeyini ifade ettiğini göstermektedir.

Tablo 20: Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analiz Sonuçları

Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Ölçeği Soruları	1. Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	,874	,838
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	,855	,819
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	,838	,798
Alışveriş yapmak ister misiniz?	,837	,798
Kestiğini yemek ister misiniz?	,828	,786
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	,824	,788
Komşuluk etmek ister misiniz?	,824	,790
Yemeğini yemek ister misiniz?	,811	,765
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	,784	,745
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	,777	,731
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	,750	,697
Kızınızın veya yakınınızdan bir kızın evlenmesini ister misiniz?	,719	,697
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	,696	,673
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	,675	,630
Evlenmek İster misiniz?	,610	,582

Açıkladığı Varyans Oranı: %61,38

Cronbach Alpha: 0,952

Araştırmaya katılanların *Çeçenlere* karşı sosyal mesafesinin belirlendiği düşünülen 15 ifadeden oluşan ölçeğin faktör analizi Tablo 20'den sonuçları incelendiğinde birinci faktör yük değerinin 0,87 ile 0,61 arasında değiştiği gözlemlenmektedir. Faktör yük değerlerinin yüksek olması ölçeğin birbirleri ile yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve başlığı "*Çeçenlere Karşı sosyal Mesafe*" olan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Tek bir sosyal mesafe faktörünün açıkladığı toplam varyans ise %61,38'dir. Öte yandan her bir sosyal mesafe ifadesinin katılımcıların nedenli ayırt ettiğinin değerlendirmek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre, madde toplam korelasyonlarının da 0,83 ile 0,58 arasında yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu da bize ölçeğimizdeki 15 ifadenin her birinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilir katsayısı

Cronbach Alpha ise 0,95 olarak bulunmuş olup, bu değer ölçme aracının oldukça yüksek bir güvenilirlik göstergesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İfade ettiğimiz bu bulgularla birlikte düşünüldüğünde, *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe ölçeğinin geçerli ve güvenilir veri toplama aracı olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

1.7.5. Verilerin Analizi

Öncelikle konuya ilişkin dokümanların taranması, anketlerin uygulanması, bu anket formlarının istatistikî olarak değerlendirilmesi, elde edilen bilgi ve belgelerin sınıflandırılması ve bütün bunların tahlili yapılmıştır. Anket formları toplandıktan sonra SPSS (Statistical Package For Social Sciences) istatistiksel paket programına uygulanmıştır.

Araştırmaya katılanların *cinsiyet, yaş, eğitim, gelir, meslek, çocukluğun geçtiği yer, şu anda ikamet edilen yer, birincil ve ikincil anlamda kendilerini tanımladıkları kimlik, dünya görüşüne en çok etki eden kurum ve farklı gruplara ilişkin düşüncelerini edindikleri kaynak durumuna* göre farklılık ve birlikte yaşama perspektifinde kendilerinden farklı olduğunu kabul ettikleri gruplara karşı bakış açısını belirleyen sosyal mesafe tutumları sonuçları alınmıştır.

Katılımcıların sosyal mesafe düzeylerini belirlemek için kullanılan ölçeğin her bir boyutunun geçerlik güvenilirlik çalışması ve elde edilen verilerdeki sosyal mesafenin saptanması için Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling (KMO) ve verilen çok değişkenli normal dağılımdan geldiğini belirtmek için Bartlett testi uygulanmıştır. Ölçeğimizde 15 temel sosyal mesafe boyutu ele alınmış ve bu boyutların altında yer alan ölçeklerin tek bir yapıyı ölçüp ölçmediğini test etmek için de Faktör-Madde analizi yapılmıştır. Bütün sonuçlar mükemmel düzeyde gerçekleşmiştir.

Cinsiyetler göre her bir farklı gruba ilişkin sosyal mesafe düzeylerinin farklılaşması, “ilişkisiz örneklem t-testi” tekniğiyle yapılmıştır.

Kategorik olarak alınmayan yaş ve gelir durumunun farklı gruplara ilişkin sosyal mesafe toplam puanlarının korelasyonu yapılmış olup anlamlı olanlarının değerlendirilmiştir.

Ayrıca her bir tutumun ikiden fazla alt kategoriye sahip bağımsız değişkenlerle farklılaşmalarını belirlemek içinse, tek faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. GÖKSUN İLÇESİNİN TARİHSEL, KÜLTÜREL VE SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Göksun Kahramanmaraş'a bağlı en eski ilçelerden biri olup *Doğu Akdeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinin* birleştiği, etrafı *Binboğa, Berit ve Tahtalı Dağları* ile çevrili ovanın kuzeyinde tepecik üzerinde bulunmaktadır.⁸⁷

Doğu Anadolu Bölgesi'nin güneybatı ucundaki *Göksun Ovası*, aynı zamanda tarihi Kilikya bölgesinin doğusunda ve İç Anadolu Bölgesi ile Kuzey Mezopotamya'yı birbirine bağlayan önemli yolların bulunduğu bir kavşakta yer almaktadır.⁸⁸

Göksun'un tarihçesi ilk çağ dönemine kadar uzanmaktadır. Yapılan kazılar bunu ispatlamaktadır. Göksun MS. 395-1030 yıllarında *Bizans* hakimiyetine girmiş ve bu *1071 Malazgirt Savaşı*'na kadar devam etmiştir. Daha sonra *Haçlıların* hakimiyetine geçmişse de *Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçaslan* tarafından tekrar fethedilmiştir. *Beyliklerin* bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte *Göksun Dulkadiroğlu Beyliği*'nin hakimiyetine girmiş. *II. Bayezit* ve *Yavuz Sultan Selim* zamanında *Osmanlı-Dulkadiroğlu Beyliği* ilişkileri bozulmuş ve *Turna Dağı Savaşıyla Göksun Osmanlı topraklarına* katılmıştır.⁸⁹

Roma ve Bizans dönemlerinde *Cocucus, Kokusos, Kukusus (Cucucus), Kukusos, Kokoson, Ermeniler zamanında COXON (Kokoson, Koksen), Haçlı Vakanüvislerin* ifadesiyle *Cocson* isimleriyle anılmış olup *Osmanlı'nın* erken döneminde bugünkü

⁸⁷ Ahmet Eyicil, "Göksun Tarihi", *100. Yılında Göksun Sempozyumu*, Editör: Lütfi Alıcı, Şenyıldız Matbaası, İstanbul 2010, s.47-63.

⁸⁸ Öztürk-Sarıkaya, s.22.

⁸⁹ Ali Sarıkaya, "Göksun'un Kaza Oluşunun Tarihi Serüveni", *100. Yılında Göksun Sempozyumu*, Editör: Lütfi Alıcı, Şenyıldız Matbaası, İstanbul 2010, s.80-87; Göksun tarihinin önemi üzerine yapılan oldukça zengin çalışmalar var. Bu tezde genel hatlarıyla verilecek olan tarihe arzu edenlerin bakması için; özellikle bu konuda yapılan çalışmalarda Göksun'un ilk çağlar, milattan önce II. Binli yıllar, Mama Krallığı dönemi, Bizans dönemi, Müslüman Araplar dönemi, Selçuklu Türkler'in hakimiyetine girişi, Haçlı seferi sırasındaki Göksun'un önemi –Haçlı seferi sırasında I. Haçlı ordusu 3 gün Göksun'da konaklar, sakinleri Ermeniler tarafından doyurulur ve haçlı seferleri için en zor dönemin Göksun'un sarp kayalıkları aşmaktır-, *Moğolların* işgali, *Memluk* dönemi, *Dulkadir Beyliği* dönemi, *Osmanlı hakimiyetinin* tesisi ve *Cumhuriyet* dönemi üzerine bkz: Öztürk-Sarıkaya, *Göksun Tarihi*.

ismiyle geçmektedir. Denizden yüksekliği 1240 metre olan *Göksun Kahramanmaraş ve Kozana* doğru ormanlarla kaplıdır.⁹⁰

Göksun tarihi önemini ve şimdiki önemini en çok coğrafi konumundan almıştır. Önemli yolların kavşağı olması ve eski tarihlerden beri *Konar-Göçer* iskanında kullanılması, Bizans döneminde sürgün yeri olarak kullanılmasıyla dönemin önemli dini merkezi olması,⁹¹ 1878 *Osmanlı-Rus Harbi* sırasında işgale uğrayan *Kars-Ağrı* ve *Erzurum* tarafından *Balkan Harbi sonrası Rumeli*'den ve *Girit*'ten muhacir olarak adlandırılan *Türklerin*, *Göksun* ve bazı köylerine iskan edilmesi ve 1864'de *Çerkes*,⁹² *Avarların*,⁹³ *Çeçenlerin*⁹⁴, 1800'lü yıllarda *Alevilerin*⁹⁵ göçü, nihayetinde bir çok farklı

⁹⁰ Said Öztürk, "Göksun'un İktisadi ve İçtimai Tarihi", *100. Yılında Göksun Sempozyumu*, Editör: Lütfi Alıcı, Şenyıldız Matbaası, İstanbul 2010, s.12-46.

⁹¹ Cheres Texier'e göre Göksun, devlet ve dini yönetimle ters düşen papaz ve rahiplerin sürgün yeri idi. Bilhassa Göksun'a İstanbul'dan sürgün edilen ya da çile doldurmak amacıyla rahip ve rahibelerin geldiği görülmektedir. Bunlardan biri olan İstanbul Patriği Jean Chresostome (Aziz İonnes Khrysostomos) (347-407), İmparatoriçe Eudovie (383-404) ile arası açıldığı için Göksun'a üç yıl sürgün edilmiş. Göksun'un ağır kış şartlarına dayanamayarak İstanbula başvurduğu, Karadeniz taraflarında yeni bir sürgüne giderken öldüğü ve günümüze ulaşan -Hıristiyanlar için önemli vaazlar olarak kabul edilen- dini sohbetlerini Göksun'da yazdığı rivayet edilmektedir. Bkz: Öztürk-Sarıkaya, s.39.

⁹² Çerkes iki anlamda kullanılmaktadır. Birincisi Çerkes boyundan olanlar. Bunlar; Ubıhlar, Abzehler ve Kabartaylardır. İkinci olarak daha kültürel düşünülerek bütün Kafkas kavimlerine Çerkes denilmektedir. Ama Avarlar ve Çeçenler Kendilerine çerkes denilmesini asla kabul etmezler. Bkz: Ramazan Hurç, "Göksun'da Cenaze Kültü", *100. Yılında Göksun Sempozyumu*, Editör: Lütfi Alıcı, Şenyıldız Matbaası, İstanbul 2010, s.146-157.

⁹³ Şeyh Şamil Ruslar'a teslim oldukran sonra Avarlar Osmanlı Türkiyesine gelmek isterler. Ancak Ruslar Avarları kontrol altında tutmak için başka yerlere gitmelerine izin vermezler. Bu şekilde ülkelerinden ayrılamayan Avarlar kendilerini kamufle ederek, Dağıstan'da müzisyenlik yapan Lezgiler adını kullanarak Türkiye'ye göç ederler. Kendilerini bir Türk boyu olan Avar olarak bilmelerine rağmen yıllarca gizlerler. Çünkü kendilerinin avar olarak bilinmesi halinde yeniden Dağıstan'a gönderilecekleri korkusunu yıllarca üzerlerinden atamazlar. Ancak bu iki köy bugün kendilerini Lezgi olarak kabul etmezler ve hep Avar Türkü olduklarını ifade ederler. Hurç, s.146-157.

⁹⁴ Rusların 1846'da bütün Kafkasya'da kanlı baskını ve devam eden süreçte Çerkes, Çeçen ve Avarların sürgün edilmesi ve Maraş Civarına yerleştirilmesiyle ilgili bkz: Öztürk, Göksun'un İktisadi ve İçtimai Tarih, s.22-25.

⁹⁵ Bu bölgedeki alevi aşiretlerinin büyük çoğunluğu Koçgiri aşiretlerine mensuplardır. 1139'da Horasan'dan Dersim'e ve 1539'da Dersim'den bugünkü Sivas'a yapılan önemli göçlerin dışında 1800'lü yılların başlarından itibaren, güneye ve batıya göç etmişlerdir. Daha sonraki süreçte güneye ve batıya göç edenlerin her şeylerini unuttuklarına dair uzun tartışmalar yapılmaktadır. Bu araştırmanın verilerinde ve yapılan mülakatta da yekûn olmasa da aslında, kimisine göre *Kürt*, kimisine göre *Zaza* olmalarına rağmen Türkleştiklerinin çok rahatlıkla ifade etmişlerdir. Ama kabul ettikleri birincil ve ikincil kimlik tanımlamalarına göre, bu çalışmada birincil kimliklerine *Türk* diyenlerin %19,0'u ikincil kimlikte *Aleviyim* aynı şekilde, İkincil Kimlikte *Aleviyim* diyenlerin %77'si birincil kimliklerine *Türküm* demişlerdir. Buradaki aşiret üyelerinin kimlik tanımlamalarında Kürt kelimesini sadece bu yöredeki *Aleviler* özelinde olmayıp genel anlamda Koçgiri aşiret'inin Kürt olup olmadığı tartışılan bir konudur. Çalışma konusu için kabul edilen kimlik ve farklı grupların algılamaları olduğu için bu konu üzerinde ayrıca durulmamıştır. Koçgiri aşiretinin *Horasan* ve *Hazar* denizi çevresinde başlayan hayatı, Dersim'le son bulmayıp daha sonraki dönemde *Nazimiye Refahiye*, *Sivas*, *Maraş*, *Adana* ve *Malatya* yerleşmeleri ile ilgili tartışmalar için bkz: <http://www.kocgirikulturmerkezi.com/modules.php?name=Content&pid=12>; Kadim Laçin, *Koçgiri'siz Cumhuriyet*, Kişisel Yayın, 2009, (<http://www.kadimlacin.com/kocgirisiz-cumhuriyet-cikti/>) ; Munzur Çem, *Dersim Merkezli Kürt Aleviliği*, Vate Yayınevi, İstanbul 2009. Erişim Tarihi: 05.01.2012.

grubun yaşadığı bir bölge olması münasebetiyle bu önemi halen devam etmektedir. İlçede yerleşik olarak az da olsa, *Abdallar* da yaşamaktadır. Bölgede *Abdalların* sayısal olarak az olması ve bunlarla kurulan ilişkinin sınırlı olması, bu gruba karşı bilgi düzeyinin sığ olmasına vesile olmuştur.⁹⁶

Araştırmaya katılanların mezhepsel durumları, farklı gruplara karşı sosyal mesafe düzeylerinde önemli farkındalık oluşturmaktadır. Bu çerçevede bölge halkının mezheplere göre tasnifi ise şu şekildedir:

Hanefiler: Türkler ve Çerkesler,

Şafîiler: Avarlar ve Çeçenler

*Aleviler*⁹⁷

Göksun ilçesinin 1 ilçe merkezi, 7 beldesi ve 53 köyü olmak üzere toplam 61 yerleşkesi vardır. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu)'in adrese dayalı nüfus kayıt sistemi 2011 Aralık verilerine göre *Göksun* ilçesi 19.090 ilçe merkezi, 34.934 köy-belde, toplamda ise, 54.024 nüfusa sahiptir.⁹⁸ 1935 yılında kır nüfusu 19691 iken, bu nüfus 1990 yılına kadar sürekli artarak 47769 olmuş, bu tarihten itibaren azalmaya başlamış ve 2000 yılında 45801'e, 2007 yılında 37545'e ve 2010 yılı aralık verilerine göre 35823'e düşmüştür.⁹⁹ Hem kırsaldan hem de merkezden ciddi göç vermektedir. Şehirleşmenin temel belirleyicisi olan sanayi ve iş imkânları bakımından Kahramanmaraş ve Kayseri'nin cazibe merkezi olarak bu bölgeye yakınlığı *Göksun*'dan göçü tetiklemiştir.

⁹⁶ Bölgede yerleşik olarak *Abdalların* sayısı az olarak gözlemlenmiştir. 20-25 haneden oluşan bir nüfus yoğunluğuna sahipler. Bölgeye ne zaman geldikleri ve yerleştikleri çok belli olmamakla birlikte *abdalların* önemli bir kısmı bölgenin kültürüyle entegre olmuşlardır. Bu kimseler böyle bir soydan geldiklerini bilseler de, yaşam tarzları ve dinsel tutumları itibarıyla bölgenin kültürüyle bütünleşmiş durumdadır. Zaten bu kimselere ilişkin diğer gruplar nezdinde bir farkındalık olmadığı da gözlemlenmiştir. *Abdal* olduğunu söyleyen ve diğer grupların da bunların *Abdallığına* ilişkin farkındalığın olduğu grubun bir kısmı, kendilerini Sünni doktrinin içinde, bir kısmı da bilinçli tanımlamalara sahip olmasalar da *Alevi* bir dinsel geleneklere sahip olduklarını söylemişlerdir. Bu çalışmanın amacı algılamaya dayalı grupların sosyal mesafelerini ölçmekten ibaret olduğu için grubun bölgedeki durumlarına ilişkin gözlem ve mülakatla yetinilmektedir. *Abdal* kelimesinin tahlili, Anadolu tarihindeki serüveni, *Türk* kültürü içindeki yeri, *Alevi* dinsel gelenekten gelmelerinin izahı, *Çingenelere* yakınlaştırılmalarının analizi, bu yakınlaştırmaya karşı *Abdalların* tutumları, mesleki durumlarının yaşam tarzlarına etkisi ve sosyo-kültürel yapılarına ilişkin analizler için bkz. Şahin Gürsoy, *Türkiye Abdalları*, Platin Yay., Ankara 2006.

⁹⁷ Hurç, s.146-157.

⁹⁸ <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnkSdagitapp/adnks.zul>, 2011 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi.

⁹⁹ Kır ve merkezin yıllara göre göç oranları ve bölgeden göçün analizleri için ayrıca bkz: Mehmet Gürbüz-İrfan Gişi, "Göksun İlçesinden Kırsal Göçlere Etki Eden Sosyo-Ekonomik Faktörler ve Şehirleşme Sürecinde Meydana Gelen Değişimler", *100. Yılında Göksun Sempozyumu*, Editör: Lütfi Alıcı, Şenyıldız Matbaası, İstanbul 2010, s.228-241.

2.2. SOSYAL MESAFE

Sosyal mesafe, belirli bir sosyal sınıfa mensup olan herhangi bir ferdin, diğer sınıflarla ve o sınıflara mensup bulunan gruplar ve fertlerle olan hiyerarşik ilişkilerini, bir nüfus içindeki sınıfların birbirleri ile olan ilişkilerini ve belirli nüfusların aralarındaki sosyal farklılık ilişkilerini gösteren bir kavramdır.¹⁰⁰

Tutum ölçümlerinde ölçek kavramına başvuran ilk toplumbilimci *Bogardus*'tur. Geliştirdiği sosyal mesafe ölçeğiyle, herhangi bir kümenin toplumsal bakımdan benimsenme düzeyini saptamak üzere seçilmiş kimi maddelerden oluşmuştur. Bu maddeler, çok yakın bir toplumsal ilişkiyi benimseme eğiliminden en uzak toplumsal ilişkiye bile kaçınma eğilimine doğru sistematik bir düzen içinde sıralanmıştır.¹⁰¹

Sosyal mesafe sosyal psikolojide ırk, din, milliyet gibi, farklı sosyal gruplardan üyelerin birbirlerini kabul veya reddetme derecesidir.¹⁰²

Sosyolojik olarak sosyal mesafe (social distance) ise, sosyal grupların mahremiyet sınırlarını hangi mesafede çizmeyi istekli olduklarını gösteren, toplumsal değişkenlere ya da ağlara dayalı benzerlik ya da yakınlık ve uzaklıktır.¹⁰³

Hall antropolojik yaklaşımla, hem insanlar hem de hayvanlar için mekan kullanımında, sosyal mesafeyi metrik ölçümlerle değerlendirmiş ve bu ölçümlerin kültürden kültüre değiştiğini belirtmiştir.¹⁰⁴ Bu çalışmada, Hall tarafından sosyal mesafe kavramının fiziki olarak metrele ölçümlendiği ölçümlerden ziyade, *Bogardus*'un tanımında olduğu gibi, bireyler ve gruplara arasındaki sempati veya antipati ile belirlenen sosyal mesafe tanımlanması esas alınmaktadır.¹⁰⁵

Bu noktada üzerinde durulması gereken, stereotipin gruplar veya kişiler arası sosyal mesafeyi artırmasıdır. Türkçeye *kalıpyargılar* olarak çevrilen stereotip kavramı ilk defa *Walter Lippmann* tarafından kullanılmıştır. Lippmann'ın tanımlamasına göre

¹⁰⁰ Bogardus, s.7-11.

¹⁰¹ Sencer-Irmak, s.275.

¹⁰² Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim Sanat Yay. Ankara 2000, s.690

¹⁰³ Marshall, s.750.

¹⁰⁴ Hall insanların sosyal ilişkilerinde mekân kullanımının rastgele olmadığını belirtmiştir. Sevgi, kavga gibi duygusal ilişkilerde insanlar birbirine çok yaklaşmaktadır. En kısa mesafe olan bu yaklaşma 45-50 cm olup Samimi ya da *Mahrem Mesafe* diye isimlendirilmektedir. Bundan biraz daha uzak olan ikinci mesafe birbirini iyi tanıyan insanların konuşma mesafesi olan 45-50 cm ile 120 cm arasında olan *Kişisel Mesafedir*. Daha resmi ilişkilerde kullanılan *Sosyal Mesafe* ise 120 cm ile 3,60 cm arasında olurken *Kamu Mesafesi olarak* isimlendirdiğinde mesafedeki aralık 3.60 cm. den daha fazladır. Bkz. Kağıtçıbaşı, s.153.

¹⁰⁵ S. Siegel-I., L., Shepherd, "And Ordered Metric Measure of Social Distance", *Sociometry*, Vol: 22, No:4, pp: 336-342'den naklen, Akpolat, *Farklı Ama Birlikte*, s.17.

stereotip, yarısı sosyal çevre, diğer yarısı ise kişinin kendisi tarafından oluşturulmuş zihinlerdeki resimler, önceden var olan kültürel temsillerden süzülerek meydana gelmektedir. Aslında bu, doğal süreçtir. Çevrede olan karmaşık ilişkilerden dolayı insanlar, davranışlarını yönlendirecek karmaşık ilişkiyi basitleştirilmiş bir subjektif tavra sokarlar. *Lipmann'a* göre bu, dışarıda cereyan eden nesnel gerçekliğin subjektif gerçeklik olarak zihinlerde basitleştirilmiş imgesidir. Kafaların içindeki resimler olarak ifade ettiği basmakalıp fikirler, klişeler, etiketler, şablonlar, algı kalıpları ve tektipleştirmeler olarak kavramsallaştırmıştır.¹⁰⁶

Stereotipler, genellikle sosyal mesafe normları olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanların iç ve dış grup değerlendirmeleri, sosyal mesafe normlarından etkilenir.¹⁰⁷ Sosyal mesafe normu üzerinde çokça duran Şerif'e göre, iki grup arasındaki dostça veya düşmanca ilişkilerin seyrini, onların birbirini nasıl değerlendirdiklerini ve birbirlerine ne oranda sempati veya antipatiyle bakacaklarını belirleyen en önemli faktör sosyal mesafe normudur. Bu yönüyle sosyal mesafe normları, gruplar arası ilişkilerin ürünü olarak değerlendirilebilir.¹⁰⁸

Şerif'e göre sosyal mesafe normlarını anlamak için grup üyelerinin cevaplarındaki çarpıcı benzerliklere dikkat etmek gerekir. Katılımcıların sosyal mesafe ölçeğinde dış grupları genelde belli bir konuma yerleştiriyorsa, bu hususta artık bir grup normunun varlığından söz edilebilir. Ama bu normlar katı ve değişmez değildir. Örneğin bir gruba farklı sosyo-kültürel ortamlarda farklı şekilde yaklaşmanın mümkün olduğu gibi, zamanla kültürel yapı içerisinde meydana gelen değişiklikler, sosyal mesafe normunun yumuşama katılma biçiminde şekil değiştirmesiyle sonuçlanabilir.¹⁰⁹

Sosyal mesafe düzeylerini, olumluluk ve olumsuz bağlamında belirleyen en temel unsur, grup psikolojisinde ve grupların oluşumundaki kaynaklarda yatmaktadır. Gruplar arası kültürel farklılık¹¹⁰ ve grubun yaşadığı bölgede azınlık oluşu, özellikle hakim kültür tarafından kabul edilme oranı ve ilişki kurma yoğunluğu gibi etkenler, farklı gruplara karşı olumlu veya olumsuz tavır geliştirmede önemli faktörlerdir.

Simgesel etkileşimcilik başlığında da inceleneceği üzere, çevrenin birey, bireyin de çevre üzerindeki etkilemelerini ve etkileşimini ifade eden dinamik toplumsal yapı da

¹⁰⁶ Asım Yapıcı, *Din, Kimlik ve Ön Yargı*, Karahan Kitapevi, Adana 2004, s.9-11.

¹⁰⁷ Yapıcı, s.231.

¹⁰⁸ Şerif-Şerif, II, s.649.

¹⁰⁹ Şerif-Şerif, II, s.652

¹¹⁰ Bkz. Aliye Mavili Aktaş, *Grup Süreci ve Grup Dinamikleri*, Mustafa Kitabevi, Ankara 2001, s.71-78.

bu diyalektik, gündelik gerçekliğin nesnelleşmesi ve bu nesnelleşme sürecinde değişimlerle anlamlı farklılık düzeyleri, toplumsal ilişkileri şekillendirmektedir. Yüzyüze olmanın deterministliği, gündelik gerçekliği çeşitli formlarda sosyal mesafe düzeyleri olarak değiştirmekte ve dönüştürmektedir. İnsanın kalıtımsal yapısı ve farklı gruplara ilişkin kazandığı bakış açısını şekillendiren aile çevresi, kanaat oluşturucu unsurlar ve dış dünya tarafından kazandırılan perspektif, sosyal mesafe tutumlarında sıralamanın zihniyet temellerini oluşturmaktadır.

2.3. SOSYAL GRUP

Gruplar arası ilişkiler ve çeşitli formlarda nasıl şekillendiği, ilgili tabloların teorik çerçevesinde tartışıldığı için bu başlıkta, grup kavramının anlamı, sosyolojik ve sosyal psikolojik açıdan tanımlamaları ve ilgili tasnifleri incelenilmektedir. İnsan olmanın farklı olana karşı bağımlılığı doğurması ve bu bağımlılığın kurulan ilişki düzeyinde sosyal mesafe tutumlarını etkileme gerçekliği, grupsal analizi zorunlu kılmaktadır. Sosyal mesafe tutumunu ölçen sorular özelinde örneğin, *kestiğini yemek ile yemeğini yemek* tutumlarının farklı gruplara karşı değişken mesafe ölçümleri birey ve grup ilişkisini analizini de önemli kılmaktadır.

İnsanların tarihten beri bir grup içinde yaşamış ve her dönem grup kurmuşlardır. Bu çerçevede insanlar, tüm zamanlarda ve her yerde aile, eğitim, ekonomi, siyaset, din gibi çeşitli gruplar içinde yaşamıştır.¹¹¹ Grup sosyal yaşamın en önemli kaynağıdır. Yaşamı devam ettirebilmek için hep başkasına muhtaç olma hali, grup yaratmanın da ontolojik tanımıdır. Grup ve sosyal grup üzerine anlaşılmış tanım olmamakla birlikte, birçok açıdan yapılmış çeşitli tanımlar var olduğu bir gerçektir.

Grup sözcüğü en genel anlamıyla *çoğul olmayı* ifade eder.¹¹² Sosyal grup, bir veya daha fazla ortak özelliği olan, bir takım ortak gereksinimlerini veya beklentilerini karşılamak veya tamamlamak için bir araya gelen, bir varlık veya ünite olduklarının farkında olan, bazı kurallarla birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı bulunan ve bu kurallar çerçevesinde birbirleriyle dolaylı veya dolaysız etkileşimde bulunan bir ünite olarak tanımlanmaktadır.¹¹³

¹¹¹ Niyazi Akyüz, *Dini Gruplar*, Gündüz Eğitim ve Yay., Ankara 2007, s.16.

¹¹² Kağıtçıbaşı, s.284.

¹¹³ Bkz. Aktaş, 38-43; Marshall, s.285; Akyüz, s.18-19; Mustafa E. Erkal, *Sosyoloji (Toplum Bilimi)*, Der Yay, İstanbul 1998, s.170.

Bir diğerk tanıma göre, resmi ya da gayri resmi üyelik ölçütleriyle tanımlanan, görece istikrarlı bir karşılıklı ilişkiler modeliyle birlik olma duygusunun paylaşan ya da kendilerini birbirine bağılı hissedenden çok sayıdaki kişinin oluşturduğu küme olarak tanımlanır.¹¹⁴

Ama her çoğulluğun, grup olup-olmadığı hususunda uzun tasnifler söz konusudur. Toplumsal yaşamın en önemli öğelerinden birisi gruptur. Gruplara ortak bir amaç bir gereksinim, bir inanç çevresinde iki ya da daha fazla insanların karşılıklı ilişkide bulunması ile oluşur.¹¹⁵ Bu çerçevede grupların özelliğı şu şekilde sırlanmıştır:

- Grup birbirleriyle gerçek karşılıklı ilişkiler içinde bulunan davranışlarında birbirlerinin davranışını hesaba katan insanlardan oluşur.
- Grubun varlığı bazı ortak değerlerini, kurallarını, belli bir duygusal ortamın oluşumunu gerektirir.
- Gruplar yapılaşmış, örgütlemiş, kısaca üyelerinin yerleri açık seçik belirlenmiştir.
- Toplumsal gruplar süreklilik özelliğı taşır.
- Grubun bir diğerk özelliğı özdeşimdir. Özdeşim kişinin kendi varlığını ve özelliklerini üyesi olduğu gruba ve grubun özelliklerine bağımlı olarak algılamasıdır.
- Gerek kendi üyeleri gerekse kendilerinin dışında bulunanlar tarafından kabul edilen bir varlığa, özel bir kimliğe sahip olmalarıdır.
- Toplumsal gruplar süreklilik özelliğı taşırlar.¹¹⁶

Toplumsal gruplar çeşitli açılardan sınıflandırılabilir. Yapı bakımından (katı gruplar ve gevşek gruplar), sosyal rol bakımından, karşılıklı ilişkilere göre (iletişimin yaygın ve yakın olması ya da çok az ve uzak olması), toplumsal hedeflerin çeşidine göre, grupların üyelerinden beklediğı davranış standartlarına göre, sosyal hedeflerin çeşidine göre, sürelerine göre sınıflandırmalar yapılabilmektedir.¹¹⁷

Bu çalışmada esas alınan yönüyle sosyal grup ve gruplara arası ilişkiler, sosyal mesafe düzeyini belirlemede etken boyutuyla değerlendirilmektedir. Bu da, makro

¹¹⁴ Marshall, s.285.

¹¹⁵ İçli, s.66.

¹¹⁶ İçli, 66-67; Aktaş, 24-29.

¹¹⁷ Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir*, (Çev. Nilgün Çelebi), Attila Kitabevi, Ankara 1996, s.55; İçli, s.68; Aktaş, s. 15-16.

sosyolojiden ziyade mikro sosyolojiyle ilgilidir. Makro sosyoloji kapsamlı yapıları, birbirine bağımlı toplumsal kurumları, toplumsal yaşamın küresel ve tarihsel süreçlerini incelerken, mikro sosyoloji, sembolik etkileşim, mübadele kuramı, *etnometodoloji* gibi eylem, etkileşim ve anlamın kuruluşlarıyla ilgilenir.¹¹⁸ Diğer bir tanıma göre mikro sosyoloji, toplumdaki birey, bireyler arası etkileşim ve birey-grup ilişkileri üzerinde yoğunlaşan sosyolojiye denir. Yani mikro sosyoloji, küçük grupların incelenmesidir.¹¹⁹

Amerikalı sosyolog Cooley sosyal grupları, birincil ve ikincil grup şeklinde ayırmaktadır. Birincil gruplar yüz-yüze, samimi ilişkilerin yaygın olduğu, yardımlaşma, dostluk ve sevgi bağlarının yüksek olduğu gruplardır. Aile, komşuluk, arkadaşlık birincil grupların kategorileridir. Karı-koca, anne-çocuk, sevgili gibi ilişkiler de alt birincil gruplar içinde tasnif edilmektedir. İkincil gruplara ise, birincil grupların dışında kalan diğer her türlü gruplardır.¹²⁰ Diğer taraftan ikincil gruplar, kültürel temelli olup-olmamalarına göre de sınıflandırılmaktadır. Kültürel gruplar; statü grupları, sosyal sınıflar, uluslar (dolayısıyla etnik gruplar) ve dinsel gruplar. Kültürel olamayan gruplar ise, yaş cinsiyet ırk grupları, yığınlar ve dinleyicilerdir.¹²¹

Ferdinand Toennies, grupların üyeleri arasındaki ilişkiyi esas alarak sınıflama yapmaktadır. Buna göre insanlar, *Gemeinschaft (Cemaat)* ve *Gesellschaft (Toplum, Cemiyet)*¹²² şeklinde gruplarda yaşarlar. Cemaat, bir arada, özel, yoğun, yakın ilişkiler içinde yaşayan topluluk olarak tanımlanmaktadır. Bu ilişkiye dayanan gruplara arasında aile, yakın akraba grubu, köy toplulukları, komşuluk ve arkadaş grupları sayılabilir. Cemiyet ya da toplum olarak isimlendirilen topluluklar ise bilinçli ve gönüllü olarak üye olunan grupları ifade eder. Ekonomik çıkarlar için üye olunan gruplar buna örnek olarak verilmektedir. Her iki tasnif, üyeleri üzerindeki etkinliği ve üyelerinin de gruplara aidiyeti açısından karşılaştırılmıştır. Buna göre Cemaat türü topluluklara bireyler tüm ilişkileriyle üyedirler. Cemiyette ise bireyler, kişiliklerinin bir bölümüyle katılırlar. Cemaat, hissiyat ve anlayış itibariyle uyum içinde olan bireylerden oluşurken

¹¹⁸ Marshall, s.466.

¹¹⁹ Kızılcılık-Erjem, s.380.

¹²⁰ İçli, s.69.

¹²¹ Akt. Akpolat, *Farklı Ama Birlikte*, s.22.

¹²² Peter Kivisto, *Sosyolojinin Temel Kavramları*, (Çev. İ. Çapcıoğlu-S. Yavuz), Birleşik Yay., Ankara 2008, s.120.

Cemiyet, bireyler arasında rasyonel çıkarların ön planda olduğu bireylerden oluşmaktadır.¹²³

Sosyal mesafeyi düzeyini belirleme açısından bir diğer benzer sınıflama *iç-grup* ve *dış grup* tasnifidir. İç grup bizimle beraber olanlara, dış grup ise bizden farklı olanlardır.¹²⁴ İç grup bilincinin güçlülüğü veya geniş grup dışlamacılığı, sosyal mesafe düzeyini ve yönünü belirlemede önemli bir unsurdur. Fakat farklı gruplara ilişkin ahlaki tavır, dış gruba bakışta insanilik ve doğallıkla açılmaktadır. Farklı olan kültürel gruplar bireyin sosyal kimlik inşasında önemli bir yer işgal etmektedir. Bu yönüyle farklılaşma var olmanın bir gereğidir.¹²⁵ Bauman'a göre bu bir zorunluluktur: *içerinin değerini gerçek anlamda vermek için bir dışarı olmalıdır.*¹²⁶ Ama bu inşada farklılaşma, bizatihi negatifiğin ve çatışmanın sebebi değildir.

Dini gruplar ise, grup üyelerinin birbiri ile ilişkilerinin türü açısından yapılan bir sınıflamaya göre alınması, sosyal mesafe ölçümünün amaçlarıyla mutabıklığı göstermektedir. Grup tasniflerinin ele alınışı ve sınıflanmasındaki farklılık gibi dini gruplarda çeşitlilik arz etmektedir. Ama bu çalışmanın amacına matuf olarak yapılan sınıflamaya göre dini grupları iki şekilde ele almak mümkündür. Bunların birinci şekli, din dışında kalan sebeplerle ve dinin ortaya çıkışından önce mevcut olan grupların dinin taşıyıcısı olma halidir. Kan birliğine dayalı grupların ibadet ve inanç birliği haline gelmesi böyle gerçekleşir. Kısaca dinin doğal gruplar içinde ortaya çıkmasıdır. Buna *Doğal Dini Gruplar* ismi verilmektedir. İkinci şekli ise, *Surf Dini Gruplar* olarak isimlendirilen ve dinin bazı topluluklar ya da gruplaşma prensiplerine dayalı gruplar yaratmasıdır. *Dinî tarikatlar, kardeşlik cemiyetleri, mezhepler ve kiliseler* böyle gruplardır.¹²⁷

Çalışmada, grup tasniflemesinde esas alınan temel paradigma, farklı olana bakışta grup sürecinde kazanılan kimliğin ve algılamının sosyal mesafe düzeyini belirleyip belirleyemediği noktası oluşturmaktadır. Bir grubun talep ettiği dini değerlerin psikolojik ve sosyolojik tahlili, açıklamanın türü ne olursa olsun, grup üzerine etkide bulunan bu değerlerin baskı yapıcı karakterini inkar edemez. Her tecrübe için bu

¹²³ Tom B. Bottomore, *Toplumbilim*, (Çev. Ünsal Oskay), Beta Basım Yay., Dğtm., İstanbul 1984, s.98.

¹²⁴ Fichter, s.55; Aktaş, 106-108.

¹²⁵ Nuri Bilgin, *Sosyal Bilimler Kavşağında Kimlik sorunu*, Ege Yay., İzmir 1994, s.146; Nuri Bilgin, *Kimlik İnşası*, İzmir 2007, s.161-164.

¹²⁶ Bauman, s.52.

¹²⁷ Akyüz, s.24; Güney, Ü., s.238-239; Ayrıca Bkz. Hans Freyer, *Sosyolojiye Giriş*, (Çev. Nermin Abadan), Sevinç Matbaası, Ankara 1963, s.97-144.

böyledir: Grup içerisinde müşterek veya birbirine paralel tecrübenin mevcudiyeti, kuvvetli bir birlik meydana getirir. Yine grubun yayılma ve korunma ihtiyaçları, üyeleri birleştirme ve dayanışma duygularının yaratılmasında rol oynar.¹²⁸ Gerek grup tasniflemesinde gerekse de dini grupların tasniflemesinde, farklı olana bakışı doğuran dinamikler benzerlik arz etmektedir. Esasen bireyin gruplaşma ve sosyalleşme sürecinde, psikolojik ve sosyolojik unsurlar bütün gruplarda aynıdır. *Sırf dini grupların* içinde tasnif edilen *tarikât'ın*,¹²⁹ aynı şekilde “*dünya'nın dini açıdan algılanışı*”¹³⁰ olarak tanımlanan *mezhebin* psikolojik-sosyolojik temelleri ve farklı olana bakış açısını doğuran sosyo-kültürel unsurları bütün gruplaşma ve sosyalleşme süreçlerinde aynıdır.

Ontolojik temelde ötekiliğin olmadığı ama farklılığın grupsal tanımlandığı toplumlarda, bireyin sosyalleşme sürecinde grupta kazandığı kişilik, aynı zamanda grubun birey üzerindeki etkisi, birlikte yaşamada sosyal mesafe düzeyini etkilemektedir. Sosyal psikoloji, etkileşimi temel alan her türlü ilişkiyi, grup oluşumuna katkı sağlaması açısından değerlendirmektedir. Bu çerçevede bireyin davranışına etki eden normatifliği, verimliliği, farklıyla kurulan ilişkinin içeriği, sosyal hızlandırma-kaytarma vb. her türlü toplumsal iletişim formları, sosyal mesafe tutumlarının belirleyici unsurlarıdır.¹³¹

2.4. FARKLILIK (ANLAMLI ÖTEKİLİK) VE “ÖTEKİLİK”

Aynı kültür içinde türdeş gruplarla kurulan ilişki düzeyinde, farklılık *çelişmezlik/özdeşime* göre olurken ötekilik, temelde *çelişki* mantığıyla açıklanmaktadır. Bu mantıksal yaklaşım *gerçek zıtlık* ve *diyalektik zıtlık* şeklinde de isimlendirilebilmektedir.

Colletti'ye göre gerçek zıtlığın çağdaş babası Kant'tır. Bu çerçevede *çelişmezlik/özdeşim* mantığına göre, varlıklar gerçek zıtlık içerisinde. Her türlü varlık kendi için vardır, gerçektir ve pozitiftir. Formülü (+) ve (-)'dir. Zıtlardan her biri,

¹²⁸ Joachim Wach, *Din Sosyolojisi*, (Çev. Ünver Güney), M. Ü. İ. F. V. Yay., No:98, İstanbul, 1995, s. 339-394.

¹²⁹ Niyazi Usta, *Menzil Nakşiliği*, Töre Yay., Ankara 1997, s.35-50; Niyazi Usta, *Din Toplum Yazıları*, Platin Yay., Ankara 2008.

¹³⁰ Mehmet Zeki İşcan, *Selefilik İslami Köktenciliğin Tarihi Temelleri*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s.15.

¹³¹ Kağıtçıbaşı, s.284-303.

diğerine ihtiyaç göstermeden var olabilir, karşılıklı itme vardır. Zıt yönlere çekmeye çalışan eşit kuvvetler gibidir.¹³²

Diyalektik çelişkiyi Platona kadar götüren Colletti'ye göre bu mantığın daha çağdaş babası Hegel'dir. Çelişki mantığında ise varlıklar birbirleri ile negatiftir. Kendilerini ötekinin negatifi görürler. Formülü A-A değildir. İyi ve kötü, güzel ve çirkin gibi ancak karşıtlarıyla var olabilirler.¹³³ Toplumsal ilişki ve birlikte yaşamada ve farklılık algısında, siyahın ve beyazın kendi özgül yapıları asla kaybolmaz. Ama ötekilik algısında siyah vardır ama beyazın zıddı olarak vardır. Her şey zıddıyla kaimdir yaklaşımıyla çelişki, *Hegel'in* diyalektik hareketinin doğasını açıklamak üzere başvurulan bir kavramdır. Ona göre, her tez ister istemez anti tezini (zıddını) doğurur ve sonuçta, ilk baştaki uzlaşmaz (çelişkili) fikirleri barındıran ve onları geliştiren senteze varır.¹³⁴

Aynı çelişki mantığını, genel dil bilim derslerinde, Saussure (1857-1913), dilin gösteren ve gösterilenden oluşan iki yapısal ögenin, bütünleyici bir şekilde bir araya gelişi olarak düşünülmesi gerektiğini söyler. Saussure'nin gösterdiği gibi, bu yapıda önemli olan nesnelere verilen anlamların her zaman ilişki olması, yani, farklı terimlerin anlam sahibi olmak için farklılıkları bir ilişki gibi taşımalarıdır. Bu anlamda, *anlam*, bir işaretler sisteminde ki farklı terim veya nesnelere arasında, bir farklılık ilişkisinden ortaya çıkar. Saussure bu ilişkiselliği göstermek için *gece* ve *gündüz* sözcüklerini örnek gösterip ve bunların anlam taşımaya olanak veren aralarındaki farklılıklar olduğunu iddia eder.¹³⁵

İnsanın veya grubun, kendi kimliksel kurgusunu çelişki mantığıyla açıklandığı zaman, yani *farklıyı ötekileştirerek* nesneleştirdiği anda kendisini özneleştirir ve merkezi kendisi olan ilişki ortaya çıkar. Bu ise, ben'in düzenlediği hiyerarşiyi oluşturuyor. Özne/ben tek başına aciz ve anlamsızdır. O hep kendi yabancısına muhtaçtır. *Ben, ötekini* dışlamanın, zapt-u rapt altına almanın yollarını arıyor. Böylece

¹³² Lucio Colletti, "Marksizim ve Diyalektik", *Demokrasi İçin Toplumcu Düşünce*, (Çev. Y. Arıak), 2. sayı, Ankara, 1978, s. 113-139'den naklen, Akpolat, *Neden Batıdan Kaçıyoruz, Neden Batıya Koşuyoruz*, s.76-78.

¹³³ Lucio Colletti, "Marksizim ve Diyalektik", *Demokrasi İçin Toplumcu Düşünce*, (Çev. Y. Arıak), 2. sayı, Ankara, 1978, s. 113-139'den naklen, Akpolat, *Neden Batıdan Kaçıyoruz, Neden Batıya Koşuyoruz*, s.76-78.

¹³⁴ Marshall, s.113-114.

¹³⁵ Bkz. Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, (Çev. Berke Vardar), TDK Yay., Ankara 1976; Ahmet Cevizci, *Felsefe sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul 2000, s.822-823; E. Fuat Keyman, "Globalleşme ve "Öteki" Sorunu: Postmodernizm, Feminizm ve Oryantalizm", *Küreselleşme Sivil Toplum Ve İslam*, (Der. E. Fuat Keyman-A. Yaşar Sarıbay), Vadi Yay., Ankara 1998, s.201-225.

birbirinden bağımsız ya da iç içe, sayısız sayıda ikili ilişkiler ve mikro iktidarlar oluşuyor.¹³⁶ Jean-Paul Sartre'ın ötekini/başkalarını cehennem gören tanımlaması nesne olarak algılanan sorunsal ötekiliği ifade etmektedir.¹³⁷

Böylesi yapılanma sonucunda ötekilik sorunsallaşmakta ve iktidar ilişkilerine dönüşmektedir.¹³⁸ Çelişki mantığına göre, sosyolojik ve antropolojik söylemde öteki, şu şekilde sınıflandırılabilir:

Ampirik bir nesne olarak öteki: Öteki, burada hakkında ampirik bir bilgi toplanarak anlaşılabilir bir nesne olarak görülür ve böylelikle onu, sözde nesnel ve gerçeklere dayalı olan bilgiler sağlayarak açıklama amaçlanır.

Kültürel bir nesne olarak öteki: Özellikle olumsuzlama yöntemiyle öteki ne olduğundan çok ne olmadığıyla tanımlanır. Böylece *öteki*, benliğin aynadaki görüntüsü olarak temsil oluşturulur. Aslında “kültürel öteki”nin ruhunu daha derinden anlamak on dokuzuncu yüz yılın başlarında antropologların ve oryantalistlerin açık amacı idi. Ancak bu niyet yine de antropologların ve oryantalist çalışmalarının içsel bir sosyalleşme sürecine girmelerini ve bununla da yabancı kültürlerin sınıflandırıcı bir şekilde dışlanmasını engelleyemedi.¹³⁹ Çünkü kültürel kimliklerin biçimlenmesinde ötekinin ifadesi dikkate alınmalıydı; bu çerçevede, kendi kendini kültürel olarak tanımlama işi her zaman *ötekilerin* değerlerinden, özelliklerinden ve yaşam tarzlarından ayırt edici olmayı içermekteydi.¹⁴⁰ Ancak bu şekilde kendi varlığını açıklamak, hem bireysel hem de toplumsal ölçekte farklı olanın simgesel tutumları olumsuzluk olarak yorumlanmaktadır.

Bir varlık olarak öteki: Yorumcu ve varoluşçu söylemlerde kullanılan ve bir varlık (being) olarak nitelenen *öteki* benliğin oluşum sürecine katkıda bulunur ve “gözükmeyen gönderim noktasıdır”. *Ötekinin* bu şekilde davranışı hem ampirik bilgi toplama tarzından hem de *ötekinin* kültürel bir nesne olarak tanımlanmasından radikal

¹³⁶ Fadime Özkan, “Ben Öteki’dir. Benin Paranoyası: Öteki”, *Sözleşme Dergisi*, Sayı:12,1998, s.41.

¹³⁷ Jean-Paul Sartre'nin ötekiliğe ilişkin analizleri için bkz. Fay, 67; J., P., Sartre, *Varoluşçuluk*, (Çev. Asım Bezirci), Say Yay., İstanbul 1996; Sinan Kılıç, *Jean-Paul Sartre'nin Varoluş Felsefesinde Öteki Kavramı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2006.

¹³⁸ Bkz. Mehrzad Baroujerdi, “*İran Entelektüelleri ve Batt*”, (Çev. Fethi Gedikli), Yöneliş Yay., İstanbul, 2001; Michel Foucault, “*Bilginin Arkeolojisi*”, (Çev. V. Urhan), Birey Yay., İstanbul 1999.

¹³⁹ Mono Abaza-Georg Stauth, “Batı’lı Akıl, Oryantalizm, İslamcı Fundamentalizm: Bir eleştiri”, (Çev. A.Topaloğlu), *Tezkire Dergisi*, 9-10, Ankara 1996, s.89-116.

¹⁴⁰ Nejdet Subaşı, “Öteki’nin İnsan Hakları”, *İslamiyet (İslam ve Demokrasi Sayısı)*, 2(2), 1999, 87.

bir şekilde ayrılır. Ancak *ötekini* tarihsel bir varlık “gerçek” bir tarihsel varoluş olarak görerek hem yorumcu, hem de varoluşçu söylemler kendi rejimleri dahilinde işlerler, ve ben-öteki karşıtlığını muhafaza ederek *öteki* kategorisini hala ontolojik bir varlık olarak düşünürler.

Söylemsel bir yapı olarak öteki: Bu şekilde bakıldığında öteki çeşitli söylem ve kurumlar tarafından kurulan bir “bilgi nesnesi”ni oluşturur. Bu söylemsel bir kuruluştur ve *ötekinin* tarihsel bir varlık olarak anlatışını reddeder. Buna en iyi örnek, Foucault’un mevzuatını, kitabında Doğu üzerine tatbik eden Edward Said’dir. Şark ve Garp arasındaki epistemolojik ve ontolojik ayrımın temelinde, *Doğulu öteki* Avrupa’nın maddi uygarlık ve kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak kurulur ve işlev görür.¹⁴¹

Farklılık olarak öteki: Kimlik-fark ilişkisine yerleştirilmiş öteki, *ben* ve *ötekinin* ilişkisel özelliğini vurgulayarak, odağı *kimlik-farklılık* eksenine taşır.¹⁴² *Kimlik-farklılık* odağında her kimlik bir dizi benzerlik ve özellikle farklılıklara bağlı olarak kuruluyor. Ancak kimlik oluşumu sadece farklılığa ihtiyaç duymakla kalmıyor, aynı zamanda kendi kimliğine olan güvenini de koruyup tazelemek için bu farklılığı ötekiliğe dönüştürür. Çeşitli farklılıkların kimlik ile ötekilik arasında karşıtlığa dönüştürüldüğü bu süreçte güç ilişkisi önemli bir rol oynamaktadır.¹⁴³

Özne-nesne ilişkisi biçiminde farklı olmak ikinci olmaktır ve birincinin arkasında olmaktır. Birinciden daha az önemli olmak, birinciye bağımlı olmaktır. Birincinin değerlerinin ve kurallarının egemen olduğu bir evrende ikinci olmak, rölatif bir kavramda değildir. Üstelik durduğunuz yere ve baktığınız yere göre değişmez. Karşı kaldırım meselesi değildir. Hangi kaldırım da durursanız durum *farklının* kim olduğu bellidir.¹⁴⁴

Farklılık, birlikte yaşamada ise, kendi dışındakilerle zıtlığı, çelişki mantığıyla açıklamamayı ve kurulan ilişkideki dinamikliği ifade eder. Gündelik hayatın nesnel

¹⁴¹ Bkz. W. Edward Said, *Oryantalizm*, (Çev. Selehattin Ayaz), Pınar Yay., İstanbul 1991.

¹⁴² Keyman, s.203-204; Ayrıca bkz. William E. Connolly, *Kimlik ve Farklılık*, (Çev. Fermâ Lekesizalın), Ayrıntı Yay., İstanbul 1995.

¹⁴³ Arus Yumul, “Modernizmden Postmodernizme Öteki’lik”, *Karizma*, 3,2000, s.99; Mikhel Foucault, bu iktidar ilişkilerinde ötekinin güçlü sosyal kuvvet ve kurumlara bağlı söylemler tarafından yaratıldığını ifade etmiştir. Zihni benlik teknolojilerini analiz ederek bilginin soy ağacını anlamayı, iktidar ve bilgi arasındaki bağları kavramaya bağlamıştır. Böylece toplumun kenarına itilen *delinin*, *mahpusun*, *suçlunun*, *çocuğun*, *çift cinsiyetlinin ötekileştirilmelerini* incelemiştir. Bkz. Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuş*, (Çev. M. A. Kılıçbay), İmge Yay., Ankara 2000; Michel Foucault, *Deliliğin Tarihi*, (Çev. M. A. Kılıçbay), İmge Yay., Ankara 2000; Michel Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, (Çev. M. A. Kılıçbay), İmge Yay., Ankara 2001.

¹⁴⁴ Yazgülü Aldoğan, “Öteki Cins”, *Karizma*, 3, 2000, s.131.

gerçekliği toplumsal ilişkideki sosyal mesafe tutumlarıyla bir farkındalık (anamlı ötekiliğe) ulaşmaktadır.

Simgesel etkileşimde dinamik ilişkiler, farklı olanı doğallığı içinde anlamayı ve ontolojik temelde zıtlığın doğurduğu ayrıştırmayla değil karşılıklı dönüşümle anlamayı esas alır. Bu noktada farklılık (anamlı ötekilik) ve “ötekilik” kavramının arasındaki en büyük farkı, *ontolojik düzlemde olumsuzlama olup olmamasına göre farklılaşmaktadır*.

Çelişmezlik mantığıyla farklı gruplarla kurulan ilişki, simgesel etkileşimde sosyal mesafe tutumlarının farkındalığa, dolayısıyla da özgüllüğünü kaybettirmeyen anlamlı bir ötekilik düzeyine ulaşmaktadır. Nitekim kişi olmanın bir anlamı da sürekli evrilen ve hiç son bulmayan bir farkındalık –tepki-öz fedakârlık çemberinde, başkalarının size verdiği tepkilerin farkında olmak ve bu farkındalığın farkında olmak, onlara bu farkındalığa dayanarak tepki verebilmek, kendi tepkinize sizin verdiğiniz ve başkalarının verdikleri tepkileri gözlemlemek, bu gözleminizin farkında olmaktır.¹⁴⁵ Bu tür farkındalık ve tepki, sosyal mesafe tutumları olarak belirtilen her şeyi derinden etkilemektedir. Çünkü *insan olmak karşılıklılığı doğurur ve insan olmak bağımlılığı çağırır*.¹⁴⁶

Psikologlar farklılığı, kişilik oluşumunda da çocuğun dış dünyayla, nesneyle kurduğu fiziksel ve ruhsal tecrübeler açısından değerlendirmektedir. Psikolojik temelde bireyin kendi bütünselliği ile anneden farklı bir varlık olduğu dönem, Lacan’da *ayna devresi* olarak ifade edilir.¹⁴⁷

Bu temelde Lacan’a göre, öznenin oluşumu daima *öteki (farklı)*’yı varsayar. Fiziksel anlamda, bebeğin kendini annesiyle bütünleştirmesi ve daha sonra bir yaşına doğru ayrı varlık olduğunu anlayarak kendin farkına varabilmesi için *ben*’in ortaya çıkabileceği çocuğun, kendisini öteki olarak görebileceği bir ayna evresi zorunludur. Aynada görülen (ve bedensel bir bütünlük, tamlık yanılması yaratan) öteki ben’in temelidir. Bu ilk öteki Lacan’a göre küçük ötekidir. Zamanla çocuk başka küçük ötekilerde algılar. Bu algılar bedensel tamlık yanılmasını bozduğu için de parçalanmaya, saldırganlık tepkisiyle karşılık verir. Ancak tüm bu ötekiler imgesel düzeyde var olurlar. Özne küçük öteki ile imgesel düzende karşılaşır, bir ben inşa

¹⁴⁵ Fay, s.72.

¹⁴⁶ Ortega, 103-108.

¹⁴⁷ Bkz. Abrevaya, *Aynadan Ötekine: Çocuk Öznelliğinin Oluşumu Üzerine Bir Çalışma*, Bağlam Yay., İstanbul 2000.

etmeye başladıktan sonra, kelimenin psişik ve gramatik anlamında bir *özne* olabilmesi için simgesel düzende de büyük öteki ile karşılaşmak zorundadır. *Büyük öteki; oradan kendimize bakarak, kendimizi olmak istediğimiz gibi gördüğümüz konumdur.*¹⁴⁸

Vamık Volkan, geniş grupların psikolojisinde *grup kimliğini* oluşturan *etnik, ulusal ve dinî ortak değerlerin* insan hayatındaki etkisini incelediği eserde, karakter ve kişilikten farklı olarak, psikanalizdeki *bireysel kimliğin* önemini vurgulayarak çocuklardaki *çekirdek kimliğin* oluşumu üzerine, *ayrışma ve bütünleşme* kavramları açısından değerlendirme yapmıştır. Yaşamın başlangıcında bebek, pratik amaçlar yönünden kendisinin nerede bittiğini ve başkalarının (annenin ya da diğer asıl bakıcı/-larının) nerede başladığını bilmez. *Ayırışma*, kendine ait olanı diğer kişi ve şeylere ait olandan ayırma yolundaki *psikobiyolojik* görevdir. Çocuk 36. ayında *ayrışma ve bütünleşmeyi* tamamlamaktadır. İlk 2 aylık döneminde *duygusal* ve *duyusal* içerikli olumlu-olumsuz organizmeye ulaşırlar. Bu haz veren, tatmin eden *iyi imgeler* ve hoş gitmeyen, tatmin etmeyen, *kötü imgelerdir*. 2-6. aylarında başkalarıyla kurulan ilişki sonucunda “iyi” *özbenlik/başkası* ve “kötü” *özbenlik/başkası* ayrımlarına ulaşır. 6-36 aylar arasında *iyi* ve *kötü* imgelerle, kendisiyle başkaları arasındaki *özbenlik* ve *başkalar* farkını oluşturur. 36. aydan sonra ise *bütünleşmiş özbenlik* ve *bütünleşmiş başkası* diye ayrılan bütünleşmeyi sağlamıştır.¹⁴⁹

Çocuğun sosyalleşme sürecinde çevresindeki ilişkiye girdiği çok sayıda insan içinden bazıları benlik tarafından *önemli ötekiler* olarak seçilir. Onları başkalarınınkine göre çok ısrarlı ya da güçlü bir biçimde hissedilen ve bu yüzden çok etkili olan değerlendirmeleriyle tepkilerine büyük önem verir.¹⁵⁰

Sosyolojik perspektifte ise *farklı(lık)*, *çelişmezlik mantığıyla*, ideolojiden uzak *anlama-tanım* ekseninde birlikte yaşamın nesnel gerçekliğiyle kavramsallaştırılmaktadır. Sosyal grupların birbirini tanınması, öncelikle kişilerin yüklediği anlam ve kurduğu ilişkide farklı olanı, nesne olarak değerlendirmeyip, *tanımlamadan* ziyade gerçekliğin doğal bir sonucu olarak *anlama* perspektifiyle yaklaşmasıyla mümkündür. Başkaları tarafından tanınma ve onları tanıma, yaşam boyunca, insanı şekillendiren asal bir faktördür.¹⁵¹ Bugün gerçekliğin ve özellikle de

¹⁴⁸ Slavoj Žižek, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, (Çev.Tuncay Birkan), Metis Yay., İstanbul 2002, s.249-250.

¹⁴⁹ Bkz. Vamık Volkan, *Körü Körüne İnanç*, (Çev. Özgür Karaçam), Okyanus Yay., İstanbul 2009.

¹⁵⁰ Bauman, s.41.

¹⁵¹ Fay, s.67.

insanın dışında ki gerçekliğin bir *bilme* olayından daha ileride bir *anlama* olayı olduğu daha geçerli bir paradigma konumuna gelmiştir. Buna göre toplumsal gerçeklik, doğa bilimlerinde geçerli olan *açıklama* (*explanation*) yöntemine göre değil *anlama* (*understanding*) yöntemine göre kavranabilir.¹⁵²

Tanımadada ve anlamlı bir farklılığa ulaşmada farklı olan pasif değildir. *Tanımlamada* ise farklı olan pasif bir haldedir. *Tanıma* ve *anlamada* her iki taraf da aktiftir. Ama şu bir gerçektir ki, insan bilmek ve tanımlamak isteyen bir varlıktır. Bu bilme ve tanımlama işlemi içinde gömülü olduğu toplumsal ve kültürel çevreden bağımsız da değildir.¹⁵³ Sosyal ilişki içerisinde farklı olanı kendi nesnel gerçekliğiyle tanıma değil de kalıp yargılarla, tanımlamaya gidilirse gerçeklikten uzaklaşıp imaj inşasına düşme tehlikesi var demektir. *Çelişki mantığında* olduğu gibi, farklı olanın farklılığı, özne-nesne diyalektiğiyle güç ilişkisine dönüşür. Tanınmama veya yanlış tanıma insanı sahte, çarpıtılmış ve indirgenmiş bir var oluş tarzına hapsederek baskıya dönüştürebilir ki bu da, çatışmaya en uygun zemini hazırlar.¹⁵⁴

Birlikte yaşamak ve *biz-ben* ve *o*, yani *anlamlı öteki* gerçeğini oluşturmak, giderek birbirlerini tanımaya dönüşür. Bu demektir ki; farklı olanla sosyal mesafe formlarında olduğu gibi, kendisiyle iyi ya da kötü ilişki sürdükçe nesnel gerçeklik ve ayırt edicilik belirginleşir. Ve onu daha tanımadığın diğerlerinden ayırırsın. Bu daha yoğun ilişki, yakınlık gerektirir. *Farklı* kişi için artık çok yakındır. Ve başkalarıyla karıştırılması imkânsızdır. Öbürlerinden ayrılamayacak her hangi biri değildir.¹⁵⁵

Yüz-yüze olmanın doğal sonucu olarak, sosyal mesafede tutumların sıralamasında ayırt edici boyuta ulaşmak böylece mümkün olabilmektedir. Diyaloğsuzluğun ve etkileşimsizliğin bir sonucu olarak gizil bir yapı tezahür etmektedir. Gerçektende hiç tanınmayan kişiler, tanıyınca kadar gizil bir dost olabileceği gibi, gizil bir düşman da olabilir.¹⁵⁶

Birlikte yaşamada farklı gruplarla ilişkinin seyrini en çok etkileyen ise, ön yargıdır. *Gordon W. Allport*, önyargının antik dönemden günümüze üç aşamadan geçerek değişikliğe uğramasının ve bugünkü anlamını kazanmasının analizini yapmıştır. Allport'a göre antik dönemde *önceki karar ve deneyimlere dayanılarak verilen hüküm*

¹⁵² Kadir Canatan, "Öteki'ni Anlamak: Hikmet sosyolojisi", *Sözleşme* 12, 1998, s.9.

¹⁵³ Canatan, s.8.

¹⁵⁴ Charles Taylor, *Çok Kültürcülük*, (Haz. Amy Guatman),Yapı Kredi Yay., İstanbul 1996, s.42-43.

¹⁵⁵ Ortega, s.117.

¹⁵⁶ Ortega, s.153.

anlamına gelen *önyargı (prejudicim)*, daha sonra *gerçekler hakkında nesnel bir inceleme yapmadan, iyice düşünmeden, alelacele verilmiş bir yargı* manasında kullanılmıştır. Bugünkü anlamı ise, *desteksiz ve mesnetsiz bir şekilde peşinen varılmış bir yargı ile birlikte bir şeyin lehinde ve aleyhinde bir tavır almayı, yani sempati ve antipati duygularını da içerecek şekilde genişletilmiştir*. Bilimsel literatürde ise, katı ve yanlış genelleştirme yaparak, bir gruba veya o grubun üyelerine olumsuz tutum ve davranışlar gösterme eğilimi olarak tarif edilmektedir.¹⁵⁷

Körü körüne inanç haline dönüşerek psikolojik temelde, *önyargı* farklı gruplarda olabilecek herhangi bir erdemin, gerçek ya da hayali kusurlarını abartma eğilimi ile katlanarak doğrudan reddi anlamına gelir. Ötekileştirilenlerin eylemleri öyle bir yorumlanır ki, her yaptıkları imgelerini biraz daha karartır ve sanki *ne yaparsan yap, ne söylersen söyle, yerden yere vurulacak ve sana karşı kanıt olarak kullanılacaktır* ilkesine uygun olarak yapılanlar kötücül dürtüler olarak algılanır.¹⁵⁸ Bu bir bakıma, *iyiliğe ilişkin tutumların bile zihinsel kurgulara kurban edilişidir*.

Farklı gruplar arasında bir bakıma bilgi sağlayıcı olarak da kullanılan ve sosyal psikolojide *kalıplaşmış tutumlar (kalıp yargılar)* diye isimlendirilen ön yargılar gerçekliğin nesnelleşmesinin önündeki en büyük engellerdir. *Kalıplaşmış tutumlar (kalıpyargılar)* belirli gruplar hakkında sahip olunan bilgilerin özetidir. Bilinmeyen bir grup hakkında duyulanlarla yetinilir ve araştırmaya gerek duyulmadan bir yargıya ulaşılmış olunur.¹⁵⁹ Bu da bir başka grubu, sembolik ilişkisellikte tanıyıp anlamlı bir farklılık düzeyine sahip olmaktansa, gruba karşı belli yüklemeler ve kimi zaman gerçekliği olmakla beraber genelde kurgusal düzlemde seyreden kalıp yargılar beslenilmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla kalıp yargılar sosyal mesafeyi destekleyen bir bilgi kaynağı haline gelmektedir.¹⁶⁰ Sosyal psikolojide gizil ve görünür ön yargılar şeklinde tasniflere de tabi tutulmuştur. Farklı sosyal gruplara yönelik tutum ve davranış farklılığında, bu tutumun etkisi dikkat çekmektedir.¹⁶¹

Farklı gruplara karşı birlikte yaşamaya zarar veren bir diğer ön yargının temelinde ise, *benmerkezcilik ve grup merkezciliği* yatmaktadır. Bu *solipsizmdir*. Felsefî bir ifade

¹⁵⁷ G. W. Allport, *The Nature of Prejudice*, Cambridge: Addison Wesley'den naklen; Yapıcı, s.14-19.

¹⁵⁸ Bauman, s.57.

¹⁵⁹ Kağıtçıbaşı, s.133-135.

¹⁶⁰ Şerif-Şerif, II, s. 654-56.

¹⁶¹ Kağıtçıbaşı, s.133-135.

olan *solipsizm*: *Kendine aşırı bağımlı olmak, evrenin kendi etrafında döndüğünü sanmak, hakikati sadece ve sadece kendi algılamalarına göre biçimlendirmek demektir.*

Toplumsal hayattaki ilişkilerin dinamikliği ama bu dinamikliği çeşitli tutum formlarında sosyal mesafe ölçeğiyle incelemek farklılığı, gerçekliğin nesnelleşmesi dolayısıyla da anlamlı ötekilik olarak algılanması gerekmektedir. Bireyin farklı olanla tecrübesi doğuştandır. Ama bunun altında yatan dinamik çevre tarafından oluşturulmaktadır. Bu süreçte tutum olarak olumsuzlama bir tavır olarak seyretse de yüz-yüze'lik ve gündelik gerçeklik, hem bireysel algılamayı hem de bütün anlamda toplumsal algılamayı her daim yeni formlara sokmaktadır.

Cenaze, düğün, komşuluk gibi sosyal mesafe tutumları, farklılığa ilişkin ahlaki tutarlılık bilincini doğurmaktadır. Esasında, ötekilik veya ötekileştirmenin bizatihi kimliksel tanımlamanın asli unsuru olmayan kültürel yapıdan dolayı, farklılığa karşı tarihsel tolerans kültürüne sahip bir toplumun incelendiği asla unutulmamalıdır. Sosyal mesafe tutum sorularında, özellikle birlikte yaşam alanlarındaki tavırları ölçen sivil içerikli sorulara verilen cevaplar, farklılığın ontolojik bağlamda negatiflik olarak algılanmadığını göstermektedir.

2.4. ASLİ VE TALİ SOSYALİZASYON

Sosyalizasyon en basit ifadesiyle *topluma hazırlanma ve katılma sürecidir*. Klasik bir tarifile sosyalleşme bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürünü ve toplumdaki rolünü öğrenerek toplumla bütünleşmesi anlamına gelen sosyal süreçtir. Sosyalizasyon birey ve topluma bağlı olarak iki yönlü olarak değerlendirilir: *toplumsal açıdan sosyalizasyon ve bireysel açıdan sosyalizasyon*.¹⁶²

Farklı grupların bir arada yaşaması öncelikle bireyin sosyalleşme sürecini ve kültürleşme sürecini incelemeyi gerektirir. Toplumun hem nesnel hem de öznel gerçekliğiyle değerlendirilmesi gerekir anlayışından hareketle, içselleştirme diyebileceğimiz kavramsal analizde birey, toplumun bir üyesi olarak doğmaz. O, sosyalliğe doğru bir yatkınlıkla doğar ve toplumun bir üyesi haline gelir. Bu yüzden her bir bireyin hayatında, toplumsal diyalektiğe katılmaya başladığı esnada, zamansallık bir ardışıklık söz konusu olur. Bu sürecin başlangıç noktası *içselleştirmedir*. İçselleştirme nesnel bir olayın ifadelendirilmiş bir anlam olarak, yani bir diğer kişiye ait olup tam da

¹⁶² Kızılcılık-Erjem, s.483-484.

bu yüzden kişi için öznel bakımdan anlamlı hale gelen öznel süreçlerin bir tezahürü olarak dolaysızca kavranması ya da yorumlanması anlamına gelmektedir.¹⁶³

Bu diyalektikle birlikte insanlar biyolojik bir organizma olmanın ötesinde aynı zamanda içinde yaşadığı toplumun bir ürünüdür. İnsanlar grup içinde doğarlar ve toplumsal niteliklerini gruplarda kazanırlar. Bu gruplar aracılığıyla toplumda geçerli olan bilgiler, değerler bireye aktarılır. Toplumsallaşma (sosyalleşme) bireyin toplumun kurallarını, değerlerini, tutum ve davranışlarını, uygulamalarını öğrenmesi, öğrendiklerine uygun davranmasını ve böylece toplum içinde bir kişilik, benlik kazanması sürecidir.¹⁶⁴

Bireysel ve toplumsal süreçte, farklı olanla kurulan ilişkilerde anlamlar dünyası oluşturulur. Bu mekansallık ve zamansallığın, bireyi dönüştürmesi ve içselleştirme derecesine ulaştırmasıdır. Buna yol açan ise *ontogenetik süreç, sosyalizasyondur*. Böylelikle sosyalizasyon, bireyin bir toplumun ya da toplumun bir kesitinin nesnel dünyasına kapsamlı ve tutarlı şekilde girmesi olarak tanımlanabilir. Sosyal psikolojide *birincil ve ikincil sosyalizasyon*¹⁶⁵ olarak karşılığını bulan *aslî ve tali sosyalizasyon* süreçleriyle farklı olanın tecrübesine ilişkin anlamlılık boyutuna ulaşılır. *Asli sosyalizasyon*, bireyin çocukluk döneminde başından geçen ve onu toplumun bir üyesi haline getiren ilk sosyalizasyondur. *Tali sosyalizasyon* ise, zaten sosyalleşmiş olan bireyi kendi toplumunun nesnel dünyasındaki yeni kısımlara sokan herhangi bir sonraki süreçtir.¹⁶⁶

Asli sosyalizasyon, birey açısından genellikle en önemli sosyalizasyondur ve tali sosyalizasyonun temel yapısının, asli sosyalizasyona benzemesi gerekir. Bireyler nesnel bir sosyal yapının içinde doğar. İlişki kurmanın doğal sonucunda anlamlı farklılığa ulaşan birey araçlardan aldığı süzer ve tali sosyalizasyonunu buna göre kurgular ve şekillendirir.

Asli sosyalizasyon salt bilişsel öğrenmeden fazla şeyler içerir. Daha en temelde çocuk, çeşitli duygusal biçimlerde anlamlı ötekilerle kendini özdeşleştirir. Yani bu farkına vardığı kişilerin rol ve tutumlarını benimser, içselleştirir ve kendinin kılar. Ki bu sayede çocuk kendini tanımaya ve öznel bakımdan tutarlı ve makul kimlik edinmeye

¹⁶³ Berger-Luckmann, s.189-190.

¹⁶⁴ İçli, s.117.

¹⁶⁵ Güney, S., s.192-94.

¹⁶⁶ Berger-Luckmann, s.191.

güç yetirebilir hale gelir. Bu tek yanlı ve statik bir süreç de değildir. Bu süreç anlamlı ötekiler tarafından tanınma ile kendini-tanım arasında, diğer bir ifadeyle *nesnel olarak atfedilmiş kimlik ile öznel olarak edinilmiş kimlik arasında diyalektiği doğurur*. Bireyin anlamlı ötekilerle özdeşleştiği her uğrakta bu diyalektik toplumun genel diyalektiğinin bireysel bazda tikelleşmesi anlamına gelir. Böylece *dışarıda olan gerçek şey içerde olana tekabül eder, nesnel gerçeklik öznel gerçekliğe tercüme edilir veya bunu terside geçerlidir*.¹⁶⁷

Tali sosyalizasyon ise, kurumsal ya da kurum temelli alt dünyaların içselleştirilmesidir. Bunun da kapsamı ve karakterini, işbölümü ve buna eşlik eden sosyal bilgi dağılımı belirler.¹⁶⁸

Ama insanın sosyalizasyonu, çok karmaşık bir süreçtir. İnsan, etrafında bulunanların, her gün karşılaştığı sayısız olayların ve kişilerin, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik-kültürel koşulların, gelenek, töre ve yasaların, fiziksel çevrenin ve sayılmakla bitmeyen daha pek unsurun etkisindedir.¹⁶⁹

Sosyalizasyon sürecinde en belirleyici etken gündelik işlerin oluşturduğu tecrübedir. Gündelik hayatta başkalarına dönük en önemli tecrübe ise, sosyal etkileşimin prototipik örneği olan yüz-yüze durumda vuku bulur. Kişinin ve başkasının mekansal buradalığı ve zamansal şimdiliği, yüz-yüze olduğu müddetçe birbirlerini sürekli etkiler. Bundan dolayı bireysel-toplumsal anlamda farklı olanla kurulan ilişkiler son derece esnektir. Diğer bir ifadeyle, yüz-yüze etkileşime, katı kalıplar dayatmak oldukça güçtür. Ortaya konan modeller her ne olursa olsun, sübjektif anlamların fazlasıyla çeşitli, incelikli, ve sürüp giden değiş-tokuş tarafından durmaksızın değişikliğe uğratılmaktadır.¹⁷⁰ Böylece *gündelik hayat gerçekliği, kendini subjektiviteler-arası bir dünya, yani başkalarıyla paylaşılan bir dünya olarak karşılık bulmaktadır*.¹⁷¹

Berger bütün bu süreçleri, toplumun temel diyalektiği olarak ifade ettiği üç aşama yahut üç adımla açıklamaktadır. *Dışsallaştırma, nesnelleştirme ve içselleştirme*. *Dışsallaştırma*, insanın fiziki ve zihni faaliyetleriyle dünyaya doğru sürekli taşmalarıdır. *Nesnelleştirme*, kendi asli üreticilerini kendilerinden çok daha dışa dönük bir olgusalılık

¹⁶⁷ Berger-Luckmann, s.192-196.

¹⁶⁸ Berger-Luckmann, s.202-203.

¹⁶⁹ Kağıtçıbaşı, s.360

¹⁷⁰ Berger-Luckmann, s.44-45.

¹⁷¹ Berger-Luckmann, s.36.

olarak karşılayan bir realitenin bu faaliyetlerinin sonucunda ulaşılan noktadır. *İçselleştirme* ise sözü edilen aynı realitenin kendisini bir kez daha objektif dünyanın yapılarından subjektif bilincin yapılarına aktarırken insanlar tarafından tekrar kendi içlerine mal edilmesidir.¹⁷²

Birey toplum veya birey grup etkileşim süreçleri kültürleşme kavramıyla da analiz edilmiştir. Bu çerçevede Kültürleşme, kültürel yayılma süreciyle gelen maddi ve manevi öğelerle, başka kültürden birey ve grupların belli bir kültürel etkileşime girmesi ve karşılıklı etkileşim sonucunda her ikisinin de değişmesidir.¹⁷³ Yani *bir grubun ya da kişinin kültürünün bir başka grup ya da kişinin kültürüyle karşılıklı etkileşim sonucunda değişmesi* kast edilmektedir.¹⁷⁴ Kağıtçıbaşı da bu konuya, sosyalleşmede kültürün rolü başlığıyla inceleyip kültürün nesilden nesile aktarımıyla toplum-çocuk ilişkisini incelemiştir.¹⁷⁵

Asli ve tali sosyalizasyonda toplumun yapısıyla ilgili tartışmalar, sosyalizasyonun mikro ölçekte süreçlerine ilişkin açılımı doğurmaktadır. Bu noktada Simmel'in sosyal gruplar-sosyal çevrelerden bahsetmesi ve grupların ortaya çıkışını, sosyal çevrelerin kesişmesi ve bireyliğin oluşumu ile ilgili görmesi ve bunun sonucunda bireyi her şeyden önce toplumun en küçük parçası olarak tanımlaması önemlidir.¹⁷⁶

Simmel'e göre toplum gibi birey de bir *çokluk* tan çıkmaktadır. Dolayısıyla birey çok sayıda etkinin bir kesişme noktası ve geçit yeridir. Toplum ve birey birbirini etkilemekte, dönüştürmekte, sosyalizasyon sürecinde yeniden inşa etmektedir. Simmel'e göre, incelenecek tek alan bireyin toplumu, toplumunda bireyi dönüştürdüğü 'karşılıklı etki' alanıdır. Öyle ki, ne toplum kavramı ve ne de birey kavramı, sosyolojinin temel kavramı olabilir. Sosyolojinin konusu *karşılıklı etki* kavramıdır. Çünkü ona göre toplum, nihai olarak, sosyal etkileşimlerden, çok sık dokunmuş bir ilişkiler ağından ve en çok sayıda bağıntıyı ve bağımlılıktan başka bir şey değildir.¹⁷⁷ İnsanın birliği denen şey ise, ancak en yüksek farklılıktaki etkenlerin bir toplamı ve ürünü olabilir.¹⁷⁸ Simmel'e göre toplum bireylerin dışında, çeşitli etki formlarından bağımsız bir oluşum değildir.

¹⁷² Peter L. Berger, *Kutsal Şemsiye*, (Çev. Ali Çoşkun), Rağbet Yay., İstanbul 2000, s.38.

¹⁷³ İçli, s.116.

¹⁷⁴ Kızılcılık-Erjem, s.348.

¹⁷⁵ Kağıtçıbaşı, s.379-380.

¹⁷⁶ Frisby, s.78; Jung, s.79; Wallace-Wolf, s.233.

¹⁷⁷ Jung, s.77; Levine ve Arkadaşları, s.67.

¹⁷⁸ Jung, s.44.

Bireylerin aynı zamanda zihinsel etkinlikleri ile kurulan, bilinçte ve bilinçteki temsillerden oluşan bir gerçekliktir, toplum. Burada toplum kendisine ulaşılmaya çalışılan bir totalite'dir. Simmel'e göre toplum tasarlanmış bir bileşke, sadece saptanmış ve yeni saptanan karşılıklı etki sürecine bağlı olarak araştırmaya açık bir alandır. Onu da anlaşılması ancak toplumsallaşmayla, bitimsiz bir süreç halinde ve kısmen tanıyabiliriz. Dolayısıyla toplumun bizzat kendisinden söz edilemez. Toplum ancak sürekli değişen bir sentez hali olarak tasarımılanabilir, o durmuş oturmuş sabit bir şey değildir.¹⁷⁹

Simmel'de *toplumlaşma ve karşılıklı etki* kavramları, hareket noktası olarak her şeyin birbiriyle etkileşim içindeki düzenleyici bir dünya ilkesidir. Sosyolojinin konuları, hem toplumlaşmayı harekete geçiren hem de toplumlaşma olan soyut formlardır. Bu formlar her yerde olabilir; insanların karşılıklı birbirlerine bakmaları, birbirlerini aramaları, birbirlerine mektup yazmaları, yemek yemeleri, birbirlerini sempatik veya antipatik bulmaları, birlerine yol sormaları, birbirlerini için süslenmeleri gibi çok farklı olan, herkeste bulunabilen anlık-sürekli, bilinçli-bilinçsiz etkileşimlerin hepsi. Bu ilişki formları bireyler arası sosyal eylemin gerçekleşmesini sağlayan zeminlerdir.¹⁸⁰

Simmel'in analizinden yola çıkan Lopold von Wiese de dört kavram üzerinde durur. Sırasıyla: *sosyal mesafe, toplumsal mekan, toplumsal süreç ve toplumsal kuruluş*. Daha sonra toplumsal kuruluşların bireylerden uzaklıkları açısından bir sınıflandırmasını yapmaya çalışmış, böylece kitle, grup ve soyut kollektivite arasında bir ayrıma gitmiştir. Bu bakış açısında toplumsal yapı, bireyler ve gruplar arasındaki ilişkilerin soyut modeli olarak düşünülmüştür. Ancak toplumsal yapı bireysel etkileşim sonucunda ortaya çıkıyor ve bu etkileşime dayanıyordu. Diğer bir ifadeyle, toplumdaki bireylerin oluşturdukları toplumsal yapı toplumun bütününe içeren bir tasarımdan ibarettir.¹⁸¹

Wiese'a göre bireyler ve gruplar arasındaki soyut modele binaen toplum sadece bir isimdir. Toplumun karşılığı olan bir tözsel gerçeklik yoktur. Gerçeklikte var olan toplum değil sosyalliktir. Sosyolojinin odak noktası toplum değil insanlar arası iletişimidir. Sosyallik, insanlar arası ilişki ağıdır. Sosyal olan bize sosyal süreçler olarak

¹⁷⁹ Jung, s.44; Scott Lash, "Lebenssoziologie Bilgi Çağında Georg Simmel" (Çev. Doğan Barış Kılınc), *Georg Simmel*, (Ed. Jale Özata Dirlikyapan), Doğubatı Yay., Ankara 2011, s.320-350

¹⁸⁰ David Frisby s.123; Levine ve Arkadaşları, s.67; Jung, s.77; Ayrıca Simmel toplum görüşünün sistematik olarak işlendiği çalışmaya bkz. Gözde Özelce, *Simmel'in Gözüyle Modernite'nin Sosyolojisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla-2006.

¹⁸¹ Parkin, s.588-589.

gözükür. Sosyal ilişki ise bu sürecin bir sonucudur. Sosyal süreç von Wiese'ye göre, sosyallik alanındaki bir vuku buluştur. En yaygın sosyal yaklaşım formu "...a doğru ve ...dan bu yana"dır. Diğer bir ifadeyle her sosyal yaklaşım "birbirine doğru yaklaşım" ve "birbirinden uzaklaşma" süreçlerinden müteşekkildir.¹⁸²

Sosyal mesafe kavramını Georg Simmel'in etkileşimciliğinden yola çıkarak dört toplumsal mesafe boyutu geliştirenlerden birisi de Charles Kadushin'dir.¹⁸³ İki veya daha fazla kişi arasında ya da statü arasında gerçekleşmesi *gereken (ought to)* etkileşim tarzı ve derecesine *normatif mesafe* demiştir. Fiili etkileşim derecesi olarak adlandırılan ve normatif kurala uyması gerekmeyen mesafe ise, *interaktif mesafedir. Kültürel veya değersel mesafe*, iki kişi veya statü arasında var olan değer, homofilisinin derecesidir... Örneğin diplomasi kuralları veya çok samimi ilişkileri bu kapsamda kabul eder. Dördüncüsü *kişisel mesafe* ya da *empati* olup, aslında kişisel ilişkilerden bahsederken Simmel'in aklında olan, iki kişi ya da iki durum arasında meydana gelen anlayışın ve açığa vurulmamış iletişimin derecesini ifade etmektedir.¹⁸⁴

Bireyin toplumu toplumunda bireyi dönüştürdüğü, yeniden inşa ettiği ilişkiler ağının sosyal mesafe açısından öncelikler ve sonralıklar formlarında şekillenmektedir. Bu, hem bireysel hem de grupsal anlamda, gerçekliğin nesnelleşmesi ve nesnelleşen gerçekliğinde toplumu yeniden dizayn etmesiyle sosyal mesafe tutumlarının derecelendirilmesi yapılabilmektedir. Farklı gruplara bakışın zihniyet temelleri, sosyalizasyon süreçleri olarak değerlendirilmektedir. Aynı şekilde sosyal mesafe tutum soruları, bu süreçte kazanılan bireysel ve toplumsal sosyalizasyon süreçlerinin karşılıklı etkileşimleri olarak düşünülmektedir.

2.5. SİMGESEL(SEMBOLİK) ETKİLEŞİMCİLİK

Sosyolojide, *etkileşimcilik*, *simgesel(sembolik) etkileşimcilik* ve *Chicago okulu-Chicago geleneği*¹⁸⁵ gibi farklı kavramlarla incelenen simgesel etkileşimcilik, *anlamaların* etkileşim yoluyla şekillenmesini inceleyen, Amerika kökenli sosyal psikoloji kuramıdır. Simgesel etkileşimciliğin başlıca kaygısı, yakın gözlemler ve içten

¹⁸² Çelebi, s.295-297.

¹⁸³ Levine ve Arkadaşları, s.54-94.

¹⁸⁴ Charles Kadushin, "Social Distance between Client and Professional", *American Journal of Sociology*, 67/5, 1962, s.517-31.

¹⁸⁵ Fisher-Strauss, s.459.

tanıma aracılığıyla gündelik yaşamın anlamlarını analiz etmek ve bu analizlerden hareketle insan etkileşiminin temel biçimleriyle ilgili anlayış geliştirmektir.¹⁸⁶

Simgesel etkileşimcilerin görüşleri üç öncüle dayanır:

- İnsanlar şeylere o şeylerin kendisine verdikleri anlam temelinde eylemde bulunurlar,
- Şeylerin anlamı insanların birbiriyle etkileşimden kaynaklanır.
- Anlamlar kişilerin karşılaştığı bir süreci gerektirir.¹⁸⁷

Kuramın odaklandığı dört ana nokta vardır. Birincisi, insanlar düşünce kapasitesiyle doğarlar ki bu hayvanlarda yoktur. Simgesel etkileşimciler her zaman insanların kendi bedenlerini, özgeçmişlerini, duygularını, benliklerini, hülasa yaşamlarını içinde sürdürdükleri daha geniş toplumsal dünyaları hangi yollardan anlamlandırdıklarını incelemeye ilgi duymuşlardır.

İkinci odak nokta, süreç ve ortaya çıkma: Simgesel etkileşimci açısından, toplumsal dünya dinamik ve diyalektik bir ağıdır; konular her zaman kalıcı olmayan sonuçlarla karşılaşmalardır; asla sabit ve değişmez değildir.

Simgesel etkileşimciliğin üçüncü odak noktası, toplumsal dünyayı kendisi gibi, etkileşim yönüyle öne çıkarmasıdır. Bu çerçeveden bakıldığında, yalnız birey diye bir şey yoktur: insanlar her zaman başkalarıyla ilişkidir.

Georg Simmel'den alınan dördüncü odak nokta, etkileşimciliğin, toplumsal yaşamın temel örüntüleri ya da biçimlerini belirtmek üzere bu semboller, süreçler ve etkileşimlerin ötesine bakmaktır.¹⁸⁸

Kavramın entelektüel köklerinde, *Max Weber*, *Georg Simmel*, *Robert Park*, *William Isaac*, *Charles Horton Cooley*, *George Herbert Mead*'ın fikirleri olduğu söylenebilir.

Simgesel etkileşimcilik, *Herbert Blumer* tarafından çıkarılmış olup temel unsuru şu şekilde belirtilmiştir: *bir topluluktaki insanların sahip oldukları ortak simgeler, anlayışlar takımıdır*. Bu bir sosyal psikolojik bakış olup simgesel etkileşim, *bir beni olan* kişi ve bu hal de, bir insanın içsel düşünce ve duyguları ve toplumsal davranışı

¹⁸⁶ Mashall, s.647.

¹⁸⁷ Kızılcelik-Erjem, s.565-466.

¹⁸⁸ Simgesel Etkileşimciliğin tasnifleri için bkz. Mashall, s.647-648; Kızılcelik-Erjem, s.466; Fisher-Strauss, s.459-496.

üzerindedir. Kişi, burada, toplumsal kurallar tarafında pasifleştirilmeyip kendi hareketini yorumlayan, anlamlandıran ve dönüştüren olarak kabul edilir.¹⁸⁹

Simgesel etkileşimin entelektüel köklerinde *Max Weber*, sosyolojinin tanımında “özel anlam”ın önemine ağırlık verdiği için en başta belirtilmiştir. *Weber*'e göre, sosyoloji, toplumsal hareketi (*social action*), izlediği yol ve etkilerin nedensel açıklamasına varmak için, yorumlu olarak anlamaya çalışan bir bilimdir. Hareket, *hareket eden bireyin öznel bir anlam verdiği bütün insan davranışını içerir.*¹⁹⁰

Bu bakış açısının geliştirilmesinde *Georg Simmel'in* büyük katkısı olduğunu belirtmek gerekir.¹⁹¹ İnsanı büyük oluşumlarla sınırlamanın eski anatomi bilimindeki kalp, mide vb. sayısız uzuvların ihmal edilmesi anlamına geldiğini belirtmiştir. *Simmel'e* göre toplum *sayısız ufak sentezler'den* oluşmaktadır.¹⁹²

Simmel'in toplumu bir etkileşim sistemi olarak görmesi, toplumsal alan geometrisi konusundaki ilgisi ve toplumsal süreci vurgulaması, *Robert Park*¹⁹³ tarafından kabul edilmiş ve *Chicago'ya* taşınarak *Almanya* ile *Chicago* arasında bağlantı böylece kurulmuştur. Simgesel etkileşime önemli katkılardan birini de, etkileşimde olunan kimseler tarafından değerlendirilmelerinin yeniden size aksedilmesiyle kişinin kendisi hakkında elde ettiği bilgiye göre, “aynada akseden kimlik” görüşüyle *Charles Horton Cooley'dir.*¹⁹⁴ *Cooley'in* aynada akseden kimlikle ilgili en önemli üç ögesi, “diğer kişiye nasıl görüldüğümüz ile ilgili imgelem; bu görüşümüz konusunda onun düşüncesi ile imgelem; ve gurur ve mahcubiyet gibi kendimizle ilgili duygulardır.”¹⁹⁵

Simgesel etkileşime bu düşünürlerin katkısı bir yana, etkileşimi istemleştiren başlıca iki kuramcı *Georg Herbert Mead* ve *Herber Blumer'dir.* *Herber Blumer* hem etkileşimci geleneğin, hem de onun kurucu babası olan ve topluma etkileşimci bakışın temelini atan *G. Mead'in* yetkili bir sözcüsü sayılmaktadır.¹⁹⁶

Mead'in “ben” görüşü simgesel etkileşimin esasıdır. *Mead ben'i* dürtüye maruz kalan ve yalnızca pasif bir şekilde cevap veren değil sürekli hareket eden bir organizma

¹⁸⁹ Herbert Blumer, *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*, Prentice Hall, Inc., California 1969, s.5.

¹⁹⁰ Fritz Ringer, *Weber'in Metodolojisi*, (Çev. Mehmet Küçük), Doğu Batı Yay., Ankara 2006, s.119-152.

¹⁹¹ Weber ve Simmel arasındaki fakin fikirsel analizler için bkz. Lawrence A. Scaff, *Weber, Simmel ve Kültür Sosyolojisi*, (Çev. Eylem Yenisooy), *Georg Simmel: Sosyolog, Sanatçı, Düşünür*, (Ed. J. Ö. Dirlikyapan), Doğu Batı Yay., Ankara 2011.

¹⁹² Waalace-Wolf, s.233.

¹⁹³ Bkz. Kivisto, s.182.

¹⁹⁴ Cooley, s.184.

¹⁹⁵ Waalace-Wolf, s.235.

¹⁹⁶ Fisher-Strauss, s.459.

olarak görür. Ona göre *ben* toplumsal yapı ve kültürün bünyeye kabulünden çok daha öte toplumsal bir süreçtir. Bu süreç, etkileşimdeki aktör tarafından, hareket etmekte olduğu durumda meseleleri kendisinin belirlemesi ve bu meselelerle ilgili kendi yorumları ile hareketini şekillendirmesi şeklinde cereyan eder. Yani *Mead*'a göre, aktör, başkalarının rollerini alarak, bu roller yolu ile kendisine hitap eder ve bu yaklaşımlara yanıt vererek kendisi ile toplumsal etkileşime girer. O'nun toplumsal psikoloji planının temelinde, aktörün kendi kendisine olguları belirlediği ya da işaret ettiği bu görüşü, yani *ben* etkileşimi görüşü yatmaktadır.¹⁹⁷

Mead ben ile ilgili iki evre belirler. Birincisi, organizmanın başkalarının tavırlarına karşı örgütlenmemiş yanıtı, ki bu hareket etmesi için kendiliğindenli dürtüsü olan 1. Ben'dir. İkincisi ise, diğerlerince örgütlenmiş olan ve kişinin de kabullendiği bir dizi tavır alış olan 2. Ben'dir.¹⁹⁸

Blumer göre, etkileşim, yalnızca basit bir uyarıcı-tepki'den öte bir şey içermektedir. *Blumer*, simgesel etkileşime uyarı-yanıt çiftine bir terim eklediğini ve böylece uyarıcı-yorum-tepki'nin ortaya çıktığını belirtir. *Blumer*, kişilik belirtisi sürecinde, bireylerin kendilerine bazı uyarıları beklediklerini ve sonra da, bu uyarıların görünümünü ya da ifadesini kendileri için yorumladıklarını söyler. Bu süreçte insanlar pasif değil aktiftir. Böylece insanlar uyarıcılara karşı yorum yaparak ya kabul eder ya da reddeder. Simgesel etkileşim uyarıcı-yorum-tepki süreci ile anlamlı bir hale gelir.¹⁹⁹

Simgesel davranışın etki-yorum-tepki, süreçleri farklı olana karşı tutumları ölçen ifadeler özelinde, sosyal mesafe boyutlarını ve hangi noktalarda önceliklere sahip olduklarını belirlemektedir. Simgesel ilişkiler, sosyal mesafe tutum sorularıyla da sosyal görünürlülük kazanabilmektedir. Aile hayatına ilişkin soruların en uzak sosyal mesafeye sahip olmalarına karşılık, daha sivil ve gündelik gerçekliğin getirdiği ilişkileri ölçen soruların yakın mesafeye sahip olarak sonuçlanması, gruplar arasındaki simgesel yaklaşımların düzeylerini göstermektedir.

¹⁹⁷ Waalace-Wolf, s.236.

¹⁹⁸ Mead, s.175.

¹⁹⁹ Waalace-Wolf, s.246-248.

2.6. ETNOMETODOLOJİ

Sosyolojide bugünün fenomenolojik yaklaşımları arasında en önde gelen ve bütünlüğü olan yaklaşım *etnometodolojidir*.²⁰⁰ Dilsel bir çözümlemeyle *etno*, bireylerin erişimine ve kullanımına açık gündelik bilgi stoğuna/birikimine gönderme olarak anlaşılırsa etnometodolojinin tanımı şu şekildedir: *üyelerinin toplumsal dünyayı anlamlı kılma yöntemleri*.²⁰¹ Kelime anlamı insanların kendi yöntemleri olan Etnometodoloji kavramı, Amerikalı sosyolog *Harold Garfinkel*'in *Yale*'deki kültürler arası dosyaları incelerken *etnobotani*, *etnofizyoloji*, *etnofizik* başlıklı bölümlerle karşılaşması ile ortaya çıkmıştır.²⁰² *Etno*, bir üyenin, toplumu hakkında sahip olduğu, herhangi bir konuda sağduyuya dayalı bilgisini ifade etmektedir. Ona göre *etnometodoloji*, toplumsal gerçeklerden oluşan nesnel gerçeğin, *gündelik hayatın* bir aradaki (birleşik) etkinliklerinin devam etmekte olan oluşumudur.²⁰³ *Garfinkel* etnometodolojiye yapılan eleştirilere karşı yaptığı savunmada görevinin şu olduğunu ifade eder: “İlgilendiği toplumun bir araya gelmesinin nasıldır, yapılmakta olduğunun nasıldır, yapmanın nasıldır, günlük faaliyetlerin toplumsal yapılarıdır.”²⁰⁴

Esas itibarıyla, *etnometodolojinin* sosyolojik bakış açısının kökleri, *fenomenolojiyi* “insanın doğrudan doğruya duyuları ile kavrayabileceği şeylere karşı ilgi” olarak tanımlayan Alman filozof *Edmund Husserl*'in çalışmalarındadır. Bu yaklaşımda sosyolojinin işi, “dünyayı nasıl gördüğümüzü doğru olarak anlatmak, nasıl olup ta başkalarının benzeyen algılara sahip olduğumuzu, yani yaşadığımız olayları, nasıl benzer ve paylaştığımız *günlük dünyayı* oluşturacak şekilde bir araya getirdiğimiz sorgulamak” kabul edilmektedir.²⁰⁵

Bu yaklaşım üzerinde en önemli aktör *Husserl*'den ziyade *Alfred Schutz*'dur. *Schutz*, *Husserl*'in felsefesini sosyolojiye uygulama çabası ile *Weber*'deki *anlama* kavramını kullanmıştır.²⁰⁶ *Schutz*, bireyin günlük hayattaki durumlara verdiği kişisel

²⁰⁰ Wallace-Wolf, s.281.

²⁰¹ Marshall, s.218; Wolff, s.542; Wallace-Wolf, s.281; Çiftçi, *Anlayıcı Yaklaşım ve Din sosyolojisi İçin Uzanımları*, s.122; Kızılcılık-Erjem, s.182183.

²⁰² Marshall, s.217-218; Kızılcılık-Erjem, s.192. Wallace-Wolf, s.275.

²⁰³ Wallace-Wolf, s.275-281.

²⁰⁴ Garfinkel, s.VII.

²⁰⁵ Wallace-Wolf, s.277.

²⁰⁶ Çiftçi, *Din Sosyolojisi ve Yöntem*, s.59.

tanımı üzerinde yoğunlaşarak anlamı açıklamaktadır.²⁰⁷ Diğer bir ifadeyle *Shutza*'a göre anlam, refleksivite'ye; bilincin veya birey bilincinin kendisine geri dönüp orada nelerin olup bitmekteliğine bakmasına bağlıdır.²⁰⁸ Ama *Schutz*, insanın etkileşim durumuna verdiği anlamın, etkileşimdeki diğer kişi tarafından paylaşılabilirliğine inanır; buna *bakış açıların karşılıklılığı* adını verir. Bu görüşleriyle *Schutz*, düşüncelerinde *Husserl*'den çok etkilenmekle birlikte fenomenolojik sosyolojiye *Weber* ve *Mead*'ın fikirlerini sokmuştur.²⁰⁹

Fenomonolojist toplumbilimcilerin çalışmalarının örneğine, Peter Berger ve Thomas Luckmann'ın yazılarında rastlanmaktadır.²¹⁰ Bu iki düşünürün temel görüşleri, günlük gerçekliğin, insanların olaylara belli bir düzen ya da gerçeklik yükledikleri toplumsal olarak inşa edilmiş bir sistem olduğu ve bu sistemin hem öznel hem de nesnel olduğudur. Bir tarafta, günlük hayat insanların kendi tarafından yorumlanan bir gerçek, öznel olarak anlamlı ve tutarlı bir dünya görünümündedir. Böylece toplum, *öznel anlam ifade eden etkinlikler*'den inşa edilmiştir.²¹¹

Berger ve Luckmann gündelik hayatın gerçekliği üzerine yaptıkları tanımlamalarıyla, farklılıkların zamansal ve mekansal sınırlarını ve yüz-yüzeliğin gerçeklik inşasına katkısını incelemişlerdir. Bireyin, bu gerçeklik karşısındaki öznel tutumu ve bu gerçekliğin de bireyi dönüştüren ama asla pasifize etmeyen nesnelliği, birlikte yaşamın fakındalık kriterlerini oluşturmaktadır. Berger ve Luckmann, *asli ve tali sosyalizasyon* süreçlerinde, birey-toplum ilişkisini, ama her durum karşısında bireyin dönüşen anlam dünyasını irdelemişlerdir.

Sosyalizasyon süreçleri, öznel gerçekliğin dönüştürülebilir olma imkanına işaret eder. Toplumda yaşıyor olmak, zaten, öznel gerçeklikte sürekli bir değişim sürecini gerektirir. *Bireyin hayatındaki anlamlı hale gelen ötekiler, onun öznel gerçekliğinin idamesini sağlayan temel faillerdir. Daha az önemli ötekiler ise bir nevi koro işlevi görürler.*²¹² Simgesel etkileşimcilikteki, çocukluk sürecinden başlayıp, bireyin anlam dünyasında ilk temaslardan bahsedildiği içsel ve dışsal süreçlere benzer süreçleri ifade

²⁰⁷ Wallace-Wolf, s.277.

²⁰⁸ Çiftçi, *Din Sosyolojisi ve Yöntem*, s.59.

²⁰⁹ Wallace-Wolf, s.277-278.

²¹⁰ Berger-Luckmann, s.31-67.

²¹¹ Wallace-Wolf, s.278.

²¹² Berger-Luckmann, s.189-235.

eden bu kavramlar, küçük grupların incelenmesinin ve iç grup-dış grup ilişkisinde sosyal mesafe düzeyinin zihniyet temellerini oluşturmaktadır.

İçsel tanıma ve belli bir bölgeye ilişkin derin analizlerle -örneğin farklı gruplara karşı sosyal mesafe farklılaşmasını belirleyen *dinsel ve modern kurumlar (Camii, Cemevi, Televizyon, Dernekler)*, aynı şekilde *aile, kitaplar, kanaat önderleri* gibi bilgi kaynakları ve yine birincil ve ikincil kimlik algılamaları arasındaki geçişlerle- gruplar arasındaki sosyal mesafe düzeyleri tespit edilebilmektedir. Araştırma sahasında *Alevi Gruplara* karşı toptancı yaklaşım ve aynı yaklaşımın *Alevi-Kürt* algılamasında gözlemlenmesi/ölçülmesi ama bu algıya *Dinsel/mezhepsel* perspektifin muhalifliği, toplumsal dünyayı anlamlı kılma olarak tarif edilen etnometodolojinin örneklerini oluşturmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ

İnsanlar farklı özellikte ve ortamda yetişmektedir. Katılımcıların farklı gruplara karşı sosyal mesafesi; biyolojik boyuttan toplumsal boyuta uzanan cinsiyet perspektifiyle, eğitim, yaş, sosyo-ekonomik, medeni durum parametreleriyle, çocukluğunun geçtiği-şuanda oturduğu mekânlarına ve içinde bulunduğu sosyal gruptan edindiği kimlik algısı, bilgi kaynağı ve etkilendiği kurum değişkenine göre belirlenmektedir. Bu çerçevede katılımcıların kişisel özellikleri, sosyalleşme sürecinde temel faktör olarak değerlendirilecektir. Sosyal mesafe tutum sıralaması başlığında ise, toplumsal formlar özelinde, sosyal süreçteki dinamik birey-toplum ilişkisi ve öncelikler-sonralıklar bağlamında kategorik olarak belirlenen alanlar çerçevesinde, sosyal mesafe düzeyi incelenecektir. Değişkenler durumuna göre farklı gruplara bakış ve gruplar arası geçişte ise, sosyal ilişkilerde kazanılan grup bilincinin ve başkaca algılarının, gruplar arası yakınlaşmayı ve uzaklaşmayı belirlemesi açısından değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

3.1.1. Araştırmaya Katılanların Cinsiyet Durumuna Göre Dağılımları

İnsanlar arasındaki biyolojik ve fizyolojik farklılıklar, tutum ve davranışlarında da farklılığa yol açmaktadır. “Kişilerin cinsiyetleri, onların sosyal hayatta karşılaştıkları birçok olay ve olgu karşısında farklı tavır ve davranış içine girmelerine yol açmaktadır.”²¹³

Bu minvalde kadın-erkek temellendirmesi biyolojik farklılığa işaret ederken, toplumsal cinsiyet özelliği kazanmakla ilgi ve algıların farklılaşmasına, başka süreçlerin de katılımını sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet, bir toplumda kadın ve erkeklerin, toplumsal hiyerarşi içerisindeki yerlerinin, cinsiyet farklılıklarına göre tanımlanması durumunu ifade eden bir kavramdır. Üretim ilişkileri, yaşadıkları fiziki ve manevi

²¹³ Kızılçelik-Erjem, s.104.

ortam, aile yapısı gibi faktörlerle de, toplumsal cinsiyet pekiştirilmektedir.²¹⁴ Toplumsal cinsiyetin bir adım sonrası “erkeklerin ve kadınların nasıl davranmaları gerektiğini ve onlardan gerçekleştirmeleri beklenen farklı görevleri ortaya koyan”²¹⁵ cinsiyet rolleridir.

Farklı gruplara karşı sosyal mesafeyi etkileyen cinsiyet farklılığı, sosyal hayattaki görünürlülük çeşitliliğinden dolayı da önem arz etmektedir. Geleneksel yapıda erkeğin sosyal görünürlülüğü daha fazla olmakla birlikte kadınlarınki daha azdır. Ama modernleşme süreciyle beraber kadınların eğitim, iş hayatı, alış-veriş vb. süreçlere katılımında geleneksel anlayışın önemli ölçüde terk edildiği görülmektedir. Bu da farklı gruplarla daha fazla ilişki kurmak anlamına gelmektedir. Sağlanan temas sayesinde verili yapılarda olumlu veya olumsuz bir takım değişikliklere yol açması da kaçınılmaz olmaktadır. Bu yüzden *cinsiyet değişkenine* göre farklı gruplara ilişkin sosyal mesafe, önemli değişken olabilmektedir.

Tablo 21. Araştırmaya Katılanların Cinsiyet Durumuna Göre Dağılımları

Cinsiyetiniz?		f	%
1	Kadın	179	38,1
2	Erkek	291	61,9
3	Toplam	470	100,0

Anket çalışmamıza katılanların erkek ve kadın oranları Tablo-1'deki gibi şekillenmiştir. *Kadın* katılımcıların oranı % 38,1 iken, *erkek* katılımcının oranı % 61,9'dur. 2010 *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi* veri tabanına göre ilçe nüfusunun kadın ve erkek nüfusu: 28,067 *erkek* ve 27,303 *kadınlardan* oluşmaktadır.²¹⁶ Araştırmaya katılanların cinsiyet durumuna göre dağılımda oranın bu şekilde sonuçlanmasında, erkek katılımcılara ulaşmanın kolaylığı, ziyaret edilen evlerde erkeklerin anketöre cevap vermeyi kabul etmesi, bunun yanında özellikle belli bir yaşın üzerindeki kadınların okur-yazarlık durumları ve başkaca sosyo-kültürel unsurlar etkili olmuştur.

²¹⁴ Metin Erol, Toplumsal Cinsiyetin Tutumlar Üzerindeki Etkisi, *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık-2008, 32/2, s.199-219.

²¹⁵ Marshall, s.100.

²¹⁶ <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnkSdagitapp/adnks.zul>, Erişim Tarihi: 18.12.2011.

3.1.2. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumuna Göre Dağılımları

Farklı sosyal gruplara ilişkin bakış açısının yaş değişkenine göre incelemenin önemi, her yaş döneminin toplumsal olayı algılama ve reaksiyon gösterme durumları, farklılık arz edebilmesindedir. İnsanların yaş dönemleri onların herhangi bir meseleyi değerlendirmede tecrübî boyut devreye girdiği için birlikte yaşamada farklılığa bakış değişebilmektedir. Her yaş döneminin kendine ait refleksleri olabildiği gibi bu refleksler de yaş dağılımına göre farklı kimliksel, dinsel ve sosyal tutum şekline bürünebilmektedir. Bu yüzden farklı gruplara ilişkin sosyal mesafe tutumlarının yaş değişkenine göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, anket formunda kategorik olarak aylık gelir belirlenip sınıkların katılımcılara sunulmasındansa *ailenin aylık ortalama gelirini* alacak şekilde düzenleme yapılmıştır.

Tablo 22. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumuna Göre Dağılımları

Yaşınız?	f	%
13,00	1	,2
14,00	1	,2
15,00	4	,9
16,00	5	1,1
17,00	12	2,6
18,00	14	3,0
19,00	11	2,3
20,00	12	2,6
21,00	21	4,5
22,00	15	3,2
23,00	9	1,9
24,00	14	3,0
25,00	18	3,8
26,00	6	1,3
27,00	23	4,9
28,00	13	2,8
29,00	10	2,1
30,00	18	3,8
31,00	2	,4
32,00	14	3,0
33,00	10	2,1
34,00	4	,9
35,00	22	4,7
36,00	10	2,1
37,00	9	1,9

Tablo 22 Devam

	38,00	7	1,5
	39,00	8	1,7
	40,00	11	2,3
	41,00	8	1,7
	42,00	12	2,6
	43,00	5	1,1
	44,00	5	1,1
	45,00	9	1,9
	46,00	8	1,7
	47,00	9	1,9
	48,00	6	1,3
	49,00	4	,9
	50,00	9	1,9
	51,00	6	1,3
	52,00	4	,9
	53,00	2	,4
	54,00	3	,6
	55,00	7	1,5
	56,00	5	1,1
	57,00	1	,2
	58,00	4	,9
	59,00	3	,6
	60,00	8	1,7
	61,00	2	,4
	62,00	2	,4
	63,00	4	,9
	64,00	3	,6
	65,00	4	,9
	66,00	3	,6
	67,00	3	,6
	68,00	1	,2
	69,00	2	,4
	70,00	2	,4
	72,00	1	,2
	73,00	1	,2
	74,00	1	,2
	75,00	1	,2
	76,00	3	,6
	77,00	2	,4
	80,00	1	,2
	Toplam	458	97,4
Cevapsız	System	12	2,6
Toplam		470	100,0

Tablo 23. Araştırmaya Katılanların Yaş Ortalaması

	N	En Küçük Değer	En Yüksek Değer	Ortalama	Standart Sapma	Skewness
Araştırmaya Katılanların Yaş Durumuna Göre Dağılımı	458	13,00	80,00	36,03	14,836	,755
Valid N (listwise)	426					

Tablo 23 değerleri incelendiğinde, araştırmaya katılanların 13 ile 80 yaş aralığında değiştiği ve aralıklı değişken olarak normal dağılım gösterdiği gözlemlenmiştir. Araştırmaya katılanların yaş ortalaması 36 olduğu tespit edilmiştir. TÜİK 2010 Aralık verilerine göre, K.Maraş'ın yaş ortalaması 25,8 iken ilçenin bulunduğu Akdeniz bölgesi yaş ortalaması ise, 26-28 aralığında değişmektedir.²¹⁷ TÜİK 2011 verilerine göre *Türkiye* yaş ortalaması 29,7 olarak sonuçlanmıştır.²¹⁸ Bu çalışmada katılımcıların 36,3 çıkan yaş ortalaması, ilçenin bağlı olduğu il ve içinde bulunduğu bölgenin ve *Türkiye'nin* yaş ortalamalarının üzerindedir. İnsanların ilişki yoğunluğu, farklı gruplara karşı sosyal mesafeyi etkilemektedir. Bu yoğunluk ise, merkezlerde köylere göre daha fazladır. Bu amaçla, araştırmanın köy ve kasabalarda uygulanmasına hassas davranılmıştır. *Katılımcıların oturdukları yer durumuna göre* dağılımında, köy ve kasabanın oranı % 49,8 olarak sonuçlanmıştır. Köy ve kasaba nüfusunda ise genç nüfus yoğunluğu, eğitim ve sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı il veya ilçe merkezlerine göç ettiği için daha azdır. Sıralanan sebeplerden dolayı, katılımcıların yaş ortalaması, yüksek olarak sonuçlanmıştır.

3.1.3. Araştırmaya Katılanların Medeni Durumuna Göre Dağılımları

Bireylerin medeni durumları, onların ruhsal ve fiziksel yönlerine etki etmektedir. *Evlilerin* karşılaştıkları sorunlar ve ihtiyaçlar ile *bekar, dul veya boşanmış* insanların algılarında farklılıklar vardır. Diğer bir tabirle insanların medeni durumları olay, olgu ve

²¹⁷ www.tuik.gov.tr. 2010 Aralık Verileri, Erişim Tarihi: 17.12.2011.

²¹⁸ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10736>, Erişim Tarihi: 17.12.2011.

kimliksel dışı vurumlarında etkili bir faktör olarak kabul edilebilir. Çünkü bilinmektedir ki, bireylerin sosyal ve kimliksel ilksileri, içinde buldukları psiko-sosyal durumla bağlantılı olarak gelişir.²¹⁹ Katılımcıların *medeni durumları*, farklı gruplara ilişkin sosyal mesafe düzeyini, özellikle de evlilik gibi mahrem bir alanın mesafe durumunu etkilediği için önemlidir.

Tablo 24. Araştırmaya Katılanların Medeni Durumuna Göre Dağılımları

Medeni Durumunuz?		f	%
1	Bekar	176	37,4
2	Evli	269	57,2
3	Boşanmış	11	2,3
4	Dul	14	3,0
5	Toplam	470	100,0

Tablo 24 incelendiğinde, araştırmaya katılanlar, medeni durumları'nın % 37,4'ü *bekar*, % 57,2'si *evli*, %2,3'ü *boşanmış* ve % 3,0'ü de *dul(eşi ölmüş)* şeklinde kanaat belirtmişlerdir. Bu çerçevede katılımcılarımızda en yüksek oran evlileridir.

3.1.4. Araştırmaya Katılanların Gelir Durumuna Göre Dağılımları

Bütün ekonomik faaliyetler insanlar arası yapılaşmaya etki etmektedir.²²⁰ İnsanın ekonomik geliri kişiliğinin şekillenmesinde, dünyayı algılamasında ve başka insanlarla kurduğu ilişki de belirleyici unsur olabilmektedir. Ekonomik durum, insanların sosyal statülerini, buna bağlı olarak da muhatap kitleyi belirleyebilmektedir. Farklı bir gruba bakışta, ekonomik değişkenin, kurulan ilişkinin mesafe düzeyini etkilediği düşünülmektedir.

²¹⁹ Kızılcılık-Erjem, 376.

²²⁰ Arslantürk, s.56

Tablo 25. Araştırmaya Katılanların Ailenin Aylık Gelir Durumuna Göre Dağılımları

Ailenizin Aylık Ortalama Gelir	f	%
100,00	3	,6
200,00	6	1,3
250,00	2	,4
300,00	16	3,4
330,00	1	,2
350,00	5	1,1
400,00	5	1,1
450,00	3	,6
500,00	47	10,0
550,00	4	,9
560,00	1	,2
600,00	31	6,6
630,00	2	,4
650,00	4	,9
700,00	22	4,7
720,00	2	,4
750,00	20	4,3
800,00	25	5,3
825,00	1	,2
830,00	1	,2
850,00	4	,9
870,00	1	,2
900,00	9	1,9
950,00	4	,9
1000,00	65	13,8
1100,00	3	,6
1200,00	10	2,1
1250,00	1	,2
1300,00	4	,9
1400,00	1	,2

Tablo 25 Devam

1500,00	39	8,3
1600,00	1	,2
1670,00	1	,2
1700,00	10	2,1
1750,00	2	,4
1800,00	5	1,1
2000,00	29	6,2
2100,00	1	,2
2200,00	1	,2
2300,00	3	,6
2500,00	12	2,6
2900,00	1	,2
3000,00	9	1,9
3500,00	4	,9
3650,00	1	,2
4000,00	6	1,3
4500,00	2	,4
5000,00	3	,6
8000,00	1	,2
10000,00	2	,4
Toplam	436	92,8
Cevapsız	34	7,2
Toplam	470	100,0

Tablo 26. Araştırmaya Katılanların Ailenin Aylık Gelir Durumlarının Ortalaması

	N	En Küçük Değer	En Yüksek Değer	Ortalama	Standart Sapma	Skewness
Araştırmaya Katılanların Gelir Durumuna Göre Dağılımı	436	100,00	10000,00	1221,98	1088,918	3,791
Valid N (listwise)	426					

Tablo değerleri incelendiği zaman araştırmaya katılanların gelirlerinin *100 TL ile 10000 TL* arasında değiştiği ve aralıklı değişken olarak normal'e yakın dağılım gösterdiği gözlemlenmektedir. Araştırmaya katılanların *gelir ortalaması 1221,98 TL'dir*. En düşük memur maaşına yakın olarak ölçülen katılımcıların gelir ortalaması, araştırma bölgesindeki ailenin aylık gelir ortalamasının normal sevide olduğunu göstermektedir. Bu sonucun çıkmasında ise temel etken, kişisel gelirdense ailenin aylık ortalama gelirinin sorulmasıdır.

3.1.5. Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumuna Göre Dağılımları

Farklı gruplara ilişkin sosyal mesafeyi ölçen bir diğer değişken de eğitimidir. Eğitimin önemli iki görevi vardır. Bunlardan biri davranış oluşturma, diğeri ise davranış değiştirme ve geliştirmedir.²²¹ İnsanın doğuştan getirdiği özellikler ve formel veya informel normlarla bir başkasına karşı davranışını şekillendirir. Eğitim, bu normların dönüşmesinde önemli bir görev üstlenmektedir.

Tablo 27. Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumuna Göre Dağılımları

En Son Tamamladığınız Eğitim Düzeyiniz?		f	%
1	Okuma Yazması Yok	16	3,4
2	Okur-Yazar	13	2,8
3	İlkokul/Ortaokul	199	42,3
4	Lise ve dengi okul	133	28,3
5	Yüksek okul/Üniversite	96	20,4
6	Yüksek Lisans/Doktora	12	2,6
7	Toplam	469	99,8
Cevapsız	System	1	,2
Toplam		470	100,0

Tablo 27'ye göre katılımcıların % 3,4'ü *okuma yazması olmayanken* % 2,8'i sadece *oku-yazar*'dır. Katılımcıların %42,3'ü *İlkokul mezunu*, % 28,3'ü *lise*, %20,4'ü *yüksek okul-üniversite* ve % 2,6'sı *lisansüstü* eğitim almışlardır.

²²¹ Arslantürk, s.56.

3.1.6. Araştırmaya Katılanların Meslek Durumlarına Göre Dağılımı

Meslek durumu insanların sosyal hayattaki görünürlüklerini ve farklı gruplarla kurdukları ilişki düzeyini belirlemesi açısından önemlidir. İnsanların farklı mesleklere sahip olmaları, hem sosyo-ekonomik farklılıkları hem de bir başka gruba bakışın yönünü belirlemektedir.

Tablo 28. Araştırmaya Katılanların Mesleklerine Göre Dağılımları

Meleğiniz?		f	%
1	İşçi	45	9,6
2	Ev Kızı/Hanımı	116	24,7
3	Emekli	54	11,5
4	Serbest Meslek	95	20,2
5	Memur	68	14,5
6	Öğrenci	58	12,3
7	İşsiz	18	3,8
8	Diğer	16	3,4
9	Toplam	470	100,0

Tablo 28’de araştırmaya katılanların meslek dağılımları incelenmektedir. Bu göre, katılımcıların % 9,6’sını *işçiler*, % 24, 7’sini *ev hanımı/kızı*, % 11,5’ni *emekliler*, % 20,2’sini *serbest meslek sahipleri*, % 14,5’ni *memurlar*, % 12,3’nü *öğrenciler*, %3,8’ni *işsizler* ve % 3,4’ünü de *farklı meslek* şikkını işaretleyenler oluşturmaktadır. %20’lik *serbest meslek* sahiplerinin içinde özellikle esnaflar, inşaat işçileri, şoförler vb. meslekler vardır.

3.1.7. Araştırmaya Katılanların Çocukluklarının Geçtiği Yer Durumuna Göre Dağılımları

Tarihten beri insan için mekan algısı bambaşka bir nitelik taşımıştır. Mekan sosyal olay ve olguları şekillendirmede iki tip rol oynamıştır. Birincisi insanların mutlaka bir mekanda yaşama zorunluluğundan dolayı çevre-mekan ilişkisi üzerindeki etkisi, ikincisi

ise, insanların üzerinde yaşadıkları mekana verdikleri anlam dolayısıyla ortaya çıkan determinasyon rolü.²²²

İnsanın yaşadığı, özellikle hayat felsefesini oluşturduğu mekan, farklı gruplara bakışta belirleyici unsurdur. Bir çocuğun birincil ilişkilerin yaşandığı köyde büyümesiyle ikincil ilişkilerin yaşandığı kentlerde yaşamak ve de büyüme, olaylara bakışı farklılaştırmaktadır. Aynı şekilde, fert ile mekan arasında kurulan bu manevi bağ gibi, sosyal birlikle mekan arasında da manevi bağ kurulmaktadır.²²³ Birlikte şekillendikleri mekan için oluşturulan yaşam biçimi ve edebiyatı, insanların ortak duygu alanlarıdır. Böylece kentlilik, köylülük, kasabalık bir hayat biçimi olabilmektedir. Farklı grupların mekansal yakınlığının ölçüldüğü bu değişkene göre, farklı gruplara karşı sosyal mesafe düzeyi belirlenmek istenmektedir.

Tablo 29. Araştırmaya Katılanların Çocukluklarının Geçtiği Yer Durumuna Göre Dağılımları

Çocukluğunuz Genellikle Nerede Geçti?		f	%
1	Köy	274	58,3
2	Kasaba	38	8,1
3	İlçe	112	23,8
4	İl Merkezi	46	9,8
5	Toplam	470	100,0

Tablo 29'da araştırmaya katılanların ifadesine göre, % 58,3'ünün çocuklukları köyde, % 8,1'nin kasabada, % 23,8'i ilçe merkezlerinde, % 9,8'i de il merkezlerinde geçmiştir. Katılımcılarımızın büyük çoğunluğunun, % 58,3'nün çocuklukları köylerde geçmiştir.

²²² Arslantürk, s.50.

²²³ Arslantürk, s.52.

3.1.8. Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yer Durumuna Göre Dağılımları

Tablo 29-30 birlikte değerlendirildiğinde görülecektir ki, köylerden merkezlere ciddi göç olmuştur. Birçok sebebi olmakla birlikte en önemli sebepleri arasında sanayi devrimi, eğitim-iş olanakları vb'leri sayılabilir.

Özellikle yeni yere yerleşen birlikler eskileriyle kayanlaşabilmekte ve yeni bir yaşam biçimi oluşturabilmektedir. Bu karşılıklı alış-veriş; sosyal birlikler arasında etkileşim, bir kültür değişmesi ve kültür bütünleşmesi, sonuçta da yeni bir kültürün oluşması ile sonuçlanabilmektedir.²²⁴ Köy yaşamının birincil ilişkisinden şehirlerin ikincil ilişkisine geçen birey, kendini bu yeni yaşamın kurallarına göre de dizayn etmektedir. Bu dizayn ön yargıların yıkılması ve hoşgörünün artması gibi sonuçlara ulaşabildiği gibi, bazen de farklı gruplarla kurulan mekansal yakınlık düşmanlıkları da artırabilmektedir. Bu değişkenleri koymaktaki amaç, anket sahasında bazı köy ve kasaba farklı gruplarla komşuluk ilişkisine sahipken, bazı yerlerde ise böyle bir ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 30. Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yer Durumuna Göre Dağılımları

Şu Anda Oturduğunuz Yer?		f	%
1	Köy	158	33,6
2	Kasaba	76	16,2
3	İlçe	236	50,2
4	Toplam	470	100,0

Tablo 30'a göre katılımcılarımızın % 33,6'sı şu anda *köylerde*, % 16,2'si *kasabalarda* ve % 50,2'si *ilçe merkezinde* oturmaktadır. Bu verilerde çeken nokta, çocukluğun geçtiği yer olan tablo 29'da en büyük oran *köyken*, şu an oturulan yer içinde en büyük oranın *ilçe merkezi* olmasıdır. Tablo 29 ve 30 verileri birlikte değerlendirildiğinde görülmektedir ki, köylerden kente önemli bir göç hareketi olmuştur.

²²⁴ Arslantürk, s.52.

3.1.9. Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Durumuna Göre Dağılımları

Kimlik, şüphesiz öznel gerçekliğin kilit unsurlardan biridir ve tam da öznel gerçeklik gibi, toplumla diyalektik bir ilişki içerisinde bulunmaktır. Kimliği sosyal süreçler oluşturur. Kimlik bir kez somutlaştığında, sosyal ilişkiler tarafından idame ettirilir, değiştirilir ve hatta yeniden biçimlendirilir.²²⁵ Burada *E. Durkheim*'in toplumu bireyin psikolojisine ve davranışlarına indirgenemeyecek bir gerçeklik olarak algılamasına ve en bireysel görünen edimlerin açıklamasını bile, toplumsal bütünleri tanımlayan gayr-ı şahsi yasa ve güçlerin fonksiyonu olarak görmesine alternatif bir birey-toplum ilişkisine vurgu yapılmaktadır.²²⁶

Modern dönemin tek tipleştirici kimlik algılamasının tersine kimlik, birey ile toplum arasındaki diyalektikten doğan bir fenomen olarak değerlendirilmelidir.²²⁷ Toplumunu homojen bir yapı olarak tanımlayan bir felsefeden ziyade, birçok farklılıkları içerisinde barındıran, bireylerin kendilerini hangi sosyal grup içerisinde gördüklerini öznel gerçekliklerinden yola çıkararak yaptıkları heterojen algılamalar, ölçülmek istenen sosyal mesafe düzeyi için son derece önemli görülmektedir. Katılımcıların öznel tanımlamalarını almak için yöneltilen bu sorulara verilen cevaplar, Tablo 31-32-33'ün ortak verilerine göre, kavramsal analize tabi tutulacaktır.

Tablo 31. Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Durumuna Göre Dağılımları

Kimliğiniz İfade Ederken Birinci Olarak Gelen Kavram Hangisidir?		f	%
1	Türk	247	52,6
2	Alevi	28	6,0
3	Çerkes	53	11,3
4	Kürt	12	2,6
5	Müslüman	81	17,2
6	Çeçen	29	6,2
7	Sünni	7	1,5
8	Avar(Maarulav)	9	1,9
9	Diğer	4	,9
10	Toplam	470	100,0

²²⁵ Berger-Luckmann, s.250.

²²⁶ Emile Durkheim, *Sosyolojik Metodun Kuralları*, (Çev. Enver Aytekin), Sosyal Yay., İstanbul 1994, s.35-49.

²²⁷ Berger-Luckmann, s.251.

Tablo 31’de araştırmaya katılanların kendilerini birincil kimlik olarak tanımlamaları istenmektedir. En yüksek oran % 52,9 ile *Türk* olarak tanımlayanlardadır. Katılımcılardan % 6,0’sı birincil kimliklerini *Alevi*, % 11,3’ü *Çerkes*, % 2,6’sı *Kürt*, % 17,2’si *Müslüman*, % 6,2’si *Çeçen*, % 1,5’i *Sünni*, % 1,9’u *Avar(Maarulav)* ve % 0,9’u da *diğerleri* olarak işaretlemişlerdir. Pilot uygulamamızda özellikle *Avarların* kimlik tanımlamalarındaki farklılığı dikkatleri çekmiştir. Bölgede özellikle iki köy (*Ortatepe ve Kireç*) için *Lezgi* ifadesi kullanılmaktadır. Fakat bu tanımlamayı çok da kabul etmediklerini belirtmişlerdir. Kendi kimlik tanımlamalarında da, çok netlik olmadıkları görülmüştür. Kimisi kendilerine *Avar Türkleri* kimisi de *Maarulav* (Dağıstanda mağaralı anlamında bir grubun ismi-mülakat esnasında kendi tanımlamaları) olduklarını ifade etmişlerdir.

3.1.10. Araştırmaya Katılanların İkincil Kimlik Durumuna Göre Dağılımları

Kimlik kavramı; hüviyet kavramı, bir kişinin kendisini kültürel ve hukuki yönden nasıl gördüğü ve tanımladığıyla ilgili bir olgu olarak ele alındığına göre, kimlik kavramının başına bir *alt* getirildiğinde, genelde kültürel mensubiyetini oluşturan kimliği kastedilmiş olur. Aynı mantıktan hareketle *üst kimlik* kavramı irdelendiğinde, *üst*’ün mukabili bir şeyin kapsayıcı dış yüzü manasında olduğuna göre, *üst kimlik* dediğimizde de, bir şahsın hukuksal yani vatandaşlık bilinciyle tanımladığı kimliği akla gelmektedir.²²⁸

Çok boyutlu olması münasebetiyle kimlik kavramı, toplumun sosyal sisteminin en temel ve en önemli kökenini oluşturmaktadır. Kimlik, kültürel-yaşanan çevre ve sosyal konum-statülerinin karşılığı olan çok boyutlu, inanç, tutum, değer yargıları gibi yaşam biçimini sembolize eden bir kapsamlılığa sahiptir. En yalın haliyle kimlik, kişilerin, grupların, toplum ve toplulukların *kimsiniz, kimlerdensiniz*” sorusuna verdikleri cevaplardır.²²⁹ Etnik, dinsel, mezhepsel veya başkaca geleneksel verili yapılar, insanın kendini tanımlanmasında bir arada kullanılabilir. Katılımcıların ikincil kimlik tanımlamaları, grupların birbirlerine ilişkin sosyal mesafe düzeyini olgusal boyutta belirlediği düşünülmektedir.

²²⁸ Fazlı Polat, *Kültürel Kimlikten Ulusal Kimliğe*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2007, s.35.

²²⁹ Bozkurt Güvenç, *Türk Kimliği*, Boyut Kitapları, İstanbul 2010, s.3.

Tablo 32. Araştırmaya Katılanların İkincil Kimlik Durumuna Göre Dağılımları

Kimliğinizi İfade Ederken İkinci Olarak Gelen Kavram Hangisidir?		f	%
1	Türk	90	19,1
2	Alevi	61	13,0
3	Çerkes	40	8,5
4	Kürt	9	1,9
5	Müslüman	181	38,5
6	Çeçen	32	6,8
7	Sünni	24	5,1
8	Avar(Maarulav)	25	5,3
9	Avşar	1	,2
10	Diğer	7	1,5
11	Toplam	470	100,0

Tablo 32’de katılımcılara yönelttiğimiz ikincil kimlik tanımlamasında alınan cevapların dağılımı gözükmemektedir. İkincil kimlik algılamasında en yüksek oran, % 38,5’le *Müslüman* şikkını işaretleyenlerdedir. Bunu % 19,1’le *Türk*, % 13,0’la *Alevi*, % 8,5’le *Çerkes*, % 6,8’le *Çeçen*, % 5,3’le *Avar*, % 5,1’le *Sünni*, %1,9’la *Kürt*, % 1,5’ diğer ve % 0,2’le *Avşar* şıklarını işaretleyenler takip etmektedir.

3.1.11. Araştırmaya Katılanların Birincil ve İkincil Kimlik Durumuna Göre Dağılımları

Bilgin, kimliği bir kişi veya grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer kişi ve gruplar arasında konumlaması olarak tanımlar. Ona göre kimlik kavramı, psikolojik düzeyde, bir kişni kendini o kişi olarak tanımlaması olarak nitelendirilebilir. Burada kimlik, kendimiz hakkında sahip olduğumuz çeşitli temsilleri (görüşler, tanımlar, imajlar, bilgiler vs.) kapsamaktadır. Dolayısıyla kimlik insanın kendini kavrayışının bir ifadesidir. Kendinin bilincine varmak, belirli bir anda aniden ortaya çıkan veya miras alınan değişmez bir kavrayış değil, insanın gelişim süreci boyunca diğerleriyle etkileşim

içinde öğrenilen geliştirilen bir kavrayıştır.²³⁰ Birçok unsurları barındıran kimlik inşasını anlamak için veriler arasında sağlanan korelasyon, kavramsal temellendirmelere ışık tutabilmektedir.

Tablo 33. Araştırmaya Katılanların Birincil ve İkincil Kimlik Durumuna Göre Dağılımları

Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik-İkincil Kimlik Durumuna Göre Dağılımı		Araştırmaya Katılanların İkincil Kimlik Durumuna Göre Dağılımı										
		Türk	Alevi	Çerkes	Kürt	Müslüman	Çeçen	Sünni	Avar(Maarulav)	Avşar	Diğer	Toplam
Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Durumuna Göre Dağılımı	Türk	16	47	8	3	145	6	4	15	1	2	247
	Alevi	6	10	0	5	6	1	0	0	0	0	28
	Çerkes	1	0	17	0	19	1	9	5	0	1	53
	Kürt	1	4	0	1	2	0	4	0	0	0	12
	Müslüman	35	0	9	0	5	23	5	4	0	0	81
	Çeçen	24	0	0	0	3	1	1	0	0	0	29
	Sünni	1	0	5	0	0	0	0	0	0	1	7
	Avar	5	0	1	0	1	0	1	1	0	0	9
	Diğer	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3	4
Toplam		90	61	40	9	181	32	24	25	1	7	470

Pearson Chi-Square: 630,748; p<0,05

Araştırmaya katılanların birincil ve ikincil kimlik tanımlamalarına göre yapılan karşılaştırmada birincil kimlik olarak *Türk* diyen 247 kişiden 145'i ikincil kimlik olarak Müslüman'ım demişlerdir. Toplamdaki yüzdeler oranı % 58,7 olarak çıkmaktadır. Birincil olarak *Türk* diyenlerin içindeki ikincil kimlik olarak *Aleviyim* diyenlerin oranı 47 kişiyle % 19,0 olarak ölçülmüştür. Hem birincil hem de ikincil kimlik olarak *Türk* diyenlerin oranı % 6,5'dir. Bunu sırasıyla % 6,1' *Avarlar*, % 3,2'le *Çerkesler*, % 2,4'le

²³⁰ Nuri Bilgin, *Kimlik İnşası*, Aşina Kitaplar Yayıncılık, s.78.

Çeçenler takip etmişlerdir. Yani katılımcıların % 58,7'i kendilerini *Türk-Müslüman*, % 19,0'u *Türk-Alevi* ve % 6,5'i sadece *Türk* olarak belirtmişlerdir. Ulusal ölçekte yapılan bir anket çalışmasında da *Türk-Müslüman* oranları bu çalışmanın oranlarına çok yakın çıkmıştır. Birincil kimlik % 52,6'la *Türk*, İkincil kimlik % 48,4'la en çok işaretlenen şıklar olmuştur.²³¹ Bu da hem bizim çalışmamızda hem de bahsettiğimiz çalışmada ülkede kimlik tanımında *Türk-Müslüman* hâkimiyetinin olduğunu göstermektedir.

Birincil kimlik olarak Aleviyim diyenlerin % 21,4'ü, Müslüman'ım diyenlerin % 43,2'si, Çeçen'im diyenlerin % 82,8'i Avar'ım diyenlerin 55,6'sı ikincil kimlikte Türküm demişlerdir.

Burada dikkatimizi çeken oran Alevilerin oranıdır. Bölgede Alevi eşittir Kürt algısına zıt sonuçlar çıkmıştır. İkincil kimlikte Aleviyim diyenlerin toplamdaki % 77'si birincil kimliklerini *Türk* olarak belirtmişlerdir. % 16,4'ü birincil kimliğine de Aleviyim, % 6,6'sı da Kürdüm demişlerdir.

Dikkat çeken bir diğer oran *Çerkeslerle* ilgili orandır. *Çerkesler*'in % 42,5'i hem birincil hem de ikincil kimlikte aynı cevabı vermişlerdir. Buna en yakın oran ise % 37,5'le *Çerkesler* ikincil kimliklerine *Sünni*'yim demişlerdir. Bunda *Çerkesler*'in uyma davranışını etkileyen kültürel etkenlerde toplulukçu kültüre sahip olmalarındandır. Toplulukçu kültür, grup içinde beraberlik kültürü hakim olup kendini tanımlamalarında verili yapının daha çok kullanıldığı gruplardır.²³² Farklı gruplara ilişkin bilgi edinme kaynaklarına göre, sosyal mesafe toplam puanlarını işlendiği tabloda, *Çerkeslerin* en çok gelenekten beslendiklerini belirtmeleri de, bu tespiti desteklemektedir.

Kimlik geçişlerinde ise, *Türk* cevabı, bütün gruplarda, ya birincil ya da ikincil olarak belli oranlarda zikredilmiştir. Ama *Kafkas* kökenli olan *Çerkes*, *Çeçen* ve *Avarlarla*, *Alevi* ve *Kürt* tanımlaması yapan iki ana gruplama arasında hiçbir kimlik geçişi olmamıştır. Kafkas kökenli grupların kendi içindeki geçişlerinde de düşük oranlar görülmüştür. Yine *Alevi* ve *Sünni* kabullerin arasında da kimliksel geçiş olmamıştır. Bu yönüyle veriler dinsel/mezhpsel bakışın, farklı gruplara karşı sosyal mesafeyi farklılaştırması açısından da önemli sonuçlardır.

Bu veriler, farklı grupların bir arada yaşama tecrübesi oluşturduğunun ve ortak duygu anlamında kültürel boyutuyla *Türk kimliği* etrafında birleştiklerini ispat

²³¹ Bkz. Eğitim-Bir-Sen Yayınları:45, *Türkiye'de Ortak Bir Kimlik Olarak Ötekilik*, Ankara 2010, s.39-43.

²³² Kağıtçıbaşı, s.97.

etmektedir. Buradan hareketle, bir toplumda insanların tümünde var olan, yani o toplumun tüm insanların ortak kimlikleri, toplumun üst kimliklerini oluşturur.²³³

Modern dünyada bütün ülke insanları için en yaygın/üst kimlik, vatandaşlık kavramıyla karşılanmaktadır. Mesela, *Türkiye Cumhuriyeti* vatandaşı olmak, milli hudutlar içinde vatandaşlık bağıyla yaşayan bütün insanları kapsar ve üst kimliği oluşturur. Bu kavram çoğu kez kısaca *Türk* olmak şeklinde ifade edilir. Aynı kültür, aynı kimlik içinde olmakla birlikte bir takım üslup farklılıkları alt kimliklerin oluşumuna yol açmaktadır. Yani aynı kimliğin farklı tonlarıdır. Etnik farklılık, sadece ayrı bir soydan geldiğine inanmak, ayrı bir dil konuşmak, ayrı bir kimlik sahibi olmak için yeterli değildir. Yalnız *Türk* kimliği vatandaşlık kavramına indirgenerek farklılıkları yalnız bir şekilde sağlayan unsur değildir. Çünkü tarihi süreçte dinle kurulan ilişki sebebiyle *Türk* kimliği dini karakter de kazanmıştır.²³⁴ Bir toplumun inanç yapısı tümüyle din olmamakla birlikte, kültürü inanç yapılarını oluşturan ana sistemler, genellikle din olmuştur.²³⁵ Nitekim verilerde bunu desteklemektedir.

Kişinin toplum içinde yaşama zorunluluğu başka kimliklerle ilişki kurmayı ve etkileşime girmeyi doğurmuştur. İnsanın kendini tanımlama durumlarında kimlik, mekana ve zamana göre farklı pozisyonlar almıştır. Bu da zaman ve zemine göre kimliğin kimi unsurlarını ön plana çıkarmaktadır. Fıtrat/yaratılış kimliği, kişisel kimlik, meslek-cinsi-etnik-bölgesel sosyal-kültürel-siyasi-dini-millî kimlik gibi birçok açıdan insanlar tanımlara yapabilmektedir.²³⁶ Farklı olanlarla ilişkide kimliğin sosyal tanımlanması ve konumlanması belirleyici olabilmektedir. Kimlik tanımı, ilişkilerin ve dünya görüşünün çerçevesini oluşturur. Bu da insanın kendisini benzeştirmesi veya farklılaştırması şeklinde tezahür eder.²³⁷ Kalıtımsallık veya sonradan kazanılan kimlikler, ortak duygu oluşturma ve farklıyız ama birlikte yaşayabiliriz'i sağlayabilmektedir.

²³³ Timur Demirbaş, *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara 2001, s.124.

²³⁴ Polat, s.36.

²³⁵ Nevzat Köseoğlu, *Milli Kültür ve Kimlik*, Ötüken Yay., İstanbul 1992, s.109.

²³⁶ Polat, s.33.

²³⁷ Mehmet Hakan, "Kimlik Nedir", *Türkiye Günlüğü*, Say. 33, Mart-Nisan-1995, s.146-49.

3.1.12. Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşüne En Fazla Etki Eden Kurum Durumuna Göre Dağılımları

İnsanların dünyalarını oluşturan birçok kurumlar söz konusudur. Kurumlar toplumdaki etkileşim halindeki bireylerin, bu etkileşimin kurallarını oluşturmada önemli bir bilgi kaynağıdır.²³⁸ Bu bilgi kaynakları kişilik oluşumunda, bir başkasıyla kurulan ilişki de insanları besleyen ve ilişki düzeylerini-mesafesini ölçen değişkendir. Kentleşmeyle birlikte kurumsal bazdaki beslenen kaynak da değişmiş durumdadır. Bu değişkenle, özellikle modern ve geleneksel kurumların bilgi edinme kaynağı olarak sosyal mesafe düzeyini ölçmede kullanılması önemsenmektedir.

Tablo 34. Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşüne En Fazla Etki Eden Kurum Durumuna Göre Dağılımları

Dünya Görüşünüze En Fazla Etki Eden Kurum Hangisidir?		f	%
1	Televizyon	183	38,9
2	Siyasi Partiler	25	5,3
3	Camii	54	11,5
4	Üniversite	45	9,6
5	Gazeteler	21	4,5
6	Cemevi	25	5,3
7	Bağlı Olduğum Cemaat	10	2,1
8	Üyesi Olduğum Dernek	17	3,6
9	Okul	37	7,9
10	Diğer	53	11,3
11	Toplam	470	100,0

Tablo 34 incelendiğinde, dünya görüşlerine en çok etki eden kuruma sorusuna katılımcıların % 38,9'u *Televizyon*, % 11,5'i *Camii*, % 9,6'sı *Üniversite*, % 7,9'u *Okul*, % 5,3'ü *Siyasi Partiler*, aynı oranda *Cemevleri* cevabını vermişlerdir.

²³⁸ İçli, s.76.

İlk dikkati çeken husus, katılımcıların, dünya görüşlerine en çok etki eden kurum olarak %38,9'la “*Televizyonu*” ilk sırada belirtmeleridir. Değişen dünyada bireylerin bilgi kaynağı olan kurumlar da fakılaşabilmektedir. Özellikle iletişim çağında kitabi kültür, televizyonla seyirlik kültüre dönüşmektedir. *Televizyonun* aile hayatında ortamsal kullanılışı, seyirlik dönemin, kişiler arasındaki ilişkiyi yine kendi teknolojik formatıyla belirlemektedir. Her şeyin görselliğe ve hikayeleştirilmeye dönüştürerek anlatılması, zihinsel tembelliğin imdadına, kurumsal bazda bilgi kaynağı olarak imdada yetişmektedir.²³⁹

Geleneksel kurumlardan *camii ve cemevinin* dünya görüşüne etkisinin az olması yine dikkatleri çeken hususlardandır.

3.1.13. Araştırmaya Katılanların Farklı Gruplara İlişkin Düşüncelerini En Çok Edindikleri Kaynak Kurum Durumuna Göre Dağılımları

Farklı gruplara ilişkin bilgi edinme kaynaklarını ölçmek için katılımcılara yöneltilen soruyla ölçülmek istenen nokta, sosyal gerçekliğin inşasında insanı etkileyen unsurları tespit etmektir. Dinamik toplum ilişkisi boyutuyla sübjektifliğin-nesnellığe, nesnelliginde sübjektifliğe dönüşmesiyle farklı olana karşı sosyal mesafe düzeyinin, bilgi kaynağı çerçevesinde incelenmesi önemlidir. Çünkü kişiliğin oluşmasında, kalımsal yapıların yanında, daha birçok etkenler de söz konusu olmaktadır. Asli ve tali sosyalleşme çerçevesinde insanların kazandığı tutumlar, hem çevreden gelen telkinlerle hem de kişisel tecrübeyle şekillenmektedir. Bu değişkenler, her bir grupta farklı sosyalleşme süreçleriyle iç grup bilinci oluşturabilmektedir. Bu bilinç, dışlanmış gruplarda, olumlamaya dayalı bir söylemle üyelerine aktarılır. Ama yaşam tazını korumaya dayalı dışlamacı gruplarda, bu söylem üyelerine aktarılırken, farklı olana benzeşmenin ayıplamasına dönüşür.

İnsanların birlikte yaşam tecrübesinde bu değişkenler, iç grup ve dış gruplara karşı tutum oluşturmada belirleyici görev üstlenmektedir. Bu görevin ifa edilmesinde, iç grubun olumlanırken, dış grup olumsuzlanır. Dış gruplara karşı tutum geliştirmelerde genellemeler ve kalıplaşmış yargılar, grup üyelerinin davranış modeline

²³⁹ Neil Postman, *Televizyon Öldüren Eğlence*, (Çev. O, Akınhay), Ayrıntı Yay. İstanbul 2000, s.164-165; Stuart Hall, "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşümü", *Medya, İktidar, İdeoloji*, (Der. ve Çev. M, Küçük), Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2005, s.73-121.

dönüşebilmektedir. Zira kalıplaşmış tutumlar (kalıpyargılar), belli gruplar hakkında sahip olunan bilgilerin özeti mahiyetindedir. Az bilinen bir grup hakkında başkalarından duyulan veya okunan bilgiler bir araya getirilerek o grup hakkında kestirme yoldan bilgi sağlanmış olur. Her yeni grupla sağlanan temasta, baştan bir öğrenme süreci işletmektense kullanılan kalıpyargılarla iletişime geçilmektedir. Burada tehlikeli nokta kalıpyargıların ayrımcılığa veya düşmanlığa, gizil veya görünür ön yargılara dönüşebilmesidir.²⁴⁰

Tablo 35. Araştırmaya Katılanların Farklı Gruplara İlişkin Düşüncelerini En Çok Edindikleri Kaynak Kurum Durumuna Göre Dağılımları

Farklı Gruplara İlişkin Düşüncelerinizi En Çok Hangi Kaynaktan Edindiniz?		f	%
1	Aile Çevremden	180	38,3
2	İmamlardan	20	4,3
3	Din Dersi Öğretmenlerinden	8	1,7
4	Siyasi Liderlerden	13	2,8
5	Kitaplardan	71	15,1
6	Gazetelerden	15	3,2
7	Gelenekten	47	10,0
8	Alevi Dedelerinden	16	3,4
9	Kişisel Tecrübelerimden	82	17,4
10	Diğer	18	3,8
11	Toplam	470	100,0

Tablo 35'e göre katılımcıların farklı gruplara ilişkin düşüncelerini en çok % 38,3'le "aile çevrelerinden" almışlardır. Bunu % 17,4'le "kişisel tecrübeleri" takip etmiştir. Üçüncü sırada ise % 15,1'le "kitaplar" yer almıştır. % 10,0 oranında "gelenek" ise dördüncü sırada yer almaktadır.

Burada ailenin farklı gruplara karşı bakışı belirlemede ve hayata dair ilk bilgilerin ailede alındığı gerçeği, unutulmamalıdır. Çocukların davranışında ebeveynler tarafında oluşturulmuş rezervuarlar (hazneler) vardır. Ebeveynler ve diğer etkili kişiler

²⁴⁰ Kağıtçıbaşı, s.133-135.

tarafından önceden belirlenip onaylanmış olan bu hazneler, çocukla grubun psikolojik süreçleri arasındaki karşılıklı etkilenmeleri biçimlendirmektedir.²⁴¹

Farklı gruplara karşı bilgi edinme kaynaklarının sıralamasında, katılımcıların tümüne göre *kişisel tecrübenin* ikinci sırada ölçülmesi, birlikte yaşamada dış gruplara karşı bakış açısı oluşturmada, ilişki kurmanın önemini belirtmesinden dolayı dikkat çeken bir ölçümdür. Çünkü *kişisel tecrübe* sayesinde kişiler farklılarla (anamlı ötekilerle) yüz-yüze olmaktadır. Bu da insan ilişkileri esnekleştirmekte ve bu etkileşimde kalıplar dayatmanın mümkün olmamaktadır.²⁴²

3.2. FARKLI GRUPLARA KARŞI SOSYAL MESAFE PUAN ORTALAMALARI

Farklı gruplara karşı sosyal mesafe tutumlarının sıralamasının inceleneceği bu başlıkta, katılımcıların bütününe göre, gruplarla kurulan ilişkilerin puan ortalamaları ve sıralamaları verilecektir. Sosyal ilişki düzeyinde insanların, gruplar bazında farklı olanla kurdukları ilişkideki öncelikler ve sonralıklar, diğer bir ifadeyle kurulan ilişkide sosyal mesafe düzeyinde problem olarak görülmemeler ve görülenlerin birçok açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir. Tabloların değerlendirilmesinde uyulacak kriterleri vermeden önce, sosyal ilişki'nin tanımlanması ve ilişki düzeylerini belirleyen tutumların sosyal ilişkideki ana başlıklarının oluşturulması gerekmektedir.

Sosyal ilişki, iki veya daha fazla insanın kendi aralarında karşılıklı olarak sürdürdükleri kısa ve uzun süreli anlamlı etkileşimlere denir. *Marx Weber*'e göre, bir işinin sosyal ilişki olabilmesi için: en az iki insan arasında olması, belli bir süre devam etmeli, en az iki kişinin birbirinden haberdar olması, ilişkinin ortak bir anlam taşıması gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle, bir ilişkiye sosyal ilişki denilebilmesi için tarafların, bilinçli olarak bu ilişkinin farkında olması gerekmektedir. Eğlenen iki insan da kavga eden iki insan da sosyal ilişki içerisinde.²⁴³

Bu kavram, modern sosyoloji kuramında, yakın gözlemler ve içten tanıma aracılığıyla gündelik yaşamın anlamlarını analiz etmek ve bu analizden hareketle insan etkileşiminin temel biçimleriyle ilgili bir anlayış geliştirmek olan *simgesel (sembolik)*

²⁴¹ Abdülkadir Çevik, *Politik Psikoloji*, Dost Yay., Ankara 2010, s.51-72.

²⁴² Berger-Thomas Luckmann, s.45.

²⁴³ Kızılcık-Erçem, s.495-496.

etkileşim başlığında tartışılmıştır.²⁴⁴ Çocukluktan itibaren insan, başkasının etkisine maruz kalmakta ve bu etkinin içselleştirilmesiyle farklı olana karşı anlamlı yaklaşımlar geliştirmektedir. Günlük hayat bilgisinin nasıl üretildiğini ve daha sonra nasıl grubun eline veriliğini belirlemek için, öncelikle psikologların ve sosyologların analizine bakmayı gerektirmektedir.

İlgili başlıkta da işlendiği üzere, Simgesel etkileşimcilik, *Georg Herbert Mead*'ın sözcüsü *Herbert Blumer* tarafından sistemleştirilmiştir.²⁴⁵ Grup standartlarının içselleştirilmesi sürecine en fazla katkıyı veren psikolog *Mead*'dır. Ona göre, benliğin ikili yapısı, *Ben* ve *Beni/Bana* kavramlarıdır.²⁴⁶ *Mead*, benliğin *Beni/Bana* kısmını dışsal parçalar ki o da, kişi tarafından karşılanması gereken talepler ve uyulması gereken kalıplar şeklinde dıştan gelen parçalar olarak tarif etmektedir. İçsel süreç ise, bu dışsal, sosyal istemlerin ve beklentilerin irdelendiği, değerlendirildiği, kayda geçirildiği ve nihayet telaffuz edildiği içsel benlik çekirdeği olan *Ben* olarak ifadelendirilmektedir. Bu süreçte uygun davranışlar onaylanırken uygun olmayan davranışlar sapma olarak karşılık bulmaktadır.²⁴⁷ *Mead*'ın bu *uyarı-tepki* temellendirmesini, *H. Blumer uyarıcı-yorum-tepki* şeklinde kavramsallaştırmıştır.²⁴⁸

Sosyolojide birey-grup etkileşimi ise, sosyalleşme kavramıyla açıklanmaktadır. Ama bu sosyalleşme sürecinde çocuğun bütün uyaranlar arasında anlamlı olanı seçmesi, çevrenin çocuktan beklentisi olmayıp, çocuğun farklı olanların, ondan beklentisi ve niyetleri hakkındaki imgesidir. Bir çocuğun toplumsallaşma sürecinde, farklı olanlar arasından anlamlı olanı seçme sürecinde başvurduğu yöntem, grupsal bazda, davranışını ona bakarak ölçtüğü ve hayatının bütünü veya bir kısmı için ölçüt aldığı *referans grubu* seçmekle sağlanmaktadır.²⁴⁹

Bu bakış açısının, yani toplumsal ilişkiler örneğinin geliştirilmesinde, *Georg Simmel*'in büyük katkısı olduğunu belirtmek gerekir.²⁵⁰ *Simmel*'in sosyolojisinin merkezi teoremi, etkileşimde bulunan kişilerin birbiri hakkında zorunlu olarak bir şeyleri bilmeleri ama her şeyi bilmemeleridir. *Toplum nasıl mümkün olabilir?*

²⁴⁴ Marshall, s.647.

²⁴⁵ Fisher-Strauss, s.459

²⁴⁶ Mead, s.175.

²⁴⁷ Bauman, s.36-37.

²⁴⁸ Wallace-Wolf, s.246-247.

²⁴⁹ Bauman, s.41-42.

²⁵⁰ Weber ve Simmel arasındaki farkın fikirsiz analizler için bkz. Lawrence A. Scaff, *Weber, Simmel ve Kültür Sosyolojisi*, (Çev. Eylem Yenisoy, *Georg Simmel: Sosyolog, Sanatçı, Düşünür*, Editör: J. Ö. Dirlikyapan, Doğu Batı Yay., Ankara 2011.

sorusunun cevabında ilk olarak, *A'nın B'ye* ilişkin bilgisi olarak insan etkileşiminin oluşabilmesi için aktörlerin birbirlerinin bazı kalıplaşmış imgelerine sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. İkinci olarak, *A'nın* kendisi hakkında *B'ye* verdiği bilgiyle ilgili olarak, gizlilik, mahremiyet ve yakınlık fenomenleriyle insanın kendini açma derecelerini sıralamıştır.²⁵¹

Çünkü daha önce de vurgulandığı gibi, *Simmel'e* göre toplum *sayısız ufak sentezler'den* oluşmaktadır. İnsanların birbirlerine bakmaları, birbirlerini kıskanmaları, aralarında mektuplaşmaları, birlikte yemek yemeleri, birbirlerinden hoşlanmaları ve hoşlanmamaları, adres sorma veya birbirleri için giyinip-süslenmeleri gibi, sayısız bilinçli-bilinçsiz, geçici-kalıcı, önemli-önemsiz hareketler, insanları birbirine bağlamaktadır ve bu da toplumun atomları arasındaki etkileşim olduğu anlamına gelmektedir.²⁵² Ama bunlar arasından dereceler vardır ve toplum da bu ilişkilere göre mümkün olmaktadır. Bu başlık altında incelenen sosyal mesafe ölçeğindeki tutum soruları, insanların farklı gruplarla kurduğu veya kurmayı düşündüğü ilişkilerin sıralaması olarak değerlendirilmelidir.

İnsanın her şeyden evvel, toplu olarak yaşama gerçekliği, karşılıklı olarak etkileşime girmesini ve onaylanmayan tutumlara sahip olsa dahi, gerçekliğin nesnel tanımını gereği, anlamlı bir farklılık düzeyine sahip olmasını sağlamaktadır. Gündelik gerçeklik dünyası, hayatlarını sübjektif olarak anlamlı bir biçimde idare etmekle uğraşan sıradan toplum üyeleri tarafından, gerçekliğin sadece olduğu gibi kabul edilmesiyle sonlanmayıp bu sübjektif süreçler öznellikler-arası ortak duyu dünyasının inşa edilmesiyle nesnel bir boyut kazanır.²⁵³

Farklı olana karşı geliştirilen tutumlarda sembolik (simgesel) etkileşim ve olumlu-olumsuz yargılara sahip olursa dahi mekansal-zamansal boyutuyla kurulmak zorunda kalınan ilişki, kişileri tanınan-bilinen anlamlı (olumlu veya olumsuz) farklılık düzeylerine ulaştırmaktadır.

Sosyal mesafe tutum sıralamasında, Kağıtçıbaşı'nın aktardığı 1934'de ABD'de *La Piere* adında sosyolog tarafından yapılan bir deney, tutum-sosyal gerçeklik ilişkisine ışık tutmaktadır. *La Piere*, ABD'de *Uzak Doğululara* özellikle de *Çinlilere* karşı yaygın

²⁵¹ Donald N. Levine-Ellwood B. Carter-Eleanor M. Gorman, "Simmel'in Amerikan Sosyolojisi Üzerindeki Etkisi-II", (Çev. Gülay Kızıler), *Georg Simmel*, (Ed. Jale Özata Dirlikyapan), Doğubatı Yay., Ankara 2011, s.95-121.

²⁵² Frisby, s.123; Jung, s.77.

²⁵³ Berger-Luckmann, s.32.

bir önyargılı ırk ayrımının olduğu dönemde genç bir Çinli karı kocayla 66 otel ve motele ve 184 lokantaya gitmiştir. Hepsinde de kendilerine servis yapılır. (Sadece 3. Sınıf bir motel kabul etmez). Bu ilk deneyden 6 ay sonra gittikleri yere mektup yazarak rezervasyon yaptırmak istediğini ve *Çinli müşterilerin* kabul edilip edilmediklerini sorar. Mektupların ancak yarısına cevap gelir. Gelen cevapların da % 92'si *Çinli müşteri* kabul edilmeyeceğini belirtirler. % 8'i kesin cevap vermez, sadece % 1'i olumlu cevap verir. Daha sonra *Kurtner, Wilkins ve Yarrow* aynı uygulamayı Çinliler yerine zenci kimselerle yaparlar ve benzer sonuçlar alırlar.²⁵⁴ Bu örnek, tutumların davranışlar üzerindeki etkisi başlığı altında incelenmektedir. Bazen tutumlarla davranışlar uyuşmaz. Bu da, daha önce ifade edilen günlük hayatın gerçekliği ve simgesel etkileşimdeki ilişkilerin dinamikliğiyle, farklı olana karşı sosyal mesafe düzeylerindeki dönüşümlerle açıklanabilir. İlişki boyutundaki sırlamalarla anlamlı bir farklılık (ötekilik) düzeyine erişilir ve toplumsal ilişkilerdeki öncelikler ve sonralıklar belirlenmiş olur.

Göksun ilçesi örneğinde farklı gruplara karşı ilişkilerdeki sıralamayı incelemeye geçmeden önce, tutum soruları özelinde insanların hangi alana göre ilişki kurduklarını belirtmek daha metodolojik olacaktır. Buradan da hareketle, farklı gruplara ilişkin sosyal mesafenin hangi alanlarda yakın, hangi alanlarda uzak olduğundan bahsedilebilmesi için kamusal-özel alan kavramlarının genel hatlarıyla analiz edilmesi gerekmektedir.

Yunan felsefesindeki kamusal özel ayrımı, siyasetin kamusal dünyası ile aile ve ekonomik ilişkilerin özel dünyasına dayanıyordu. Modern sosyolojide bu ev ile iş ayrılmasına, toplumsal cinsiyetlere göre belirlenmiş bir geleneksel işbölümünün temeli olarak görülen yan yana bulunma durumuna gönderme yapılarak incelenmektedir.²⁵⁵ Toplumsal örgütlenmenin üzerine kurulan kamusal-özel alan ayrımı 17. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa siyasal düşüncesinde merkezi bir yer tutmaktadır. *Richard Sennet*'e göre, çok daha öncelere, eski Yunana kadar götürülen *kamusal* sözcüğü *herkesin denetimine açık olan* anlamına gelirken *özel* sözcük *kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan mahfuz bir yaşam bölgesi* anlamına gelmektedir. Devlet,

²⁵⁴ Kağıtçıbaşı, s.115-116.

²⁵⁵ Marshall, s.380.

kamusal alan; ev, aile ve mahrem alan ise özel alan kabul edilmektedir.²⁵⁶ *Habermas*'a göre, aile, arkadaşlık ve komşuluk informel ilişkilerle belirlenen özel alanın kapsamına girmektedir ve bu alan mahrem alandır.²⁵⁷

Bu konularda etraflıca sınırları çizilmiş tanımların olmadığını ve mümkün de olamayacağını belirtmekte fayda var. Katılımcıların tümünde, farklı gruplara karşı sosyal mesafe sıralamasında yakınlık ve uzaklık sıralamalarının derecelendirilmesi bağlamında üst başlığı toplumsal ilişkiler olarak attıktan sonra, daha spesifik değerlendirme yapılabilmesi için alanlar: *mahrem, özel, sivil, ekonomik ve kamusal olarak belirlenmiştir*. Çünkü en mahrem konu olan ailede sosyal mesafe uzak çıkarken, yine sivil bir alanın tutum ölçümü olan cenazesine gitmek ise, yakın bir mesafe olarak çıkmaktadır. Bu da kategorik olarak, mesafe derecelendirmesini zorlaştırmaktadır. Bütün bu çıkmazların aşılması anlamında sosyal mesafeyi alana göre değerlendirmek için daha spesifik tanımlar yapılmalıdır.

Mahrem Alan: Katılımcılara yöneltilen “*evlenmek ister misiz, Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz, Kızınızın veya yakınınızdaki bir kızın evlenmesini ister misiniz ve sırrınızı paylaşır mısınız?* sorularını, toplumsal ilişkideki sosyal mesafe tutumlarının derecelendirilmesi, mahrem alan boyutuyla incelenecektir. Mahrem alan, bireysel ve grupsal anlamda, değişime en çok direnen ve farklıyla kurulan ilişkide sosyal mesafe uzaklığının en çok olduğu alandır. *Kamusal-özel alan* tartışmalarında *mahremiyet, özel alanının* içinde değerlendirilmektedir. Ama özel alana göre daha bir ayırıcı ölçüm göstermesi dolayısıyla böyle bir ayrıma gidilmiştir. Bu konuda genel anlamda net bir tanım olmamakla birlikte Göle'nin yaptığı tanım, baz alınacaktır. Göle'ye göre, *gizliliğe, aile hayatına, kadının sahasına, yabancının bakışlarına yasaklanan şeye* ilişkin olan mahrem kelimesi aynı zamanda *samimi, içli-dışlı, herkesçe bilinmemesi icap eden, söylenmeyen, gizli şey* manalarına gelmektedir.²⁵⁸

Alfred Schutz'a göre, her bireysel bakış açısından insan soyunun bütün öteki üyelerinin yerleri, hayali bir çizgi üzerinde belirebilir ve bu çizgide, sosyal ilişkideki hacim ve yoğunluk olarak aratacak sosyal mesafe ile ölçülen bir süreklilik tespit

²⁵⁶ Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, (Çev. S. Durak-A. Yılmaz), Ayrıntı Yay., İstanbul 2000, s.32; Ayrıca, kamusal-özel kavramlarının daha ayrıntılı tanımları için bkz: Nalan Çelikoğlu, *Kişiyeye Ait Özel Alan Tartışmaları*, İskenderiye Yay., İstanbul 2008; Aksu Bora, “Kamusal Alan/Özel Alan: Mahremiyet-Özgürleşme İkileminin Ötesi”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 75, Kış-1997, s.85-86.

²⁵⁷ Jürgen Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, (Çev. T. Bora-N. Sancar), İletişim Yay., İstanbul 1999, s.28

²⁵⁸ Nülifer Göle, *Modern Mahrem*, Metis Yay., İstanbul 1998, s.20-128.

edilebilir. Kişinin başlangıç noktası olarak ilişkiye girdiği, diğer bir ifadeyle, en öncel yüz-yüze muhatap olduğu kesim dostlardır. Bu da mahrem alanı belirlemektedir. Mahrem alan, grup içinde sosyal mesafenin en yakın olduğu kesiti ifade eder. Ama bu farklı gruplarla kurulan ilişkide tam tersine sosyal mesafenin uzaklığı anlamına gelmektedir. Diğer bir yönüyle *mahremiyet, grup içinde mesafe yakınlığının, grup dışında uzaklığının sebebidir*. Bu fiziksel ve zihinsel yakınlık, bir çakışma olarak algılanmalıdır. Bireyin sosyalleşme sürecinde kurduğu ilk alanın aile olması dolayısıyla, mahrem alanla sosyal mesafe uzaklığı ve birlikte yaşamının getirdiği fiziksel yakınlıkla mahrem uzaklık el ele gitmektedir.²⁵⁹

Yine sosyal mesafe tutumlarını derecesini ölçmek için mahrem alanın belirlenmesinde, Kağıtçıbaşı'nın, *uyum davranışını etkileyen kültürel unsurlar başlığı* altında, toplumu bireyci ve toplulukçu kültürler diye ikiye ayırması ve toplulukçu kültürlerin insanlarını, gruplarının onayını almayı daha fazla önemsemesi, şayet almazlarsa utanç duygusu yaşayacaklar,²⁶⁰ şeklinde tarif etmesi etken olmuştur.

Özel Alan: *Arkadaşlık etmek ister misiniz, yemeğini yemek ister misiniz, kestiğini yemek ister misiniz?* sorularıyla, mahrem alanın bir adım dışında duran özel alan boyutuyla, sosyal mesafe düzeyi değerlendirilecektir. Bu alan bireyin anlamlı dünyasıdır. Arkadaşlık ve sofranın ortasında birey'in kendi seçimi diğer sivil alana göre daha özel bir anlam ifade etmektedir. Kestiğini yeme konusunun, özel alan kriterinde görülmesinin sebebi, bunun bazı gruplara karşı dinsel bir temellendirmeye algılanmasındandır. Bu, tamamen bölgenin sosyolojik yapısından kaynaklanan sosyal mesafe için belirleyici kriterdir. Hatta *yemeğini yer misiniz?* sorusuna göre daha özele girerek sosyal mesafede belirleyici bir unsur olarak karşılaşılmaktadır.

Ekonomik alan: *Ticari ortaklık kurmak ister misiniz, alış veriş yapmak ister misiniz? Alış-veriş, ticari ortaklık ve aynı işyerinde çalışmak, başlı başına ekonomik bir faaliyet olup sivil alanın içinde, daha özel bir alandır. Toplumsal yapıda ekonomik ilişki, farklı gruplara ilişkin tutum geliştirmede en önemli unsur olarak değerlendirilmektedir. İnsanların birlikte yaşama zorunluluğu ve hayatta kalmak için ticari faaliyette bulunma gerçekliği, yüz-yüze ilişki kurmada farklı gruplarla en çok muhatap olunan alandır. Bütün bu süreçte, ekonomi ahlakı ve insanların bir birine*

²⁵⁹ Bauman, s.49-50.

²⁶⁰ Kağıtçıbaşı, s.97.

güven boyutu, farklı gruplara ilişkin tutum geliştirmede, toplumsal ilişkinin seyrini ve derecelendirmesini belirlemektedir.

Fukuyama, sosyal erdemler ve refahın yaratılmasında toplumsal ilişkilerin bütününde, güvenle oluşturulmuş sosyalleşmenin yattığını ifade temektedir. On'a göre, "insan varlığı, yalıtılmaktan kaçınan, diğer insanlar tarafından kabul görmekten ve desteklenmekten hoşlanan sosyal yönünün yanı sıra, aynı zamanda dar anlamda bencil bireyler ve yaratıklardır." Sosyal olarak işbirliği geliştirmek için ekonomik bakışla sosyalleşmenin yalnızca temel saik olamayacağını, bunun için daha önceki alışkanlıklar, gelenekler ve normların daha etkin olduğunu belirttikten sonra, daha da ileri boyutta, bu saiklerin pazarın yapılanmasına da yardım edeceğini belirtmiştir.²⁶¹

Bu perspektifte *Fukuyama*'ya göre, ekonomi, insanın sosyalleşmesinin en kökten ve dinamik alanlarından birisidir. Ulusal mutluluk ve uluslararası düzeni direkt olarak etkilediği modern yaşamın en can alıcı noktası, ekonomidir. Ama bütün bu tanımlamalarını, erdem olarak telakki ettiği, toplumun birbirine olan güvenin'e bağlamaktadır.²⁶²

Ekonomi'nin toplumsal bütünleşmedeki bu genel ilkelerinden sonra, daha spesifik alanda, şehirleşmenin olmadığı, insan ilişkilerinin yüz-yüze olup birbirlerini tanıma imkanın daha yüksek olduğu yerde, ekonomik ilişki, farklı gruplara olumlu veya olumsuz bakışta daha belirleyici olabilmektedir. *Yüksek derecede tanınmanın olduğu yerde bireyler, ekonomik ilişkide birbirlerini not ederler.*²⁶³ Bu da insan çalışma hayatını, sadece farklı gruplara değil grup içindekilerle alış-veriş ve ticari ortaklığı, etkileyebilmektedir. Ekonomik hayatta diğer insanlara kurulan ilişkiyle kazanılan tecrübe, bireyin tutum geliştirmesinde ve gerçekliğin sosyal inşasında olumlu-olumsuz anlamlı bir farkındalık düzeyine ulaşır ve sosyal mesafe derecelendirmesinde önemli bir konuma oturabilir.

Sivil Alan: *Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz, düğün törenlerine katılmak ister misiniz, ihtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz, komşuluk etmek ister misiniz?* Bu tutumlar, bireyin özel alandan çıkarak sosyolojik alan olarak değerlendirilen sivil toplumun içine girdiğinde, toplumsal bir adet olarak yapılan eylemlerdir. Diğer bir

²⁶¹ Francis Fukuyama, *Güven: Sosyal erdemler ve Refahın Yaratılması*, (Çev. Ahmet Buğdaycu), Türkiye İş Bankası Yay., Ankara 1998, s.316-317.

²⁶² Fukuyama, s.19.

²⁶³ Niyazi Usta, *Ekonomi Ahlakı ve İnsan Kaynağı*, Aktif Yayınevi, Erzurum 2001, s.12-13.

ifadeyle, *herkes* gibi hayali algının somutlaşması demektir. Alan tartışmasının felsefi ve sosyolojik tartışmasında da görüldüğü üzere *mahrem, özel ve ekonomik alanlar* nihayetinde *sivil alanın* içinde sayılabilir. Eğer sayılan bu alanların hepsi sivil alan perspektifinde değerlendirilirse, katılımcıların gruplara bakışında kategorik derecelendirilme yapılamamaktadır.

Kamusal Alan: *Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz, Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?* soruları da, farklı gruplara ilişkin sosyal mesafe düzeyini ölçmede, öncelik ve sonralık açısından ilişkinin rengini belirleyen önemli bir alandır. Toplumsal ilişkileri, insanların inisiyatifine bırakmayarak davranışları belirleyen kuralların varlığı, insan ve daha genelde grup ilişkilerini kolaylaştırmaktadır. *Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?* sorusu, direkt kamusal alanı ölçen tutumken; *aynı işyerinde çalışmak istemisiniz?* sorusu ise, kamusal alanın dolaylı ölçümüdür. Çalışma durumunun özelde veya kamuda olabilmesi dolayısıyla tutum sorusu bu başlık altında incelenebilmektedir.²⁶⁴

Bütün katılımcıların farklı gruplara karşı, sosyal mesafe sıralamasında, bu teorik açıklamanın tablolara uygulanması sadedinde, uyulacak ilkeler şunlardır:

- Öncelikle tablonun istatistiksel analizi,
- Değerlendirmeye alınan tablo özelinde, sosyal mesafe tutum sorularının farklı gruplara karşı, dikkat çeken yönleri,
- Simgesel (sembolik) etkileşim bağlamında farklı gruplara karşı sosyal mesafe tutumlarının etkileşimde önceliklerin değerlendirilmesi,
- Gerçekliğin sosyal inşasında gruplara karşı, farklılık (anlamli ötekilik) düzeylerinin tespiti,
- Oluşturulan mahrem, özel, ekonomik, sivil ve kamusal alan kriterlerine göre, gruplara karşı bakışın derecelendirilmesi,
- Mülakatta toplanan veriler ışığında, genel bir değerlendirmenin yapılmasıyla her bir tablo kritik edilecektir.

²⁶⁴ Benzer alan tespitleri için ayrıca bkz. Akpolat, *Farklı Ama Birlikte*, s.12-17.

3.2.1. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Tablo 36. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Türklere Karşı Sosyal Mesafe Tutumlarının Sıralanması	N	Ortalama	ss
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,8213	,44046
Kestiğini yemek ister misiniz?	470	2,7830	,49704
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,7787	,51623
Yemeğini yemek ister misiniz?	470	2,7787	,47313
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	470	2,7617	,51690
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	470	2,7553	,49917
Komşuluk etmek ister misiniz?	470	2,7277	,52879
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	470	2,7149	,50116
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	470	2,7064	,56077
Alış veriş yapmak ister misiniz?	470	2,7043	,52220
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	470	2,5149	,70544
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	469	2,3561	,81850
Kızınızın veya yakınınızdan bir kızın evlenmesini ister misiniz?	469	2,3348	,81708
Evlenmek İster misiniz?	469	2,3028	,85361
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	470	2,1766	,89101

Tablo 36’da katılımcıların hepsine göre, *Türklere* karşı 15 sosyal mesafe tutum sorularının puan ortalaması verilmektedir. İstatistiksel analize göre, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sırlamanın en başlarında, *cenaze’ye katılmak, kestiğini yemek, düğün’e katılmak, yemeğini yemek, kestiğini yemek ve ihtiyaç duyduğunda yardım istemek* tutumları yer almıştır. Bu sıralamayı *ülkenin vatandaşı olmasını kabul etmek, komşuluk etmek, aynı iş yerinde çalışmak, arkadaşlık etmek ve alış-veriş yapmak* tutumları takip etmektedir. Sosyal mesafe tutumunun değinilen bu sorulara göre uzaklığını belirten diğer maddeler ise, *ticari ortaklık kurmak, oğlunun veya yakınındaki bir delikanlının evlenmesini onaylamak, kızının veya yakınındaki bir kızın evlenmesini onaylamak, şahsi evlilik, sırrı paylaşmak tutumlarıdır.*

Sosyal mesafe ölçeği tekniğine göre düşündüğünde ise, aslında tutum olarak katılımcıların hepsi, Türkleri sosyal mesafede kendilerine yakın görmektedir. En son sırda yer alan sırrı paylaşma sorusu dahi, diğer gruplarla karşılaştırıldığında sosyal mesafe açısından oldukça yakın gözükmektedir.

Tablo özelinde dikkat çeken sosyal mesafe tutumunun başında, *Türklere* karşı sosyal mesafenin en yakın olduğu ilişki örneği, cenazelerine katılma tutumu olarak ölçülmüştür. Bunun da temelinde toplumsal ilişkide, her ne tür sıkıntı yaşanırsa yaşansın, ölüm gibi keder durumunda tüm problemlerin unutulup acıların paylaşılmasına koşma geleneği olan taziye kültürü yatmaktadır. Bu tutum aynı zamanda, ölüm gibi bir gerçeğin, gerçekliğin inşasında farklı grupları birleştirmesine de örnektir.

Mesafe sıralamasında, ikinci olarak *kestiğini yemek* tutumunun çıkması, uygulama alanında en belirgin ayırt edici tutum olması açısından önemlidir. Sofra arkadaşlığı, farklı gruplara karşı sosyal mesafeyi ölçen tutumların başında gelmektedir. Sofra arkadaşlığı, sosyal mesafe ölçeğini ilk defa yapan *Bogardus'un* daha önce verilen yedi ifadesine, *Dodd* (1935) tarafından eklenmiş bir tutum ölçeğidir. Alanda yapılan mülakatta ve pilot uygulamasında gruplar nezdinde, *yemeğini yemekle, kestiğini yemek* arasında sosyal mesafe yakınlığı-uzaklığı için ayırt edici bir farklılık tespit edilmiş olup katılımcılara, bu ayırt edici boyutuyla sorulması uygun görülmüştür. Mesafe sıralamasında en değişkenlik gösteren tutum sorusu, *kestiğini yemek* sorusudur.

Bölgede, farklı gruplara karşı, *yemeğini yeme* ile *kestiğini yeme* arasında böylesine ayırt edici bir sosyal mesafe tutumunun çıkmasını, hem mezhepsel hem de kalıplaşmış tutumlar ve gruplar arsında öğrenilmiş kalıp yargılarla açıklanması mümkün gözükmektedir. Kalıplaşmış tutumlar bilgi eksikliğinde kişiye basmakalıp bilgi sağlarken²⁶⁵, kalıp yargılar ise bir toplumsal gruba ilişkin inanç ve yargılardır.²⁶⁶ Araştırma alanında, *Alevi ve Kürtlerin* kestiğinin yenmesinin caiz olmadığı gibi bir kabul vardır. Bir diğer anlayışta, *Alevi eşittir Kürt algısıdır*. Ama bu algının güçlülük boyutu da daha sonraki tablolarda, "*kestiğini yeme*" sorusuna verilen cevaplara göre değerlendirilecektir.- Çünkü *kestiğini yeme* sorusu bu algılamının derecesini gösteren en güçlü soru olarak da karşılaşılmıştır-. Grup psikolojisinin oluşumunda da ailenin ve geleneğin, kalıp yargılar oluşturma konusundaki etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

²⁶⁵ Kağıtçıbaşı, s.142.

²⁶⁶ Kağıtçıbaşı, s.275.

Nitekim katılımcılar, farklı gruplara ilişkin bilgilerini % 38,3'le *aile çevrelerinden*, % 17,4'le *kişisel tecrübelerinden* edindiklerini ifade etmişlerdir.

Böylesine ayırt edici bir sosyal mesafe tutumunda tüm katılımcılar ölçeğinde *kestiğini yeme* tutumu *Türklere* karşı yüksek çıkmasının da izahı gerekmektedir. Sünni doktrin içinde olan gruplar, bu soru özelinde zaten olumlu bir tavra sahiptir. Bu doktrin içinde olmayanlar içinse bu tutum, zaten bir sorun olarak kabul edilmemektedir. Bu iki noktanın ve kabul edilen kimlik oranında bütün gruplar nezdinde *Türk kimliğinin* “üst kimlik” olarak çıkması da göz önünde bulundurulduğunda tutumun, *Türklere* karşı sosyal mesafede çok yakın çıkması anlaşılabilir bir tutum olarak değerlendirilmelidir.

Türklere karşı yöneltilen sorulara, diğer gruplar da olduğu gibi ayırıcı bir kimliksel yapıyla cevap verilmediğini özellikle ticari ortaklığın ve alış-veriş konusunda daha uzak mesafe çıkmasından anlaşılmalıdır. Çünkü bu soruların, *Türklere* karşı ilişki düzeyini ölçmek için katılımcılara yöneltildiğinde, belirli özellikleri olan bir kitleye karşı olumlu veya olumsuz tavırlarıyla değil günlük yaşantılarındaki ilişki düzeylerine göre cevap verilmektedir. Çünkü bölgede *Türk* deniliği zaman, şu özelliklere sahip gibi bir sıralama, zihinlerde belirmemektedir.

Türklere karşı sosyal mesafe sıralamasında sonlarda evlilik tutumlarını ölçen cevaplar dikkat çekerken, en altta ise *sırrı paylaşma* tutumu yer almaktadır. Özellikle kendilerini *Türk-Alevi*, *Çeçen-Türk*, *Avar-Türk*, *Çerkes-Türk* diye tanımlasalar da, evlilik konusunda kendi grupları dışındakilere karşı olumsuzlama hep var olmaktadır. Mülakatta edinilen bilgilere göre, son yıllarda okullaşmanın ve şehirleşmenin etkisiyle her ne kadar gruplar arasında evlilikler artmaya başlamışsa da, bundan 50-60 yıl öncesi için evlilik örneğini vermekte bile zorlanılmaktadır. Yine de o yıllarda *Çerkeslerle Türklerin* evliliği çok az da olsa varken –ki bu son yıllarda artmıştır-, *Alevilerle-Türklerin* evlilikleri, *Kafkas* grubu denilen *Çerkes*, *Çeçen* ve *Avarlara* göre bahsedilen yıllarda çok daha az olmuştur. Zira son yıllarda dahi, *Alevilerle-Türklerin* evlilikleri, herkesin bilgisinde olacak kadar azdır. *Çeçenlerle Türkler* arasında evlilikler diğer gruplara göre daha çok olduğu gözlemlenmiştir. Mülakat esnasında, *Çeçenlerin* yaşadığı bir köyde, *Türklerden* kaç tane kız aldıklarını sayısal olarak dile getirmişlerdir. İfadelerine göre, “...1950'ye kadar *Çeçenlerle Türkler* arasında kız alıp vermek pek yoktu. Ama son yıllarda arttı. Mesela 250 tane *Türklerden* gelinimiz var.” Ve verilen sayı, bölgedeki gruplara arası evlilikler düşünüldüğünde azımsanmayacak orandadır.

En son sırada yer alan grupların kalın duvarlarını temsil eden *sır paylaşma* konusu ise, bütün gruplarda sosyal mesafe açısından en uzak olunan ilişki türü olarak çıkmıştır. Bu *sırdan*, hem bireysel anlamda hem de sosyolojik bağlamda sır paylaşma anlaşılmalıdır. Bireysel sır paylaşma konusunda gruplar kendi içinde dahi, uzak sosyal mesafeye sahiptirler. Gerek grup içi gerekse de grup dışı sır paylaşma tutumunun olumsuzlanması, bu tutumun son sırada ölçülmesinin temel sebebidir.

Sembolik etkileşim bağlamında ise, *Türklere* karşı birlikte yaşamının sosyal formları daha ön palan çıkmaktadır. *Cenazelere, düğünlere katılma, yardımlaşma, aynı ülkede yaşama, komşuluk etme* gibi gündelik gerçeklikte yüz-yüze olmanın sonucu olan farkındalık düzeyi, yüksek çıkmıştır. *Ticari hayat* insanların zorunlu olarak yüz-yüze geldikleri ve farklı olanla kurulan ilişkinin en çok olduğu alan olmasına rağmen, tutum bazında bahsedilen alanlara göre düşük çıkmıştır. Bu da ticari hayatın ahlaki boyutunun daha önemli olduğunu göstermektedir.

Sosyal mesafenin derecelendirilmesi bazında, alanlara göre, *Türklere* bakış konusunda da farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir.

Sivil alan derecelendirmesi sosyal mesafe sıralamasında başlarda yer almıştır. *Cenazeye, düğüne katılma, yardım isteme ve komşuluk etme* tutumlarında sosyal mesafe yakınlığı, yüksek düzeyde seyretmektedir. Sosyal mesafe tutumlarının sıralandırmasında ise, başlarda yer aldığı gözlemlenmiştir.

Özel alan derecelendirmesinde ise, *kestiğini yemek, yemeğini yemek ve arkadaşlık etmek* şeklinde sıralanmıştır. *Kestiğini yemek ve yemeğini yemek*, sıralamada oldukça yakın sosyal mesafe tutumları olarak dikkat çekmektedir. Ama *arkadaşlık etmek*, bu iki özel alan derecelendirmesine göre, *Türklere* bakışta daha uzak mesafeye sahip olarak ölçülmüştür.

Kamusal alan derecelendirmesine göre, kendi kategorisindeki sıralama, *ülkenin vatandaşı olmasını istemek ve aynı iş yerinde çalışmak* şeklinde sonuçlanmıştır. Soruların toplamının sıralamasında ise, ortalarda bir sıralamaya sahip olarak gerçekleşmiştir. *Ülkenin vatandaşı olması* sorusu *Türklere* karşı anlamlı bir farkındalık düzeyine sahip olarak algılanmamıştır.

Ekonomik alan derecelendirmesi, mahrem alana göre, bir derece daha yakın sosyal mesafeye sahip tutumlar olarak ölçülmüştür. Kendi içindeki sıralama *alış-veriş etmek ve ticari ortaklık kurmak* şeklinde olurken tutumların bütünü sıralamasında,

mahrem alan uzaklığının hemen üstünde diğer alanlara göre uzak bir mesafeye sahip olarak sonuçlanmıştır.

Mahrem alan derecelendirmesi, sosyal mesafenin en uzak olduğu alan olarak ölçülmüştür. Kendi içinde *oğlunun veya yakınındaki bir delikanlının evlenmesi, kızının veya yakınındaki bir kızın evlenmesi, kendisinin evlenmesi ve sırrı paylaşmak* şeklinde sıralanmıştır. Bu tutum soruları, bütünün grupların sosyal mesafe sıralamasında en sonda yer almıştır. Mahrem alan, evlilik ve sır paylaşma, grupların sosyal mesafe düzeyinde en uzak oldukları alan olmasının temelinde bu tutumların geleneksel temellerinin grup içinde vurgularının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Grupların kendi kimliklerini sürdürmede ve müdahale anlamında en çok korunan alan mahrem alandır. Davranış boyutunda son yıllarda farklı gruplarla evlilik artmasına rağmen tutum boyutunda aynı seyir izlenmektedir. Geleneksel evlilik usullerine göre yapılan evlendirmeler halen geçer akçe olmasına binaen, şehirleşmenin ve üniversitenin aile hayatlarına getirdiği yeni durumlardan dolayı farklı gruplara arası evliliklerin artmış olduğu gözlemlenmiştir.

3.2.2. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Tablo 37. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Tutumlarının Sıralanması	N	Ortalama	ss
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	469	2,3028	,84354
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	469	2,2942	,85659
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	469	2,1450	,81143
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	469	2,1429	,85663
Alışveriş yapmak ister misiniz?	469	2,1386	,82430
Yemeğini yemek ister misiniz?	469	2,1386	,87216
Komşuluk etmek ister misiniz?	469	2,1365	,83879
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	468	2,1325	,86049
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	469	2,1237	,85338
Kestiğini yemek ister misiniz?	469	1,9808	,89970
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	469	1,9126	,86159
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	469	1,6162	,84595
Oğlunuzun veya yakınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	468	1,6111	,81897
Evlenmek İster misiniz?	468	1,5748	,83343
Kızınızın veya yakınızdaki bir kızın evlenmesini ister misiniz?	468	1,5598	,79253

Tablo 37’de katılımcıların hepsine göre, *Kürtlere* karşı 15 sosyal mesafe tutum sorularının puan ortalaması verilmektedir. İstatistiksel analize göre, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sırlamanın en başlarında, *düğün ve cenaze’ye katılmak, aynı iş yerinde çalışmak, ihtiyaç duyduğunda yardım istemek ve alış-veriş yapmak* tutumları yer almıştır. Bu sıralamayı *yemeğini yemek, komşuluk etmek, ülkenin vatandaşı olmasını kabul etmek, arkadaşlık etmek ve kestiğini yemek* tutumları takip etmektedir. Sosyal mesafe tutumunun değinilen bu sorulara göre uzaklığını belirten diğer maddeler ise, *ticari ortaklık kurmak, sırrı paylaşmak, oğlunun veya yakınındaki bir delikanlının evlenmesini onaylamak, şahsi evlilik ve kızının veya yakınındaki bir kızın evlenmesini onaylamak tutumlarıdır.*

Tablo özelinde dikkat çeken noktaların başında yine, *Türklere* karşı sosyal mesafe sıralamasında olduğu gibi, *cenaze törenine* katılmak yer almıştır. Bu durum, cenazelerin birlikte yaşamada oynadığı rol açısından son derece önemlidir. İkinci sırada yine, birlikte yaşama açısından farklı gruplara bakış açısında önemli olan *düğün’e* katılmak yer almıştır.

Aslında tabloda en dikkat çeken sosyal mesafe tutumu, farklı olan gruba bakışta üçüncü sırada, *aynı iş yerinde çalışmak* ve hemen akabinde, *ihtiyaç duyduğunda yardım istemenin* sıralanmasıdır. Bunu *alış-veriş* takip etmektedir. *Aynı iş yerinde çalışmak*, gündelik gerçekliğin, farklı olana karşı anlamlı bir düzeye erişirmesi anlamına gelmektedir. Alanda yapılan mülakatlarda ise, bu gerçeklik, *ekmek kaygısı*” gibi söyleme dökülerek açıklanmaktadır. *İhtiyaç duyduğunda yardım istemek*, gruba olan güveni ifade etmektedir. Yine *alış veriş yapmak* da aynı güvenin bir diğer ifadesidir. Birlikte yaşamının en önemli parametreleri olan bu sosyal mesafe tutumlarının *Kürtlere* bakışta ilk sıralarda çıkması, sosyal hayatın grupları yaklaştırması açısından da önemlidir.

Bir diğer önemli nokta ise, *yemeğini yemek* ile *kestiğini yemek* arasındaki tutum farklılığıdır. Bir önceki tabloda da açıklandığı üzere, bölgenin *Kürt-Alevi* algısı, dolayısıyla da bölgedeki *Kürtlerin Sünnî* doktrinin içinde görülmeşi, kestiğini yemekle yemeğini yemek arasında böylesi bir farka sebep olmuştur. Kürtlerin kestiğini yemek, *Alevilere* göre bir derece daha sosyal mesafe açısından yakın olmasına rağmen – bu yakınlık düşük düzeyde de olsa, bölgenin *Kürt-Alevi* algısında farklılığın olduğuna delildir- yine de, *Kürt-Alevi* algısında geleneksel kalıp yargıların hüküm sürdüğünü

göstermektedir. Bu algının oluşmasında bölgede, anlamlı bir duyarlılığı doğuracak *Sünni-Kürt'ün* olmayışının da payını unutmamak gerekir. Bu anlamlı duyarlılık, *Aleviler ve Çeçenlerde* gözlemlenmektedir. *Çeçenlerin* mezhepte *Şafii* oluşları, bu duyarlılığı doğurmuştur. Anlamlı bir duyarlılığa ulaşmak için, yüz-yüze olmak ve zamansal-mekansal birliktelik oluşturmak gerekir. *Yemeğini yemek* ile *kestiğini yemek* arasındaki bu farklılık, gündelik gerçeklikte, kurulan ilişkilerin türü ve paylaşılan ortam, sosyal mesafe tutum formlarının çeşidini ve derecesini belirlemesine örnek olarak da zikredilebilir.

Birlikte yaşamanın önemli bir diğer sosyal mesafe tutumu, *ülkenin vatandaşı olmasını isteme* hususunda, *Kürtlere* karşı olumsuz bir vurgulamanın olmamasıdır. Bu tutumun *arkadaşlık etmek*, *kestiğini yemek*, *ticari ortaklık kurmak*, *sır paylaşmak* ve *evlilik* gibi hususlara göre daha yakın bir sosyal mesafeye sahip olması, ülke konjktörü de düşünüldüğünde, son derece dikkat çekici sonuçtur.

Sosyal mesafe tutum sorularını yakınlıktan uzaklığa doğru sıralamasında, en başlarda sivil alan diyebileceğimiz ilişki formları yer almaktadır. Sivil alan kategorisinin kendi içindeki sosyal mesafe tutumları sıralaması, *cenazeye ve düğüne katılmak*, *yardım istemek* ve *komşuluk etmek* şeklinde sonuçlanmıştır. Ve bu da, bütün sosyal mesafe tutumları sorularının sıralamasında en başlarda yer almıştır.

Özel alan değerlendirmesindeki sıralama, kategori içinde *yemeğini yemek*, *arkadaşlık etmek* ve *kestiğini yemek* şeklinde bir sıralamayla sonuçlanmıştır. Sosyal mesafe tutumlarının bütününün sıralamasında *yemeğini yemek başlarda*, *arkadaşlık etmek* ve *kestiğini yemek* alt alta gelerek, bütün tutumların sıralamasında mahrem alanın hemen üstünde yer almıştır.

Ekonomik alan sıralaması kendi içinde, *alış-veriş etmek* ve *ticari ortaklık kurmak* şeklinde sıralanmıştır. Ama aralarındaki mesafe farkı, bütün tutumların sıralamasında yakın değildir. Bunda da ticari ortaklığın *alı-verişe* göre güven boyutunun daha yüksek olması yatmaktadır. Çünkü ticari ortaklık, farklı olana karşı sosyal mesafe tutumunu belirlemede ve farklılık düzeyini oluşturmada, *alış-verişe* göre daha spesifik bir tutumdur.

Kamusal alan değerlendirmesinde, kendi içindeki sıralama, *aynı iş yerinde çalışmak* ve *ülkenin vatandaşlığı* şeklinde ölçülmüştür. *Aynı iş yerinde çalışma* tutumu, sosyal mesafe tutumlarının bütününün sıralamasında, en başlarda yer alarak yüksek

düzyeyde bir sosyal mesafe yakınlığına sahip olarak sıralanmıştır. Bu tutum, Kürtlerin *ülkenin vatandaşı olmasına* karşı ortalarda seyretmiş olup, ekonomik ve mahrem alan tutumlarına göre, daha yakın sosyal mesafeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Yani, katılımcıların tümüne göre, Kürtlerle aynı ülkenin vatandaşı olma hususundaki sosyal mesafe, ortalarda olup olumsuz bir tutuma sahip olarak ölçülmemiştir.

Mahrem alanın kendi içindeki tutum sıralaması *sırrı paylaşmak, oğlun veya yakınındaki bir delikanlının evlenmesini onaylamak, katılımcının kendi evlilik hususundaki tutumu ve en sonda kızının veya yakınındaki bir kızın evlenmesine müsaade etmek* şeklinde ölçülmüştür. Mülakatta da gözlemlendiği üzere, bir başka gruptan gelin almakla gelin vermek arasında vurgu güçlü olmasa da, farklı bir anlamlılık düzeyine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Alanlara göre, tablonun bütününün sıralamasında en yakın sosyal mesafeler, sivil alan tutumları olmuştur. Bir önceki tabloda açıklanan algıdan dolayı *kestiğini yemek*, mesafe açısından sivil alan tutumlarının içinde sırlama itibariyle diğerlerine göre daha düşük seyretmiştir. En sonda ise, mahrem alan tutumları yer almıştır.

3.2.3. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Tablo 38. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Tutumlarının Sıralanması	N	Ortalama	ss
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,2000	,90627
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,1936	,90883
Alışveriş yapmak ister misiniz?	470	2,0936	,84878
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	470	2,0851	,88411
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	470	2,0830	,84106
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	470	2,0745	,88868
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	470	2,0340	,89473
Komşuluk etmek ister misiniz?	470	2,0170	,87107
Yemeğini yemek ister misiniz?	470	1,9511	,91175
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	470	1,8426	,87655
Kestiğini yemek ister misiniz?	470	1,7511	,90471
Oğlunuzun veya yakınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	469	1,6546	,86484
Kızınızın veya yakınızdaki bir kızın evlenmesini ister misiniz?	469	1,6034	,85013
Evlenmek ister misiniz?	469	1,5885	,87165
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	470	1,5872	,84632

Tablo 38’de katılımcıların hepsine göre, *Alevilere* karşı 15 sosyal mesafe tutum sorularının puan ortalaması verilmektedir. İstatistiksel analize göre, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sırlamanın en başlarında, *düğün-cenaze merasimlerine katılmak, alış-veriş yapmak, ülkenin vatandaşlığı ve aynı iş yerinde çalışmak* tutumları yer almıştır. Bu sıralamayı *ihtiyaç duyduğunda yardım istemek, arkadaşlık-komşuluk etmek, yemeğini yemek, ticari ortaklık kurmak* tutumları takip etmektedir. Sosyal mesafe tutumunun uzaklığını belirten maddeler ise, *kestiğini yemek, oğlun veya kızın evlenmesini onaylamak, şahsi evlilik tutumu ve sırrı paylaşmaktır*.

Tabloda sosyal mesafe yakınlığını ölçen puan ortalamasında, en yüksek puanla *düğün ve cenaze merasimleri* yer almaktadır. Birlikte yaşamın en yakın sosyal mesafeleri, bütün gruplarda *cenaze ve evlilik* tutumlarının puanları, hep yüksek çıkmaktadır.

Bir önceki tabloyla, yani katılımcıların bütününe göre *Kürtlere* bakışla *Alevilere* bakışı karşılaştırma açısından bu tabloda dikkat çeken sosyal mesafe puanları sıralamasında *ülkenin vatandaşı olmasının isteme, yemeğini ve kestiğini yemek* tutumların puan ortalamaları, önemli ipuçları barındırmaktadır. *Kürtlere* bakışta ülkenin vatandaşı olmasını isteme hususundaki sosyal mesafe toplam puanları, *Alevilere* göre çok daha düşük ölçülmüştür. Alevilerle aynı ülkede vatandaş olarak yaşama konusundaki sosyal mesafe, *Kürtlere* göre daha yakındır.

Yemeğini yeme konusunda *Kürtlere* karşı sosyal mesafe toplam puanı, *Alevilere* göre daha yüksek sonuçlanmıştır. Sosyal mesafe açısından, *Alevilerin yemeğini ve kestiğini yemek Kürtlere* göre daha uzak olarak ölçülmüştür. *Kestiğini yeme* özelinde ise, *Alevilere* ve *Kürtlere* karşı sosyal mesafe puanları yakın olmakla birlikte, her iki grupta da bu tutum, tablodaki soruların kendi içindeki sıralamasında düşük düzeyde seyretmektedir. Bu sorular ayrıca, takip eden *Türk Alevi* ve *Kürt Aleviler* tablolarının sosyal mesafe toplam puanlarının sıralamasında, bölgedeki farklı gruplara farkındalığı, ayırt edici boyutuyla incelenilecektir.

Alevilere karşı, sosyal mesafe tutumlarından *alış-verişin* çok yakın bir mesafe düzeyinde çıkması da, birlikte yaşam ve güven açısından anlamlı bir farkındalık olduğu anlamına gelmektedir. Bu konuda bölgede yapılan gözlem ve mülakatta, özellikle *Alevilere* karşı *alış-verişte* yüksek düzeyde olumlu bakışa şahit olunmuştur. Çünkü heterojen toplumsal yapılarda güç dağılımı da güç dengesizliği de kaçınılmazdır. Hal

böyle olunca, gruplar arası anlaşmazlık çok rahat süistimal edilebilmektedir. Bundan dolayı, alış-veriş ve ticaret gibi, farklı olanla en çok karşılaşılan gündelik gerçeklikler, birlikte yaşamda anlamlı farklılığa ulaşması, diğer tutumlara göre daha yüksek olabilmektedir.

Alevilere karşı sosyal mesafe tutumlarında yakınlık, diğer tablolarda olduğu gibi, birlikte yaşamın en çok hakim olduğu ilişkilerde, yani sivil alanlarda daha yoğun olmaktadır. *Düğün, cenaze'ye katılmak, yardım istemek ve komşuluk etmek*, kategorinin kendi içindeki sıralamalardır. *Düğün* ve *cenaze*, tutumların bütününde en yakın sosyal mesafeyi ifade ederken, *yardım istemek* bu iki tutuma yakın, *komşuluk etmek* ise, zikredilen üç tutuma göre daha uzak mesafededir.

Özel alan çerçevesinden sosyal mesafe tutum puan ortalamalarının yakınlık sırasına göre, *arkadaşlık etmek, yemeğini ve son olarak da kestiğini yemek* şeklinde ölçülmüştür. Tablonun bütünü soruların sosyal mesafe puan ortalamaları sıralamasında, bu üç tutum birbirlerine yakın olurken genelinin ortalamalarında orta düzeyde seyretmiştir.

Ekonomik alana göre, sosyal mesafe toplam puanları sıralaması, kategorinin kendi içinde *alış-veriş ve ticari ortaklık* şeklinde ölçülmüştür. *Aleviler* karşı alış-veriş, çok yakın bir sosyal mesafe tutumudur. Ticari ortaklık, bu tutuma göre vurgulu ve yakın sosyal mesafeyi ifade etmemektedir.

Kamusal alan değerlendirmesinde ise, *ülkenin vatandaşı olmak ve aynı iş yerinde çalışmak* olarak ölçülmüştür. Dikkat çeken yön ise, vatandaşlık konusunda *Alevilerle* aynı ülkede yaşamaya karşı yakın mesafe olduğudur. Sosyal mesafe tutumlarının toplam puanlarında ülkenin vatandaşı olması kabulü 4. sırada sonuçlanmıştır. Aynı iş yerinde çalışmak ise, 5. sırada yer almıştır. Bu aynı zamanda, 15 mesafe tutumunun sıralamasında oldukça yakın ilişki düzeyi demektir.

En son sırada ise, mahrem alan tutum soruları yer almıştır. Bu alandaki sorular, kategori içinde sırasıyla, *oğlun ve kızın evlenmesi, şahsin farklı olan karşı evlilik tutumu ve sırrı paylaşmaktır*. İnsanın kendine aitliğinin yansıması olan bu sorular diğer tablolarda olduğu gibi bu tabloda da en uzak sosyal mesafe olarak ölçülmüştür.

3.2.4. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Tablo 39. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Tutumlarının Sıralanması	N	Ortalama	ss
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,2638	,86051
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,2106	,87142
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	470	2,1404	,84985
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	470	2,1255	,80985
Alış veriş yapmak ister misiniz?	470	2,1085	,81493
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	470	2,1064	,86471
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	469	2,0725	,85176
Komşuluk etmek ister misiniz?	470	2,0213	,86113
Yemeğini yemek ister misiniz?	470	2,0191	,88439
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	470	1,9000	,84931
Kestiğini yemek ister misiniz?	470	1,8298	,88144
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	469	1,6652	,85790
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	469	1,6183	,83549
Kızınızın veya yakınınızdaki bir kızın evlenmesini ister misiniz?	469	1,6162	,83834
Evlenmek İster misiniz?	469	1,6141	,86126

Tablo 39’da katılımcıların hepsine göre, *Türk Alevilere* karşı 15 sosyal mesafe tutum sorularının puan ortalaması verilmektedir. İstatistiksel analize göre, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sıralamanın en başlarında, *cenaze-düğün merasimlerine katılmak, ülkenin vatandaşlığı, aynı iş yerinde çalışmak ve alış-veriş yapmak* tutumları yer almıştır. Bu sıralamayı *ihtiyaç duyduğunda yardım istemek, arkadaşlık-komşuluk etmek, yemeğini yemek, ticari ortaklık kurmak* tutumları takip etmektedir. Sosyal mesafe tutumunun değinilen bu sorulara göre uzaklığını belirten maddeler ise, *kestiğini yemek, oğlun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini onaylamak, sırrı paylaşmak, kızınızın veya yakınınızdaki bir kızın evlenmesini onaylamak ve şahsi evlilik tutumlarıdır.*

Tabloda ilk dikkati çeken husus, bir önceki tablo olan katılımcıların tümüne göre *Alevilere* karşı sosyal mesafe tutum puanlarına, ortalamana ve sıralamasına çok yakın sonuçlanmasıdır. Bölgede *Alevilik* farkındalığı, *Türk* veya *Kürt* oluşuna göre

şekillenmediği anlamına gelmektedir. Bunun altında yatan sebebin en başında, Alevi grupla kurulan ilişkide *Alevilerin*, hakim ton olarak *Aleviliği* kullanmalarındandır. Bu farkındalık, hem *Aleviler* için hem de *Alevilerle* ilişki kuran diğer gruplar için böyledir.

Alevilere ilişkin sosyal mesafe puanlarının sıralamasının verildiği, tablo 38’de de olduğu gibi, bu tabloda da ilk sırayı cenaze ve düğünlere katılmak almaktadır. Farklı grupların birlikte yaşamasının en önemli delillerinden olan *aynı ülkenin vatandaşlığı* konusu, *Türk Alevilere* karşı da çok yakın mesafeye sahip olarak ölçülmüştür. Sosyal mesafe tutumlarının puan ortalamalarının sıralamasında, dördüncü sırayı *alış-veriş* almıştır. Özellikle alış-veriş konusunda, *Türk Alevilere* karşı güven, yüksek çıkmıştır.

Alanlara göre sosyal mesafe tutumlarının puan ortalamasında, en yakın ilişki türleri, sivil alan olarak kategorize edilen alandaki ilişkiler olup bunlar sırasıyla, *cenaze*, *düğün*, *yardım istemek* ve *komşuluk etmektir*. Tablonun bütününe göre değerlendirildiğinde ise, cenaze, düğün ve yardım istemek sosyal mesafe tutumlarında yakın sonuçlanırken bu tutumlara göre komşuluk daha uzak bir mesafeye sahip olarak ölçülmüştür. Bu da gündelik gerçekliğin farkındalık düzeyi oluşturmada yüz-yüze olmanın çeşidine işaret etmektedir.

Özel alan değerlendirmesine göre sıralama ise, *arkadaşlık etmek*, *yemeğini ve kestiğini yemek* olarak şekillenmiştir. *Alevilere* bakışı ölçen sosyal mesafe toplam puan sıralamasıyla aynı çıkmış olup katılımcıların, *Alevilere* ırk perspektifinden yaklaşmadıklarını göstermektedir.

Ekonomik alana göre sıralama, *alış-veriş etmek* ve *ticari ortaklık kurmak* şeklinde ölçülmüştür. Tablonun bütününe göre *alış-veriş* oldukça yakın sosyal mesafe düzeyine sahipken, *ticari ortaklık*, *alış-verişe* nazaran uzak sosyal mesafeyi göstermektedir.

Kamusal alana göre, aynı ülkede vatandaş olarak yaşamak 3. sırada çok yakın mesafeyi ve yine aynı iş yerinde çalışmak hemen akabinde 4. sırada yakın mesafe tutumuna sahip olarak ölçülmüştür.

En son sırada ise, mahrem alanın tutum sıralamaları yer almıştır. Kendi içinde yakınlığa göre, *oğlun evlenmesi*, *sırrın paylaşılması*, *kızın evlenmesi* ve *şahsi evlilik* tutumları şeklinde ölçülmüştür.

3.2.5. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Tablo 40. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Tutumlarının Sıralanması	N	Ortalama	ss
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,1447	,90740
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,1319	,91169
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	470	2,0447	,88588
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	470	2,0426	,83774
Alışveriş yapmak ister misiniz?	470	2,0383	,83795
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	470	2,0213	,89513
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	469	1,9638	,88238
Yemeğini yemek ister misiniz?	470	1,9447	,91021
Komşuluk etmek ister misiniz?	470	1,9255	,88145
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	470	1,8000	,86041
Kestiğini yemek ister misiniz?	470	1,7468	,88685
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	469	1,5352	,81213
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	469	1,5309	,80967
Kızınızın veya yakınınızdaki bir kızın evlenmesini ister misiniz?	469	1,4947	,79156
Evlenmek İster misiniz?	469	1,4584	,79319

Tablo 40’da katılımcıların hepsine göre, *Kürt Alevilere* karşı 15 sosyal mesafe tutum sorularının puan ortalaması verilmektedir. İstatistiksel analize göre, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sırlamanın en başlarında, *cenaze ve düğün’e katılmak, ülkenin vatandaşlığı, aynı iş yerinde çalışmak ve alış-veriş yapmak* tutumları yer almıştır. Bu sıralamayı *ihtiyaç duyduğunda yardım istemek, arkadaşlık etmek, yemeğini yemek, komşuluk yapmak* tutumları takip etmektedir. Sosyal mesafe tutumunun değinilen bu sorulara göre uzaklığını belirten maddeler ise, *ticari ortaklık kurmak, kestiğini yemek, sırrı paylaşmak, oğlun veya yakınındaki bir delikanlının evlenmesini onaylamak, kızının veya yakınındaki bir kızın evlenmesini onaylamak ve şahsi evlilik tutumlarıdır.*

Kürt Alevi grubuna bakışı ölçen bu tablo göstermektedir ki, sosyal mesafe tutumlarının toplam puan sıralaması tablo38-39’la, yani *Aleviler ve Türk Aleviler*

tablosuyla, neredeyse sıralama itibariye aynı sonuçlara sahiptir. Bu üç tablo birlikte düşünüldüğünde, bölgede daha ayırıcı alt tanımlamalardansa sadece, *Alevi* olarak bir farkındalık düzeyi hüküm sürmektedir.

Alevi ve *Türk Alevilere* ilişkin sosyal mesafe puanlarının sıralamasının verildiği, tablo 38-39'da da olduğu gibi, bu tabloda da ilk sırayı cenaze ve düğünlere katılmak almaktadır. Farklı grupların birlikte yaşamasının en önemli delillerinden olan *aynı ülkenin vatandaşlığı* konusu, *Kürt Alevilere* karşı da çok yakın mesafeye sahip olarak ölçülmüştür. Sosyal mesafe tutumlarının puan ortalamalarının sıralamasında, dördüncü sırayı *alış-veriş* almıştır. Özellikle alış-veriş konusunda, bütün *Alevi* Gruplara karşı güven yüksek çıkmıştır.

Alanlara göre sosyal mesafe tutumlarının puan ortalamasında, en yakın ilişki türleri, sivil alan olarak kategorize edilen alandaki ilişkiler olup bunlar sırasıyla, *cenaze*, *düğün*, *yardım istemek* ve *komşuluk etmektir*. Tablonun bütününe göre değerlendirildiğinde ise, cenaze, düğün ve yardım istemek sosyal mesafe tutumlarında yakın sonuçlanırken, bu tutumlara göre, komşuluk daha uzak bir mesafeye sahip olarak ölçülmüştür.

Özel alan değerlendirmesine göre sıralama ise, *arkadaşlık etmek*, *yemeğini ve kestiğini yemek* olarak şekillenmiştir. *Alevilere* ve *Türk Alevilere* yönelik bakışı ölçen sosyal mesafe toplam puan sıralamasıyla aynı sıralamaya sahip olup katılımcıların, *Alevilere* ırk perspektifinden yaklaşmadıklarını göstermektedir.

Ekonomik alana göre sıralama, *alış-veriş etmek* ve *ticari ortaklık kurmak* şeklinde ölçülmüştür. Tablonun bütününe göre *alış-veriş* oldukça yakın sosyal mesafe düzeyine sahipken, *ticari ortaklık*, *alış-verişe* nazaran uzak sosyal mesafeyi göstermektedir.

Kamusal alana göre, aynı ülkede vatandaş olarak yaşamak 3. sırada çok yakın mesafeyi ve yine aynı iş yerinde çalışmak hemen akabinde 4. sırada yakın mesafe tutumuna sahip olarak ölçülmüştür.

En son sırada ise, mahrem alanın tutum sıralamaları yer almıştır. Kendi içinde yakınlığa göre, *sırrın paylaşılması*, *oğlun veya yakınındaki bir delikanlının evlenmesini onaylama*, *kızının veya yakınındaki bir kızın evlenmesini onaylama* ve *şahsi evlilik* tutumları şeklinde ölçülmüştür.

3.2.6. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Tablo 41. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Tutumlarının Sıralanması	N	Ortalama	ss
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,1000	,92155
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,0255	,92316
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	469	1,9808	,87807
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	470	1,9085	,84018
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	470	1,8638	,90872
Alış veriş yapmak ister misiniz?	470	1,8553	,86407
Yemeğini yemek ister misiniz?	470	1,7766	,90432
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	469	1,7356	,89062
Komşuluk etmek ister misiniz?	470	1,7085	,87499
Kestiğini yemek ister misiniz?	470	1,6596	,87555
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	470	1,5830	,82377
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	469	1,4158	,75380
Kızınızın veya yakınınızdan bir kızın evlenmesini ister misiniz?	469	1,3284	,66576
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	469	1,3220	,66407
Evlenmek İster misiniz?	469	1,2345	,58507

Tablo 41’de katılımcıların hepsine göre, *Abdallara* karşı 15 sosyal mesafe tutum sorularının puan ortalaması verilmektedir. İstatistiksel analize göre, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sırlamanın en başlarında, *cenaze ve düğün’e katılmak, ülkenin vatandaşlığı, aynı iş yerinde çalışmak ve ihtiyaç duyduğunda yardım istemek* tutumları yer almıştır. Bu sıralamayı *alış-veriş yapmak, yemeğini yemek, arkadaşlık etmek, komşuluk yapmak* tutumları takip etmektedir. Sosyal mesafe tutumunun değinilen bu sorulara göre uzaklığını belirten maddeler ise, *kestiğini yemek, ticari ortaklık kurmak, sırrı paylaşmak, kızının veya yakınınızdaki bir kızın evlenmesini onaylamak, oğlunun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini onaylamak, ve şahsi evlilik* tutumlarıdır.

Abdallara karşı sosyal mesafe tutumlarını ölçen bu tablo göstermektedir ki, sosyal mesafe tutumlarının toplam puan sıralaması, Alevi gruplarla benzerlik göstermektedir.

Bölgede en az ilişkinin olduğu grup Abdallardır. Bu durum, hem mülakatta tespit edilmiş olup hem de “araştırmaya katılanların kabul edilen kimliğe göre *Abdallara* karşı sosyal mesafe toplam puanlarının farklılaşması” başlığı altında incelenecek olan tablonun verilerine dayandırılmaktadır. Bir diğer nokta, bölgede Abdalların kültürel ve kimliksel tanımlanmasını sağlayacak bir yoğunlukları yoktur. Kurulan ilişkiler sınırlı ve ancak ihtiyaca binaen olmaktadır. Toplumsal hayatta ilişki düzeyinin az olduğu durumlarda ise, kalıp yargılar bilgi kaynağı olarak görev görmektedir. Dolayısıyla *Abdallara* ilişkin bilgiler, kalıp yargılardan ibarettir.

Abdallara karşı sosyal mesafe toplam puanın sıralamasında, ilk sırayı cenazeye ikinci sırayı ise, düğünlere katılmak almaktadır. Farklı grupların birlikte yaşamasının en önemli delillerinden olan *aynı ülkenin vatandaşlığı* konusu, *Abdallara* karşı da çok yakın mesafeye sahip olarak ölçülmüştür. Sosyal mesafe tutumlarının puan ortalamalarının sıralamasında, dördüncü sırayı *alış-veriş* almıştır. Ancak ihtiyaca binaen kurulan ilişki örneğinde alış-veriş başta gelmektedir.

Alanlara göre sosyal mesafe tutumlarının puan ortalamasında, en yakın ilişki türleri, sivil alan olarak kategorize edilen alandaki ilişkiler olup bunlar sırasıyla, *cenaze, düğün, yardım istemek ve komşuluk etmektir*. Tablonun bütününe göre değerlendirildiğinde ise, cenaze, düğün ve yardım istemek sosyal mesafe tutumlarında yakın sonuçlanırken, bu tutumlara göre, komşuluk daha uzak bir mesafeye sahip olarak ölçülmüştür.

Özel alan değerlendirmesine göre sıralama ise, *yemeğini yemek, arkadaşlık etmek, ve kestiğini yemek* olarak şekillenmiştir. *Abdallara* yönelik bakışı ölçen sosyal mesafe toplam puan sıralamasında yemeğini yemek, alevi gruplarla karşılaştırıldığında daha yakın sosyal mesafeye sahip olarak ölçülmüştür.

Ekonomik alana göre sıralama, *alış-veriş etmek ve ticari ortaklık kurmak* şeklinde ölçülmüştür. Tablonun bütününe göre *alış-veriş* tutumu sıralamada 6. olurken *ticari ortaklık, alış-verişe* nazaran uzak sosyal mesafeyi göstermektedir.

Kamusal alana göre, aynı ülkede vatandaş olarak yaşamak 3. sırada çok yakın mesafeyi ve yine aynı iş yerinde çalışmak hemen akabinde 4. sırada yakın mesafe tutumuna sahip olarak ölçülmüştür.

En son sırada ise, mahrem alanın tutum sıralamaları yer almıştır. Kendi içinde yakınlığa göre, *sırrın paylaşılması, kızının veya yakınındaki bir kızın evlenmesini*

onaylama, oğlun veya yakınındaki bir delikanlının evlenmesini onaylama ve şahsi evlilik tutumları şeklinde ölçülmüştür.

3.2.7. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Tablo 42. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Tutumlarının Sıralanması	N	Ortalama	ss
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,6957	,61518
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,6936	,63293
Yemeğini yemek ister misiniz?	470	2,6340	,65148
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	470	2,5489	,70086
Kestiğini yemek ister misiniz?	470	2,5489	,72184
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	470	2,5383	,74572
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	469	2,5309	,73497
Komşuluk etmek ister misiniz?	470	2,5191	,72325
Alış veriş yapmak ister misiniz?	470	2,5128	,69941
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	470	2,5085	,71455
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	469	2,3241	,80162
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	469	2,2345	,83743
Kızınızın veya yakınınızdaki bir kızın evlenmesini ister misiniz?	469	2,1343	,86050
Evlenmek İster misiniz?	469	2,1023	,86119
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	469	2,0917	,89760

Tablo 42’de katılımcıların hepsine göre, *Çerkeslere* karşı 15 sosyal mesafe tutum sorularının puan ortalaması verilmektedir. İstatistiksel analize göre, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sırlamanın en başlarında, *düğün ve cenaze’ye katılmak, yemeğini yemek, arkadaşlık etmek ve kestiğini yemek* tutumları yer almıştır. Bu sıralamayı *ihtiyaç duyduğunda yardım istemek, ülkenin vatandaşı olmasını kabul etmek, komşuluk etmek, alış-veriş yapmak ve aynı iş yerinde çalışmak* tutumları takip etmektedir. Sosyal mesafe tutumunun değinilen bu sorulara göre uzaklığı belirten diğer maddeler ise, *ticari ortaklık kurmak, oğlunun veya yakınındaki bir delikanlının*

evlenmesini onaylamak, kızının veya yakınındaki bir kızın evlenmesini onaylamak, şahsi evlilik ve sırrı paylaşmak tutumlarıdır.

Göksun ilçesinde *Çerkes* algısı iki anlama gelmektedir. Birincisi Kafkaslardan gelen bütün gruplar, yani *Çerkesler, Çeçenler ve Avarlar*, ikincisi ise, *Çerkes* boyundan olanlar. Bunlar; *Ubıhlar, Abzehler ve Kabartaylardır. Çeçenler ve Avarlar* kendilerine *Çerkes* denilmesini asla kabul etmezler.

Tabloya bakıldığında, sosyal mesafe toplam puanlarının sıralamasında, diğer tablolarla paralellik arz ederek ilk iki sırayı *düğün* ve *cenaze* almaktadır. Yemeğini ve kestiğini yeme gibi sosyal mesafe puanlarının yüksek çıkmasının altında yatan temel saik, daha önce ifade edilen noktanın yani, Sünni doktrine sahip olan için anlamlı bir farkındalık düzeyiyle bu ilişkiyi değerlendirmelerindedir. Bu bakış açısına sahip olanlarla, bu konuyu sorun olarak algılamayanların kesişmesi, *Çerkesler* yönelik oldukça yakın bir sosyal mesafe tutumu olmasına sebep olmaktadır.

Alevi gruplar ve Kürtlerin tablolarına göre, *ülkenin vatandaşı olması* hususu sıralama bazında ön sıralarda yer almamaktadır. Gözlemlerimize göre, *Çerkesler* için bu soru yöneltildiğinde anlamlı bir dikkat noktası çekmemektedir. Sosyal mesafe puanı olarak bahsedilen gruplardaki aynı tutumun sosyal mesafe puan ortalamasının çok üstündedir. Ama bu tablo özelinde sıralama itibarıyla 7. sırada yer almaktadır.

Alanlara göre sosyal mesafe tutumlarının puan ortalamasında, en yakın ilişki türleri, sivil alan olarak kategorize edilen alandaki ilişkiler olup bunlar sırasıyla, *düğün, cenaze, yardım istemek ve komşuluk etmektir.* Tablonun bütününe göre değerlendirildiğinde ise, *cenaze, düğün* sosyal mesafe tutumlarında yakın sonuçlanırken, bu tutumlara göre, *yardım istemek ve komşuluk* daha uzak bir mesafeye sahip olarak ölçülmüştür.

Özel alan değerlendirmesine göre sıralama ise, *yemeğini yemek, arkadaşlık etmek, ve kestiğini yemek* olarak şekillenmiştir. Bu üç sosyal mesafe tutumlarının toplam puanı çok yakın olup sıralama itibarıyla de arka arakaya ölçülmüştür. *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe, daha özel alanlarda seyretmektedir.

Ekonomik alana göre sıralama, *alış-veriş etmek ve ticari ortaklık kurmak* şeklinde ölçülmüştür. *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe toplam puanı sıralamasında dikkat *Çeçen* noktalardan bir tanesi de alı-veriş tutumudur. Alevi gruplara ve *Kürtlere* göre toplam puan ortalaması yüksek ama buradaki sıralaması 9'dur.

Kamusal alana göre, aynı ülkede vatandaş olarak yaşamak ve aynı iş yerinde çalışmak şeklinde sıralamayla gerçekleşmiştir. Aslında *Çerkesler* için aynı ülkenin vatandaşı olma sorusu birlikte yaşama perspektifinden bir farkındalığı doğurmamaktadır. Alanda yapılan gözlemlere göre, hem *Çerkesler* açısından hem de diğer grupların *Çerkeslere* bakışı açısından, konular daha çok komşuluk, ticari ilişki alış-veriş gibi tutumlar özelinde gelişmiştir.

En son sırada ise, mahrem alanın tutum sıralamaları yer almıştır. Kendi içinde yakınlığa göre, *oğlun veya yakınındaki bir delikanlının evlenmesini onaylama, kızının veya yakınındaki bir kızın evlenmesini onaylama, şahsi evlilik ve sırrın paylaşılması* tutumları şeklinde ölçülmüştür. Özellikle *sır paylaşma* tutumunda *Çerkeslerin* daha katı olduklarına şahit olunmuştur.

Bu tablo tüm katılımcıların *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe tutum puanlarının ortalaması olup kurulan ilişkinin hangi tutumlar da önceliğe sahip olduğunu göstermektedir. Kürt ve Alevi gruplara göre, sosyal mesafe puan ortalamaları aynı tutumlar özelinde karşılaştırıldığında *Çerkeslere* yönelik mesafenin çok yakın olduğu gözlemlenmektedir.

3.2.8. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Tablo 43. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Tutumlarını Sıralanması	N	Ortalama	ss
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,6213	,66369
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,5851	,69124
Yemeğini yemek ister misiniz?	470	2,5723	,68961
Kestiğini yemek ister misiniz?	470	2,5000	,75804
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	470	2,4894	,74377
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	469	2,4392	,77283
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	470	2,4319	,73783
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	469	2,4094	,75305
Alış veriş yapmak ister misiniz?	470	2,4064	,74939
Komşuluk etmek ister misiniz?	470	2,3830	,76304
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	470	2,2468	,81218
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	469	2,1045	,84211
Kızınızın veya yakınınızdaki bir kızın evlenmesini ister misiniz?	469	2,0704	,85069
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	469	2,0277	,88027
Evlenmek İster misiniz?	469	1,9680	,87525

Tablo 43’de katılımcıların hepsine göre, *Çeçenlere* karşı 15 sosyal mesafe tutum sorularının puan ortalaması verilmektedir. İstatistiksel analize göre, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sırlamanın en başlarında, *cenaze ve düğün’e katılmak, yemeğini yemek, kestiğini yemek ve ihtiyaç duyduğunda yardım istemek* tutumları yer almıştır. Bu sıralamayı *ülkenin vatandaşı olmasını kabul etmek, aynı iş yerinde çalışmak, arkadaşlık etmek, alış-veriş yapmak ve komşuluk etmek* tutumları takip etmektedir. Sosyal mesafe tutumunun değinilen bu sorulara göre uzaklığını belirten diğer maddeler ise, *ticari ortaklık kurmak, oğlunun veya yakınındaki bir delikanlının evlenmesini onaylamak, kızının veya yakınındaki bir kızın evlenmesini onaylamak, sırrı paylaşmak ve şahsi evlilik tutumlarıdır.*

Tabloya bakıldığında, sosyal mesafe toplam puanlarının sıralamasında, diğer tablolarla paralellik arz ederek ilk iki sırayı *cenaze ve düğün* almaktadır. Yemeğini ve kestiğini yeme gibi sosyal mesafe puanlarının yüksek çıkmasının altında yatan temel saik, *Çerkeslerde* de olduğu gibi, Sünni doktrine sahip olan için anlamlı bir farkındalık düzeyiyle bu ilişkiyi değerlendirmelerindedir. Bu bakış açısına sahip olanlarla, bu konuyu sorun olarak algılamayanların kesişmesi, *Çeçenlere* yönelik oldukça yakın bir sosyal mesafe tutumu olmasına sebep olmaktadır.

Alanlara göre sosyal mesafe tutumlarının puan ortalamasında, en yakın ilişki türleri, sivil alan olarak kategorize edilen alandaki ilişkiler olup bunlar sırasıyla, *cenaze, düğün, yardım istemek ve komşuluk etmektir.* Tablonun bütününe göre değerlendirildiğinde ise, cenaze, düğün sosyal mesafe tutumlarında yakın sonuçlanırken, bu tutumlara göre, yardım istemek ve komşuluk daha uzak bir mesafeye sahip olarak ölçülmüştür.

Özel alan değerlendirmesine göre sıralama ise, *yemeğini yemek, kestiğini yemek ve arkadaşlık etmek* olarak şekillenmiştir. Bu üç sosyal mesafe tutumlarının toplam puan ortalamaları birbirlerine çok yakın olup sıralama itibarıyla arkadaşlık etmek cenaze ve düğüne göre daha uzak bir sosyal mesafe’yi ifade etmektedir. Özel alan değerlendirmesine göre, *Çeçenlerle* sosyal mesafe, daha özel alanlarda seyretmektedir.

Ekonomik alana göre sıralama, *alış-veriş etmek ve ticari ortaklık kurmak* şeklinde ölçülmüştür. Tablo kendi içindeki sosyal mesafe sıralamasında *alış-veriş* 9. Sırada, *ticari ortaklık kurmak* ise, 11. sırada yer almıştır.

Kamusal alana göre, aynı ülkede vatandaş olarak yaşamak ve aynı iş yerinde çalışmak şeklinde sıralamasıyla ölçülmüştür. Sosyal mesafe toplam puan ortalamaları bu iki tutumda çok yakın olup sırlama itibariyle arka arkaya gelmiştir.

En son sırada ise, mahrem alanın tutum sıralamaları yer almıştır. Kendi içinde yakınlığa göre, *oğlun veya yakınundaki bir delikanlının evlenmesini onaylama, kızının veya yakınundaki bir kızın evlenmesini onaylama, sırrın paylaşılması ve şahsi evlilik tutumları* şeklinde ölçülmüştür.

Bu tablo tüm katılımcıların *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe tutum puanlarının ortalaması olup kurulan ilişkinin hangi tutumlarda önceliğe sahip olduğunu göstermektedir. *Kürt* ve *Alevi* gruplara göre, sosyal mesafe puan ortalamaları aynı tutumlar özelinde karşılaştırıldığında *Çeçenlere* yönelik mesafenin bu gruplara göre daha yakın olduğu gözlemlenmektedir.

3.2.9. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Avarlara Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Tablo 44. Avarlara Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Avarlara Karşı Sosyal Mesafe Tutumlarının Sıralanması	N	Ortalama	ss
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,4787	,75774
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,4213	,78984
Yemeğini yemek ister misiniz?	470	2,3894	,78600
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	470	2,3426	,80755
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	469	2,3113	,81722
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	470	2,2936	,78564
Kestiğini yemek ister misiniz?	470	2,2894	,83965
Alış veriş yapmak ister misiniz?	470	2,2872	,78121
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	469	2,2644	,80492
Komşuluk etmek ister misiniz?	470	2,1979	,82679
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	470	2,0894	,82116
Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	469	1,8806	,83885
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	469	1,8422	,84267
Kızınızın veya yakınınızdaki bir kızın evlenmesini ister misiniz?	469	1,8380	,82390
Evlenmek İster misiniz?	469	1,6930	,81622

Tablo 44’de katılımcıların hepsine göre, *Avarlara* karşı 15 sosyal mesafe tutum sorularının puan ortalaması verilmektedir. İstatistiksel analize göre, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sırlamanın en başlarında, *cenaze ve düğün’e katılmak, yemeğini yemek, ihtiyaç duyduğunda yardım istemek ve ülkenin vatandaşı olmasını kabul etmek* tutumları yer almıştır. Bu sıralamayı *aynı iş yerinde çalışmak, kestiğini yemek, alış-veriş yapmak, arkadaşlık etmek ve komşuluk etmek* tutumları takip etmektedir. Sosyal mesafe tutumunun değinilen bu sorulara göre uzaklığını belirten diğer maddeler ise, *ticari ortaklık kurmak, oğlunun veya yakınındaki bir delikanlının evlenmesini onaylamak, sırrı paylaşmak, kızının veya yakınındaki bir kızın evlenmesini onaylamak ve şahsi evlilik tutumlarıdır.*

Tabloya bakıldığında, sosyal mesafe toplam puanlarının sıralamasında, diğer tablolarla paralellik arz ederek ilk iki sırayı *cenaze ve düğün* almaktadır.

Alanlara göre sosyal mesafe tutumlarının puan ortalamasında, en yakın ilişki türleri, sivil alan olarak kategorize edilen alandaki ilişkiler olup bunlar sırasıyla, *cenaze, düğün, yardım istemek ve komşuluk etmektir.* Tablonun bütününe göre değerlendirildiğinde ise, *cenaze, düğün* sosyal mesafe tutumlarında yakın sonuçlanırken, bu tutumlara göre, *yardım istemek ve komşuluk* daha uzak bir mesafeye sahip olarak ölçülmüştür. Farklı gruplarla *Avarların* komşuluk ilişkileri, tablonun kendi içindeki sıralamasında, diğer tutumlara göre sosyal mesafe açısından uzak olarak ölçülmüştür. Bunun altında yatan sebep, *Avarların* yaşadığı köylerde farklı grupların olmaması, dolayısıyla da anlamlı bir komşuluk farkındalığının zihinlerde belirmemesi zikredilebilir.

Özel alan değerlendirmesine göre sıralama ise, *yemeğini yemek, kestiğini yemek ve arkadaşlık etmek* olarak şekillenmiştir. Bu üç sosyal mesafe tutumlarının toplam puan ortalamaları birbirlerine yakın olup sıralama itibariyle arkadaşlık etmek yemeğini yemeğe göre daha uzak bir sosyal mesafe’yi ifade etmektedir.

Ekonomik alana göre sıralama, *alış-veriş etmek ve ticari ortaklık kurmak* şeklinde ölçülmüştür. Tablo kendi içindeki sosyal mesafe sıralamasında *alış-veriş* 8. Sırada, *ticari ortaklık kurmak* ise, 11. sırada yer almıştır.

Kamusal alana göre, aynı ülkede vatandaş olarak yaşamak ve aynı iş yerinde çalışmak şeklinde sıralamasıyla ölçülmüştür. Sosyal mesafe toplam puan ortalamaları bu iki tutumda çok yakın olup sıralama itibariyle arka arkaya gelmiştir.

En son sırada ise, mahrem alanın tutum sıralamaları yer almıştır. Kendi içinde yakınlığa göre, *oğlun veya yakınındaki bir delikanlının evlenmesini onaylama, sırrın paylaşılması, kızının veya yakınındaki bir kızın evlenmesini onaylama ve şahsi evlilik tutumları* şeklinde ölçülmüştür.

Bu tablo tüm katılımcıların *Avarlara* karşı sosyal mesafe tutum puanlarının ortalaması olup kurulan ilişkinin hangi tutumlarda önceliğe sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmaya katılanların tümüne göre sosyal mesafe puan ortalamaları aynı tutumlar özelinde karşılaştırıldığında, *Çerkes, Çeçen ve Avarlara* yönelik mesafelerin birbirlerine çok yakın olduğu ölçülmektedir.

3.2.10. Araştırmaya Katılanların Tümüne Göre Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Tablo 45. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puan Ortalamaları

Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Tutumlarının Sıralanması	N	Ortalama	ss
Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,5149	,73794
Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?	470	2,4000	,80085
Yemeğini yemek ister misiniz?	470	2,3915	,77812
Kestiğini yemek ister misiniz?	470	2,3404	,80713
İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?	470	2,3213	,82406
Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?	469	2,3156	,81819
Aynı işyerinde çalışmak ister misiniz?	470	2,2957	,77802
Arkadaşlık etmek ister misiniz?	470	2,2957	,80760
Alış veriş yapmak ister misiniz?	470	2,2723	,77973
Komşuluk etmek ister misiniz?	470	2,2660	,80212
Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?	470	2,1106	,84924
Oğlunuzun veya yakınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?	469	1,9190	,87574
Kızınızın veya yakınızdaki bir kızın evlenmesini ister misiniz?	469	1,8785	,86241
Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?	469	1,8507	,88621
Evlenmek İster misiniz?	469	1,8358	,86028

Tablo 45’de katılımcıların hepsine göre, *Dindarlara/Sünnilere* karşı 15 sosyal mesafe tutum sorularının puan ortalaması verilmektedir. İstatistiksel analize göre, sosyal

mesafe yakınlığından uzaklığına göre sırlamanın en başlarında, *cenaze ve düğün'e katılmak, yemeğini yemek, kestiğini yemek ve ihtiyaç duyduğunda yardım istemek* tutumları yer almıştır. Bu sıralamayı *ülkenin vatandaşı olmasını kabul etmek, aynı iş yerinde çalışmak, arkadaşlık etmek, alış-veriş yapmak ve komşuluk etmek* tutumları takip etmektedir. Sosyal mesafe tutumunun değinilen bu sorulara göre uzaklığını belirten diğer maddeler ise, *ticari ortaklık kurmak, oğlunun veya yakınındaki bir delikanlının evlenmesini onaylamak, kızının veya yakınındaki bir kızın evlenmesini onaylamak, sırrı paylaşmak ve şahsi evlilik tutumlarıdır.*

Tabloya bakıldığında, sosyal mesafe toplam puanlarının sıralamasında, diğer tablolarla paralellik arz ederek ilk iki sırayı *cenaze ve düğün* almaktadır. Yemeğini ve kestiğini yeme gibi sosyal mesafe puanlarının yüksek çıkmasının altında yatan temel saik, özellikle kestiğini yemek tutumu, Sünni doktrine sahip olan için anlamlı bir farkındalık düzeyidir. Bu bakış açısına sahip olanlarla, bu konuyu sorun olarak algılamayanların kesişmesi, *Dindarlara/Sünnilere* yönelik oldukça yakın bir sosyal mesafe tutumu çıkmasına sebep olmaktadır.

Alanlara göre sosyal mesafe tutumlarının puan ortalamasında, en yakın ilişki türleri, sivil alan olarak kategorize edilen alandaki ilişkiler olup bunlar sırasıyla, *cenaze, düğün, yardım istemek ve komşuluk etmektir.* Tablonun bütününe göre değerlendirildiğinde ise, cenaze, düğün sosyal mesafe tutumları yakın sonuçlanırken, bu tutumlara göre, yardım istemek ve komşuluk daha uzak bir mesafeye sahip olarak ölçülmüştür.

Özel alan değerlendirmesine göre sıralama ise, *yemeğini yemek, kestiğini yemek ve arkadaşlık etmek* olarak şekillenmiştir. Bu üç sosyal mesafe tutumlarının toplam puan ortalamaları birbirlerine yakın olup sıralama itibarıyla arkadaşlık etmek, yemeğini yemeğe göre daha uzak bir sosyal mesafe'yi ifade etmektedir.

Ekonomik alana göre sıralama, *alış-veriş etmek ve ticari ortaklık kurmak* şeklinde ölçülmüştür. Tablo kendi içindeki sosyal mesafe sıralamasında *alış-veriş* 9. Sırada, *ticari ortaklık kurmak* ise, 11. sırada yer almıştır.

Kamusal alana göre, aynı ülkede vatandaş olarak yaşamak ve aynı iş yerinde çalışmak şeklinde sıralamasıyla ölçülmüştür. Ticari ortaklık, alış-veriş tutumuna göre daha uzak bir sosyal mesafeye sahip.

En son sırada ise, mahrem alanın tutum sıralamaları yer almıştır. Kendi içinde yakınlığa göre, *oğlun veya yakınındaki bir delikanlının evlenmesini onaylama, kızının veya yakınındaki bir kızın evlenmesini onaylama, sırrın paylaşılması ve şahsi evlilik tutumları* şeklinde ölçülmüştür.

Tabloların genel değerlendirmesi:

- Farklı gruplara karşı sosyal mesafe toplam puanlarının ortalamasının verildiği tablolarda, sosyal mesafe sıralaması, Simmel'in toplumsal ilişkideki sayısız sentez dediği tutumlar özelinde ölçülmüştür,

- *Türklere* karşı sosyal mesafe toplam puanları diğer gruplara göre yüksek ölçülmüştür. Mesafenin en uzak olduğu *sırrı paylaşmak* dahi, bazı grupların en yakın mesafe tutumlarından daha yüksek çıkmaktadır.

- Bölgede Kürt-Alevi algısı, iki tablonun karşılaştırılmasında değişikliğe uğradığını ama yine de bazı geleneksel yargıların devam ettiğini göstermektedir. Yoğun bir Sünni-Kürt nüfusunun olmayışı, *Kürtlere* ilişkin anlamlı bir farkındalığa sahip olmadıklarını göstermektedir.

- *Aleviler, Kürt Aleviler ve Türk Aleviler* şeklinde üç ayrı grup olarak sosyal mesafe tutumları ölçülmüştür. Sosyal mesafe toplam puanlarının ortalamalarının sıralamasında bu üç grubun sonuçları, hem ortalama hem de sıralama olarak benzer sonuçlanmıştır. Bu da bölgede, *Alevilere* ilişkin algılamaların, ırkı perspektiften değil dinî noktadan, hepsinin aynı olduğu ve aralarında farkın olmadığı gibi bir farkındalığın hüküm sürdüğünü göstermektedir.

- Kafkas kökenli gruplara karşı da benzer bir algılama söz konusudur. *Çerkesler, Çeçenler ve Avarların* sosyal mesafe toplam puanlarında farklılık arz etse bile, ilişki örneklerinin sıralamaları yakın çıkmıştır. Bu grup içinde en yüksek sosyal mesafe toplam puanları *Çerkeslere* aittir.

- Kalıp yargılarla bakış en çok *Abdalların* sosyal mesafe toplam puanlarının sıralamasında kendini göstermektedir. İhtiyaca binaen kurulan sosyal ilişki ve *Abdalların* bölgede kimliksel vurgularının zayıflığı, farklı gruplar nezdinde bilgi bakımından en zayıf olan grup olarak çıkmasına sebep olmuştur.

- Birlikte yaşamının ve toplumsal ilişkinin en çok olduğu ilişki türü, *cenaze ve düğün* geleneğidir. Farklı gruplar arasında birleştirici fonksiyonu en çok olan ve sosyal mesafe açısından en yakın ölçümler bu tutumlarda seyretmektedir. Kültürel yapıda, acının ve sevincin gruplar arasında farkındalığı en yüksek olan duygular olmasıyla, düğün ve cenaze oldukça yakın sosyal mesafe tutumudur.

- *Yemeğini yemek ve kestiğini yemek* tutumları, gruplara bakışta en değişken tutumlar olarak ölçülmüştür. *Yemeğini yemek*, farklı gruplara bakışta *kestiğini yemeğe* göre daha yakın ilişki türüdür. Ama *kestiğini yeme* tutumu, özellikle *Alevi* gruplara karşı sosyal mesafe uzaklığı belirleyen ilişki olmuştur. *Kürtlere* karşı bu vurgu *Aleviler* kadar yüksek olmamaktadır.

- *Ülkenin vatandaşlığı* tutumu, bütün gruplarda yakın ilişki sıralamasıyla sonuçlanmıştır. Birlikte yaşama açısından önemli bir ölçüm olduğu düşünülmektedir.

- *Alış-veriş ve ticari ortaklık* tutumlarında alış- veriş sıralama ve puan açısından değişkenlik arz ederken *ticari ortaklık* bütün gruplara göre aynı uzaklık sıralamasına sahip olarak ölçülmüştür. Bu da gündelik geçeklikte alış-verişin, farklı grupların en çok karşılaştıkları ve anlamlılık bir farkındalığın yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ama ticari ortaklık, daha çok isteğe bağlı ve güven esasına dayalı olduğu için bütün gruplarda diğer mesafe oranlarına göre düşük seyretmiştir ve uzak bir sosyal mesafeye sahip olarak ölçülmüştür.

- Mahrem alan diye isimlendirilen, evlilik-sır paylaşımının toplumsal ilişkisinin sosyal mesafesini ölçmeyi amaçlayan tutumlar, bütün gruplara karşı en uzak sosyal mesafe olarak ölçülmüştür.

- Alanda yapılan mülakatta ve gözlemde farklı gruplar arası evliliklerin yaygınlaştığı gözlemlenmiştir. Ama bu konudaki tutumların aynı oranda değişmediği anlamına gelmektedir. Bu durum, tutumla davranışın uyumsuzluğuna örnektir.

3.3. FARKLI GRUPLARA KARŞI SOSYAL MESAFE PUANLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Farklı gruplara karşı sosyal mesafe puanlarını etkileyen faktörler başlığında araştırmaya katılanların, cinsiyet durumuna göre sosyal mesafe toplam puanları ve t-testi sonuçları incelenilecektir. T-testi iki bağımsız ölçümle elde edilmiş iki ayrı ortalama arasındaki ayırımın anlamlı olup olmadığını araştırmanın bir istatistik test etme

yoludur. Bu test iki ölçüm arasındaki ayırımın vasıflandırarak bağlanma ihtimalini gösteren bir işlemdir.²⁶⁷

Araştırmaya katılanların yaş, gelir durumu değişkenine ve grupların bütünü birbirlerine göre, korelasyon kat sayısı test edilecektir.

Katılımcıların medeni, eğitim, çocukluklarının geçtiği yer, şu an oturdukları yer, kabul edilen kimlik, etkilenilen kurum ve bilgi kaynaklarına göre, farklı grupların toplam puanları farklılaşmasını ve varyans analizi sonuçları değerlendirilecektir. Varyans analizi, bir ya da daha çok değişkene- faktörel ilişkinin ortalama puanların birbirinden anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını karşılaştırmada, ayrıca çeşitli faktörlerin birbirleriyle anlamlı şekilde etkileşip etkileşmediğinin tayininde, keza örneklem varyanslarının birbirlerinden anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadıklarını karşılaştırmada kullanılır.²⁶⁸

3.3.1. Araştırmaya Katılanların Cinsiyet Değişkenine Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve T-Testi sonuçları

Tablo 46. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması

Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Cinsiyet	N	Ortalama	ss
	Kadın	178	27,8876	9,69995
Erkek	289	30,9135	9,71125	

Araştırmaya katılanların *Kürtlere* karşı sosyal mesafe düzeylerinin *cinsiyetlere* göre farklılaşmasını ölçen ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları tablo 47’de verilmektedir. Tabloda yer alan bulgulara göre *Kürtlere* karşı sosyal mesafe puanları araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [t(465)=3,272;p<0,05].

Tablo 46 incelendiğinde araştırmaya katılanların *Kürtlere* karşı sosyal mesafe puan ortalamalarının *kadınlarda* 27,88 iken *erkeklerde* 30,91 olduğu gözlemlenmektedir.

²⁶⁷ Arlantürk, s.140.

²⁶⁸ Balcı, s.209.

Tablo 47. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları

Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		t	Sd	Sig.	Mean Difference
	Varyansların Eşitliği Varsayımı		-3,272	465	,001
Varyansların Eşit Olmadığı Varsayımı		-3,273	375,134	,001	-3,0259

Kürtlere karşı cinsiyet değişkenine göre incelenen sosyal mesafe toplam puanında erkekler kadınlara göre daha yüksek çıkmıştır. Erkekler sosyal mesafe açısından Kürtlere karşı kadınlara göre daha yakın ilişki kurmaktadır. Bir diğer ifadeyle, erkeklerin Kürtlere bakışı kadınlara göre daha olumlu gerçekleşmiştir.

Tablo 48. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması

Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Cinsiyet	N	Ortalama	ss
	Kadın	179	26,5196	10,28708
	Erkek	290	30,1069	10,60614

Araştırmaya katılanların *Aleviler* karşı sosyal mesafe düzeylerinin *cinsiyetlere* göre farklılaşmasını ölçen ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları Tablo 49’da verilmektedir. Tabloda yer alan bulgulara göre *Alevilere* karşı sosyal mesafe puanları araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [t(467)=3,599;p<0,05].

Tablo 48 incelendiğinde araştırmaya katılanların *Alevilere* karşı sosyal mesafe puan ortalamalarının *kadınlarda* 26,51 iken *erkeklerde* 30,10 olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 49. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları

Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		t	Sd	Sig.	Mean Difference
	Varyansların Eşitliği Varsayımı		-3,599	467	,000
Varyansların Eşit Olmadığı Varsayımı		-3,625	385,890	,000	-3,5873

Alevilere karşı cinsiyet değişkenine göre incelenen sosyal mesafe toplam puanında Erkekler kadınlara göre daha yüksek çıkmıştır. Erkekler sosyal mesafe açısından Alevilere karşı kadınlara göre daha yakın ilişki kurmaktalar. Bir diğer ifadeyle, erkeklerin Alevilere bakışı, kadınlara göre daha olumlu gerçekleşmiştir.

Tablo 50. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması

Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Cinsiyet	N	Ortalama	ss
	Kadın	178	35,6067	8,89120
	Erkek	289	37,2180	7,76595

Araştırmaya katılanların *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe düzeylerinin *cinsiyetlere* göre farklılaşmasını ölçen ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları Tablo 51’de verilmektedir. Tabloda yer alan bulgulara göre *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe puanları araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [t(465)=2,059;p<0,05].

Tablo 50 incelendiğinde araştırmaya katılanların *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe puan ortalamalarının *kadınlarda* 35,60 iken *erkeklerde* 37,21 olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 51. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları

Çerkeslere Karşı Tutum Toplam Puanları		t	Sd	Sig.	Mean Difference
	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-2,059	465	,040	-1,6113
	Varyansların Eşit Olmadığı Varsayımı	-1,994	336,727	,047	-1,6113

Çerkeslere karşı cinsiyet değişkenine göre incelenen sosyal mesafe toplam puanında Erkekler kadınlara göre daha yüksek çıkmıştır. Erkekler sosyal mesafe açısından Çerkeslere karşı kadınlara göre daha yakın ilişki kurmaktalar. Bir diğer ifadeyle, erkeklerin Çerkeslere bakışı kadınlara göre daha olumlu gerçekleşmiştir.

Tablo 52. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması

Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Cinsiyet	N	Ortalama	ss
	Kadın	178	25,8764	9,99641
	Erkek	290	29,0000	10,32416

Araştırmaya katılanların Kürt Alevilere karşı sosyal mesafe düzeylerinin cinsiyetlere göre farklılaşmasını ölçen ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları Tablo 53’de verilmektedir. Tabloda yer alan bulgulara göre Kürt Alevilere karşı sosyal mesafe puanları araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$t(466)=3,216;p<0,05$].

Tablo 52 incelendiğinde araştırmaya katılanların Kürt Alevilere karşı sosyal mesafe puan ortalamalarının kadınlarda 25,87 iken erkeklerde 29,00 olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 53. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları

Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		t	Sd	Sig.	Mean Difference
	Varyansların Eşitliği Varsayımı		-3,216	466	,001
Varyansların Eşit Olmadığı Varsayımı		-3,241	383,861	,001	-3,1236

Kürt Alevilere karşı cinsiyet değişkenine göre incelenen sosyal mesafe toplam puanında Erkekler kadınlara göre daha yüksek çıkmıştır. Erkekler sosyal mesafe açısından Kürt Alevilere karşı kadınlara göre daha yakın ilişki kurmaktadır. Bir diğer ifadeyle, erkeklerin Kürt Alevilere bakışı kadınlara göre daha olumlu gerçekleşmiştir.

Tablo 54. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması

Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Cinsiyet	N	Ortalama	ss
	Kadın	178	30,3652	9,73295
	Erkek	289	33,9689	8,98508

Araştırmaya katılanların *Avarlara* karşı sosyal mesafe düzeylerinin *cinsiyetlere* göre farklılaşmasını ölçen ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları Tablo 55'de verilmektedir. Tabloda yer alan bulgulara göre *Avarlara* karşı sosyal mesafe puanları araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [t(465)=4,077;p<0,05].

Tablo 54 incelendiğinde araştırmaya katılanların *Avar(Maarulav)'lara* karşı sosyal mesafe puan ortalamalarının *kadınlarda* 30,36 iken *erkeklerde* 33,96 olduğu gözlemlenmektedir

Tablo 55. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları

Avar(Maarulav)lar a Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		t	Sd	Sig.	Mean Difference
	Varyansların Eşitliği Varsayımı		-4,077	465	,000
Varyansların Eşit Olmadığı Varsayımı		-4,000	351,981	,000	-3,6037

Avarlara karşı *cinsiyet değişkenine* göre incelenen sosyal mesafe toplam puanında *Erkekler kadınlara* göre daha yüksek çıkmıştır. *Erkekler* sosyal mesafe açısından *Avarlara* karşı *kadınlara* göre daha yakın ilişki kurmaktalar. Bir diğer ifadeyle, erkeklerin *Avarlara* bakışı *kadınlara* göre daha olumlu gerçekleşmiştir.

Tablo 56. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması

Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Cinsiyet	N	Ortalama	ss
	Kadın	178	31,1461	10,02263
	Erkek	289	34,0934	9,21549

Araştırmaya katılanların *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe düzeylerinin *cinsiyetlere* göre farklılaşmasını ölçen ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları Tablo 57’de verilmektedir. Tabloda yer alan bulgulara göre *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe puanları araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$t(465)=3,246;p<0,05$].

Tablo 56 incelendiğinde araştırmaya katılanların *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe puan ortalamalarının *kadınlarda* 31,14 iken *erkeklerde* 34,09 olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 57. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları

Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		t	Sd	Sig.	Mean Difference
	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-3,246	465	,001	-2,9474
	Varyansların Eşit Olmadığı Varsayımı	-3,182	350,857	,002	-2,9474

Dindarlara/Sünnilere karşı *cinsiyet değişkenine* göre incelenen sosyal mesafe toplam puanında *Erkekler kadınlara* göre daha yüksek çıkmıştır. *Erkekler* sosyal mesafe açısından *Dindarlara/Sünnilere* karşı *kadınlara* göre daha yakın ilişki kurmaktalar. Bir diğer ifadeyle, erkeklerin *Dindarlara/Sünnilere* bakışı *kadınlara* göre daha olumlu gerçekleşmiştir.

Tablo 58. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması

Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Cinsiyet	N	Ortalama	ss
	Kadın	178	24,4213	9,31295
	Erkek	289	26,0761	9,58557

Araştırmaya katılanların *Abdallara* karşı sosyal mesafe düzeylerinin *cinsiyetlere* göre farklılaşmasını ölçen ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları Tablo 59’da verilmektedir. Tabloda yer alan bulgulara göre *Abdallara* karşı sosyal mesafe puanları araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır [t(465)=1,831;p<0,05].

Tablo 58 incelendiğinde araştırmaya katılanların *Abdallara* karşı sosyal mesafe puan ortalamalarının *kadınlarda* 24,42 iken *erkeklerde* 26,07 olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 59. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları

Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Varyansın Kaynağı	t	Sd	Sig.	Mean Difference
	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-1,831	465	,068	-1,6548
	Varyansların Eşit Olmadığı Varsayımı	-1,844	383,102	,066	-1,6548

Abdallara karşı *cinsiyet değişkenine* göre incelenen sosyal mesafe toplam puanında *Erkekler kadınlara* göre daha yüksek çıkmıştır. *Erkekler* sosyal mesafe açısından *Abdallara* karşı *kadınlara* göre daha yakın ilişki kurmaktadır. Bir diğer ifadeyle, erkeklerin *Abdallara* bakışı *kadınlara* göre daha olumlu gerçekleşmiştir.

Tablo 60. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması

Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Cinsiyet	N	Ortalama	ss
	Kadın	178	27,6404	10,12436
	Erkek	290	30,3276	10,06001

Araştırmaya katılanların *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe düzeylerinin *cinsiyetlere* göre farklılaşmasını ölçen ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları Tablo 61’de verilmektedir. Tabloda yer alan bulgulara göre *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe puanları araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. [$t(466)=2,798;p<0,05$].

Tablo 60 incelendiğinde araştırmaya katılanların *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe puan ortalamalarının *kadınlarda* 27,64 iken *erkeklerde* 30,32 olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 61. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları

		t	Sd	Sig.	Mean Difference
Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-2,798	466	,005	-2,6871
	Varyansların Eşit Olmadığı Varsayımı	-2,794	372,702	,005	-2,6871

Türk Alevilere karşı *cinsiyet değişkenine* göre incelenen sosyal mesafe toplam puanında *Erkekler kadınlara* göre daha yüksek çıkmıştır. *Erkekler* sosyal mesafe açısından *Türk Alevilere* karşı *kadınlara* göre daha yakın ilişki kurmaktadır. Bir diğer ifadeyle, erkeklerin *Türk Alevilere* bakışı *kadınlara* göre daha olumlu gerçekleşmiştir.

Tablo 62. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşması

Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Cinsiyet	N	Ortalama	ss
	Kadın	178	33,4831	9,76806
	Erkek	289	36,3322	8,33711

Araştırmaya katılanların *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe düzeylerinin *cinsiyetlere* göre farklılaşmasını ölçen ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları Tablo 63’de verilmektedir. Tabloda yer alan bulgulara göre *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe puanları araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır [$t(465)=3,356;p<0,05$].

Tablo 62 incelendiğinde araştırmaya katılanların *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe puan ortalamalarının *kadınlarda* 33,48 iken *erkeklerde* 36,33 olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 63. *Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanlarının Cinsiyetlere Göre Farklılaşmasını İçeren T-Testi Sonuçları*

Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		t	Sd	Sig.	Mean Difference
	Varyansların Eşitliği Varsayımı	-3,356	465	,001	-2,8490
Varyansların Eşit Olmadığı Varsayımı	-3,233	330,566	,001	-2,8490	

Çeçenlere karşı *cinsiyet değişkenine* göre incelenen sosyal mesafe toplam puanında *Erkekler kadınlara* göre daha yüksek çıkmıştır. *Erkekler* sosyal mesafe açısından *Çeçenlere* karşı *kadınlara* daha yakın ilişki kurmaktadır. Bir diğer ifadeyle, erkeklerin *Çeçenlere* bakışı *kadınlara* göre daha olumlu gerçekleşmiştir.

Cinsiyet değişkenine göre anlamlı çıkan farklı gruplara karşı sosyal mesafe toplam puanının farklılaşmasının bütününde, erkeklerin toplam puanları *kadınlara* göre daha yüksek çıkmıştır. Gruplar özelinde ise, en yüksek puanlar *Çerkesler, Çeçenler, Avarlar* ve *Dindarlara/Sünnilere* yönelik olarak ölçülmüştür. *Alevi gruplar, Kürtler* ve *Abdallara* karşı, sosyal mesafe toplam puanlarının *cinsiyetlere* karşı farklılaşmasında, diğer gruplara göre daha düşük ortalamalar şeklinde ölçülmüştür.

Kadın ve erkeğin farklı gruplara bakışını belirleyen en temel sebep, sosyal hayatta erkeklerin *kadınlara* oranla daha fazla görünürlülüğe sahip olmasındandır. *Erkekler* toplumsal hayatta daha aktif olmaları hasebiyle farklı olan gruplarla daha çok yakın temas kurmaktadır.

Sosyal mesafe yakınlığı, bir başkasını tanımada ve ona dair sağlıklı tutum oluşturmada en temel faktör olagelmıştır. İnsan tanımadığının, temas kurmadığının düşmanıdır. Yüz-yüze olmak, kurgulanan kalıp yargıların kırılmasına vesile olmaktadır. Yakın mesafe, her şeyden evvel, bir başkasının insaniliğini keşfetmektir. Temas kurmak, anlatıya dayalı olan tanımların soyutluktan somutluğa geçmesini sağlamaktadır.

Farklı olana dair kişinin öznel tutumuyla, farklının gerçekliği bazen uyumlu olmayabilir. Bu da anlaşılır bir tutumdur. Ama yüz-yüze gelmek, yakın mesafe kurmak

sübjektif gerçeklikle nesnel gerçekliğin simetrisini kurmaktadır. Böylece dışarıda gerçek olan şey, içerde gerçek olana dönüşür.²⁶⁹ Anlamli bir farklılık düzeyine ancak kurulan yakın temasla ulaşılabilir.

Cinsiyet değişkenine göre, farklı gruplara karşı sosyal mesafe farklılaşmasında bütün grupların bir bütün içinde değerlendirildiğinde en düşük sosyal mesafe puanı, diğer bir ifadeyle, *cinsiyet değişkenine* göre, hem erkeklerin hem de kadınların sosyal mesafesinin en uzak olduğu grup, *Abdallar* olarak çıkmıştır. *Abdallar* yüz-yüze ilişkinin en az olduğu gruptur. Yapılan mülakatta çoğu grupların yemekleri, adetleri, düğünler, vs, hakkında bilgi düzeylerinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ama *Abdallar* hakkında kalıp birkaç cümlenin ötesinde fazlaca bir bilgilerinin olmadığına şahit olunmuştur.

Genel anlamda, farklı olana dair bilgiler, grubun bazen kendi varlığını devam ettirmede dış gruba karşı, olumsuzlama ve ön yargılı olmayı doğurmaktadır. Bunun temelinde yatan sebep ise, kendi kimliksel yapılarını koruma, canlı tutma psikolojisidir. Bu tutum söylemsel karşılaştırmalarla farklı olanın olumsuzlaması, kendi grubun olumlanması diyalektiğine dönüşebilmektedir.²⁷⁰ Bu olumsuzlamanın kadın ve *erkeklerde* farklılık arz etmesi, cinsiyetlerin toplumsal rollerinden kaynaklanmaktadır.

Farklı olan grupla kurulan ilişkide, erkek ve kadınların sosyal mesafe toplam puanlarında farklılaşmasının bir diğer açıklaması da toplumsal cinsiyet algısıdır. Biyolojik cinsiyetin toplumsal cinsiyete dönüşmesinde cinsiyet, toplumsal rolüne göre analiz edilir. Bu da, peşinden koşulan amaçların, cinsler arasında farklılaşmasını doğurmaktadır. Türün kendisini yeniden üretmesinin kaynağını oluşturan biyolojik cinsiyetin toplumsal cinsiyete dönüşmesi, toplumsal yaşamın ortak alan ve mahrem alan şeklinde bölünmesine ve mahrem alanın da, kadın merkezli oluşmasına sebep olmuştur. Böylece erkeğin ev dışı işlerle, kadının ise, hane içi işlerle toplumsal cinsiyet tanımlamaları genişletilmiştir.²⁷¹ Kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyete göre algılanmaları, sosyal görünürlülüğü ki o da; farklıyla kurulan ilişkinin azlığının ve çokluğunun oranlarını belirlemektedir.

Cinsiyet değişkenine göre *Türklere* karşı sosyal mesafe puanının farklılaşmasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kabul edilen birincil ve ikincil kimliklerindeki oranlar ve Türklerin kategorik olarak zihinlerde adı geçen gruplar gibi bir grubu çağrıştırmadığı

²⁶⁹ Berger-Luckmann, s. 196.

²⁷⁰ Bauman, s.51.

²⁷¹ Erol, s.199-219.

gerçeği, *Türklere* karşı bir olumsuzlamanın olmadığı sonucunu çıkartmıştır. Bundan dolayı *Türklere* karşı, cinsiyete göre sosyal mesafe toplam puanının farklılaşmasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

3.3.2. Araştırmaya Katılanların Yaş Değişkenine göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)

Korelasyon değişkenler arası ilişkiyi incelemede kullanılan metotlardan birisidir. İki ya da daha çok sayıda, değişken arasındaki ilişkiyi gösterir.²⁷² Sosyal bilimlerde korelasyonun güçlülük değerlendirmesinde kabul edilen oranlar şu şekildedir:

- 0-0,30 arası zayıf,
- 0,30-0,70 arası orta,
- 0,70-1,00 arası güçlü.²⁷³

Araştırmaya katılanların yaş değişkenine göre, farklı gruplara karşı sosyal mesafeleri bu kıstaslara göre değerlendirilecektir.

Tablo 64. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Kürtlere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)

Değişkenler		Yaş
Araştırmaya Katılanların Yaş Durumuna Göre Dağılımı	Pearson Correlation	1
	Sig. (1-tailed)	
	N	458
Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Pearson Correlation	,270**
	Sig. (1-tailed)	,000
	N	455

Araştırmaya katılanların *Kürtlere* karşı sosyal mesafesi ile yaşları arasında düşük düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,270;p<0,05$). Yaş arttıkça sosyal mesafe puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılanların, *Kürtlere* karşı olumlu bakışı, yaşın ilerlemesine paralel olarak artmaktadır. Yaşın düşmesi, *Kürtlere* karşı bakışta sosyal mesafe uzaklığıyla yani, olumsuz bakışla paraleldir.

²⁷² Arslantürk, s.146.

²⁷³ Büyüköztürk, s.32.

Tablo 65. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Alevilere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)

Değişkenler		Yaş
Araştırmaya Katılanların Yaş Durumuna Göre Dağılımı	Pearson Correlation	1
	Sig. (1-tailed)	
	N	458
Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Pearson Correlation	,277**
	Sig. (1-tailed)	,000
	N	457

Araştırmaya katılanların *Alevilere* karşı sosyal mesafesi ile yaşları arasında düşük düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,277;p<0,05$). Yaş arttıkça sosyal mesafe puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılanların, *Alevilere* karşı olumlu bakışı, yaşın ilerlemesine paralel olarak artmaktadır. Yaşın düşmesi, *Alevilere* karşı bakışta sosyal mesafe uzaklığıyla yani, olumsuz bakışla paraleldir.

Tablo 66. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Çerkeslere Karşı Araştırmaya Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)

Değişkenler		Yaş
Araştırmaya Katılanların Yaş Durumuna Göre Dağılımı	Pearson Correlation	1
	Sig. (1-tailed)	
	N	458
Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Pearson Correlation	,136**
	Sig. (1-tailed)	,002
	N	455

Araştırmaya katılanların *Çerkeslere* karşı sosyal mesafesi ile yaşları arasında düşük düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,136;p<0,05$). Yaş arttıkça sosyal mesafe puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılanların, *Çerkeslere* karşı olumlu bakışı, yaşın ilerlemesine paralel olarak artmaktadır. Yaşın düşmesi, *Çerkeslere* karşı bakışta sosyal mesafe uzaklığıyla yani, olumsuz bakışla paraleldir.

Tablo 67. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)

Değişkenler		Yaş
Araştırmaya Katılanların Yaş Durumuna Göre Dağılımı	Pearson Correlation	1
	Sig. (1-tailed)	
	N	458
Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Pearson Correlation	,286**
	Sig. (1-tailed)	,000
	N	456

Araştırmaya katılanların *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafesi ile yaşları arasında düşük düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,286;p<0,05$). Yaş arttıkça sosyal mesafe puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılanların, *Kürt Alevilere* karşı olumlu bakışı, yaşın ilerlemesine paralel olarak artmaktadır. Yaşın düşmesi, *Kürt Alevilere* karşı bakışta sosyal mesafe uzaklığıyla yani, olumsuz bakışla paraleldir.

Tablo 68. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)

Değişkenler		Yaş
Araştırmaya Katılanların Yaş Durumuna Göre Dağılımı	Pearson Correlation	1
	Sig. (1-tailed)	
	N	458
Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Pearson Correlation	,159**
	Sig. (1-tailed)	,000
	N	455

Araştırmaya katılanların *Avar(Maarulav)*'lara karşı sosyal mesafesi ile yaşları arasında düşük düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,159;p<0,05$). Yaş arttıkça sosyal mesafe puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılanların, *Avar(Maarulav)*'lara karşı olumlu bakışı, yaşın ilerlemesine paralel olarak artmaktadır. Yaşın düşmesi, *Avar(Maarulav)*'lara karşı bakışta sosyal mesafe uzaklığıyla yani, olumsuz bakışla paraleldir.

Tablo 69. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)

Değişkenler		Yaş
Araştırmaya Katılanların Yaş Durumuna Göre Dağılımı	Pearson Correlation	1
	Sig. (1-tailed)	
	N	458
Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Pearson Correlation	,190**
	Sig. (1-tailed)	,000
	N	455

Araştırmaya katılanların *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafesi ile yaşları arasında düşük düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,190;p<0,05$). Yaş arttıkça sosyal mesafe puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılanların, *Dindarlara/Sünnilere* karşı olumlu bakışı, yaşın ilerlemesine paralel olarak artmaktadır. Yaşın düşmesi, *Dindarlar* karşı bakışta sosyal mesafe uzaklığıyla yani, olumsuz bakışla paraleldir.

Tablo 70. A Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Abdallara Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)

Değişkenler		Yaş
Araştırmaya Katılanların Yaş Durumuna Göre Dağılımı	Pearson Correlation	1
	Sig. (1-tailed)	
	N	458
Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Pearson Correlation	,246**
	Sig. (1-tailed)	,000
	N	455

Araştırmaya katılanların *Abdallara* karşı sosyal mesafesi ile yaşları arasında düşük düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,246;p<0,05$). Yaş arttıkça sosyal mesafe puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılanların, *Abdallara* karşı olumlu bakışı, yaşın ilerlemesine paralel olarak artmaktadır. Yaşın düşmesi, *Abdallara* karşı bakışta sosyal mesafe uzaklığıyla yani, olumsuz bakışla paraleldir.

Tablo 71. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Türk Alevilerine Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)

Değişkenler		Yaş
Araştırmaya Katılanların Yaş Durumuna Göre Dağılımı	Pearson Correlation	1
	Sig. (1-tailed)	
	N	458
Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Pearson Correlation	,238**
	Sig. (1-tailed)	,000
	N	456

Araştırmaya katılanların *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafesi ile yaşları arasında düşük düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,238;p<0,05$). Yaş arttıkça sosyal mesafe puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılanların, *Türk Alevilere* karşı olumlu bakışı, yaşın ilerlemesine paralel olarak artmaktadır. Yaşın düşmesi, *Türk Alevilere* karşı bakışta sosyal mesafe uzaklığıyla yani, olumsuz bakışla paraleldir.

Tablo 72. Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)

Değişkenler		Yaş
Araştırmaya Katılanların Yaş Durumuna Göre Dağılımı	Pearson Correlation	1
	Sig. (1-tailed)	
	N	458
Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Pearson Correlation	,145**
	Sig. (1-tailed)	,001
	N	455

Araştırmaya katılanların *Çeçenlere* karşı sosyal mesafesi ile yaşları arasında düşük düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=,145;p<0,05$). Yaş arttıkça sosyal mesafe puanı da artmaktadır. Araştırmaya katılanların, *Çeçenlere* karşı olumlu bakışı, yaşın ilerlemesine paralel olarak artmaktadır. Yaşın düşmesi, *Çeçenlere* karşı bakışta sosyal mesafe uzaklığıyla yani, olumsuz bakışla paraleldir.

Araştırmaya katılanların yaş durumuyla farklı gruplar arasındaki sosyal mesafesi (Korelasyon), bütün gruplarda düşük düzeyde pozitif anlamlı bir ilişkiyle

sonuçlanmıştır. Yaşın ilerlemesi, farklı grupları kabul etmede ve yakın ilişki kurmada pozitif bir anlama sahiptir. Kağıtçıbaşı'ya göre, insanlar tutumlara sahip olarak doğmazlar, tutumları sonradan öğrenirler.²⁷⁴ Özellikle aileler çocuklara gizil önyargıları aktarmaktadır. Farklı gruplara karşı bilgi edinme kaynağında çevrenin etkisinin sosyal mesafe farklılaşmasını doğurması ve ama bunun yanında eğitim ve iletişim araçlarının bireyi besleyen bilgi kaynakların olarak belirginleşmesi, farklılığa karşı duyarlılığı yaşla irtibatlandırmayı gerektirmektedir. Bir diğer boyutuyla farklı olana karşı tutum oluşturma çocukluk döneminden başlamaktadır. Yaşın ilerlemesi kurulan ilişkinin yoğunluğu, dolayısıyla da gündelik gerçekliklerin farklı olana karşı olumlu tutum oluşturmaları demektir.

Türklere karşı anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Kabul edilen kimlik ve sosyal mesafe toplam puan ortalaması-sıralamasıyla birlikte düşünüldüğünde, genel anlamda *Türklere* karşı bakış açıları çok dağılım göstermemiştir.

3.3.3. Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo 73. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması

Türklere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	Bekar	176	38,1989	6,68732
Evli	268	39,7910	6,18876	
Boşanmış	11	38,5455	8,59492	
Dul	14	41,4286	4,44997	
Toplam	469	39,2132	6,43718	

Araştırmaya katılanların *Türklere* karşı sosyal mesafe puanlarının *medeni durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 74'te verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Türklere* karşı sosyal mesafenin medeni duruma göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (3-465)= 2,80;p<0,05]. Tablo 73 incelendiği zaman *Türklere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *medeni durumu dul* olanlarda 41,42 oranla en yüksek olduğu sonucu

²⁷⁴ Kağıtçıbaşı, s.127.

karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 38,19 oranla, *bekar* olanlara ait olmakla birlikte diğerlerinin oranı da birbirlerine yakın seyretmektedir.

Tablo 74. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	344,184	3	114,728	2,801	,040
Grup İçi	19048,494	465	40,965		
Toplam	19392,678	468			

Araştırmaya katılanların *medeni durumlarına* göre *Türklere* karşı sosyal mesafe toplam puan farklılaşmasında, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sıralama şu şekilde olmuştur: *Dul, evli, boşanmış ve bekâr*.

Tablo 75. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması .

	N	Ortalama	ss
Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları			
Bekar	176	27,8295	9,67143
Evli	266	31,1203	9,68410
Boşanmış	11	31,7273	10,91871
Dul	14	26,6429	9,12821
Toplam	467	29,7602	9,80750

Araştırmaya katılanların *Kürtlere* karşı sosyal mesafe puanlarının *medeni durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 76'da verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Kürtlere* karşı sosyal mesafenin *medeni duruma* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (3-463)= 4,70;p<0,05]. Tablo 75 incelendiği zaman *Kürtlere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *medeni durumu* boşanmış olanlarda 31,72 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 26,64 oranla dul olanlara ait olmakla birlikte diğerlerinin oranı da birbirlerine yakın seyretmektedir.

Tablo 76. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	1326,706	3	442,235	4,707	,003
Grup İçi	43496,433	463	93,945		
Toplam	44823,139	466			

Araştırmaya katılanların *medeni durumlarına* göre *Kürtlere* karşı sosyal mesafe toplam puan farklılaşmasında, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sıralama şu şekilde olmuştur: *Boşanmış, evli, bekâr ve dul*.

Tablo 77. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları			
Bekar	176	26,9375	10,49580
Evli	268	29,9403	10,60687
Boşanmış	11	32,9091	8,76875
Dul	14	25,0714	10,17889
Toplam	469	28,7377	10,61876

Araştırmaya katılanların *Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *medeni durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 78’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Alevilere* karşı sosyal mesafenin *medeni duruma* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (3-465)= 4,03;p<0,05]. Tablo 77 incelendiği zaman *Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *medeni durumu boşanmış* olanlarda 32,90 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 25,07 oranla dul olanlara ait olmakla birlikte diğerlerinin oranı da birbirlerine yakın seyretmektedir.

Tablo 78. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	1337,547	3	445,849	4,031	,008
Grup İçi	51433,195	465	110,609		
Toplam	52770,742	468			

Araştırmaya katılanların *medeni durumlarına* göre Alevilere karşı sosyal mesafe toplam puan farklılaşmasında, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sıralama şu şekilde olmuştur: *Boşanmış, evli, bekâr ve dul*.

Tablo 79. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması

Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	Bekar	176	25,9091	9,90946
	Evli	267	29,2022	10,37874
	Boşanmış	11	29,7273	11,95066
	Dul	14	23,7143	8,19407
	Toplam	468	27,8120	10,30243

Araştırmaya katılanların *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *medeni durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 80'de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafenin *medeni duruma* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (3-464)= 4,59;p<0,05]. Tablo 79 incelendiği zaman *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *medeni durumu dul* olanlarda 29,72 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 23,71 oranla, *dul* olanlara ait olmakla birlikte diğerlerinin oranı da birbirlerine yakın seyretmektedir.

Tablo 80. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	1428,790	3	476,263	4,591	,004
Grup İçi	48138,663	464	103,747		
Toplam	49567,453	467			

Araştırmaya katılanların *medeni durumlarına* göre Kürt Alevilere karşı sosyal mesafe toplam puan farklılaşmasında, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sıralama şu şekilde olmuştur: *Boşanmış, evli, bekâr ve dul*.

Tablo 81. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları			
Bekar	176	32,2159	8,92118
Evli	266	33,1278	9,62263
Boşanmış	11	34,4545	8,34702
Dul	14	25,7857	10,73584
Toplam	467	32,5953	9,43108

Araştırmaya katılanların *Avarlara* karşı sosyal mesafe puanlarının *medeni durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 82'de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Avarlara* karşı sosyal mesafenin *medeni duruma* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (3-463)= 2,99;p<0,05]. Tablo 81 incelendiği zaman *Avarlara* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *medeni durumu boşanmış* olanlarda 34,45 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 25,78 oranla *dul* olanlara ait olmakla birlikte diğerlerinin oranı da birbirlerine yakın seyretmektedir.

Tablo 82. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	787,976	3	262,659	2,991	,031
Grup İçi	40660,534	463	87,820		
Toplam	41448,510	466			

Araştırmaya katılanların *medeni durumlarına* göre *Avar(Maarulav)'lara* karşı sosyal mesafe toplam puan farklılaşmasında, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sıralama şu şekilde olmuştur: *Boşanmış, evli, bekâr ve dul*.

Tablo 83. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması

Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	Bekar	176	31,3523	9,05354
Evli	266	34,3459	9,71134	
Boşanmış	11	33,1818	8,80702	
Dul	14	27,0000	11,16313	
Toplam	467	32,9700	9,62779	

Araştırmaya katılanların *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *medeni durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 84’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafenin *medeni duruma* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (3-463)= 5,41;p<0,05]. Tablo 83 incelendiği zaman *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *medeni durumu* evli olanlarda 34,34 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 27,00 oranla dul olanlara ait olmakla birlikte diğerlerinin oranı da birbirlerine yakın seyretmektedir.

Tablo 84. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	1463,604	3	487,868	5,413	,001
Grup İçi	41731,976	463	90,134		
Toplam	43195,580	466			

Araştırmaya katılanların *medeni durumlarına* göre *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe toplam puan farklılaşmasında, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sıralama şu şekilde olmuştur: *Evli, boşanmış, bekâr ve dul*.

Tablo 85. Abdallara Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması

Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	Bekar	176	23,5455	8,95373
	Evli	266	26,7218	9,69291
	Boşanmış	11	28,6364	10,50022
	Dul	14	22,5714	7,79264
	Toplam	467	25,4454	9,50665

Araştırmaya katılanların *Abdallara* karşı sosyal mesafe puanlarının *medeni durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 86'de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Abdallara* karşı sosyal mesafenin *medeni duruma* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [$F(3-463)=4,90; p<0,05$]. Tablo 85 incelendiği zaman *Abdallara* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *medeni durumu* boşanmış olanlarda 28,63 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 22,57 oranla bekar olanlara ait olmakla birlikte diğerlerinin oranı da birbirlerine yakın seyretmektedir.

Tablo 86. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	1296,334	3	432,111	4,901	,002
Grup İçi	40819,024	463	88,162		
Toplam	42115,358	466			

Araştırmaya katılanların *medeni durumlarına* göre *Abdallara* karşı sosyal mesafe toplam puan farklılaşmasında, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sıralama şu şekilde olmuştur: *Boşanmış, evli, bekâr ve dul*.

Tablo 87. Türk Alevilerine Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşması

Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	Bekar	176	27,9205	10,06064
	Evli	267	30,1723	10,20248
	Boşanmış	11	35,1818	8,12180
	Dul	14	25,5714	8,82927
	Toplam	468	29,3056	10,15799

Araştırmaya katılanların *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *medeni durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 88’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Türk Aleviler* karşı sosyal mesafenin *medeni duruma* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (3-464)= 3,65;p<0,05]. Tablo 87 incelendiği zaman *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *medeni durumu* boşanmış olanlarda 35,18 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 25,57 oranla dul olanlara ait olmakla birlikte diğerlerinin oranı da birbirlerine yakın seyretmektedir.

Tablo 88. Türk Alevilerine Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Medeni durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	1113,279	3	371,093	3,658	,013
Grup İçi	47074,026	464	101,453		
Toplam	48187,306	467			

Araştırmaya katılanların *medeni durumlarına* göre *Abdallara* karşı sosyal mesafe toplam puan farklılaşmasında, sosyal mesafe yakınlığından uzaklığına göre sıralama şu şekilde olmuştur: *Boşanmış, evli, bekâr ve dul*.

Araştırmaya katılanların *medeni durumuna* göre, farklı gruplara karşı sosyal mesafe toplam puanları farklılaşmasının genel değerlendirmesinde şu hususlar tespit edilmiştir:

- *Medeni duruma* göre, farklı gruplara karşı sosyal mesafe puan ortalamasının, toplam puan sıralamasında ilk sırayı 39,21 puanla *Türkler* almıştır. Bunu sırasıyla 32,97'le *Dindarlar*, 32,59'la *Avarlar*, 29,76'la *Kürtler*, 29,30'la *Türk Aleviler*, 28,73'le *Aleviler*, 27,81'le *Kürt Aleviler* ve 25,44'le *Abdallar* takip etmiştir.

- Bu puan ortalaması ve sıralaması, *medeni duruma* göre, en yakın sosyal mesafe *Türkler*, *Dindarlar* ve *Avarlar*ladır. *Alevi gruplar*, sayılan gruplara göre daha uzak, en uzak mesafe ise *Abdallar*ladır.

- Toplam puan ortalamaları ve sıralaması farklı gruplara bakışı 15 soru özelinde ölçen sosyal mesafe puan ortalamaları ve sıralamasıyla, gruplara bakış perspektifinde paralellik arz etmektedir.

- *Medeni durumlara göre*, farklı gruplara bakışta en fazla dikkati çeken husus, *boşanmışlar* kategorisinin ortalamalarının yüksek ölçülmesidir. Başından evlilik geçmiş kimseler farklı gruplara karşı daha hoşgörülü ve müsamahakârdırlar.

- *Çerkesler* ve *Çeçenlere* karşı, *medeni duruma* göre anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

- *Medeni duruma göre dul* olanların toplam puanları, *Türklerde* en yüksek ama diğer grupların hepsinde en düşük puan ortalamalarına sahip olarak ölçülmüştür.

3.3.4. Araştırmaya Katılanların Gelir Durumuna Göre Farklı Gruplara Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)

Bölgenin gelir ortalamasının standart sapmasının yapıldı tabloda olduğu gibi, ortalama gelir 1221,98 TL olarak ölçülmüştür.

Tablo 89. Araştırmaya Katılanların Gelir Durumlarına Göre Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)

		Gelir
Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafesi Toplam Puanları	Pearson Correlation	,089*
	Sig. (1-tailed)	,032
	N	433

Araştırmaya katılanların *Çerkeslere* karşı sosyal mesafesi ile gelirleri arasında *düşük düzeyde pozitif anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=,089;p<0,05$). Gelir arttıkça

sosyal mesafe puanı da artmaktadır. Gelir durumunun yüksekliğiyle sosyal mesafe yakınlığının arasında paralellik vardır. Gelir düştükçe sosyal mesafe uzaklaşmakta ve farklı gruba karşı bakış, olumsuzlaşmaktadır.

Tablo 90. Araştırmaya Katılanların Gelir Durumlarına Göre Avar(Maarulav)’lara Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)

		Gelir
Avar(Maarulav)’lara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Pearson Correlation	,131 **
	Sig. (1-tailed)	,003
	N	433

Araştırmaya katılanların *Avar(Maarulav)’lara* karşı sosyal mesafesi ile gelirleri arasında *düşük düzeyde pozitif anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=,131;p<0,05$). Gelir arttıkça sosyal mesafe puanı da artmaktadır. Gelir durumunun yüksekliğiyle sosyal mesafe yakınlığının arasında paralellik vardır. Gelir düştükçe sosyal mesafe uzaklaşmakta ve farklı gruba karşı bakış, olumsuzlaşmaktadır.

Tablo 91. Araştırmaya Katılanların Gelir Durumlarına Göre Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)

		Gelir
Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Pearson Correlation	,085 *
	Sig. (1-tailed)	,039
	N	433

Araştırmaya katılanların *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafesi ile gelirleri arasında *düşük düzeyde pozitif anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=,085;p<0,05$). Gelir arttıkça sosyal mesafe puanı da artmaktadır. Gelir durumunun yüksekliğiyle sosyal mesafe yakınlığının arasında paralellik vardır. Gelir düştükçe sosyal mesafe uzaklaşmakta ve farklı gruba karşı bakış, olumsuzlaşmaktadır.

Tablo 92. Araştırmaya Katılanların Gelir Durumlarına Göre Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyon)

		Gelir
Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Pearson Correlation	,086*
	Sig. (1-tailed)	,037
	N	433

Araştırmaya katılanların *Çeçenlere* karşı sosyal mesafesi ile gelirleri arasında *düşük düzeyde pozitif anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=,086;p<0,05$). Gelir arttıkça sosyal mesafe puanı da artmaktadır. Gelir durumunun yüksekliğiyle sosyal mesafe yakınlığının arasında paralellik vardır. Gelir düştükçe sosyal mesafe uzaklaşmakta ve farklı gruba karşı bakış, olumsuzlaşmaktadır.

Gelir durumuna göre farklı gruplara karşı sosyal mesafenin korelasyonun verildiği tablolarda şu hususlar dikkat çekmektedir:

- Kişinin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum farklı olanla sosyal mesafeyi etkilemektedir.
- Gelirin artması, sosyal mesafeyi yakınlaştırmakta olup gelir arttıkça farklı olan bakış olumlu seyretmektedir.
- Gelirin fazla olmasıyla sosyal mesafe yakınlığının altında yatan temel dinamik, farklı olanla kurulan ilişkide kendine güven veren unsurun sosyo-ekonomik düzeyden kaynaklanmasıdır.
- Aynı zamanda, insanların yüksek geliri olması, farklı olanla kurulan ilişkide gündelik gerçekliğin daha nesnel tanımlarına sahip olmayı beslemektedir.
- *Türkler, Aleviler, Türk Alevilere, Kürt Aleviler, Kürtler ve Abdallara* karşı gelir durumuna göre anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

3.3.5. Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Hem davranış oluşturma hem de oluşturulan davranışın dönüşümünü ve değişimin sağlanması yönüyle eğitim, farklı gruplara bakışta kullanılan bir değişkendir. Aşağıdaki

tablolarda eğitim değişkenine göre, farklı gruplara karşı anlamlı sonuç elde edilenlerin analizleri yer almaktadır.

Tablo 93. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşması

Türklere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	Okuma Yazması Yok	16	41,9375	3,62342
	Okur-Yazar	13	35,1538	8,48377
	İlkokul/Ortaokul	199	40,2764	6,07354
	Lise ve dengi okul	132	37,4924	7,11465
	Yüksek okul/Üniversite	96	39,5938	5,22258
	Yüksek Lisans/Doktora	12	37,9167	8,57542
	Toplam	468	39,2051	6,44168

Araştırmaya katılanların *Türklere* karşı sosyal mesafe puanlarının *eğitim durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 94'de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Türklere* karşı sosyal mesafenin *eğitim duruma göre* anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (5-462)= 4,93;p<0,05]. Tablo 93 incelendiği zaman *Türklere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *eğitim durumu, okuma yazması olmayanlarda* 41,93 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü, 35,15 oranla *okur-yazar* olanlara ait olmakla birlikte diğerlerinin oranı da birbirlerine yakın seyretmektedir.

Tablo 94. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	982,814	5	196,563	4,937	,000
Grup İçi	18395,494	462	39,817		
Toplam	19378,308	467			

Eğitim değişkenine göre, *Türklere* karşı sosyal mesafe toplam puan farklılaşmasında, sosyal mesafe yakınlığında uzaklığa sıralama şu şekildedir: *okuma yazması olmayanlar, ortaokul, üniversite, lisansüstü, lise ve sadece okur-yazar olanlar.*

Eğitim değişkenine göre *Türklerle* karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasının ortalamaları oldukça yakın mesafe olarak sonuçlanmıştır. Ama en yüksek ortalama *okur-yazar olmayan* aittir. Bu sonuçta da *eğitimin*, farklı gruplara karşı anlamlı farkındalık oluşturmasına örnek olarak verilebilir. Alan araştırmasındaki gözleme ve kabul edilen kimlik sonuçları, *Türkler* kavramının zihinlerde *Çerkes*, *Alevi*, vb. gibi farklı bir grup kategorisi oluşturmamaktadır. Diğer bir ifadeyle bütün gruplar, *Türkler* kavramına aitlik hissetmektedir. Bu his ise, en çok eğitim seviyesi düşük olanlardadır.

Tablo 95. erkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
erkeslere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları			
Okuma Yazması Yok	16	34,0625	8,58269
Okur-Yazar	13	35,3077	8,09717
İlkokul/Ortaokul	199	35,3869	9,35366
Lise ve dengi okul	131	38,1908	6,98032
Yüksek okul/niversite	95	37,2211	6,91311
Yüksek Lisans/Doktora	12	40,8333	5,18448
Toplam	466	36,6416	8,20925

Araştırmaya katılanların *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe puanlarının *eğitim durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 96'de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Çerkeslere* karşı sosyal mesafenin eğitim durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [$F(5-460)=3,03; p<0,05$]. Tablo 95 incelendiği zaman *Çerkeslere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların eğitim durumu *lisansüstü* olanlarda 40,83 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 34,06 oranla *okuma yazması olmayanlara* ait olmakla birlikte diğerlerinin oranı da birbirlerine yakın seyretmektedir.

Tablo 96. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	999,986	5	199,997	3,033	,011
Grup İçi	30337,166	460	65,950		
Toplam	31337,152	465			

Eğitim değişkenine göre, *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe toplam puan farklılaşmasında, sosyal mesafe yakınlığında uzaklığa sıralama şu şekildedir: *Lisansüstü, lise, üniversite, ortaokul, okur-yazar olanlar ve okuma yazması olmayanlar.* Eğitim seviyesinin artması farklı gruplara karşı sosyal mesafeyi yakınlaştırmasına en iyi örnek, eğitim değişkenine göre, *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe farklılaşması puan ortalamalarıdır. Bu sonucun çıkmasında *Çerkeslerin* eğitim seviyesini de unutmamak gerekir.

Tablo 97. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşması

Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	Okuma Yazması Yok	16	29,5625	11,87697
	Okur-Yazar	13	33,6154	9,82801
	İlkokul/Ortaokul	199	31,5075	10,48610
	Lise ve dengi okul	131	34,1679	7,88099
	Yüksek okul/Üniversite	95	33,7474	7,83740
	Yüksek Lisans/Doktora	12	28,4167	10,92502
	Toplam	466	32,6245	9,42010

Araştırmaya katılanların *Avarlara* karşı sosyal mesafe puanlarının *eğitim durumlarına göre* farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 98'de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Avarlara* karşı sosyal mesafenin *eğitim durumuna* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (5-460)= 2,41;p<0,05]. Tablo 97 incelendiği zaman *Avarlara* karşı sosyal mesafenin katılımcıların eğitim durumu *lise* olanlarda 34,16 oranla en yüksek olduğu sonucu

karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 28,41 oranla *lisansüstü* olanlara ait olmakla birlikte diğerlerinin oranı da birbirlerine yakın seyretmektedir.

Tablo 98. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	1055,369	5	211,074	2,415	,035
Grup İçi	40207,912	460	87,409		
Toplam	41263,281	465			
Toplam	48118,176	466			

Eğitim değişkenine göre, *Avar(Maarulav)*'lara karşı sosyal mesafe toplam puan farklılaşmasında, sosyal mesafe yakınlığında uzaklığa sıralama şu şekildedir: *Lise, üniversite, okur-yazar olanlar, ortaokul, okuma yazması olmayanlar ve lisansüstü*.

Eğitim durumuna göre, farklı gruplara karşı sosyal mesafe toplam puan farklılaşmasında anlamlı çıkan sonuçlarda, *Türklere* karşı en yakın mesafe *okur-yazar olmayanlara* aittir. *Çerkeslere* karşı en yakın sosyal mesafe *lisansüstü* eğitime sahip olanlara aittir. Bu yakınlık Avarlarda ise, *lise* düzeyinde eğitime sahip olanlarda sonuçlanmıştır.

- Bu sonuçlara göre, eğitim değişkeni, farklı gruplara karşı anlamlı bir farkındalık oluşturması perspektifinden değerlendirmeye alınmalıdır. Bu farkındalık bazı gruplara karşı olumlu bazı gruplara karşı olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bazı gruplara karşı ise, anlamlı farkındalık içermemektedir.

- Sonuçlar böyle olsa da *Türkler, Çerkesler* ve *Avarlara* karşı eğitim değişkenine göre tablolar karşılaştırıldığında, bütün kategorilerde *Türklere* karşı mesafe yakınlık dikkati çekmektedir.

- Bazı gruplara karşı, eğitim düzeyinin yükselmesi, farklı olanı kabullenme ve sosyal mesafe yakınlığının artmasıyla sonuçlanmaktadır. Örneğin, *Türklere* karşı *okur-yazar olmayanların* sosyal mesafe toplam puanı birinci çıkarken, aynı grubun *Çerkeslerdeki* oranı en sonda çıkmıştır. Yine bu grubun Avarlardaki oranı sondan ikinci

olarak çıkmıştır. Kabul edilen kimlik oranlarındaki *Türk* vurgusu ve toplumsal ilişki formlarındaki *Türklere* karşı sosyal mesafe puan ortalaması düşünüldüğünde, katılımcılar nezdinde *Türkler* kavramı farklı bir grup kategorisi olarak düşünülmemektedir. *Türklere* karşı çıkan sonuç, eğitim değişkeninin anlamlı bir farkındalık oluşturmamasına örnek iken, *Çerkeslere* karşı oluşan sonuç, olumlu anlamlı farkındalığa örnektir.

- Eğitim değişkenine göre *Avarlara* karşı çıkan sonuç ise, eğitim seviyesinin anlamlı farkındalık oluşturmamasına örnek olarak verilebilir. Tabloya göre, *Avarlara* karşı eğitim değişkenine göre en son sırada *lisansüstü* eğitime sahip olanlarda gözükmektedir. Bu da eğitimin, anlamlı ama olumsuz farkındalığına örnektir.

- *Kürtler, Aleviler, Türk Aleviler, Kürt Aleviler, Dindarlar, Çeçenler* ve *Abdallara* karşı, eğitim değişkenine göre anlamlı bir sonuç bulunamamıştır.

3.3.6. Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Meslek, insanların gündelik gerçeklikte farklı olanla kurulan ilişki sıklılığını ve sosyo-ekonomik durumlarını belirleyen en önemli değişkendir. Meslek değişkeni, kişinin hem kendine olan güveninin hem de kurulan ilişkinin anlamlı farkındalık oluşturmamasının zihni temelidir. Bunun da, farklı gruplara bakışta çeşitlilikler doğurması kaçınılmazdır. Aşağıdaki tablolarda, meslek değişkenine göre, farklı gruplara karşı sosyal mesafe puanının anlamlı şekilde farklılaşmasının analizleri verilecektir. Tabloyu değerlendirme ilkesi anlamında, *diğer* seçeneği, katılımcıların cevaplama kolaylığı açısından anket formuna konulmuştur. Sosyal mesafe puanı en yüksek ve en düşük (sosyal mesafe yakınlı-uzaklığı) değerlendirmesinde, bu değişkenin sıralaması verilecek ama meslek bazında farklı olana karşı sosyal mesafede değerlendirmeye alınmayacaktır.

Tablo 99. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması

Türklere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	İşçi	45	37,7778	6,80871
	Ev Kızı/Hanıımı	116	40,0086	5,91607
	Emekli	53	38,1698	6,58009
	Serbest Meslek	95	40,1474	6,58975
	Memur	68	40,3382	5,72403
	Öğrenci	58	37,9310	7,29783
	İşsiz	18	38,7222	4,18408
	Diğer	16	35,8125	7,25000
	Toplam	469	39,2132	6,43718

Araştırmaya katılanların *Türklere* karşı sosyal mesafe puanlarının *meslek durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 100'de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Türklere* karşı sosyal mesafenin *meslek durumuna* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-461)= 2,38;p<0,05]. Tablo 99 incelendiği zaman *Türklere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *meslek durumu*, *ev hanım/kızı* olanlarda 40,00 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 37,77 oranla *işçi* olanlara ait olmakla birlikte, diğerlerinin oranı da birbirlerine yakın seyretmektedir.

Tablo 100. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	677,507	7	96,787	2,384	,021
Grup İçi	18715,171	461	40,597		
Toplam	19392,678	468			

Türklere karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında, en yakından en uzağa doğru sıralama: *Ev hanımı/kızı*, *memur*, *serbest meslek*, *işsiz*, *emekli*, *öğrenci*, *işçi* ve *diğerleri* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 101. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması

Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	İşçi	45	29,4222	9,88224
	Ev Kızı/Hanımları	115	27,5304	10,18971
	Emekli	52	34,7308	8,68877
	Serbest Meslek	95	30,8000	10,15685
	Memur	68	31,2647	9,25851
	Öğrenci	58	26,5862	8,56356
	İşsiz	18	32,2222	9,67444
	Diğer	16	26,7500	6,68830
	Toplam	467	29,7602	9,80750

Araştırmaya katılanların *Kürtlere* karşı sosyal mesafe puanlarının e *meslek durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 102’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Kürtlere* karşı sosyal mesafenin *meslek durumuna* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-459)= 4,63;p<0,05]. Tablo 101 incelendiği zaman *Kürtlere* karşı sosyal mesafenin katılımcılardan *meslek durumu*, *emekli* olanlarda 34,73 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 26,58 oranla *öğrencilere* ait olarak ölçülmüştür.

Tablo 102. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	2956,672	7	422,382	4,631	,000
Grup İçi	41866,467	459	91,212		
Toplam	44823,139	466			

Araştırmaya katılanların *meslek durumlarına* göre *Kürtlere* karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında en yakından en uzağa doğru sıralama: *Emekli*, *işsiz*, *memur*, *serbest meslek*, *işçi*, *ev hanımı/kızı*, *diğerleri* ve *öğrenci* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 103. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması

Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	İşçi	45	29,5778	10,74813
	Ev Kızı/Hanıımı	116	26,0000	10,53442
	Emekli	53	33,5660	10,56757
	Serbest Meslek	95	30,0737	11,11281
	Memur	68	30,0882	8,32858
	Öğrenci	58	25,1552	9,87252
	İşsiz	18	32,2778	12,14523
	Diğer	16	25,5625	9,08456
	Toplam	469	28,7377	10,61876

Araştırmaya katılanların *Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *meslek durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 104’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Alevilere* karşı sosyal mesafenin *meslek durumuna* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-461)= 4,76;p<0,05]. Tablo 103 incelendiği zaman *Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcılardan *meslek durumu*, *emekli* olanlarda 33,56 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 25,15 oranla, *öğrencilere* ait olarak ölçülmüştür.

Tablo 104. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	3561,639	7	508,806	4,767	,000
Grup İçi	49209,104	461	106,744		
Toplam	52770,742	468			

Alevilere karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında en yakından en uzağa doğru sıralama: *Emekli, işsiz, memur, serbest meslek, işçi, ev hanımı/kızı, diğerleri ve öğrenci* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 105. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşması

Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	İşçi	44	37,4545	6,96655
	Ev Kızı/Hanıımı	116	34,2759	9,80912
	Emekli	52	40,3462	5,47323
	Serbest Meslek	95	35,0737	9,42749
	Memur	68	37,5588	6,17502
	Öğrenci	58	36,2241	7,55806
	İşsiz	18	40,6111	3,72810
	Diğer	16	40,8750	4,50000
	Toplam	467	36,6039	8,24097

Araştırmaya katılanların *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe puanlarının *meslek durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 106'da verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Çerkeslere* karşı sosyal mesafenin *meslek durumuna* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-459)= 5,04;p<0,05]. Tablo 105 incelendiği zaman *Çerkeslere* karşı sosyal mesafenin katılımcılardan *meslek durumu*, *işsiz* olanlarda 40,61 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 34,27 oranla, *ev hanımı/kızı* olmakla birlikte sosyal mesafe puan farklılaşması yüksek olarak ölçülmüştür.

Tablo 106. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	2262,499	7	323,214	5,049	,000
Grup İçi	29385,214	459	64,020		
Toplam	31647,713	466			

Çerkeslere karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında en yakından en uzağa doğru sıralama: *Diğerleri*, *işsiz*, *emekli*, *memur*, *işçi*, *öğrenci*, *serbest meslek* ve *ev hanımı/kızı* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 107. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması

Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	İşçi	44	28,8182	10,37724
	Ev Kızı/Hanıımı	116	25,4224	10,29829
	Emekli	53	32,3774	10,10565
	Serbest Meslek	95	29,6000	11,07844
	Memur	68	28,2941	8,63879
	Öğrenci	58	24,0690	8,89483
	İşsiz	18	30,8333	11,76360
	Diğer	16	24,7500	7,17867
	Toplam	468	27,8120	10,30243

Araştırmaya katılanların *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *meslek durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 108’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafenin *meslek durumuna* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-460)= 4,62;p<0,05]. Tablo 107 incelendiği zaman *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcılardan *meslek durumu emekli* olanlarda 32,37 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 24,05 oranla, *öğrencilere* ait olarak ölçülmüştür.

Tablo 108. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	3258,011	7	465,430	4,623	,000
Grup İçi	46309,442	460	100,673		
Toplam	49567,453	467			

Kürt Alevilere karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında en yakından en uzağa doğru sıralama: *Emekli, işsiz, serbest meslek, işçi, memur, ev hanımı/kızı, diğerleri ve öğrenci* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 109. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması

Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	İşçi	44	33,3182	8,03415
	Ev Kızı/Hanımı	116	29,1121	10,46549
	Emekli	52	36,9038	7,27946
	Serbest Meslek	95	32,0737	10,23993
	Memur	68	34,2500	8,05647
	Öğrenci	58	32,1034	9,41013
	İşsiz	18	36,8889	5,03971
	Diğer	16	34,8750	6,60177
	Toplam	467	32,5953	9,43108

Araştırmaya katılanların *Avarlara* karşı sosyal mesafe puanlarının *meslek durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 110'da verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Avarlara* karşı sosyal mesafenin *meslek durumuna* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-459)= 5,18;p<0,05]. Tablo 109 incelendiği zaman *Avarlara* karşı sosyal mesafenin katılımcılardan *meslek durumu emekli* olanlarda 36,90 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 29,11 oranla *ev hanımı/kızı* olarak ölçülmüştür.

Tablo 110. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	3036,761	7	433,823	5,184	,000
Grup İçi	38411,749	459	83,686		
Toplam	41448,510	466			

Avarlara karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında en yakından en uzağa doğru sıralama: *Emekli, işsiz, diğerleri, memur, işçi, öğrenci, serbest meslek ve ev hanımı/kızı* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 111. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss	
Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	İşçi	44	32,8182	9,39142
	Ev Kızı/Hanımı	116	30,1379	10,65825
	Emekli	52	37,0769	8,09949
	Serbest Meslek	95	33,0632	9,98915
	Memur	68	35,8382	8,51445
	Öğrenci	58	30,4828	8,82031
	İşsiz	18	34,3889	5,68940
	Diğer	16	35,2500	7,85281
	Toplam	467	32,9700	9,62779

Araştırmaya katılanların *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *meslek durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 112’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafenin *meslek durumuna* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-459)= 4,62;p<0,05]. Tablo 111 incelendiği zaman *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafenin katılımcılardan *meslek durumu*, *emekli* olanlarda 37,09 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 30,13 oranla *ev hanımı/kızı* olarak ölçülmüştür.

Tablo 112. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	2846,947	7	406,707	4,627	,000
Grup İçi	40348,633	459	87,906		
Toplam	43195,580	466			

Dindarlara/Sünnilere karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında en yakından en uzağa doğru sıralama: *Emekli*, *memur*, *diğerleri*, *işsiz*, *serbest meslek*, *işçi*, *öğrenci*, ve *ev hanımı/kızı* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 113. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması

Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	İşçi	44	25,3864	9,24654
	Ev Kızı/Hanımı	116	24,1724	9,78133
	Emekli	52	28,4231	9,96139
	Serbest Meslek	95	27,4000	10,41010
	Memur	68	25,8676	8,20430
	Öğrenci	58	22,0000	7,35324
	İşsiz	18	28,7222	10,12746
	Diğer	16	20,5625	6,14241
	Total	467	25,4454	9,50665

Araştırmaya katılanların *Abdallara* karşı sosyal mesafe puanlarının *meslek durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 114’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Abdallara* karşı sosyal mesafenin *meslek durumuna* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-459)= 3,76;p<0,05]. Tablo 113 incelendiği zaman *Abdallara* karşı sosyal mesafenin katılımcılardan *meslek durumu*, *işsiz* olanlarda 28,72 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 22,00 oranla, *öğrencilere* ait olarak ölçülmüştür.

Tablo 114. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	2287,524	7	326,789	3,766	,001
Grup İçi	39827,833	459	86,771		
Toplam	42115,358	466			

Abdallara karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında en yakından en uzağa doğru sıralama: *İşsiz*, *emekli*, *serbest meslek*, *memur*, *işçi*, *ev hanımı/kızı*, *öğrenci* ve *diğerleri* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 115. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması

Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	İşçi	44	30,2500	10,55247
	Ev Kızı/Hanımları	116	27,3621	10,39598
	Emekli	53	32,8113	10,61577
	Serbest Meslek	95	30,4000	10,34449
	Memur	68	30,8088	8,60624
	Öğrenci	58	25,6207	8,96940
	İşsiz	18	32,1667	10,65088
	Diğer	16	26,4375	8,60983
	Toplam	468	29,3056	10,15799

Araştırmaya katılanların *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *meslek durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 116'da verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafenin *meslek durumuna* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-460)= 3,53;p<0,05]. Tablo 115 incelendiği zaman *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcılardan *meslek durumu*, *emekli* olanlarda 32,81 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 25,62 oranla, *öğrencilere* ait olarak ölçülmüştür.

Tablo 116. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	2462,742	7	351,820	3,539	,001
Grup İçi	45724,564	460	99,401		
Toplam	48187,306	467			

Türk Alevilere karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında en yakından en uzağa doğru sıralama: *Emekli, İşsiz, memur, serbest meslek, işçi, ev hanımı/kızı, diğerleri ve öğrenci* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 117. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşması

Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	İşçi	44	35,0682	7,27019
	Ev Kızı/Hanımı	116	32,5259	10,70348
	Emekli	52	38,1346	7,07946
	Serbest Meslek	95	34,9053	9,93390
	Memur	68	36,8235	7,04133
	Öğrenci	58	36,3793	8,99479
	İşsiz	18	37,7222	4,32238
	Diğer	16	34,5000	6,33509
	Toplam	467	35,2463	9,00652

Araştırmaya katılanların Çeçenlere karşı sosyal mesafe puanlarının *meslek durumlarına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 118’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman Çeçenlere karşı sosyal mesafenin *meslek durumuna* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-459)= 3,02;p<0,05]. Tablo 117 incelendiği zaman Çeçenlere karşı sosyal mesafenin katılımcılardan *meslek durumu*, *emekli* olanlarda 38,13 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 32,52 oranla *ev hanımı/kızı* olmakla birlikte oranlar yüksek olarak ölçülmüştür.

Tablo 118. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	1667,609	7	238,230	3,026	,004
Grup İçi	36133,072	459	78,721		
Toplam	37800,681	466			

Çeçenlere karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında en yakından en uzağa doğru sıralama: *Emekli, işsiz, işçi, memur, öğrenci, serbest meslek, diğerleri ve ev hanımı/kızı* şeklinde sonuçlanmıştır.

Meslek değişkenine göre farklı gruplara karşı sosyal mesafe puanlarının farklılaşmasının verildiği bu tablolar, meslek olgusunun toplumsal ilişkideki fonksiyonundan yola çıkarak değerlendirmeyi gerektirmektedir. Çünkü meslek, farklı olanla kurulan ilişkinin yoğunluğunun ve farkındalık oluşturmanın derecesini belirleyen bir değişkendir. Bu çerçevede meslek değişkenine göre farklı gruplara karşı sosyal mesafe puanlarının farklılaşmasından şu sonuçlar tespit edilmiştir:

- Mesleklere göre sosyal mesafe puanlarının farklılaşmasında farklı gruplara karşı toplam puan ortalaması yakınlıktan uzağa doğru sıralaması; 39,21'le *Türkler*, 36,60'la *Çerkesler*, 35,24'le *Çeçenler*, 32,97'le *Dindarlar*, 32,59'la *Avarlar*, 29,76'la *Kürtler*, 29,30'la *Türk Alevilere*, 28,73'le *Aleviler*, 27,81'le *Kürt Aleviler* ve 25,44'le *Abdallar* şeklinde ölçülmüştür.

- Mesleklere göre en yüksek puan ortalamaları *Türklere* karşı çıkmıştır. Bu durum kabul edilen kimlik ve sosyal mesafe tutum puanlarının ortalaması ve sıralamasıyla paralellik arz etmektedir.

- En düşük ortalama *Abdallara* karşı çıkmıştır. *Cinsiyetlere* göre toplam puan ortalaması ve 15 tutum özelinde farklı gruplara karşı sosyal mesafe puan ortalaması ve sıralamasıyla benzer sonuçları içermektedir.

- Bu sıralama daha önce vurgulana Bölgenin Kafkas ve Alevi gruplarına yönelik genel algısına da paralellik arz etmektedir. *Çerkes*, *Çeçen* ve *Avarların* puanları birbirine yakın çıkarken, aynı şekilde alevi grupların da puan farklılaşmasının toplamı yakın çıkmıştır.

- Mesleklere göre farklılaşmanın toplam puanlarının ortalaması, farklı gruplara bakışta dinsel/mezhepsel unsurların hakimiyetini de göstermektedir.

- 15 tutum özelinde, Bölgenin Kürt-Alevi algısındaki değişmenin benzer şekilde -yüksek yoğunlukta olmasa da- meslek değişkenine göre de değişmenin olduğu ölçülmüştür.

- Mesleğin sosyal hayattaki işlevi ve farklıyla yüz-yüze ilişki kurma yoğunluğu açısından *ev hanımlığı*, diğer meslek gruplarına göre daha azdır. Bundan dolayı sadece *Türklere* karşı sosyal mesafe puanının farklılaşmasında birinci çıkmıştır. Diğer gruplara karşı ya sonda ya da sona yakın olarak sonuçlanmıştır. *Ev Hanımlığı* farklı gruplara karşı anlamlı bir farkındalık kurma noktasında, diğer mesleklere göre daha dezavantajlı bir meslek dalı olarak ölçülmüştür.

- Emekliler, bütün gruplara karşı sosyal mesafe açısından en yakın meslek dalı olarak ölçülmüştür. Gözlemlere göre, *Çerkes*, *Çeçen*, Avar ve Alevi grupların bölgedeki nüfusunun yoğunluğunu emekliler oluşturmaktadır. Kafkas kökenli gençler ve Alevi kökenli gençlerin, üniversite okuma ve iş nedeniyle farklı şehirlere göç etmesi bu yoğunluğun temel sebebidir.

- Yine esnafılık gibi, birçok alt meslek dallarını içinde barındıran *serbest Meslek* sahiplerinin farklı gruplara karşı yakın mesafede oldukları da ölçümler arasındadır.

- *Memurluk*, *serbest meslek*, *emeklilik*, *işçi veya işsiz olanlar* farklı gruplara karşı anlamlı farkındalığın olduğu mesleklerdir. Bu karşın, *ev hanımlığı* ve *öğrencilik* farklı gruplara karşı sosyal mesafe farklılaşmasında farkındalıkları diğer meslek dallarına göre az olarak ölçülmüştür.

- Dikkat çeken bir diğer hususta, *öğrencilerin* farklı gruplara karşı sosyal mesafe puanının farklılaşmasındaki düşük oranlardır. Yaş değişkenine göre farklı gruplara karşı sosyal mesafe korelasyonundaki “yaş arttıkça sosyal mesafe yakınlaşmaktadır” sonucuyla paralellik arz etmektedir.

- Meslek değişkeniyle bütün gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

3.3.7. Araştırmaya Katılanların Çocukluklarının Geçtiği Yere Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

İnsanın mekan algısının en temelinde çocukluk dönemi gelmektedir. Çocukluk döneminde birincil ilişkinin yaşandığı köy ortamıyla ikincil ilişkinin yaşandığı kent yaşamı farklı olana karşı değerlendirmede kaçınılmaz olarak farklılık arz etmektedir.

Tablo 119. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Çocukluklarının Geçtiği Yere Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Köy	273	34,3297
	Kasaba	38	38,7895
	İlçe	110	35,8364
	İl Merkezi	46	36,3478
	Toplam	467	35,2463

Araştırmaya katılanların *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe puanlarının *çocukluklarının geçtiği yer* değişkenine göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 120’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Çeçenlere* karşı sosyal mesafenin *çocukluklarının geçtiği yer* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-463)= 3,33;p<0,05]. Tablo 119 incelendiği zaman *Çeçenlere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *çocukluklarının geçtiği yer, kasaba* olanlarda, 38,78 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 34,32 oranla *çocukluğu köyde* geçenlere ait olmakla birlikte, diğerlerinin oranı da birbirlerine yakın sonuçlanmaktadır.

Tablo 120. *Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Çocukluklarının Geçtiği Yere Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları*

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	800,546	3	266,849	3,339	,019
Grup İçi	37000,135	463	79,914		
Toplam	37800,681	466			

Çocukluğun geçtiği yere göre, Çeçenlere karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında en yakından en uzağa doğru sıralama: *Kasaba, il merkezi, ilçe merkezi ve köy* şeklinde sonuçlanmıştır.

Çocukluğun geçtiği yer durumuna göre Çeçenler dışında, diğer grupların hiç birisinde anlamlı ilişki bulunamamıştır. *Çeçenlere* karşı en yakın mesafenin çocukluk hayatının geçtiği yer olarak *kasabada* yaşayanlara ait olması önemlidir. Bölgede *Çeçenlerin* en yoğun olarak yaşadığı yer *Çardak kasabasıdır*. *Çardak Kasabası*’nın 1865 – 1870 yılları arasında kurulduğu, kasaba büyüklerinden nakledilmiştir. 1912 – 1923 yılları arasında ilçe olarak merkezi idareye hizmet vermiştir. 1923 yılında ilçelik *Çardak kasabasından* alınarak şimdiki *Andırın* ilçesine verilmiş ve *Çardak köy* statüsüne dönüşmüştür. 1960 yılında tekrar belediye statüsü verilmiştir.²⁷⁵ Bu kasabada *Çeçen* nüfusu yoğun olmakla birlikte *Türk, Alevi ve Çerkes* gruplar da yaşamaktadır.

²⁷⁵ <http://kmaras-cardak.bel.tr/cardak-hakkinda/>, Erişim Tarihi: 27.12.2011.

Farklı grupların çocukluklarının kasaba gibi birincil ilişkinin yaşandığı yerde geçmesi, farklı gruplar arası mesafeyi yakınlaştırmaktadır.

Çocukluğun geçtiği yer durumuna göre *Çeçenlere* karşı en düşük puan köyde çıkmıştır. Çocukluk dönemini birincil ilişkinin yoğun yaşandığı, farklı gruplarla karşılaşmanın ve ortak duygu oluşturmanın yoğun olamadığı köyde geçirmek sosyal mesafeyi uzaklaştırmaktadır. Bölgenin köylerinde farklı gruplar, *Çardak kasabesindeki* yoğunluğun kadar değildir.

3.3.8. Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Katılımcıların hali hazırda oturdukları yer durumuna göre, farklı gruplara karşı sosyal mesafe puanlarının farklılaşması, birincil ve ikincil ilişkilerin hakim olduğu toplumsa yaşam açısından değerlendirmeye alınmalıdır. Oturulan yer değişkeni, farklı gruplara karşı sosyal mesafe yakınlığı/uzaklığını, gündelik gerçeklikte yüz-yüze olma yoğunluğu ve çeşidine göre değiştirebilmektedir.

Tablo 121. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss	
Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Köy	158	35,3481	9,81090
	Kasaba	76	36,4605	6,92905
	İlçe	233	37,5021	7,33915
	Toplam	467	36,6039	8,24097

Araştırmaya katılanların *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe puanlarının *oturdukları yer* değişkenine göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 122’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Çerkeslere* karşı sosyal mesafenin *oturdukları yer* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-464)= 3,26;p<0,05]. Tablo 121 incelendiği zaman *Çerkesler* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *oturdukları yer durumuna* göre *ilçede* ikamet edenlerde 37,50 oranla en

yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 35,34 oranla *köyde* oturanlarda ölçülmüştür.

Tablo 122. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	438,728	2	219,364	3,261	,039
Grup İçi	31208,985	464	67,261		
Toplam	31647,713	466			

Katılımcıların oturdukları yer durumuna göre *Çerkeslere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *İlçe*, *kasaba* ve *köy* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 123. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss	
Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Köy	158	30,7848	10,44326
	Kasaba	76	33,7237	8,52854
	İlçe	233	33,4549	8,82878
	Toplam	467	32,5953	9,43108

Araştırmaya katılanların *Avarlara* karşı sosyal mesafe puanlarının *oturdukları yer* değişkenine göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 124'de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Avarlara* karşı sosyal mesafenin *oturdukları yer* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-464)= 3,26;p<0,05]. Tablo 123 incelendiği zaman *Avarlara* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *oturdukları yer* durumuna göre *kasabada* ikamet edenlerde 33,72 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 30,78 oranla *köyde* oturanlarda ölçülmüştür.

Tablo 124. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	786,852	2	393,426	4,489	,012
Grup İçi	40661,658	464	87,633		
Toplam	41448,510	466			

Katılımcıların oturdukları yer durumuna göre *Avarlara* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Kasaba, ilçe ve köy* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 125. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları			
Köy	158	30,8228	10,15518
Kasaba	76	33,5526	8,81876
İlçe	233	34,2361	9,29498
Toplam	467	32,9700	9,62779

Araştırmaya katılanların *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *oturdukları yer* değişkenine göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 126'de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafenin *oturdukları yer* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-464)= 6,21;p<0,05]. Tablo 125 incelendiği zaman *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *oturdukları yer* durumuna göre *ilçede* ikamet edenlerde 33,23 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 30,82 oranla *köyde* oturanlarda ölçülmüştür.

Tablo 126. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	1127,736	2	563,868	6,219	,002
Grup İçi	42067,845	464	90,663		
Toplam	43195,580	466			

Katılımcıların oturdukları yer durumuna göre *Dindarlara/Sünnilere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *İlçe, kasaba ve köy* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 127. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşması

Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	Köy	158	24,2785	9,63531
	Kasaba	76	28,5658	8,95520
	İlçe	233	25,2189	9,41336
	Toplam	467	25,4454	9,50665

Araştırmaya katılanların *Abdallara* karşı sosyal mesafe puanlarının *oturdukları yer* değişkenine göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 128’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Abdallara* karşı sosyal mesafenin *oturdukları yer* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-464)= 5,45;p<0,05]. Tablo 127 incelendiği zaman *Abdallara* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *oturdukları yer* durumuna göre *kasabada* ikamet edenlerde 28,56 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 24,27 oranla *köyde* oturanlarda ölçülmüştür.

Tablo 128. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdıkları Yere Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	967,103	2	483,551	5,453	,005
Grup İçi	41148,255	464	88,682		
Toplam	42115,358	466			

Katılımcıların oturdıkları yer durumuna göre *Abdallara* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Kasaba, ilçe ve köy* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 129. Türk Alevilerine Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdıkları Yere Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Köy	158	27,9241
	Kasaba	76	31,5395
	İlçe	234	29,5128
	Toplam	468	29,3056
			10,15799

Araştırmaya katılanların *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *oturdıkları yer* değişkenine göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 130'da verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafenin *oturdıkları yer* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [$F(7-464) = 3,26; p < 0,05$]. Tablo 129 incelendiği zaman *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *oturdıkları yer* durumuna göre *kasabada* ikamet edenlerde 31,53 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 27,92 oranla *köyde* oturanlarda ölçülmüştür.

Tablo 130. Türk Alevilerine Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	690,874	2	345,437	3,382	,035
Grup İçi	47496,432	465	102,143		
Toplam	48187,306	467			

Katılımcıların oturdukları yer durumuna göre *Türk Alevilere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Kasaba, ilçe ve köy* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 131. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları			
Köy	158	33,3418	10,06145
Kasaba	76	38,2895	6,82704
İlçe	233	35,5451	8,58873
Toplam	467	35,2463	9,00652

Araştırmaya katılanların *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe puanlarının *oturdukları yer* değişkenine göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 132’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Çeçenlere* karşı sosyal mesafenin *oturdukları yer* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (7-464)= 8,24;p<0,05]. Tablo 131 incelendiği zaman *Çeçenlere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların oturdukları yer durumuna göre *kasabada* ikamet edenlerde 38,28 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 33,34 oranla *köyde* oturanlarda ölçülmüştür.

Tablo 132. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Oturdukları Yere Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Toplam	48187,306	467			
Gruplar Arası	1297,728	2	648,864	8,248	,000
Grup İçi	36502,953	464	78,670		
Toplam	37800,681	466			

Katılımcıların oturdukları yer durumuna göre *Çeçenlere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Kasaba, ilçe ve köy* şeklinde sonuçlanmıştır.

- Katılımcıları hali hazırda oturdukları yer değişkenine göre farklı gruplara karşı sosyal mesafe farklılaşması, kurulan ilişki yoğunluğunun kişilerde, anlamlı farkındalık düzeyi oluşturması açısından son derece önemli kabul edilmektedir.

- Değişkenler *ilçe merkezi, kasaba ve köy* şeklinde belirlenmiştir. Bu tasnif bölgede farklı grupların yoğunluklarına göre belirlenmiştir. Anlamlı sonuç bulunan grupların sosyal mesafe puan farklılaşması, toplam puan ortalamasına göre şu şekilde sıralanmıştır: 36,60'la *Çerkesler*, 35,24'le *Çeçenler*, 32,97'le *Dindarlar*, 32,59'la *Avarlar*, 29,30'la *Türk Alevilere* ve 25,44'le *Abdallar*.

- Oturulan yer değişkenine göre sosyal mesafe puan farklılaşmasında *ilçe merkezinde* oturanların, kendilerine en yakın bulunduğu gruplar, *Çerkesler* ve *Dindarlardır*. Yüz-yüze kurulan ilişkilerin kasaba ve köylere göre daha soğuk olduğu ilçe merkezinde, bu iki grubun nüfus yoğunluğu diğer gruplardan daha çoktur. Bu da, mekansal yakınlığın, kişilerde farklı olana karşı anlamlı farkındalık düzeyini oluşturmasına ve bu farkındalığın da sosyal mesafeyi daraltmasına örnektir.

- Oturulan yer değişkenine göre sosyal mesafe puan farklılaşmasında *kasabada* oturanların, yakından uzağa doğru kendilerine en yakın bulunduğu gruplar, *Çeçenler, Avarlar, Türk Alevilere* ve *Abdallar* şeklinde sıralanmıştır. Bölgede birçok kasaba var. Ama bunların kasabalıkları *Çardak kasabasına* göre çok yeniler. *Çardak kasabası* dışındakilerin oturdukları yer tanımlamasında halen köyü kullanmaktadırlar. Ama *Çardakta* oturanlar kasaba kavramını kullanmaktadırlar. Bir önceki başlıkta da

zikredildiği gibi, *Çardağın* kasabalık tarihi çok eskidir. Ve burada farklı gruplar daha yoğun olarak yaşamaktadırlar. Farklı gruplara karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında kasaba vurgusunun çıkması, birincil ilişkilerin daha yoğun olduğu ve bu yoğunluğunda olumlu bakış geliştirmesi açısından önemlidir. Kasaba yaşamı, köy yaşamına çok yakındır. İlişkiler daha sıcak ve birincildir. Bu sonuca göre, ilişkilerin yoğun ve sıcak olduğu mekanda, farklılıkların çokluğu, sosyal mesafeyi yakınlaştırıcı unsur olduğunu göstermektedir.

- Oturulan yer değişkenine göre farklı gruplara karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında en uzak mesafe *köyde* oturanlara ait olarak ölçülmüştür. Bazı köyler farklı gruplar bir arada yaşasa da, *ilçe merkezi* ve *Çardak kasabesindeki* kadar yoğunlukta değildir. Bu sonuç, köy özelinde homojenliğin, sosyal mesafeyi uzaklaştırdığını göstermektedir. Birincil ilişkide farklılık değişeni yoksa bu, iç grubun dış gruba karşı ön yargısını güçlendirir. Gündelik gerçeklikten ve canlı ilişkilerin oluşturduğu toplumsal yaşamda farklı olandan yoksunluk, belli ölçüde anlamlı farkındalık ama uzak mesafe olarak şekillenir.

- *Türkler, Aleviler, Kürtler* ve *Kürt Alevilere* karşı, oturulan yer değişkenine göre anlamlı ilişki bulunamamıştır.

3.3.9. Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

İnsan, ontolojik olarak bir grup-varlıktır; dolayısıyla “ben kimim?” sorusuna verilen cevabın oluşturduğu “bireysel kimlik”, her zaman öyle ya da böyle, “biz kimiz” sorusuna verilen cevabı da, yani mensubiyet ve aidiyet unsurlarını içermek zorundadır.²⁷⁶ Bireyin “ben kimim?” sorusu, asli sosyalizasyonla anlamlı ilk farkındalıklarını oluşturmaya başladığı dönemdir.²⁷⁷ Asli sosyalizasyon süreci, *ben* olmaktan *biz* olmaya doğru gelişen kimliksel süreçtir. Kazanılan kimlikle tali sosyalizasyona, yani farklı olanla kurulan ilişki dönemine geçilir. Mead ve Volkan, bireyin grupla bütünleştiği süreçte bireyin dış dünyayla çocukluk döneminden başlayarak kurduğu ilişkiyi incelemişlerdir.

²⁷⁶ Göka, s.7-18.

²⁷⁷ Berger-Lukman, s.191-192.

Simgesel etkileşimciliğin esasları olan Mead'ın *ben* tanımı ve *ben*'in gelişirken içinden geçtiği *oyun, düzenli oyun ve genelleştirilmiş olan diğeri*²⁷⁸ gibi safhalar aslı sosyalizasyonudur. Mead bunlara anlam arayışı der ve anlamı da, yani düşüncenin konusu olan obje, bireyin bu objeye kendi tepkisi olarak, diğerkimsenin tavrını taklit ederek o tavrı alması sırasındaki deneyimlerden doğmaktadır diye tarif eder.²⁷⁹ Bir diğerkim ifadeyle anlam, farklı tavırların bir araya gelmesi ve taraflarca aynı mananın verildiği özel simgelerin kullanılmasıdır.

Mead, çocuğun iki yaşından önceki safhayı (oyun öncesi), diğerkimlerinin tavırlarını alma kabiliyetine sahip olmadığı için taklitçi anlamsız hareketler diye tarif eder. Bireyin kendini başkasının yerine koymaya başladığı, yani başkaların rolünü alarak bir *ben* geliştirmeye başladığı zaman *oyun dönemi*dir. *Düzenli oyun*, birkaç unsurun bir arada bulunduğu ve bireyin aklında hepsine karşı düzenli tavır ve rollerin geliştirildiği safhadır. *Genelleştirilmiş diğerkim* tüm topluluğun örgütlenmiş tavırlarını içermektedir. Mead'a göre, bu *genelleştirilmiş diğerkim* içkinleştirildiği ve topluluk kişilerin davranışları üzerinde kontrol sahibi olduğunda, olgun *ben* ortaya çıkmaktadır.²⁸⁰

Volkan ise bu konuyu çekirdek kimlik açısından değerlendirmiştir. Bunu da birinci planda yaşamın erken döneminde başarılması gereken iki temel görevle, yani *ayrışma* ve *bütünleşme* süreçleriyle açıklamaktadır. Çocuk, *bütünleşmiş özbenlik* ve *bütünleşmiş başkası* aşamasında *bütünleşme* gerçekleşmiş demektir. Çocuğun nerde başlayıp nerede bittiğini öğrenmesiyle geniş grup aidiyetine karşı başka bir görevle karşı karşıya gelmektedir. Bu da, *özdeşim*dir: çocuğun başkalarıyla özdeşim kurarak, kendine ait özbenlik duygusunu, bilinç dışında çevresindeki önemli kişilerin imge ve işlevleriyle birleştirmesidir.²⁸¹

Çocukluğun dış dünyayla kurduğu ilk temasla başlayan "Ben" algılaması, sayısız toplumsal ilişkiyle farklılaşır ve grup süreciyle "Biz kimiz?"in cevabı aranır. Bu cevap süreci, toplumsal örgütlenmede, bireyleri birbirinden bağımsız ve yalnız bir şekilde, hareket eden öğeler olmaktan çıkartıp gruplar içinde toplar.²⁸² Grup içinde toplanma, grup şuuru diye açıklanan niteliklerle pekiştirilir. Yaşamı daha anlamlı ve ilginç kılmak

²⁷⁸ Blumer, s.13.

²⁷⁹ Mead, s.89.

²⁸⁰ Wallace-Wolf, 242-243.

²⁸¹ Volkan, s.45-48.

²⁸² Barlas Tolun-Galip İsen-Veysel Batmaz, *Ben ve Toplum Sosyal Psikoloji-I*, Teori Yay., Ankara 1985, s.238.

için bireysel yetenekler ve başarı elde etme inancı, kişiyi hem gruba üye olmaya hem de karşılıklı etkileşimle grubun ayırt edici kültürel unsurlarını tanımaya sevk eder. Bu noktada grup dinamiğini ve grup şuurunu canlı tutan dayanışma, iş bölümü, statü elde etme gibi, birçok sosyal ve psikolojik etkenler devreye girer.²⁸³

Grup işleyişinde en önemli güç kaynağı ise grup normudur. İç grubu şekillendiren bu norm dış gruba karşı sosyal mesafenin düzeyini de belirlemektedir. Şerife göre, katılımcıların sosyal mesafe ölçeğinde dış grupları genelde belli bir konuma yerleştiriyorsa, bu hususta artık bir grup normunun varlığından söz edilebilir.²⁸⁴ Gruplar arası davranışlar bir yandan güdüler, tutumlar, kompleksler gibi iç faktörlerin etkisi olmakla beraber, diğer taraftan durumsal, örgütsel, sosyo-kültürel, ekonomik, dini vs. dış faktörlerin birleşmesi ve kaynaşması sonucu meydana gelir.²⁸⁵ Bu noktada bireyin kimliği için farklılığın zorunluluğu, bazen grup normunda tehlikeli addedilebilmektedir.

Kabul edilen kimliğe göre farklı gruplara karşı sosyal mesafe puanlarının farklılaşmasının inceleneceği tablolarda, gruplara arası ilişkilerde yakınlaşmanın ve uzaklaşmanın altında yatan sebepler incelenmelidir.

Kabul edilen kimlik değişkenine göre sosyal mesafe farklılaşmasının inceleneceği tabloları, değerlendirirken uyulacak kriterler:

- Katılımcıların ifadelerini kolaylaştırmak için anket formuna konulan *diğer* şikkına, genelde *insan* yazılmıştır. Bu da bütün gruplara karşı yakın mesafeyle sonuçlanmıştır. Tablolar özelinde birinci çıkan kimliğin verildiği kısımda, *diğerleri* birinci çıkanlarda buna en yakın kimlik değişkeni işaretleyen verilecektir.

- Kabul edilen kimlik değişkenine göre farklı gruplara karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında, genelde aynı grupların yakınlığı ölçülmüştür. Örneğin *Türklere* karşı kabul edilen kimlik değişkenine göre, sosyal mesafe puan farklılaşmasında en yakın *Türkler* olarak ölçülmüştür. Bu gibi durumlarda diğer en yakın puan ortalamasına göre değerlendirme yapılacaktır.

²⁸³ Polat, s.72.

²⁸⁴ Şerif-Şerif, II, s.650.

²⁸⁵ Şerif-Şerif, I, 283.

Tablo 133. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Türklere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları			
Türk	246	41,1179	4,37319
Alevi	28	38,6429	6,27289
Çerkes	53	31,8113	8,82317
Kürt	12	37,1667	9,35009
Müslüman	81	39,9136	5,25166
Çeçen	29	38,3793	6,23592
Sünni	7	29,5714	6,18755
Avar(Maarulav)	9	38,8889	6,99007
Diğer	4	39,7500	7,08872
Toplam	469	39,2132	6,43718

Araştırmaya katılanların *Türklere* karşı sosyal mesafe puanlarının *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 134’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Türklere* karşı sosyal mesafenin *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [$F(8-460) = 17,71; p < 0,05$]. Tablo 133 incelendiği zaman *Türklere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre *Müslüman*’ın diyenlerde 39,91 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 29,57 oranla *Sünni* diyenlere ait olmakla birlikte diğer kimliklerin oranları da birbirlerine yakın sonuçlanmıştır.

Tablo 134. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	4568,312	8	571,039	17,719	,000
Grup İçi	14824,366	460	32,227		
Toplam	19392,678	468			

Katılımcıların kabul edilen birincil kimlik durumlarına göre *Türklere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Türk, Müslüman, Diğerleri, Avar, Alevi, Çeçen, Kürt, Çerkes, Sünni* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 135. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları			
Türk	244	30,0738	10,00178
Alevi	28	39,8214	5,31283
Çerkes	53	25,3774	8,91029
Kürt	12	37,0000	10,01817
Müslüman	81	27,0247	8,08699
Çeçen	29	30,4483	8,69559
Sünni	7	24,0000	4,54606
Avar(Maarulav)	9	28,5556	11,86498
Diğer	4	39,7500	7,08872
Toplam	467	29,7602	9,80750

Araştırmaya katılanların *Kürtlere* karşı sosyal mesafe puanlarının *kabul edilen birincil kimlik durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları* tablo 136'da verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Kürtlere* karşı sosyal mesafenin *kabul edilen birincil kimlik durumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir* [F (8-458)= 8,45;p<0,05]. Tablo 135 incelendiği zaman *Kürtlere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *kabul edilen birincil kimlik durumlarına göre Alevi'yim* diyenlerde 39,82 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 24,00 oranla *Sünni* diyenlere aittir.

Tablo 136. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	5769,812	8	721,226	8,458	,000
Grup İçi	39053,327	458	85,269		
Toplam	44823,139	466			

Katılımcıların kabul edilen birincil kimlik durumlarına göre *Kürtlere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Alevi, Diğerleri, Kürt, Çeçen, Türk, Avar, Müslüman, Avar, Çerkes ve Sünni* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 137. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları			
Türk	246	29,5691	10,91607
Alevi	28	42,3929	2,80660
Çerkes	53	23,9811	8,29618
Kürt	12	37,2500	9,26504
Müslüman	81	24,5062	8,56610
Çeçen	29	25,6897	7,15693
Sünni	7	22,2857	5,15475
Avar(Maarulav)	9	28,2222	12,58747
Diğer	4	39,7500	7,08872
Toplam	469	28,7377	10,61876

Araştırmaya katılanların *Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 138’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Alevilere* karşı sosyal mesafenin *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (8-460)= 13,37;p<0,05]. Tablo 137 incelendiği zaman *Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre

Kürt'üm diyenlerde 37,25 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 22,28 oranla *Sünni* diyenlere ait olmakla birlikte diğer kimliklerin oranları da birbirlerine yakın sonuçlanmıştır.

Tablo 138. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	9958,319	8	1244,790	13,375	,000
Grup İçi	42812,423	460	93,070		
Toplam	52770,742	468			

Katılımcıların kabul edilen birincil kimlik durumlarına göre *Alevilere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Alevi, Diğerleri, Kürt, Türk, Avar, Çeçen, Müslüman, Çerkes ve Sünni* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 139. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları			
Türk	244	34,3770	8,73744
Alevi	28	38,6429	6,22548
Çerkes	53	43,3208	3,04942
Kürt	12	28,7500	11,38679
Müslüman	81	37,7901	6,50522
Çeçen	29	37,0000	6,11789
Sünni	7	44,8571	,37796
Avar(Maarulav)	9	41,6667	5,31507
Diğer	4	40,0000	7,07107
Toplam	467	36,6039	8,24097

Araştırmaya katılanların *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe puanlarının *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 140'da verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Çerkeslere* karşı sosyal mesafenin *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (8-458)= 666,23;p<0,05]. Tablo 139 incelendiği zaman *Çerkeslere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre *Sünni'yim* diyenlerde 44,85 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 28,75 oranla *Kürt'üm* diyenlere ait olarak sonuçlanmıştır.

Tablo 140. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplar Arası	5329,887	8	666,236	11,594
Grup İçi	26317,826	458	57,463	
Toplam	31647,713	466		

Katılımcıların kabul edilen birincil kimlik durumlarına göre *Çerkeslere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Sünni, Çerkes, Avar, Diğerleri, Alevi, Müslüman, Çeçen, Türk, Kürt*, şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 141. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları			
Türk	245	28,4857	10,62421
Alevi	28	40,1071	4,75581
Çerkes	53	23,4528	8,38397
Kürt	12	39,4167	6,89477
Müslüman	81	23,4568	7,80232
Çeçen	29	25,2414	7,17463
Sünni	7	22,5714	4,54082
Avar(Maarulav)	9	27,6667	12,21679
Diğer	4	39,7500	7,08872
Toplam	468	27,8120	10,30243

Araştırmaya katılanların *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 142’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafenin *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (8-459)= 13,52;p<0,05]. Tablo 141 incelendiği zaman *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre *Alevi’yim* diyenlerde 40,10 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 22,57 oranla *Sünni* diyenlere ait olmakla birlikte diğer kimliklerin oranları da birbirlerine yakın sonuçlanmıştır.

Tablo 142. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	9457,652	8	1182,207	13,529	,000
Grup İçi	40109,801	459	87,385		
Toplam	49567,453	467			

Katılımcıların kabul edilen birincil kimlik durumlarına göre *Kürt Alevilere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Alevi, Diğerleri, Kürt, Türk, Avar, Çeçen, Müslüman, Çerkes ve Sünni* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 143. Avar(Maarulav)’lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Avar(Maarulav)’lara Karşı Sosyal Mesafe Tutum Toplam Puanları			
Türk	244	31,7049	10,09721
Alevi	28	36,8571	7,74938
Çerkes	53	31,5849	8,36760
Kürt	12	26,5833	11,74315
Müslüman	81	33,7901	8,22605
Çeçen	29	33,5517	7,32699
Sünni	7	31,0000	6,80686
Avar(Maarulav)	9	41,6667	5,63471
Diğer	4	39,7500	7,08872
Toplam	467	32,5953	9,43108

Araştırmaya katılanların *Avarlara* karşı sosyal mesafe puanlarının *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 144’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Avarlara* karşı sosyal mesafenin *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (8-458)= 3,35;p<0,05]. Tablo 143 incelendiği zaman *Avarlara* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre *Alevi’yim* diyenlerde 36,85 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 26,58 oranla *Kürt* diyenlere aittir

Tablo 144. Avar(Maarulav)’lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	2295,188	8	286,898	3,356	,001
Grup İçi	39153,322	458	85,488		
Toplam	41448,510	466			

Katılımcıların kabul edilen birincil kimlik durumlarına göre *Avarlara* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Avar, Diğerleri, Alevi, Müslüman, Çeçen, Türk, Çerkes, Sünni ve Kürt* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 145. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması

Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	N	Ortalama	ss
	Türk	244	32,6680
Alevi	28	34,8214	8,43737
Çerkes	53	28,0566	8,49075
Kürt	12	27,1667	10,84463
Müslüman	81	35,6914	8,80716
Çeçen	29	36,9655	7,79415
Sünni	7	26,1429	4,37526
Avar(Maarulav)	9	37,0000	10,08712
Diğer	4	39,7500	7,08872
Toplam	467	32,9700	9,62779

Araştırmaya katılanların *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 146'da verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafenin *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (8-458)= 5,08;p<0,05]. Tablo 145 incelendiği zaman *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre *Avar'ım* diyenlerde 37,00 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 26,14 oranla *Sünni* diyenlere ait olarak sonuçlanmıştır.

Tablo 146. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	3521,009	8	440,126	5,081	,000
Grup İçi	39674,571	458	86,626		
Toplam	43195,580	466			

Katılımcıların kabul edilen birincil kimlik durumlarına göre *Dindarlara/Sünnilere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Diğerleri, Avar, Çeçen, Müslüman, Alevi, Türk, Çerkes, Kürt ve Sünni* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 147. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması

Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	Türk	244	26,2582	9,79979
Alevi	28	31,5714	9,35881	
Çerkes	53	22,1698	8,63966	
Kürt	12	25,0833	11,60296	
Müslüman	81	23,0864	7,82655	
Çeçen	29	24,6207	6,95092	
Sünni	7	18,0000	2,88675	
Avar(Maarulav)	9	27,3333	11,60819	
Diğer	4	40,0000	7,07107	
Toplam	467	25,4454	9,50665	

Araştırmaya katılanların *Abdallara* karşı sosyal mesafe puanlarının *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 148’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Abdallara* karşı sosyal mesafenin *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (8-458)= 5,22;p<0,05]. Tablo 147 incelendiği zaman *Abdallara* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre *Alevi’yim* diyenlerde 31,57 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 18,00 oranla *Sünni* diyenlere ait olmakla birlikte diğer kimliklerin oranları da birbirlerine yakın sonuçlanmıştır.

Tablo 148. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	3520,156	8	440,019	5,222	,000
Grup İçi	38595,202	458	84,269		
Toplam	42115,358	466			

Katılımcıların kabul edilen birincil kimlik durumlarına göre *Abdallara* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Diğerleri, Alevi, Avar, Türk, Kürt, Çeçen, Müslüman, Çerkes ve Sünni* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 149. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Türk Alevilere Karşı Tutum Toplam Puanları			
Türk	245	30,4449	10,58000
Alevi	28	38,8571	5,45496
Çerkes	53	24,3208	7,87101
Kürt	12	40,3333	5,69423
Müslüman	81	25,3333	8,63858
Çeçen	29	26,5172	6,56082
Sünni	7	22,0000	4,50925
Avar(Maarulav)	9	29,0000	11,62970
Diğer	4	39,7500	7,08872
Toplam	468	29,3056	10,15799

Araştırmaya katılanların *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 150'de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafenin *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (8-459)= 11,35;p<0,05]. Tablo 149 incelendiği zaman *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre *Kürt'üm* diyenlerde 40,33 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 22,00 oranla *Sünni* diyenlere ait olmakla birlikte diğer kimliklerin oranları da birbirlerine yakın sonuçlanmıştır.

Tablo 150. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	7963,166	8	995,396	11,359	,000
Grup İçi	40224,140	459	87,634		
Toplam	48187,306	467			

Katılımcıların kabul edilen birincil kimlik durumlarına göre *Türk Alevilere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Kürt, Diğerleri, Alevi, Türk, Avar, Çeçen, Müslüman, Çerkes ve Sünni* şeklinde sonuçlanmıştır

Tablo 151. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşması

Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanlar		N	Ortalama	ss
	Türk	244	33,8893	9,25852
Alevi	28	37,8214	6,52093	
Çerkes	53	34,2075	8,33749	
Kürt	12	29,4167	11,78179	
Müslüman	81	36,5062	8,75089	
Çeçen	29	43,6207	2,87121	
Sünni	7	31,1429	6,54290	
Avar(Maarulav)	9	40,7778	4,73756	
Diğer	4	39,7500	7,08872	
Toplam	467	35,2463	9,00652	

Araştırmaya katılanların *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe puanlarının *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 152’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Çeçenlere* karşı sosyal mesafenin *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (8-460)= 17,71;p<0,05]. Tablo 151 incelendiği zaman *Çeçenlere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *kabul edilen birincil kimlik* durumlarına göre *Avar’ım* diyenlerde 40,77 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 29,41 oranla *Kürt* diyenlere ait olmakla birlikte diğer kimliklerin oranları da birbirlerine yakın sonuçlanmıştır.

Tablo 152. *Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Birincil Kimlik Tanımlamalarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları*

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler		
			Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	3736,691	8	467,086	6,280	,000
Grup İçi	34063,990	458	74,376		
Toplam	37800,681	466			

Katılımcıların kabul edilen birincil kimlik durumlarına göre *Çeçenlere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Çeçen, Avar, Diğerleri, Alevi, Müslüman, Çerkes, Türk, Sünni ve Kürt* şeklinde sonuçlanmıştır.

Kabul edilen kimlik değişkenine göre farklı gruplara ilişkin sosyal mesafe puan farklılaşmalarının verildiği tablolardan çıkan sonuçlar şu şekildedir:

- Farklı gruplara karşı, kabul edilen kimlik değişkenine göre sosyal mesafe puan ortalamasının toplam puan sıralamasında ilk sırayı 39,21’le *Türkler* almıştır. Sırasıyla, 36,60’la *Çerkesler*, 35,24’le *Çeçenler*, 32,97’le *Dindarlar*, 32,59’la *Avarlar*, 29,76’la *Kürtler*, 29,30’la *Türk Aleviler*, 28,73’le *Aleviler* 27,81’le *Kürt Aleviler*, 25,44’le *Abdallar* şeklinde sonuçlanmıştır. Katılımcıların tümüne göre, birincil kimlik değişkenine göre farklı gruplara karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasının toplam puan ortalaması ve sıralaması, 15 sosyal mesafe tutumlarının toplam puan ortalaması ve

sıralamasıyla ve yine, kabul edilen birincil-ikincil kimliklerin oranlarıyla benzer sonuçlar ölçülmüştür.

- Katılımcıların tümüne göre ölçülen toplam puan sıralaması bölgenin Kafkas gruplara ve Alevi gruplara ilişkin algılarını yansıtmaktadır. Bu çerçevede bölge insanı alevi gruplara ilişkin *Türk* ve *Kürt* gibi tasniflere sahip değildir. Toplam puan sıralamasında ilk sırada *Türkler*, son sırada *Abdallar* yer almıştır. Bütün bu tasnifler, katılımcıların tümüne göre farklı gruplara karşı sosyal mesafe toplam puanın sıralaması olup daha önceki yapılan genel tasniflerle benzeşmektedir. Ama daha derinlemesine inilerek yapılan analizlerde, kabul edilen kimlik değişkenine göre bazı yönleriyle diğer verileri destekleyen, bazı yönleriyle de desteklenmeyen farklı sonuçlar elde edilmiştir.

- *Türklere* karşı en yakın grup *Müslüman* sonucu çıkmıştır. Bu kabul edilen birincil ve ikincil kimlik oranlarıyla paralellik arz etmektedir. Ama en uzak mesafe *Sünni'yim* diyenlere ait olarak ölçülmüştür. *Çerkesler ve Sünniler* bütün gruplara karşı en uzak kimlik olarak ölçülmüştür. Bu noktada, kabul edilen kimlik değişkenine göre *Sünni* olanların kendilerine en yakın grup olarak *Çerkesleri* görmeleri ve birincil-ikincil kimlik karşılaştırmasında, birincil kimlikte *Sünni'yim* diyenlerin %71,4'nün ikincil kimlik olarak *Çerkesliği* kabul etmeleri dolayısıyla *Sünnilerin Çerkeslerle* beraber düşünülmesi gerekmektedir. Kağıtçıbaşı'nın uyma davranışını etkileyen kültürel etkenleri, "beraberlik kültürü" ve ayrışıklık kültür" diye iki ayırmaktadır. "Beraberlik kültürünü" ise, grup normunun daha sıkı olduğu toplulukçu kültürün özelliğidir. Toplulukçu kültürlerde iç grup-dış grup ayrımı daha belirgindir. Bu kültürde, iç grup üyelerine davranışla dış grup üyelerine davranışlar farklıdır.²⁸⁶ *Çerkeslerin* farklı gruplara ilişkin mesafesi üzerine yapılan değerlendirmeleri, kabul edilen birincil-ikincil kimlik oranları ve farklı gruplara karşı bilgilerin edinildiği kaynak değişkeni de desteklemektedir. Birincil kimlikte *Çerkesliği* kabul eden 53 kişinin 17'si ikincil kimlikte de *Çerkesliği* ve 9'u da *Sünniliği* tercih etmişlerdir. Farklı gruplara yönelik edinilen bilgi kaynağı değişkeninde de *gelenekten* edindim diyenlerin en yakın sosyal mesafesi *Çerkeslere* karşı ölçülmüştür. Bütün bu veriler *Çerkeslerde* grup normunun güçlülüğünü destekleyen verilerdir.

- Kabul edilen birincil ve ikincil kimlik karşılaştırmasında bütün gruplardan *Türk kimliğine* geçiş var. Ama *Kafkas grubu* dediğimiz *Çerkes, Çeçen ve Avarlardan*

²⁸⁶ Kağıtçıbaşı, s.97.

Alevi gruplara geçiş yoktur. Aynı şekilde *Alevi gruplardan* da *Kafkas gruplara* geçiş olmamıştır. Geçişler, ya *Türklere* ya da grupların kendi içinde olduğu tespit edilmiştir. Bu bölgenin *Alevi* ve *Çerkes*²⁸⁷ algısını desteklemektedir. Ama grupların kendi içindeki farklılaşması, özellikle de *Kafkas gruplarının* farklılaşması, bu algıyı çok da desteklememektedir. Örneğin, kabul edilen kimlik değişkenine göre *Çeçenlere* karşı uzak kimlikler arasında *Çerkesler* ve *Sünniler* ölçülmüştür.

- *Alevi* kimliğini kabul edenlerin, en yakın olduğu gruplar, *Alevi* gruplar ise de, bütün gruplara karşı sosyal mesafeleri yakındır. Sosyal mesafe puan farklılaşması bütün gruplara karşı yüksek olarak ölçülmüştür. Bölgede diğer grupların birbirlerine yakın mesafelerine karşın, *Alevi* gruplara yönelik sosyal mesafe puanlarının uzaklığının altında yatan temel sebep, geniş grup-alt grup tasniflerinde incelenen dışlamacılık ve görece azınlık statüsü ilişkileridir. Türkdöğün, azınlığı, “daha geniş bir grubun (normal olarak toplum) içinde kendine özgü özel bağlarla bütünleşmiş bir alt-grup olup, bu bağlar genelde ırk veya milliyet, ama bazen de din veya başka kültürel niteliklerdir” şeklinde tarif etmiştir. Hakim-azınlık ilişkileri, insanın sosyal bir varlık olarak grubun üyesi olmaya başlamasından sonra, iç grup-dış grup algılamalarıyla dışlamacılıklar ve düşmanlıklar şeklinde kuvvetlenmektedir.²⁸⁸

- Sosyal mesafe puan farklılaşmasında *Alevilerin* diğer gruplara karşı sosyal mesafeleri yakın ölçülmüştür. Kağıtçıbaşı'ya göre “uyuma davranışını etkileyen ortamsal etkenlerde” grubun büyüklüğünün ve görüş birliğinin yanında azınlığın etkisi de söz konusudur. Ama azınlığın büyük gruba etkileyebilmesi belli şartlara bağlıdır. İlk başta azınlık grup büyük gruba karşı çıkarken tutarlı olması ve kendine güvenmesi gerekir. İkinci olarak, azınlık grup üyelerinin tutucu ve katı olmamaları gerekir.²⁸⁹ *Alevi* grupların bütün gruplara karşı oldukça yakın sosyal mesafe puanları, karşı çıktıkları hususlarda, *Alevilerin* iç tutarlıklarını göstermektedir. Örneğin, *Alevilerin* en büyük eleştirileri *kestiğini yeme* konusundadır. Yine birlikte yaşama açısından, grupların *Alevilere* uzaklığının aksine kendileri bütün gruplara yakın mesafededirler. Aynı zamanda *Aleviler*, görüş itibarıyla katı ve tutucu değildirler. Grubu etkileme ve kendilerini kabullendirme açısından bu veriler, *Alevi* grupların diğer gruplara göre daha

²⁸⁷ Bölgede *Çerkes* iki anlamda kullanılmaktadır. Birincisi asli anlamında, diğeri de *Kafkas* grubun bütününe kapsayacak şekilde kullanılması. Mülakatlarda *Çeçenlere* “Kimsiniz?” diye sorulduğunda, bu algıyı da etkisiyle olsa gerek, *Çerkes değiliz*'i en başta ifade etmelerine şahit olunmuştur.

²⁸⁸ Orhan Türkdöğün, *Etnik Sosyoloji*, Timaş Yay., İstanbul 1999, s.20-30.

²⁸⁹ Kağıtçıbaşı, s.89-91.

tutarlı ve birlikte yaşam konusunda daha fazla olumlu farkındalığa sahip olduklarını göstermektedir.

- Bölgede *Alevi eşitti Kürt algısı*, 15 soru özelinde sosyal mesafe tutum puanları ortalaması ve sıralamasındaki verilerle, kabul edilen kimlik değişkenine göre mesafe farklılaşması toplam puan sıralaması birbirini destekleyerek bu algının görece değiştiğini göstermektedir. *Çeçenlerin Şafii mezhebinden olmaları*, bu algının değişmesinde en büyük katkıya sahiptir. Nitekim *Kürtlere* karşı kabul edilen kimliklere göre sosyal mesafe puan farklılaşmasında en yakın kimlikler sıralamasında *Çeçenler, Alevi ve Kürtlerden* sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Yani *Çeçenler, Kürtlere* karşı anlamlı bir farkındalığa sahiptir. Ve bu farkındalık bölgenin *Alevi eşitti Kürt* algısını değiştirmektedir.

- Kabul edilen kimlik değişkenine göre farklı grupların hepsine karşı anlamlı sonuçla bulunmuştur.

3.3.10. Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Araştırmaya katılanların dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum değişkeni, farklı gruplara karşı, sosyal grupların beslendikleri kaynağı ifade etmektedir. Gündelik gerçekliğin nesnel inşasında insanlar, salt olarak yüz-yüzeliğin akışında değildir. Yüz-yüzelik, toplumsal ilişkide bireyin var olan algısını dönüştürmede daha etkilidir.

Daha önceki paragraflarda da değinildiği gibi, bireyin yaşamının ilk dönemiyle birlikte, çevresiyle etkileşime girmesi ve bu çevrenin de bireyin davranışları üzerinde normatifliği, ontolojiktir.

Gruplar arası sosyal mesafe, iç grup-dış grup ayrımında, iç grubun olumlanması ve dış grubunda olumsuzlanması üzerine bina edilir. Bu, bazen bilinçli bir şekilde olumsuz kurgu şeklinde, bazen de farkında olmadan grubun devamlılığını korumak için doğal olarak meydana gelir. Bir diğer önemli nokta, iç grup-dış grup meselesinde, kişisel ön yargı ile grup ön yargısını ayırmak gerekmektedir. Ön yargı en yalın ifadesiyle ön yargı, bir şeyin ya da kişinin aleyhine olarak (bezen de lehine) olarak

önceden oluşturulmuş bir kanaat ya da yanlılığı gösterir.²⁹⁰ Ön yargı kavramının, gruplar arası ilişkilerde, bir grubun diğer gruba olan algısının genelleştirilmesini grup normu olarak açıklayan” Şerife göre, ön yargı deyince literatürde genellikle grup ön yargısı anlaşılmaktadır. Çünkü önyargı, bir grubun üyelerinin bir başka grup ve bu grubun üyeleri ile ilgili oluşturdukları sosyal mesafede açığa çıkar. Hatta bireylerin dış gruplara yönelik ön yargıları onun benliğine (ego) sisteminin öyle bir parçası haline gelir ki o, bu tavrını kişisel bir tercih olarak algılayabilir.²⁹¹

Esasında gruplar arası davranışlarda, bir yandan güdüler, tutumlar, kompleksler gibi iç faktörlerin etkisi olmakla beraber, diğer taraftan durumsal, örgütsel, sosyo-kültürel, ekonomik, dini vs. dış faktörlerin birleşmesi ve kaynaşması sonucu meydana gelir. Çünkü gruplar arası etkileşim süreci şekillendikçe, onların birbirlerine yönelik davranışları, tutumları, sevgileri, nefretleri, algıları, beklentileri, sosyal mesafeleri belirir.²⁹² Bu algıların oluşum sürecinde, kişinin gruba olan aidiyetliliğini pekiştiren dolayısıyla da, grubun geleceğini ve canlılığını sağlayan veya farklı gruplara karşı olumlu bakışı oluşturan ve ön yargıyı kıran bir takım kurumlar değişkeninde, gruplara karşı sosyal mesafe farklılaşmasını incelemek önem arz etmektedir. Tablolardaki değişkenlerin birçoğu, beraberce insan ve grup hayatında etkiye sahiptir. Ama burada, dünya görüşlerinin oluşumunda insanların en fazla etkilendikleri, dolayısıyla da grupların sosyal hayatlarında önem verdikleri kurum değişkeninin farklıya karşı anlamlılık düzeyini tespit etmek amaçlanmaktadır.

Tablo 153. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Televizyon	183	40,2077	6,39630
Siyasi Partiler	25	42,5600	3,75366
Camii	54	41,4630	4,53794
Üniversite	45	37,6222	5,82428
Gazeteler	21	36,5238	6,96146
Cemevi	24	38,7500	4,21436
Bağlı Olduğum Cemaat	10	37,4000	7,58947
Üyesi Olduğum Dernek	17	29,8235	7,73171
Okul	37	39,6757	5,72060
Diğer	53	37,5660	6,65787
Toplam	469	39,2132	6,43718

²⁹⁰ Marshalla, s.559.

²⁹¹ Şerif-Şerif, II, 649.

²⁹² Yapıcı, s.42-43.

Araştırmaya katılanların *Türklere* karşı sosyal mesafe puanlarının *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 154’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Türklere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (9-459)= 8,20;p<0,05]. Tablo 153 incelendiği zaman *Türklere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* olarak *siyasi parti* diyenlerde 42,56 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 29,82 oranla *üyeyi olduğum dernek* değişkenini işaretleyenlerde olmakla birlikte diğerlerinin oranı da *Türklere* karşı yüksek ölçülmüştür.

Tablo 154. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	2688,669	9	298,741	8,209	,000
Grup İçi	16704,009	459	36,392		
Toplam	19392,678	468			

Katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* değişkenine göre *Türklere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Siyasi partiler, Camii, Televizyon, Okul, Cemevi, Üniversite, Gazete, Diğer, Bağlı olduğum cemaat ve üyesi olduğum dernek* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 155. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Televizyon	183	28,1093	10,06894
Siyasi Partiler	24	30,2083	11,71762
Camii	54	29,3889	8,97673
Üniversite	45	32,0889	9,04489
Gazeteler	21	31,1429	9,17216
Cemevi	24	36,5417	8,86605
Bağlı Olduğum Cemaat	10	34,2000	8,44327
Üyesi Olduğum Dernek	17	24,5882	6,49094
Okul	36	30,6111	10,31027
Diğer	53	30,2830	9,01362
Toplam	467	29,7602	9,80750

Araştırmaya katılanların *Kürtlere* karşı sosyal mesafe puanlarının *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 156'da verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Kürtlere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (9-457)= 3,11;p<0,05]. Tablo 155 incelendiği zaman *Kürtlere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* olarak *Cemevi* diyenlerde 36,54 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 24,58 oranla *üyesi olduğum dernek* değişkenini işaretleyenlerde ölçülmüştür.

Tablo 156. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	2591,331	9	287,926	3,116	,001
Grup İçi	42231,808	457	92,411		
Toplam	44823,139	466			

Katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* değişkenine göre *Kürtlere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Cemevi, Bağlı olduğum cemaat, Üniversite, Gazeteler, Okul, Diğer, Siyasi partiler, Camii, Televizyon ve üyesi olduğum dernek* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 157. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Alevilere Karşı Tutum Toplam Puanları			
Televizyon	183	26,3169	10,24148
Siyasi Partiler	25	28,6000	11,36515
Camii	54	27,6481	9,02859
Üniversite	45	32,2889	10,61008
Gazeteler	21	31,4762	10,57648
Cemevi	24	40,0833	8,84119
Bağlı Olduğum Cemaat	10	29,6000	10,22198
Üyesi Olduğum Dernek	17	23,4706	7,45082
Okul	37	30,4865	11,97131
Diğer	53	29,3396	9,52919
Toplam	469	28,7377	10,61876

Araştırmaya katılanların *Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 158’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (9-459)= 6,01;p<0,05]. Tablo 157 incelendiği zaman *Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* olarak *Cemevi* diyenlerde 40,08 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 23,47 oranla *üyesi olduğum dernek* değişkenini işaretleyenlerde ölçülmüştür.

Tablo 158. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	5562,729	9	618,081	6,010	,000
Grup İçi	47208,014	459	102,850		
Toplam	52770,742	468			

Katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* değişkenine göre Alevilere karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Cemevi, Üniversite, Gazeteler, Okul, Bağlı olduğum cemaat, Diğer, Siyasi partiler, Camii, Televizyon ve üyesi olduğum dernek* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 159. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması

	N	Ortalama		
		a	ss	
Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Televizyon	182	34,4286	9,78458
	Siyasi Partiler	25	36,6800	8,04529
	Camii	54	35,5741	8,42638
	Üniversite	45	37,5111	5,72722
	Gazeteler	21	39,2381	5,51276
	Cemevi	24	36,6250	6,24717
	Bağlı Olduğum Cemaat	10	38,3000	7,36433
	Üyesi Olduğum Dernek	17	43,7059	1,99263
	Okul	36	38,9722	6,49169
	Diğer	53	39,0566	5,40447
	Toplam	467	36,6039	8,24097

Araştırmaya katılanların *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe puanlarının *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 160'da verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (9-457)= 4,37;p<0,05]. Tablo 159 incelendiği zaman *Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* olarak *üyesi olduğum dernek* diyenlerde 43,70 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 34,47 oranla *Televizyon* değişkenini işaretleyenlerde ölçülmüştür.

Tablo 160. *Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları*

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	2508,387	9	278,710	4,371	,000
Grup İçi	29139,326	457	63,762		
Toplam	31647,713	466			

Katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* değişkenine göre *Çerkeslere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Üyesi olduğum dernek, Gazeteler, diğer, Okul, Bağlı olduğum cemaat, Üniversite, Siyasi partiler, Cemevi, Camii ve Televizyon* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 161. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss	
Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Televizyon	182	26,1209	10,14844
	Siyasi Partiler	25	26,6000	11,50000
	Camii	54	26,5185	9,36420
	Üniversite	45	30,6000	9,84978
	Gazeteler	21	30,1905	10,14701
	Cemevi	24	38,0000	8,56687
	Bağlı Olduğum Cemaat	10	29,3000	10,01166
	Üyesi Olduğum Dernek	17	23,0000	7,40777
	Okul	37	29,1081	11,97865
	Diğer	53	27,9434	8,83266
	Toplam	468	27,8120	10,30243

Araştırmaya katılanların *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 162’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (9-458)= 4,57;p<0,05]. Tablo 161 incelendiği zaman *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* olarak *Cemevi* diyenlerde 38,00 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 23,00 oranla *üyesi olduğum dernek* değişkenini işaretleyenlerde ölçülmüştür.

Tablo 162. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	4086,095	9	454,011	4,572	,000
Grup İçi	45481,358	458	99,304		
Toplam	49567,453	467			

Katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* değişkenine göre *Alevilere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Cemevi, Üniversite, Gazeteler, Bağlı olduğum cemaat, Okul, Diğer, Siyasi partiler, Camii, Televizyon ve üyesi olduğum dernek* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 163. Avar(Maarulav)’lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss	
Avar(Maarulav)’lara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Televizyon	182	30,0440	10,57769
	Siyasi Partiler	25	31,2000	10,60660
	Camii	54	33,8519	9,48367
	Üniversite	45	32,5556	7,59053
	Gazeteler	21	33,7619	8,79150
	Cemevi	24	35,7917	7,55259
	Bağlı Olduğum Cemaat	10	37,4000	7,98888
	Üyesi Olduğum Dernek	17	32,0588	7,31839
	Okul	36	35,1111	7,63368
	Diğer	53	36,4151	6,25864
	Toplam	467	32,5953	9,43108

Araştırmaya katılanların *Avarlara* karşı sosyal mesafe puanlarının *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 164’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Avarlara* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [$F(9-457)=3,72;p<0,05$]. Tablo 163 incelendiği zaman *Avarlara* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* olarak *bağlı olduğum cemaat* diyenlerde 37,40 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 30,04 oranla *Televizyon* değişkenini işaretleyenlerde ölçülmüştür.

Tablo 164. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	2829,403	9	314,378	3,720	,000
Grup İçi	38619,107	457	84,506		
Toplam	41448,510	466			

Katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* değişkenine göre Avarlara karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Bağlı olduğum cemaat, diğer, Cemevi, Okul, Camii, Gazeteler, Üniversite, Siyasi partiler, üyesi olduğum dernek ve Televizyon* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 165. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları			
Televizyon	182	30,3626	10,53384
Siyasi Partiler	25	37,6800	8,55726
Camii	54	35,3704	10,33824
Üniversite	45	34,2889	7,95619
Gazeteler	21	31,5238	8,32838
Cemevi	24	34,8333	8,55502
Bağlı Olduğum Cemaat	10	38,0000	6,68331
Üyesi Olduğum Dernek	17	28,2353	6,41804
Okul	36	34,3611	8,97346
Diğer	53	35,4906	7,07820
Toplam	467	32,9700	9,62779

Araştırmaya katılanların *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 166'da verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (9-

457)= 4,26;p<0,05]. Tablo 165 incelendiği zaman *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* olarak *bağlı olduğum cemaat* diyenlerde 38,00 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 28,23 oranla *üyesi olduğum dernek* değişkenini işaretleyenlerde ölçülmüştür.

Tablo 166. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	3349,056	9	372,117	4,268	,000
Grup İçi	39846,524	457	87,192		
Toplam	43195,580	466			

Katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* değişkenine göre *Dindarlara/Sünnilere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Bağlı olduğum cemaat, Siyasi partiler, diğer, Camii, Cemevi, Okul, Üniversite, Gazeteler, Televizyon ve üyesi olduğum dernek* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 167. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss	
Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Televizyon	182	23,6209	8,85202
	Siyasi Partiler	25	24,6000	10,35213
	Camii	54	25,1481	9,72336
	Üniversite	45	27,6222	9,52578
	Gazeteler	21	28,4762	9,24997
	Cemevi	24	34,1667	8,53467
	Bağlı Olduğum Cemaat	10	26,2000	9,18695
	Üyesi Olduğum Dernek	17	19,7647	6,01591
	Okul	36	27,6667	10,26506
	Diğer	53	25,5849	9,14716
	Toplam	467	25,4454	9,50665

Araştırmaya katılanların *Abdallara* karşı sosyal mesafe puanlarının *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 168’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Abdallara* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (9-457)= 4,73;p<0,05]. Tablo 167 incelendiği zaman *Abdallara* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* olarak *Cemevi* diyenlerde 34,16 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 19,76 oranla *üyesi olduğum dernek* değişkenini işaretleyenlerde ölçülmüştür.

Tablo 168. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	3593,026	9	399,225	4,736	,000
Grup İçi	38522,331	457	84,294		
Toplam	42115,358	466			

Katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* değişkenine göre *Abdallara* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Cemevi, Gazeteler, Üniversite, Okul, bağlı olduğum cemaat, Diğer, Camii, Siyasi partiler, Televizyon ve üyesi olduğum dernek* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 169. Türk Alevilerine Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması

Türk Alevilere Karşı Tutum Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	Televizyon	182	27,3901	9,80622
Siyasi Partiler	25	28,6800	10,97619	
Camii	54	28,3148	9,92010	
Üniversite	45	33,1111	9,52084	
Gazeteler	21	31,0952	9,61720	
Cemevi	24	38,7917	8,78724	
Bağlı Olduğum Cemaat	10	27,9000	8,93744	
Üyesi Olduğum Dernek	17	23,4118	7,01836	
Okul	37	32,2162	11,59295	
Diğer	53	29,0755	8,96542	
Toplam	468	29,3056	10,15799	

Araştırmaya katılanların *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 170’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (9-458)= 4,57;p<0,05]. Tablo 169 incelendiği zaman *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* olarak *Cemevi* diyenlerde 38,79 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 23,41 oranla *üyeyi olduğum dernek* değişkenini işaretleyenlerde ölçülmüştür.

Tablo 170. Türk Alevilerine Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	4535,717	9	503,969	5,288	,000
Grup İçi	43651,589	458	95,309		
Toplam	48187,306	467			

Katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* değişkenine göre *Türk Alevilere* karşı Sosyal mesafe puan sıralaması: *Cemevi, Üniversite, Okul, Gazeteler, diğer, Siyasi partiler, Camii, bağlı olduğum cemaat, Televizyon ve üyesi olduğum dernek* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 171. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşması

Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	N	Ortalama	
		a	ss
Televizyon	182	33,2747	10,38493
Siyasi Partiler	25	32,7600	10,23181
Camii	54	36,8889	8,81822
Üniversite	45	35,5111	7,28517
Gazeteler	21	35,8095	7,38660
Cemevi	24	37,2917	6,27957
Bağlı Olduğum Cemaat	10	39,5000	4,85913
Üyesi Olduğum Dernek	17	34,9412	7,65237
Okul	36	36,5833	8,45281
Diğer	53	38,5283	5,76329
Toplam	467	35,2463	9,00652

Araştırmaya katılanların Çeçenlere karşı sosyal mesafe puanlarının dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 172’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman Çeçenlere karşı sosyal mesafenin katılımcıların dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [$F(9-457)=2,74; p<0,05$]. Tablo 171 incelendiği zaman Çeçenlere karşı sosyal mesafenin katılımcıların dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum olarak bağlı olduğum cemaat diyenlerde 39,50 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 32,76 oranla siyasi partiler değişkenini işaretleyenlerde ölçülmüştür.

Tablo 172. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Dünya Görüşlerine En Fazla Etki Eden Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	1935,684	9	215,076	2,741	,004
Grup İçi	35864,997	457	78,479		
Toplam	37800,681	466			

Katılımcıların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* değişkenine göre *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe puan sıralaması: *Bağlı olduğum cemaat, diğer, Cemevi, Camii, Okul, Gazeteler, Üniversite, üyesi olduğum dernek, Televizyon ve Siyasi partiler şeklinde* sonuçlanmıştır.

Araştırmaya katılanların *dünya görüşlerine en fazla etki eden kurum* değişkenine göre farklı gruplara karşı sosyal mesafe puanlarının farklılaşmasının verildiği tablolardan çıkan sonuçlar:

- Kurumlar değişkeninin bütününde *Türklere* karşı sosyal mesafe farklılaşması puan ortalamaları genel anlamda yüksek olarak ölçülmüştür. Bu, kabul edilen birincil ve ikincil kimlik oranlarıyla, 15 soru özelinde farklı gruplara karşı sosyal mesafe puan ortalaması-sıralamasıyla ve birincil kimlik değişkenine göre gruplara karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasıyla paralellik sonuçlardır.

- Katılımcıların dünya görüşüne en fazla etki eden kurum değişkenine göre sosyal mesafe puan farklılaşmasında *Türklere* karşı en yakın mesafe dünya görüşüne en fazla siyasi parti diyenlere aittir.

- *Üyesi olduğum dernek* değişkeninin en yakın sosyal mesafesi *Çerkeslere* karşı olup bu değişken, *Türkler, Alevi gruplar, Dindarlar ve Abdallara* karşı en uzak sosyal mesafeye sahip olarak ölçülmüştür. *Çeçenler* ve *Avarlara* karşı bu değişken sondan üçüncü sırada yer almıştır. Bu sonuç *kabul edilen kimlik değişkenine* göre *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasının sonuçlarıyla paralellik arz etmektedir. Toplulukçu kültür zihniyetinin sonucu olarak grup bilinci, *Çerkeslerde* daha güçlüdür. Kendi kültürlerini korumak ve geleneklerini yaşatmak için, *Çerkeslerde*, modern kültürün iç grubu canlı tutma aracı olan dernekleşme faaliyetleri diğer gruplara nazaran daha aktiftir. Derneklerinin faaliyetleri olarak, her yaz tatili dönemlerinde kültür festivalleri düzenlenmekte olup *Çerkeslerin* de bu şenliklere ilgisi bir hayli yüksektir.

- En fazla *Cemevinden* etkilenenlerin, en yakın sosyal mesafesi *Kürtlere, Alevilere, Türk Alevilere, Kürt Alevilere* ve *Abdallara* karşı ölçülmüştür. Farklı grupların bir arada yaşaması açısından bir diğer önemli veri, *Cemevinden* etkilenenlerin bu grup dışındakilere karşı da, sosyal mesafeleri oldukça yakın ölçülmüştür. Bu tespitler, *kabul edilen kimlik* değişkenindeki *Alevi* grupların diğer gruplara karşı sosyal mesafe yakınlığıyla paralel bir sonuç olması açısından da önemlidir. Dünya görüşünü *Cemevi* kültüründen besleyenlerin, diğer farklı gruplara karşı sosyal mesafeleri yakındır.

Aynı zamanda bu veriler, görece dışlanmışlık hissini, iç grubu dış gruba (*Hanefilik* ve *Şafiliğin* birleştirdiği geniş gruba) karşı tutarlılaştırması ve anlamlı bir farkındalık düzeyi oluşturmaya da vurgudur.

- Yine insanların dinsel temelli olsun veya olmasın cemaatleşmesi, bazı grupları birleştirirken bazı gruplara karşı da ön yargıyı beslemektedir. *Bağlı olduğum cemaat* değişkenine göre en yakın sosyal mesafe *Çeçenlere, Avarlara ve Dindarlara/Sünnilere* karşı ölçülmüştür. En fazla etkilendiğim kurum *Cemaatim* diyenlerin *Kürtlere* karşı sosyal mesafesi, *Cemeviden* sonra ikinci sırada yer almıştır. *Cemaat* değişkeni, diğer gruplara karşı bu ölçüde vurgulu bir sosyal mesafe yakınlığı olarak ölçülmemiştir. Bu veriler, hem bölgenin *Kürt-Alevi* ilişkisini ölçen sonuçlar vermesi açısından, hem de mezhepsel farklılığın bu algının oluşmasındaki katkısı açısından son derece önemlidir.

- Bölge *Alevilerinin, Kürt veya Türk* olduklarına ilişkin algı, hem *Alevi gruplar* içinde hem de diğer gruplar nezdinde net değildir. *Dünya görüşüne en fazla etki eden kurum* değişkenine göre *Kürtlere* karşı sosyal mesafe farklılaşmasında *Cemevinin* en yakın sosyal mesafeye sahip olması *Kürt* eşittir *Alevi* algısını desteklemektedir. *Türklerin ve Çerkeslerin* Hanefi mezhebinden olmaları, *Alevilik ve Kürtlüğe* ilişkin anlamlı bir farkındalığı doğurmadığı için bu genel algı vurgusu devam ettirmektedir. Ama bu algının belli ölçüde farklılaştığı, hem 15 soru özelinde sosyal mesafe puan ortalaması ve sıralamasında, hem de tüm değişkenlere göre toplam puan sıralamasında ölçülmüştü. Bu sonuçları destekleyen ve bu algının farklılaşmasında mezhepsel faktörü en net biçimde ölçen değişken, *bağlı olduğum cemaat* değişkeni olmuştur. *Çeçenlerin, Avarların ve Kürtlerin* arasını bağlayan mezhep *Şafilik*dir. Ve bu da, *Çeçenlerde ve Avarlarda, Alevi-Kürt* algısına karşı mezhepsel farkındalığın varlığını göstermektedir. Bu farkındalık dolayısıyla *Kürt grubu, Alevi gruplara* karşı daha yakın sosyal mesafeye sahip olarak ölçülmüştür.

- Televizyonun insanı etkileyen en önemli modern kurum olmasına rağmen farklı gruplara ilişkin sosyal mesafe farklılaşmasında sadece, *Türlere* karşı üçüncü sırada ölçülmüş olup diğer gruplara karşı, ya sonda ya da sondan bir öncekinde sonuçlanmıştır.

- Toplum hayatında camiinin etkisi ve gücü tartışılmaz bir gerçektir. Ama farklı gruplara karşı sosyal mesafe yakınlığı camii değişkeninde vurgulu ölçülmemiştir.

En yakın mesafe *Türklere* karşı ölçülmüştür. Dünya görüşüne en fazla etki eden kurum değişkenine göre *Camii*, farklı gruplara sosyal mesafe açısından çok yakın değişken olarak ölçülmemiştir.

- *Dünya görüşüne en fazla etki eden kurum değişkenine* göre bütün gruplara karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

3.3.11. Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklı Gruplara İlişkin Sosyal Mesafe Toplam Puanları ve Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Araştırmaya katılanların farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynak değişkeni, bir önceki, görece daha modern kurumlar değişkeniyle beraber, bireyin asli sosyalizasyon sürecindeki paradigmaları içermektedir. Çünkü birey, toplumun bir üyesi olarak doğmaz. O, sosyalliğe doğru bir yakınlıkla doğar ve toplumun bir üyesi haline gelir.²⁹³ Bu sosyalleşme sürecinde birçok etkiler bir arada bireyin yaşamına müdahale etmektedir. Farklı olana karşı anlam geliştirmede, bu etki alanları, olumlu veya olumsuz içeriklerle, bireyin zihin dünyasının oluşumuna ve dönüşümüne katkı verirler. Sosyal mesafe dereceleri olarak toplumsal ilişkilerdeki sayısız formlar, farklıya karşı anlam geliştirme esnasında çevrenin meşruiyetiyle yakınlaşmaya veya uzaklaşmaya dönüşürler.

Bu çerçevede, farklıya gruplara ilişkin bilgilerin edinildiği kaynak, hem grupların birbirlerine karşı yaklaşımının derecesini belirleyen, hem de grupların zihin dünyasının oluşumundaki etki alanları ölçen değişken olması münasebetiyle önemli görülmektedir.

²⁹³ Berger-Luckman, s190.

Tablo 173. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşması

Türklere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
	Aile Çevremden	180	39,8944	6,74723
	İmamlardan	20	41,2000	4,76390
	Din Dersi Öğretmenlerinden	8	40,8750	3,79614
	Siyasi Liderlerden	13	39,4615	5,22199
	Kitaplardan	71	40,0000	4,66905
	Gazetelerden	15	40,4667	4,67312
	Gelenekten	47	33,8511	7,97545
	Alevi Dedelerinden	16	38,9375	3,49225
	Kişisel Tecrübelerimden	81	38,8272	6,74313
	Diğer	18	41,1111	2,69834
	Toplam	469	39,2132	6,43718

Araştırmaya katılanların *Türklere* karşı sosyal mesafe puanlarının *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 174’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Türklere* karşı sosyal mesafenin *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynak* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (10-459)= 4,85;p<0,05]. Tablo 173 incelendiği zaman *Türklere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağı İmamlar* olarak söyleyenlerde 41,20 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 33,85 oranla *gelenekten* diyenlere ait olarak ölçülmüştür.

Tablo 174. Türklere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler		
			Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	1682,392	10	186,932	4,845	,000
Grup İçi	17710,287	459	38,585		
Toplam	19392,678	468			

Katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* değişkenine göre *Türklere karşı sosyal mesafe puan sıralaması: İmamlar, Diğerleri, Din Dersi Öğretmeni, Gazetelerden, Kitaplardan, Aile Çevremden, Siyasi Liderlerden, Alevi Dedelerinden, Kişisel Tecrübemden ve Gelenekten* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 175. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağına Göre Farklılaşması

		N	Ortalama	ss
Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Aile Çevremden	180	27,9056	10,17649
	İmamlardan	20	29,6000	6,93124
	Din Dersi Öğretmenlerinden	8	20,7500	6,69221
	Siyasi Liderlerden	13	37,6154	8,51017
	Kitaplardan	70	32,4143	9,15644
	Gazetelerden	15	27,8000	8,95385
	Gelenekten	46	30,8043	8,14758
	Alevi Dedelerinden	16	40,1250	5,89774
	Kişisel Tecrübelerimden	81	27,8025	9,43719
	Diğer	18	35,0556	9,21298
	Toplam	467	29,7602	9,80750

Araştırmaya katılanların *Kürtlere karşı sosyal mesafe puanlarının farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 176'da verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Kürtlere karşı sosyal mesafenin farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynak durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı* gözlemlenmektedir [F (10-457)= 6,67;p<0,05]. Tablo 175 incelendiği zaman *Kürtlere karşı sosyal mesafenin katılımcıların farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağı Alevi Dedeleri* olarak söyleyenlerde 40,12 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 20,75 oranla *din dersi öğretmenimden* diyenlere ait olarak ölçülmüştür.

Tablo 176. Kürtlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynak Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	5206,209	10	578,468	6,673	,000
Grup İçi	39616,930	457	86,689		
Toplam	44823,139	466			

Katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* değişkenine göre *Kürtlere* karşı sosyal mesafe puan sıralaması: *Alevi Dedelerinden, Siyasi Liderlerden, Diğerleri, Kitaplardan, Gelenekten, İmamlar, Aile Çevremden, Gazetelerden, Kişisel Tecrübemden ve Din Dersi Öğretmeni* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 177. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları			
Aile Çevremden	180	26,6111	10,67048
İmamlardan	20	26,7000	8,94486
Din Dersi Öğretmenlerinden	8	18,3750	6,25500
Siyasi Liderlerden	13	34,6923	9,76716
Kitaplardan	71	31,6197	10,31970
Gazetelerden	15	29,5333	10,41199
Gelenekten	47	29,2979	9,71980
Alevi Dedelerinden	16	43,6875	2,27211
Kişisel Tecrübelerimden	81	26,5309	9,14069
Diğer	18	35,7222	9,97530
Toplam	469	28,7377	10,61876

Araştırmaya katılanların *Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans

analizi sonuçları tablo 178’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Alevilere* karşı sosyal mesafenin *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynak* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (10-459)= 8,68;p<0,05]. Tablo 177 incelendiği zaman *Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağı Alevi Dedeleri* olarak söyleyenlerde 43,68 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 18,37 oranla *Din Dersi Öğretmenimden* diyenlere ait olarak ölçülmüştür.

Tablo 178. Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler		
			Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	7679,603	10	853,289	8,686	,000
Grup İçi	45091,139	459	98,238		
Toplam	52770,742	468			

Katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* değişkenine göre *Alevilere* karşı sosyal mesafe puan sıralaması: *Alevi Dedelerinden, Diğerleri, Siyasi Liderlerden, Kitaplardan, Gazetelerden, Gelenekten, İmamlar, Aile Çevremden, Kişisel Tecrübemden ve Din Dersi Öğretmeni* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 179. Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşması

Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
		Aile Çevremden	180	34,4444
İmamlardan	20	36,1000	8,26470	
Din Dersi Öğretmenlerinden	8	35,3750	11,01865	
Siyasi Liderlerden	13	39,6923	5,03959	
Kitaplardan	70	37,8286	6,76944	
Gazetelerden	15	37,4667	6,58859	
Gelenekten	46	40,4565	5,52854	
Alevi Dedelerinden	16	38,5625	4,14679	
Kişisel Tecrübelerimden	81	36,9383	6,41160	
Diğer	18	38,5000	4,75580	
Toplam	467	36,6039	8,24097	

Araştırmaya katılanların *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe puanlarının *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 180’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Çerkeslere* karşı sosyal mesafenin *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynak* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (10-457)= 3,27;p<0,05]. Tablo 179 incelendiği zaman *Çerkeslere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağı Gelenek* olarak söyleyenlerde 40,45 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 34,44 oranla *Aile Çevremden* diyenlere ait olarak ölçülmüştür.

Tablo 180. *Çerkeslere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları*

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	1914,606	10	212,734	3,270	,001
Grup İçi	29733,107	457	65,062		
Toplam	31647,713	466			

Katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* değişkenine göre *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe puan sıralaması: *Gelenekten, Siyasi Liderlerden, Diğerleri, Alevi Dedelerinden, Kitaplardan, Gazetelerden, Kişisel Tecrübemden İmamlar, Din Dersi Öğretmeni ve Aile Çevremden* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 181. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss	
Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Aile Çevremden	180	26,1000	10,59519
	İmamlardan	20	23,8000	8,09548
	Din Dersi Öğretmenlerinden	8	18,8750	6,46833
	Siyasi Liderlerden	13	33,9231	10,35585
	Kitaplardan	71	30,4648	10,26761
	Gazetelerden	15	28,6000	9,80379
	Gelenekten	46	28,7826	9,06743
	Alevi Dedelerinden	16	40,8125	4,87468
	Kişisel Tecrübelerimden	81	25,1852	8,19010
	Diğer	18	35,6111	9,75065
	Toplam	468	27,8120	10,30243

Araştırmaya katılanların *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 182’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafenin *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynak* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (10-458)= 8,20;p<0,05]. Tablo 181 incelendiği zaman *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağı Alevi Dedeleri* olarak söyleyenlerde 40,81 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 18,87 oranla *Din Dersi Öğretmenimden* diyenlere ait olarak ölçülmüştür.

Tablo 182. Kürt Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	6884,229	10	764,914	8,208	,000
Grup İçi	42683,224	458	93,195		
Toplam	49567,453	467			

Katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* değişkenine göre *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe puan sıralaması: *Alevi Dedelerinden, Diğerleri, Siyasi Liderlerden, Kitaplardan, Gelenekten, Gazetelerden, Aile Çevremden, Kişisel Tecrübemden, İmamlar ve Din Dersi Öğretmeni* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 183. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynak Kuruma Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Aile Çevremden	180	29,6500	10,48088
İmamlardan	20	35,5500	9,21369
Din Dersi Öğretmenlerinden	8	24,6250	11,59972
Siyasi Liderlerden	13	37,5385	6,33266
Kitaplardan	70	34,6000	8,38114
Gazetelerden	15	30,9333	9,74289
Gelenekten	46	34,2174	7,13026
Alevi Dedelerinden	16	37,4375	6,85049
Kişisel Tecrübelerimden	81	33,8272	7,85619
Diğer	18	38,3333	5,67761
Toplam	467	32,5953	9,43108

Araştırmaya katılanların *Avarlara* karşı sosyal mesafe puanlarının *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 184'de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Avarlara* karşı sosyal mesafenin *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynak* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (10-457)= 5,56;p<0,05]. Tablo 183 incelendiği zaman *Avarlara* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağı* *Siyasi Liderlerden* olarak belirtenlerde 37,53 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 24,62 oranla *Din Dersi Öğretmenimden* diyenlere ait olarak ölçülmüştür.

Tablo 184. Avar(Maarulav)'lara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	4096,427	10	455,159	5,569	,000
Grup İçi	37352,083	457	81,733		
Toplam	41448,510	466			

Katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* değişkenine göre Avarlara karşı sosyal mesafe puan sıralaması: *Diğerleri, Siyasi Liderlerden, Alevi Dedelerinden, İmamlar, Kitaplardan, Gelenekten, Kişisel Tecrübemden, Gazetelerden, Aile Çevremden ve Din Dersi Öğretmeni* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 185. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss
Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları			
Aile Çevremden	180	30,2167	10,63003
İmamlardan	20	36,8000	7,79068
Din Dersi Öğretmenlerinden	8	31,0000	14,17241
Siyasi Liderlerden	13	36,6154	5,70874
Kitaplardan	70	36,0143	8,74352
Gazetelerden	15	33,1333	7,80903
Gelenekten	46	32,3043	8,03567
Alevi Dedelerinden	16	35,9375	8,27421
Kişisel Tecrübelerimden	81	33,6914	8,90315
Diğer	18	38,3333	4,75271
Toplam	467	32,9700	9,62779

Araştırmaya katılanların *Dindarlara/Sünnilere karşı sosyal mesafe puanlarının farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* göre farklılaşmasını gösteren tek

faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 186'da verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafenin *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynak* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (10-457)= 4,10;p<0,05]. Tablo 185 incelendiği zaman *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağı* *İmamlar* olarak belirtenlerde 36,80 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 30,21 oranla *Aile Çevremden* diyenlere ait olarak ölçülmüştür.

Tablo 186. Dindarlara/Sünnilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler		Sig.
			Ortalaması	F	
Gruplar Arası	3232,074	10	359,119	4,107	,000
Grup İçi	39963,507	457	87,447		
Toplam	43195,580	466			

Katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* değişkenine göre *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe puan sıralaması: *Diğerleri, İmamlar, Siyasi Liderlerden, Kitaplardan, Alevi Dedelerinden, Kişisel Tecrübemden, Gazetelerden, Gelenekten, Din Dersi Öğretmeni ve Aile Çevremden* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 187. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşması

Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları		N	Ortalama	ss
		Aile Çevremden	180	23,5833
İmamlardan	20	22,8500	7,88920	
Din Dersi Öğretmenlerinden	8	18,6250	6,80205	
Siyasi Liderlerden	13	32,3846	8,84627	
Kitaplardan	70	27,1857	8,92366	
Gazetelerden	15	26,4667	8,20163	
Gelenekten	46	25,6522	9,72561	
Alevi Dedelerinden	16	35,3125	6,97346	
Kişisel Tecrübelerimden	81	24,3457	8,65760	
Diğer	18	33,0000	9,96464	
Toplam	467	25,4454	9,50665	

Araştırmaya katılanların *Abdallara* karşı sosyal mesafe puanlarının *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 188’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Abdallara* karşı sosyal mesafenin *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynak* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [F (10-457)= 6,33;p<0,05]. Tablo 188 incelendiği zaman *Abdallara* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağı Alevi Dedeleri* olarak söyleyenlerde 35,31 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 18,62 oranla *Din Dersi Öğretmenimden* diyenlere ait olarak ölçülmüştür.

Tablo 188. Abdallara Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	4669,593	10	518,844	6,332	,000
Grup İçi	37445,764	457	81,938		
Toplam	42115,358	466			

Katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* değişkenine göre *Abdallara* karşı sosyal mesafe puan sıralaması: *Alevi Dedelerinden, Diğerleri, Siyasi Liderlerden, Kitaplardan, Gazetelerden, Gelenekten, Aile Çevremden, Kişisel Tecrübemden, İmamlar ve Din Dersi Öğretmeni* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 189. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynağa Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss	
Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Toplam Puanları	Aile Çevremden	180	27,7056	10,09270
	İmamlardan	20	26,6000	8,75635
	Din Dersi Öğretmenlerinden	8	18,7500	6,25071
	Siyasi Liderlerden	13	34,3077	8,81651
	Kitaplardan	71	31,6479	9,92414
	Gazetelerden	15	33,0000	10,67708
	Gelenekten	46	29,6957	9,34968
	Alevi Dedelerinden	16	42,8125	3,98696
	Kişisel Tecrübelerimden	81	26,8765	8,88873
	Diğer	18	35,0000	10,57745
	Toplam	468	29,3056	10,15799

Araştırmaya katılanların *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe puanlarının *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 190'da verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafenin *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynak* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [$F(10-458) = 7,80; p < 0,05$]. Tablo 189 incelendiği zaman *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağı Alevi Dedeleri* olarak söyleyenlerde 42,81 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 18,75 oranla *Din Dersi Öğretmenimden* diyenlere ait olarak ölçülmüştür.

Tablo 190. Türk Alevilere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynak Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	6405,703	10	711,745	7,802	,000
Grup İçi	41781,603	458	91,226		
Toplam	48187,306	467			

Katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* değişkenine göre *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe puan sıralaması: *Alevi Dedelerinden, Diğerleri, Siyasi Liderlerden, Gazetelerden, Kitaplardan, Gelenekten, Aile Çevremden, Kişisel Tecrübemden, İmamlar ve Din Dersi Öğretmeni* şeklinde sonuçlanmıştır.

Tablo 191. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynak Kuruma Göre Farklılaşması

	N	Ortalama	ss	
Çeçenlere Karşı Sosyal Tutum Toplam Puanları	Aile Çevremden	180	32,5333	10,35482
	İmamlardan	20	38,9500	7,17066
	Din Dersi Öğretmenlerinden	8	32,5000	11,89237
	Siyasi Liderlerden	13	39,3077	4,97300
	Kitaplardan	70	37,3714	7,70314
	Gazetelerden	15	34,4667	10,22509
	Gelenekten	46	36,0652	7,11306
	Alevi Dedelerinden	16	38,1250	6,81053
	Kişisel Tecrübelerimden	81	36,2840	7,45358
	Diğer	18	39,6111	5,82226
	Toplam	467	35,2463	9,00652

Araştırmaya katılanların *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe puanlarının *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 192’de verilmektedir. Tablo incelendiği zaman *Çeçenlere* karşı sosyal mesafenin *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynak* durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [$F(10-457)=4,05; p<0,05$]. Tablo 191 incelendiği zaman *Çeçenlere* karşı sosyal mesafenin katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağı* *Siyasi Liderler* olarak söyleyenlerde 39,30 oranla en yüksek olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. En düşüğü 32,50 oranla *Din Dersi Öğretmenimden* diyenlere ait olarak ölçülmüştür.

Tablo 192. Çeçenlere Karşı Sosyal Mesafe Puanının Araştırmaya Katılanların Bilgilerini Edindikleri Kaynak Kuruma Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kare Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Gruplar Arası	2792,784	10	310,309	4,051	,000
Grup İçi	35007,897	457	76,604		
Toplam	37800,681	466			

Katılımcıların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynağına* değişkenine göre Çeçenlere karşı sosyal mesafe puan sıralaması: *Diğerleri, Siyasi Liderlerden, İmamlar, Alevi Dedelerinden, Kitaplardan, Kişisel Tecrübemden, Gelenekten, Gazetelerden, Aile Çevremden ve Din Dersi Öğretmeni* şeklinde sonuçlanmıştır.

Araştırmaya katılanların *farklı gruplara karşı bilgilerini edindikleri kaynak* değişkenine göre sosyal mesafe puan farklılaşmasında değişkenler özelinde en yakın mesafeler *Türklere* karşı ölçülmüştür. Hangi kaynaktan beslenilirse beslensin, *Türklere* karşı bütün değişkenler yakın sosyal mesafe oluşturmaktadır.

Bu noktada *gelenegin Türklere* karşı sosyal mesafe en son sırada çıkmasının analizi gerekmektedir. Bilgi edinme kaynağı olarak *gelenek* diyenlerin en yakın sosyal mesafesi *Çerkesler* karşı ölçülmüştür. *Gelenek* değişkeni sadece *Türklere* değil bütün gruplara karşı da uzak sosyal mesafe olarak sonuçlanmıştır.

Çerkeslerle gelenek arasındaki en yakın sosyal mesafe oranı, *Kabul edilen birincil kimlik* değişkenindeki *Çerkes-Sünni* yakınlaşmasındaki sosyal mesafe oranı ve *dünya görüşüne an fala etki eden kurum* değişkenindeki *Çerkes-bağlı olunan dernek* arasındaki yakın mesafe oranıyla paralellik arz etmektedir. *Kabul edilen birincil kimlik* değişkenine göre *Sünni'yim* diyenlerin, *dünya görüşüne en fazla etki eden* değişkeninde *bağlı olduğum dernek* diyenlerin ve *farklı gruplara karşı bilgileri edinme kaynağı* değişkenine göre *gelenek* diyenlerin en yakın sosyal mesafesi *Çerkeslere* karşı ölçülmüştür. Aynı zamanda bu değişkenler, *Çerkesler* dışındaki diğer grupların hepsine karşı en uzak sosyal mesafe değişkeni olarak sonuçlanmıştır. Bu veriler, üç değişken arasındaki paralel sonuçlar vermesinin yanında, *Çerkeslerin* farklı gruplara karşı, sosyal mesafe açısından en uzak grup olmalarını ölçmesi açısından da önemlidir.

Max Veber'e göre *gelenek*, belirlenmiş bir ahlak görünümü altında ve kurallara bağlı yaşam biçimi anlamında ortaya çıkan her çeşit duygu ve davranıştır.²⁹⁴ Toplumsal hayatta gelenek kavramı, insanların ortak tercihlerini, birlik ve beraberliğin kültürel bağlarını ve sözleşmelerini kapsar.²⁹⁵ Bu yönleriyle *gelenek* farklılıkları birleştiren ve belirli amaçlar doğrultusunda farklı grupları bütünlük içinde koordine eden bir normatifliğe sahiptir. Ama daha küçük ölçekli gruplarda *gelenek* kavramı, kültürel ve duygusal birlikteliği ifade eder. Türkiye'de siyasal anlamda entegre olmuş en büyük grup *Çerkeslerdir*. *Çerkeslerde gelenek* kavramı, duygusal ve kültürel unsurların canlı tutulmasını kapsayan bir anlamdadır. Çünkü diğer gruplara nazaran *Çerkeslerde*, iç grup bilinci daha güçlüdür. Bu bilinci korumak ve yaşatmak için kültürel unsurlar, hem geleneksel anlamda hem de dernekleşmek gibi modern anlamda canlı tutulmakta. *Çerkesler* özelinde gruplar arası ilişkide *gelenek* kavramı, hem grup bilinci kazandırması hem de kazanılan grup bilinciyle dış gruplara karşı sosyal mesafeyi en çok uzaklaştırması yönüyle, önemli bir bilgi kaynağı olarak ölçülmüştür.

Kabul edilen birincil kimlik değişkenine göre *Alevi'yim* diyenlerin, *dünya görüşüne en fazla etki eden* değişkeninde *Cemevi* ve *farklı gruplara karşı bilgileri edinme kaynağı* değişkenine göre *Alevi Dedeleri* şikkını işaretleyenlerin en yakın sosyal mesafeleri *Alevi gruplara* karşı ölçülmüştür. Aynı zamanda diğer gruplara karşı da yüksek düzeyde sosyal mesafe yakınlığıyla sonuçlanmıştır. Hem kendi içinde, hem de diğer gruplara karşı yakın mesafeye sahip olmaları, dışlanmışlığın, mezhepsel bağlarla bağlanmış geniş gruba karşı onaylamadıkları davranışların, iç grubu tutarlılaştırmasından ve farklıyla olan ilişkilerinde kendilerine güven sağlamasından kaynaklanmaktadır.

Alevilerin bütün gruplara karşı sosyal mesafe yakınlığının en temel sebepleri arasında, *Alevlik/Bektaşiliğin* insana yaklaşımı ve tarihsel sürecinde geçirmiş olduğu modernleşmesi önemli bir yer tutmaktadır. *Alevî/Bektâşîlerde* her şeyi yoktan var eden, yarattıklarını çok seven, merhametli ve eşi benzeri olmayan bir *Allah* inancı vardır ve

²⁹⁴ Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Ayraç Yay., (çev. Zeynep Gürata), Ankara 2002, s.48.

²⁹⁵ Halis Çetin, "Gelenek ve Değişimi Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi", *Doğu Batı Dergisi*, 25, (Kasım-Aralık-Ocak 2003-04), 11-39.

böyle bir *Allah*'a iman etmektedirler.²⁹⁶ Onların *Allah* inancında, *Allah*'ın tüm isim ve sıfatlarının insanda olduğu düşüncesinden hareketle insana büyük değer atfedilmektedir.²⁹⁷ *Alevî/Bektâşî* düşüncesinde, kendisinden korkulması gereken bir *Yaratıcıdan* ziyade kendisiyle konuşulabilen, bazen yargılanabilecek, senli-benli olunabilecek bir varlık göze çarpmaktadır.²⁹⁸ Dinsel temellerinde *Allah* ve insan önemli bir yer tutmaktadır. Bölgedeki *Alevî* köylerde yapılan mülakatlarda, İslam dininin ibadetlerine ilişkin tutumları sorulduğunda, *en büyük ibadet insanlıktır* cevapları, salt inanç temelli bir algının yansıması değildir. Dürüst yaşam tarzının bir ibadet olduğunu ve insan ilişkilerinde güvenin esas olduğunu göstermektedir. Nitekim araştırmaya katılanların tümüne göre, *Alevilere* karşı sosyal mesafe tutumlarından *alış-veriş*'in, diğer grupların sıralamasına göre yakın ölçülmesi, bu tespiti desteklemektedir.

Alevilerin diğer gruplara karşı sosyal mesafe yakınlığının bu mezhepsel temelinin yanında, *Aleviliğin*, tarihi süreçte geçirdiği evreler de bütün gruplara karşı sosyal mesafe yaklaşmasına sebep olmaktadır. *Aleviler*, *Selçuklu-Osmanlı* dönemindeki konumlanışları genellikle dışlanmayla özdeşleşmişti. Bu da *Alevî topluluğunu*, kendilerini gizlemelerine ve sır toplumu halinde yaşamlarını sürdürmeye zorlamıştır. *Cumhuriyet* döneminde ise, devamlı sırlarını canlı tuttıkları geleneksel bağlamından uzaklaşıp modernleşmenin bileşenleriyle bütünleşmişlerdir.²⁹⁹ Bu süreçteki *Aleviliğe* ilişkin tanımlamalar ve tartışmalar bir tarafa, bu çalışmada dikkat çekilmek istenen, *Alevî grupların* farklı gruplara karşı yakın ilişki kurmasının altında yatan psikolojik temellerin, *Alevlik* tarihiyle incelenmesi gerekliliğidir.

Kimliğin psikolojik temelinde *seçilmiş travma* ve *seçilmiş zafer* kavramları kullanılmaktadır.³⁰⁰ Kavramların geniş anlamına örnek vermek gerekirse, *Malazgirt*

²⁹⁶ Abdurrahman Güzel, *Hacı Bektaş Veli ve Makalat*, Akçağ Yay., Ankara 2002, s.70; Reha Çamuroğlu, *Günümüz Aleviliğinin Sorunları*, Ant Yay., İstanbul 1994, 122; İlyas Üzümlü, "Tanrı'nın Gönderdiği Kitabı Bilmeyen Tanrı'yı Nasıl Bilebilir?: Temel Alevî Kaynağı Buyruk'ta Kur'an Anlayışı", *Folklor Edebiyat Dergisi*, VIII/30, Ankara 2002, s.101-113.

²⁹⁷ Ethem Ruhi Fırlı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, Selçuk Yay., İstanbul 1991, 220; Özcan Güngör, *Araf'taki Kimlik*, Akasya Kitap, Ankara 2007; Harun Yıldız, *Amasya Yöresi Alevileri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 2003, s.88;

²⁹⁸ Fırlı, s.280-288; İlyas Üzümlü, "Modernizmin Alevî Toplumu Üzerine Etkisi", *İslam ve Modernleşme*, (II. Kutlu Doğum İlmî Toplantısı), İSAM, İstanbul 1997, s.277-292.

²⁹⁹ Necdet Subaşı, "Sırrı Fâş Eylemek: Alevî(lik) Araştırmalarında Yöntem Sorunları", *İslâmiyât*, 6/3, Ankara 2003, s.173-182.

³⁰⁰ Vamık Volkan geniş grup kimliğinin oluşumunda *seçilmiş zaferle ve seçilmiş örselenmeler* kavramlarını kullanmaktadır. *Seçilmiş örselenme*, kuşaktan kuşağa aktarım, işlev değişikliği, etnik/ulusal/dinî belirlenim, seçilmiş örselenmenin yeniden canlandırılması, lider-yandaş etkileşimin artması, zaman çökmesi, oç alma ya da yeniden kurban olma hakkının doğması, o anki sorunun

Savaşı Türkler için seçilmiş zafer, Bizanslılar içinse seçilmiş travma'dır. Bir olayın *seçilmiş travma* özelliği kazanabilmesi için olayı yaşayan grubun kayıp duygularını ve bununla bağlantılı olarak ortaya çıkması gereken yas duygularını yaşayamaması gerekmektedir. Eğer yas, yaşanmışsa travmanın etkileri biter ve seçilmiş travma olmaktan çıkar. Ama herhangi bir acı hiçbir zaman unutulmaz ve abartılı şekilde mitleştirilerek sürüp gider. Bu tür acılar, gerek grubun bilincinde gerekse de bilinçdışında paylaşılarak o grubun kimliğinin içinde yer alır. Seçilmiş olmasa da travma, kimliğin bir parçası haline gelir.³⁰¹

Alevilik için en genel anlamda *Kerbela*, bölge *Alevileri* için göç, *dersim hadisesi*, daha yakın dönemde *Sivas Madımak Oteli olayı*, mülakat esnasında tespit edilen sayısız dışlanmışlık hikâyeleri, *Alevilik* kimliğini canlı tutan travmalar olarak sayılabilir. Örneğin, mülakat esnasında geçmişte *Aleviliklerini* gizlediklerini ama *Madımak Oteli* hadisesinin kırılma noktası olduğunu ve o olaydan sonra kimliksel vurgularını açıktan kullanmaya başladıklarını ifade etmişlerdir. *Alevilerin* modernleşmesi ve dışa açılması her ne kadar *Cumhuriyet* dönemiyle başlatılsa da, asıl görünürlülüklerini sağlayan (travmalar) *Çorum, Kahramanmaraş, Sivas vb.* olaylardır. *Acıyı bal eden* söylemlerinde de olduğu gibi, *Aleviler*, bu tür acı hadiseleri konuşarak ve yasını tutarak içe kapalı grup olmaktan kurtulmuşlardır. Modern anlamda anma törenleri, acıyı paylaşarak hayatı zindan etmekten kurtaran *yas*'ın yerini almıştır. Kendi içlerinde dışlamaya meydan verecek *yas tutma*, medya vasıtasıyla geniş gruba karşı açılarak, grupsal kabullendirme vazifesi de görmektedir. Bütün bunlar da, birlikte yaşamada bütün gruplara karşı olumlu bakışa ve farklı olana karşı sosyal mesafe yakınlığının psikolojik temeli oluşturmaktadır.

Farklı gruplara karşı sosyal mesafe yakınlığına ve grupların birlikte yaşama kültürü geliştirmesinde, önemli bir diğer bağlayıcı unsur da *mezhepsel bağlar* olmuştur. *Çeçenlerin ve Avarların, Şafii* mezhebinden olmaları *Kürtlere* karşı yakın mesafeye sahip olmalarıyla sonuçlanmıştır. *Dünya görüşüne en fazla etki eden kurum* değişkenlerinde *bağlı olduğum cemaat* tercihini yapanların ve *farklı gruplara karşı bilgileri edinme kaynağı* değişkenine göre *siyasi lider* şikkını işaretleyenlerin en yakın

büyütmesi, akıl dışı karar alma ve geniş grup aktivitelerinin seferber edilmesi şeklinde sıraladığı süreçlerle, bu duygunun çok rahat manipüle edilebileceğinden ve yıkıcı hale getirilebileceğinden bahsetmektedir. (Volkan, s.66-74.)

³⁰¹ Çevik, s.17-18.

sosyal mesafeleri *Çeçen ve Avarlara* karşı ölçülmüştür. Bu değişkenlerin, *Kürtlere* karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasının ortalamaları *Alevi Dedeleri ve Cemevi* değişkenlerinden sonra ikinci sırada, yüksek olarak sonuçlanmıştır. Zikredilen veriler, *Kürtlerin, Alevi* gruplara göre daha yakın olarak ölçüldüğü 15 soru özelinde sosyal mesafe tutum puanları ortalaması-sıralamasındaki ve değişkenlere göre sosyal mesafe toplam puanların farklılaşmasının gruplar sıralamasındaki sonuçları, desteklemektedir. Aynı zamanda bu sonuçlar, mezhepsel birlikteliğin, mezhep birliği olamayanlara göre farklı gruplara karşı olumlu farkındalık geliştirmesinin en önemli delilidir. Çünkü bölgede, *Alevi* eşittir *Kürt* algısı, farklı gruplara karşı sosyal mesafe değişkeni tercihlerindeki geçişlerde, *Hanefi* mezhebine mensup olan *Türklerde ve Çerkeslerde* devam ettiğini göstermektedir.

Bütün bu değişkenlere göre, *Türkler* en yakın sosyal mesafeye sahip grup olarak ölçülmüştür. Bunu sırasıyla; *Çerkesler, Çeçenler, Dindarlar, Avarlar, Kürtler, Türk Aleviler, Aleviler, Kürt Aleviler ve Abdallar* takip etmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN TÜMÜNE GÖRE FARKLI GRUPLARA KARŞI SOSYAL MESAFELERİ (Korelasyon)

4.1. FARKLI GRUPLARIN BİRBİRİNE KARŞI SOSYAL MESAFELERİ (KORELASYONLAR)

Araştırmaya katılanların tümüne göre farklı grupların birbirlerine karşı sosyal mesafeleri (korelasyonları), hem katılımcıların bütününe göre hem de, daha spesifik boyutta, grupların birbirlerine bakışlarını vermesi açısından önemlidir.

Bütün grupların birbirlerine karşı sosyal mesafeler (korelasyonun) belirli gruplamalar altında verilmektedir. Bu gruplamalar, değişkenlere göre farklı gruplara karşı sosyal mesafe farklılaşması sonuçlarına ve korelasyonların güçlülük değerlerine dayandırılmıştır.

Birinci gruplamada, araştırmaya katılanların tümüne göre *Türklerle diğer bütün grupların* karşılaştırması incelenmiştir. *Türlere karşı sosyal mesafe tutum sorularının ortalamaları ve değişkenlere göre Türklerle karşı sosyal mesafe puanlarının farklılaşması, Türklerle diğer grupları* ayrı başlık altında incelemeyi gerektirmiştir.

İkinci gruplamada, en yüksek sosyal mesafe korelasyonun ölçüldüğü gruplar, *Kürtler, Alevi gruplar ve Abdallar* yer almıştır. Araştırmaya katılanların tümüne göre, bu gruplara karşı güçlü yargılarla korelasyon değerlerinin yüksekliğinin ilişkisi, ayrı başlık altında incelemeyi gerektirmiştir.

Üçüncü gruplamada, zayıf güçlülükte sosyal mesafe korelasyonlarının ölçüldüğü, *Çerkeslerle diğer grupların hepsi'* nin karşılaştırılması yer almıştır.

Dördüncü gruplamada, orta güçlülükte sosyal mesafe korelasyonlarının ölçüldüğü, *Çeçen, Avar ve Dindar/Sünni* gruplarının karşılaştırılması yer almıştır.

Beşinci gruplamada ise, orta güçlülükte sosyal mesafe korelasyonlarının ölçüldüğü, *Çeçen, Avar ve Dindar/Sünni* gruplarla *Kürtler, Alevi gruplar ve Abdalların* karşılaştırılması yer almıştır. Dinsel/mezhepsel bakışın daha hakim olduğu gruplarla kalıp yargıların daha çok hissedildiği gruplar arasındaki orta güçlülükteki korelasyon değerlerinin ölçülmesi, bu grupların karşılaştırılmasını ayrı bir başlık altında incelemeyi gerektirmektedir.

Tablo 193. Farklı Grupların Birbirine Karşı Sosyal Mesafeleri (Korelasyonlar)

		Türlere Karşı S. M. Toplam Puanları	Kürtlere Karşı S. M. Toplam Puanlar	Alevilere Karşı S. M. Toplam Puanları	Çerkezlere Karşı S. M. Toplam Puanları	Kürt Alevi Karşı S. M. Toplam Puanları	Avarlara Karşı S. M. Toplam Puanları	Dindarlara Karşı S. M. Toplam Puanları	Abdallara Karşı S. M. Toplam Puanları	Türk-Alevilere Karşı S. M. Toplam Puanları	Çeçenlere Karşı S. M. Toplam Puanları
Türlere Karşı S. M. Toplam Puanları	Pearson Correlation	1	,182	,119	-,123	,110	,043	,250	,194	,176	,101
	Sig. (2-tailed)	.	,000	,010	,008	,017	,356	,000	,000	,000	,029
	N	469	467	469	467	468	467	467	467	468	467
Kürtlere Karşı S. M. Toplam Puanları	Pearson Correlation	,182	1	,830	,284	,878	,545	,569	,717	,793	,379
	Sig. (2-tailed)	,000	.	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	467	467	467	466	466	466	466	466	466	466
Alevilere Karşı S. M. Toplam Puanları	Pearson Correlation	,119	,830	1	,237	,920	,477	,460	,742	,880	,323
	Sig. (2-tailed)	,010	,000	.	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	469	467	469	467	468	467	467	467	468	467
Çerkezlere Karşı S. M. Toplam Puanları	Pearson Correlation	-,123	,284	,237	1	,248	,666	,463	,309	,242	,604
	Sig. (2-tailed)	,008	,000	,000	.	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	467	466	467	467	467	467	467	467	467	467
Kürt Alevilere Karşı S. M. Toplam Puanları	Pearson Correlation	,110	,878	,920	,248	1	,509	,476	,757	,882	,335
	Sig. (2-tailed)	,017	,000	,000	,000	.	,000	,000	,000	,000	,000
	N	468	466	468	467	468	467	467	467	468	467
Avarlara Karşı S. M. Toplam Puanları	Pearson Correlation	,043	,545	,477	,666	,509	1	,679	,534	,464	,715
	Sig. (2-tailed)	,356	,000	,000	,000	,000	.	,000	,000	,000	,000
	N	467	466	467	467	467	467	467	467	467	467
Dindarlara Karşı S. M. Toplam Puanları	Pearson Correlation	,250	,569	,460	,463	,476	,679	1	,519	,460	,543
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	.	,000	,000	,000
	N	467	466	467	467	467	467	467	467	467	467
Abdallara Karşı Tutum Toplam Puanları	Pearson Correlation	,194	,717	,742	,309	,757	,534	,519	1	,729	,426
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	.	,000	,000
	N	467	466	467	467	467	467	467	467	467	467
Türk-Alevilere Karşı S. M. Toplam Puanları	Pearson Correlation	,176	,793	,880	,242	,882	,464	,460	,729	1	,344
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	.	,000
	N	468	466	468	467	468	467	467	467	468	467
Çeçenlere Karşı S. M. Toplam Puanları	Pearson Correlation	,101	,379	,323	,604	,335	,715	,543	,426	,344	1
	Sig. (2-tailed)	,029	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	.
	N	467	466	467	467	467	467	467	467	467	467

4.1.1. Araştırmaya Katılanların Bütününe Göre Farklı Gruplarla Türkler Arasındaki Sosyal Mesafe (Korelasyon)

Tablo 193’de araştırmaya katılanların bütününe göre, farklı gruplarla *Türkler* arasındaki sosyal mesafeleri (korelasyon) şu şekilde sonuçlanmıştır:

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Türklere* karşı sosyal mesafe ile *Kürtlere* karşı sosyal mesafe arasında *zayıf, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,182, p<0,05$). Buna göre *Türklere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça, *Kürtlere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Türklere* karşı sosyal mesafe ile *Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *zayıf, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,119, p<0,05$). Buna göre *Türklere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça, *Kürt Alevilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Türklere* karşı sosyal mesafe ile *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe arasında *zayıf, negatif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=(-123), p<0,05$). Buna göre *Türklere* karşı sosyal mesafe uzaklaştıkça, *Çerkeslere* karşı da uzaklaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Türklere* karşı sosyal mesafe ile *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *zayıf, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,110, p<0,05$). Buna göre *Türklere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça, *Kürt Alevilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Türklere* karşı sosyal mesafe ile *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe arasında *zayıf, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,250, p<0,05$). Buna göre *Türklere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça, *Dindarlara/Sünnilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Türklere* karşı sosyal mesafe ile *Abdallara* karşı sosyal mesafe arasında *zayıf, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,194, p<0,05$). Buna göre *Türklere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça, *Abdallara* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Türklere* karşı sosyal mesafe ile *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *zayıf, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,176, p<0,05$). Buna göre *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça, *Abdallara* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Türklere* karşı sosyal mesafe ile *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe arasında *zayıf, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,101, p<0,05$). Buna göre *Türklere* karşı sosyal mesafe yakınlıkça, *Çeçenlere* karşı da yakınlasmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Türklerle Avarlar* arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Türklere karşı anlamlı ilişki bulunan gruplardan *Çerkesler* dışında, bütün gruplarda *zayıf ve pozitif* ölçümler elde edilmiştir. Kabul edilen birincil ve ikincil kimliklere göre bütün gruplardan *Türk* kimliğine geçiş oranları ve diğer grupların birbirlerine olan sosyal mesafelerinin korelasyon oranları düşünüldüğü zaman, araştırmaya katılanların *Türk* kelimsinden diğer gruplarda olduğu gibi, farklılığın doğurduğu bir anlamlılık düzeyi oluşmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü katılımcıların çoğu zaten üst kimlik olarak *Türk kimliğini* kabul etmekte ve olumlu yaklaşımlara sahiptirler. *Türklere* karşı bu olumlu yaklaşım ve sosyal mesafe yakınlığı, değişkenlere göre sosyal mesafe puan farklılaşmasında, 15 soru özelinde sosyal mesafe tutum puan ortalamalarında ve sıralamalarında tespit edilmiştir. Sosyal mesafe tutum puan ortalamalarında *Türklere* karşı en son sırada yer alan *sırrını paylaşma* tutumu, diğer grupların hepsindeki ortalamalarından yüksek ölçülmüştür. Hatta bu tutum, bazı gruplara karşı ölçülen en yakın sosyal mesafe tutumunun ortalamalarından da yüksek çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle, *Türklere* karşı en uzak sosyal mesafe tutumu olan *sırrını paylaşma*, *Abdallara ve Kürt Alevilere* karşı en yakın sosyal mesafe tutumu olan *cenaze ve düğüne* katılma ilişkilerinden daha yüksek, aynı tutumun *Alevi ve Türk Alevilere* karşı ölçülen ortalamalarına da çok yakın olarak ölçülmüştür. Birlikte yaşama açısından *Türk kimliği*, alt grupları birleştirici fonksiyon üstlenmekte ve farklı grupların etrafında birleştiği bir kimlik olarak ölçülmektedir. Bölge insanların *Türklerle* birlikte yaşama ve mesafe koyma gibi tereddütler yaşamaması dolayısıyla korelasyon değerleri zayıf sonuçlanmıştır.

Bu genellemenin korelasyon ölçeğinde tek istisnası, *Türklere* karşı en uzak sosyal mesafeye, negatif sonuçla sahip olan *Çerkeslerdir*. Kabul edilen birincil kimliğe göre, farklı gruplara karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasında *Türklere* karşı en uzak kimlik yine *Çerkeslere-Sünnilere* ait olarak ölçülmüştür. Yine *farklı gruplara karşı bilgilerin edinildiği kaynağa* göre *Çerkeslere* karşı en yakın sosyal mesafe sahip olan değişken

gelenek, farklı gruplara karşı bilgiyi edinme kaynağına değişkenine göre *bağlı olduğum dernek, Türklere* karşı en uzak olarak ölçülmüştür. Ama bu değişkenler, diğer gruplarla karşılaştırıldığında *Türklere* karşı sosyal mesafe toplam puanları farklılaşması, yine de yüksek olarak sonuçlanmıştır. Değişkenlerin oranları farklı da olsa *Çerkesler*, sadece *Türklere* değil, diğer bütün gruplara karşı da en uzak sosyal mesafeye sahiptirler.

Çerkeslerin bütün gruplara karşı sosyal mesafe uzaklığı, *Weber*'in statü kavramından esinlenerek, analiz edilebilir. *Weber* ekonomik eşitsizlikten kaynaklanan sınıf kavramı yerine statü grupları kavramlarını kullanarak *yaşam biçimlerine* dayalı toplumsal tabakalaşma ve hiyerarşiye dikkat çekmiştir.³⁰² Sınıfların tersine, Statü grupları genellikle sosyal gruplardır. Tümüyle ekonomi tarafından belirlenen *sınıf konumuna* karşı tanımlanan *statü konumu*'ndan kasıt, insanların yaşam yazgısının somut, pozitif ya da negatif *toplumsal onur* ölçüsü tarafından belirlenen tüm tipik örnekleridir.³⁰³ *Statü onuru* kavramı, belli bir çevreye mensup olmak isteyen herkesten beklenen belirli bir *hayat tarzına* sahip olmasını ifade eder. *Weber*'e göre yaşam biçimleriyle kendilerini tanımlayan ve ayırtıran toplumsal statü grupları, kolaylıkla kendi içine kapalı *kast*'lara dönüşebilirler. *Statü tabakalaşması*, maddi-manevi değer ve fırsatların tekelleşmesiyle el ele gider. Her zaman *mesafe* ve *dışlamaya* dayanan belirli *statü onurunun* yanı başında her türlü maddi tekeller de görünür. Örneğin, bir statü grubunun içinde evlilik sorunu karmaşıktır: Ailelerin damat adaylarını tekellerine almaktaki çıkarları, kız çocuklarının tekeli elinde tutma çıkarlarıyla en az eşit derecede ve paralel önem taşır. Bundan dolayı sosyal ilişkiler kısıtlanır ve evlilik statü gruplarının içine hapsedilir.³⁰⁴ Farklı gruplara karşı mesafeyle *statü grubunun saflığını korumak ve kirletmemek gerekir*.³⁰⁵

Kendilerine özgü yaşam tarzlarının ayırt ediciliği ve kültürel unsurlarının üstünlüğü esasına dayanan *statü onuru*, *Çerkeslerin* farklı gruplara karşı sosyal mesafelerinin uzaklığına sebep olmaktadır. Bozulmamaya ve kirlenmeye karşı duygusal *gelenek* ve *modern dernekler*, üyelerinin üzerindeki maddi ve manevi değer tekelleridir. Statü gruplarında *iç grup bilinci* ve *toplulukçu kültür* yapıları, hep canlı tutularak, statü grubunun *otokontrol* mekanizmaları, üyelerinin zihniyetine yerleştirilir. Ebeveynlerin,

³⁰² Max Weber, *Social and Economic Organization*, The Free Press, New York 1966, s.424-429; Nülfifer Göle, *Melez Desenler*, Metis Yay., İstanbul 2002, s.90-91.

³⁰³ Weber, *Social and Economic Organization*, s.428.

³⁰⁴ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, (Çev. Taha Parla), İletişim Yay., İstanbul 2002, s.274-284.

³⁰⁵ Göle, *Melez Desenler*, s.91.

evlatlarının dış grupla evliliklerine tutum onayları, ancak bu evliliğin statü grubuna geri dönüşümüyle onaylanır. Damatları, statü grubunun yaşam tarzına kazandırılmasa dahi, torunların yaşam tarzları gruba uydurularak statü grubu genişletilir. Gündelik gerçekliğin sosyal mesafe zorunluluğu, tutumlarda makes bulmaz. Farklı gruplarla hep mesafeli olmak, statü grubun davranış modelidir. Düzeyleri farklı da olsa, farklı gruplara pozitif ama geniş gruba (*Türklere*) negatif korelasyona sahip ölçüm, statüyü en fazla kirletmeye muktedir olana tavır olarak anlaşılmalıdır.

4.1.2. Araştırmaya Katılanların Bütününe Göre Kürtler, Aleviler, Kürt Aleviler, Türk Aleviler ve Abdallar Arasındaki Sosyal Mesafe (Korelasyon)

Tablo 193'de araştırmaya katılanların bütününe göre, *Kürtler, Aleviler Kürt Aleviler Türk Aleviler ve Abdallara* arasındaki sosyal mesafeleri (korelasyon) şu şekilde sonuçlanmıştır:

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Kürtlere* karşı sosyal mesafe ile *Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *güçlü, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,830, p<0,05$). Buna göre *Kürtlere* karşı sosyal mesafe yaklaştıkça *Alevilere* karşı da yaklaşılmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Kürtlere* karşı sosyal mesafe ile *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *güçlü, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,878, p<0,05$). Buna göre *Kürtlere* karşı sosyal mesafe yaklaştıkça *Kürt Alevilere* karşı da yaklaşılmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Kürtlere* karşı sosyal mesafe ile *Abdallara* karşı sosyal mesafe arasında *güçlü, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,717, p<0,05$). Buna göre *Kürtlere* karşı sosyal mesafe yaklaştıkça *Abdallara* karşı da yaklaşılmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Kürtlere* karşı sosyal mesafe ile *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *güçlü, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,793, p<0,05$). Buna göre *Kürtlere* karşı sosyal mesafe yaklaştıkça *Türk Alevilere* karşı da yaklaşılmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Alevilere* karşı sosyal mesafe ile *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *güçlü, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır

($r=0,920, p<0,05$). Buna göre *Alevilere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Kürt Alevilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Alevilere* karşı sosyal mesafe ile *Abdallara* karşı sosyal mesafe arasında *güçlü, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,747, p<0,05$). Buna göre *Alevilere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Abdallara* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Alevilere* karşı sosyal mesafe ile *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *güçlü, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,880, p<0,05$). Buna göre *Alevilere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Türk Alevilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe ile *Abdallara* karşı sosyal mesafe arasında *güçlü, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,757, p<0,05$). Buna göre *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Abdallara* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe ile *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *güçlü, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,882, p<0,05$). Buna göre *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Türk Aleviler* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Abdallara* karşı sosyal mesafe ile *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *güçlü, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,729, p<0,05$). Buna göre *Abdallara* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Türk Aleviler* karşı da yakınlaşmaktadır.

Sosyal mesafe korelasyonundaki bu grupların arasındaki güçlü yaklaşımın sebebi, *kabul edilen birincil kimlik* değişkenine göre *Aleviyim, dünya görüşüne en fazla etki eden kurum* değişkenine göre *Cemevi ve farklı gruplara karşı bilgi edinme kaynağı* değişkenlerine göre *Alevi Dedeleri* diyenlerin farklı gruplara karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasındaki yüksek oranları ve diğer grupların aynı güçlülükte olmasa da olumlu yaklaşımlarının kesişmesiyle elde edilmiştir.

Diğer gruplara nazaran bu grupların içindeki bu kadar güçlü korelasyonlar, bölgede var olan *Alevi-Kürt* algısını da yansıtmaktadır. Farklı gruplara karşı 15 soru özelinde sosyal mesafe tutumlarının toplam puan ortalamaları-sıralamaları ve değişkenlere göre, sosyal mesafe puan farklılaşması da, aynı algıyı yansıtan sonuçlardır.

Bu korelasyon sonuçlarına göre bölge insanı, *Kürtlere* Alevi gruplarının hepsine ve *Abdallara* karşı aynı yaklaşım tarzına sahipler. İnsanlar tutumlara sahip olarak doğmazlar, tutumlar sonradan öğrenilir.³⁰⁶ Georg Simmel'in *toplum* yerine *toplumlaşma* kavramını kullanarak, bu tutumların oluşum süreçlerini analiz eder.³⁰⁷ Asli ve tali sosyalizasyon sürecinde birey farklı olana karşı farkındalık düzeyleri geliştirir.³⁰⁸ Bu farkındalık düzeyinde gruplara arası ilişkiler toplumsal bir boşlukta ortaya çıkmamaktadır. Çünkü ön yargının kaynağı ne sadece objektif bir algı, ne de *a priori* olarak var olan yanlış kanaatlerdir. Burada önemli olan gruplara arası ilişkilerin niteliğidir.³⁰⁹

Bu düşünceden hareketle, kalıp yargılar bir grup normu ve bu norma uyma davranışının ürünleridir”,³¹⁰ diyen Şerif ve arkadaşları Amerika’da bir yaz kampında, 11-12 yaşlarında erkek çocuk grupları üzerine bir deney gerçekleştirmiştir. Bu kampta çocuklar, aşamalı olarak gruplara ayrılarak oyunlar oynamışlar, birbirleriyle yarışmışlar ve ortak çalışmalar yapmışlardır. Bu deneyde kalıplaşmış yargı ya da tutumların, gruplar arası çatışmaları sonucu ortaya çıktığı görülmüştür. Şöyle ki, kalıplaşmış tutumlar, grupların, karşıt gruplar hakkında üyelerine sağladığı ve aralarındaki çatışmayı yansıtan tutumlar olarak belirmektedir.³¹¹ Kalıplaşmış tutumlar bilgi yokluğunda bilgi sağlar. Bu yargıyı değiştirecek önemli bir olay olmadığı müddetçe ve kalıp yargılar bu görevlerini yerine getirdiği müddetçe var olmaya devam ederler, dolayısıyla kalıplaşmış yargılar durağanlaşır.³¹²

İnsan ilişkilerinde kalıp yargıların durağanlaşması, *çelişki* mantığında olduğu gibi, farklıyı ötekileştirme işlevi görürler. Farklı olana karşı kalıp yargıların durağanlaşması, insanı sahte, çarpıtılmış ve indirgenmiş bir var oluş tarzına hapsederek baskıya dönüştürebilir ki bu da, çatışmaya en uygun zemini hazırlar.³¹³ Ötekileştirilene karşı körü körüne inanç psikolojisiyle onlarda olabilecek herhangi bir erdemin, gerçek ya da hayali kusurlarını abartma eğilimi ile katlanarak doğrudan reddedilir. Ötekileştirilenlerin eylemleri öyle bir yorumlanır ki, her yaptıkları imgelerini biraz daha

³⁰⁶ Kağıtçıbaşı, s.127.

³⁰⁷ Jung, s.77.

³⁰⁸ Berger-Luckman, s.190.

³⁰⁹ Yapıcı, s.43; Şerif-Şerif, II, 660-662

³¹⁰ Şerif-Şerif, I, 166.

³¹¹ Şerif-Şerif, I, 302-303.

³¹² Kağıtçıbaşı, s.133-140.

³¹³ Taylor, s.42-43.

karartır ve sanki “ne yaparsan yap, ne söylersen söyle, yerden yere vurulacak ve sana karşı kanıt olarak kullanılacaktır” ilkesine uygun olarak yapılanlar kötücül dürtüler olarak algılanır.³¹⁴

İkili ahlak değerlendirmesiyle kalıp yargıların durağanlaşmasında iç grup üyelerinin kendilerine doğal olarak hak gördüğü şey, dış gruptan insanlar için yapıldığında bir lütuf ve iyilik eylemi sayılacaktır. Tersine iç grup üyeleri söz konusu olduğunda övgüye değer bir fedakârlık eylemi olarak el üstünde tutulan şey, eğer bir dış grup üyesi tarafından yapılmışsa “sıradan insani nezaket” sayılıp önemsiz görülür ya da görmezden gelinir.³¹⁵

Alevi gruplara ve Abdallara karşı kalıp yargılar durağanlaşması, araştırmaya katılanların tümüne göre bu gruplara karşı toptancı bir algılamaya dönüşmüştür. Örneğin *kestiğini yeme tutumu*, bölgedeki bazı *Şafii* grupların etkisiyle *Kürtlere* karşı *Alevilere* nazaran daha yakın mesafeyi ölçmesine rağmen yine de, kurulan ilişkide hepsine uzak ölçülmüştür. Aynı şekilde, *yemeğini yeme* tutumu ile *kestiğini yeme* tutumu arasındaki, hem sosyal mesafe toplum puan ortalamasındaki farkları, hem de bu grupların hepsine karşı aynı sıralamalarda ölçülmesi, dini temelli kalıp yargıların etkisini göstermektedir.³¹⁶ Değişkenler özelinde grupların, en yakından en uzağa sosyal mesafe sıralamasında bu grupların *Türkler*, *Çerkesler*, *Çeçenler*, *Avarlar* ve *Dindarlardan* sonra gelmesi, sosyal süreç içinde farklı ve farklıya karşı öğrenilen kalıp yargıların etkisini göstermektedir.

4.1.3. Araştırmaya Katılanların Bütününe Göre Çerkesler, Avarlar, Dindarlar ve Çeçenler Arasındaki Sosyal Mesafe (Korelasyon)

Tablo 193’de araştırmaya katılanların bütününe göre, *Çerkesler*, *Avarlar*, *Dindarlar* ve *Çeçenler* arasındaki sosyal mesafeleri (korelasyon) şu şekilde sonuçlanmıştır:

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe ile *Avarlara* karşı sosyal mesafe arasında *orta*, *pozitif* ve *anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır

³¹⁴ Bauman, s.57-58.

³¹⁵ Bauman, s.58.

³¹⁶ Hatta bu kalıp yargı o kadar güçlüdür ki, *Alevi* köylerden birinde yapılan mülakatta *Türklerin(Sününlerin)* yemeğin içindeki eti ayırarak yediklerini ifade etmişlerdir.

($r=0,666, p<0,05$). Buna göre *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Avarlara* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe ile *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,666, p<0,05$). Buna göre *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Dindarlara/Sünnilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe ile *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,604, p<0,05$). Buna göre *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Çeçenlere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Avarlara* karşı sosyal mesafe ile *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,679, p<0,05$). Buna göre *Avarlara* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Dindarlara/Sünnilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Avarlara* karşı sosyal mesafe ile *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe arasında *güçlü, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,715, p<0,05$). Buna göre *Avarlara* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Çeçenlere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe ile *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,543, p<0,05$). Buna göre *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Çeçenlere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, Kafkas grubu ve *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe yaklaşımları bütün gruplarda orta düzeyde ölçülmüştür. *Kürtler, Alevi Gruplar ve Abdallara* karşı yaklaşımlardaki güçlülük derecesinde değildir. Yani katılımcılar bu gruplara karşı, *Kürtler, Alevi Gruplar ve Abdallardaki* gibi aynı güçlülükte bilgi düzeyiyle yaklaşmamaktadır.

Sosyal mesafe tutum soruları sıralaması ve değişkenlere göre puan farklılaşmasındaki gibi katılımcılar, bu gruplara orta derecede benzer kalıplarla yaklaşmaktadırlar. Ama bu kalıp yargılar, diğer gruplarda olduğu kadar içerikleri aynı değildir. Çünkü bölgedeki *Kürt-Alevi* algısı, Kafkas kökenli grupların hepsini *Çerkes* olarak algısından daha güçlüdür. Gündelik gerçeğin inşasında tanımak ve daha fazla

ilişkide bulunmak sosyal mesafe derecesinde farklılıklar oluşturmaktadır. Gruplar birbirini tanıdıkça farkındalık düzeyleri artmaktadır. Bu bazen olumlu ilişkiye bazen de olumsuz tutumları doğurmaktadır. Tanımanın en ahlakın anlamda asgari faydası, aşırı genelleştirilmiş kalıp yargıdan kurtulmaya vesile olmasıdır.

Birlikte yaşamada farklı olanla sosyal mesafe formlarında olduğu gibi, kendisiyle iyi ya da kötü ilişki sürdürdükçe nesnel gerçeklik ve ayırt edicilik belirginleşir. Ve o, daha tanındığı için diğerlerinden ayrılır. Daha yoğun ilişki, yakınlık gerektirir. *Farklı* kişi için artık çok yakındır. Ve başkalarıyla karıştırılması imkânsızdır. Öbürlerinden ayrılamayacak her hangi biri değildir.³¹⁷

Farklı grupların birbirini tanınması, kurulan ilişkinin otokontrolünü sağlamaktadır. Özellikle farklı gruplar arasında meydana gelecek anlaşmazlığın ideolojileşip birlikte yaşamaya zarar verme riski, homojen toplumlara göre daha yüksektir. Tanımak toplumun risk alanlarını belirlemektir. Ama kalıp yargılar dış gruplara karşı olumsuz imajlarla doludur. Bu gruplara karşı kalıp yargıların görece azlığı toptancı bir yaklaşıma engel olmuştur.

Bu korelasyonlardan çıkartılacak sonuç anlamında bir diğer nokta *Çerkeslerin, Çeçenlerin, Avarların ve dindarların* birbirlerine yakın olmalarıdır. *Çerkesler* genel anlamda diğer gruplara karşı sosyal yaşam tarzlarından dolayı mesafeli olsalar da bu gruplara karşı yakın olarak ölçülmektedirler. Değişkenler özelinde sosyal mesafe puan farklılaşmasında *Çeçen, Avar ve Dindar/Sünni* grupların yakınlığı, buradaki korelasyonda da ölçülmektedir. Katılımcıların bu gruplara karşı sosyal mesafe yakınlığındaki oran yakınlıkları *Çeçen ve Avarlarda* mezhepsel bakışın farklı olana karşı anlamlı farkındalığa sebep olmasındandır.

Güçlülük dereceleri farklı da olsa, birlikte yaşama açısından son derece önemli sonuçlar bulgulardır bunlar. Farklıya karşı yaklaşımda ve farkına ilişkin bilgi düzeyinin yüksek olduğu gruba karşı orta düzeyde korelasyon ölçümleri, katılımcıların bütününe göre bu gruplara karşı olumsuz tutumun olmadığını göstermektedir.

³¹⁷ Ortega, s.117.

4.1.4. Araştırmaya Katılanların Bütününe Göre Çerkeslerle Kürtler, Aleviler, Kürt Aleviler, Türk Aleviler ve Abdallar Arasındaki Sosyal Mesafe (Korelasyon)

Tablo 193’de araştırmaya katılanların bütününe göre, *Çerkeslerle Kürtler, Aleviler, Kürt Aleviler, Türk Aleviler ve Abdallar* arasındaki sosyal mesafeleri (korelasyon) şu şekilde sonuçlanmıştır:

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe ile *Kürtlere* karşı sosyal mesafe arasında *zayıf, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,284, p<0,05$). Buna göre *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Kürtlere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe ile *Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *zayıf, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,237, p<0,05$). Buna göre *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Alevilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe ile *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *zayıf, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,248, p<0,05$). Buna göre *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Kürt Alevilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe ile *Abdallara* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,309, p<0,05$). Buna göre *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Abdallara* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe ile *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *zayıf, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,242, p<0,05$). Buna göre *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Türk Alevilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe ile *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *zayıf, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,242, p<0,05$). Buna göre *Çerkeslere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Türk Alevilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre *Çerkeslere* yaklaşımla *Kürtlere, Alevi gruplara ve Abdallara* karşı yaklaşım korelasyonlarında zayıf, pozitif ve anlamlı

ilişkiler bulunmuştur. Sosyal mesafe korelasyonundaki bu grupların arasındaki zayıf yaklaşım, *kabul edilen birincil kimlik* değişkenine göre *Çerkesim-Sünniyim, dünya görüşüne en fazla etki eden kurum* değişkenine göre *üyeleri olduğum dernek* ve *farklı gruplara karşı bilgi edinme kaynağı* değişkenlerine göre *gelenekten* diyenlerin, farklı gruplara karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasındaki düşük oranlarıyla aynı şekilde benzer olarak ölçülmüştür.

Araştırmaya katılanların tümüne göre *Türklerle Çerkesler* arasındaki korelasyon negatif olarak ölçülmüştür. Bütün bu sonuçlar, *Çerkeslerde* iç grup bilincinin güçlü olduğunu ve sosyal mesafe olarak farklı gruplara karşı en uzak grubun *Çerkesler* olduğunu göstermektedir. Yaşam tarzlarını korumaya endekli bu dışlamacılıkları, grubun üyelerine gelenek normuyla kazandırılmaktadır. *Hayat tarzı*'nın statü *onur*'undaki belirleyici rolü, statü gruplarının bütün teamüllerin somut taşıyıcıları olmaları demektir. Belirtileri ne olursa olsun, yaşamın bütün *stilizasyonları* ya statü gruplarından kaynaklanır, ya da onlar tarafından korunur.³¹⁸ Yemek kültürleri, giyim tarzları, insan ilişkileri, hülasa en basit eylemler dahi, ayrıcalıklı *hayat tarzı* genellemesiyle *statü onurunun* somutlaşması olarak grup kimliği koruyuculuğuna dönüşür.

Hayat tarzı kavramı, ayrıcalıklı olmanın verdiği onurla, ya grubun diğer gruplara üstünlüğü vurgusuyla ya da ait olmanın ayrıcalığıyla müntesiplerine kazandırılmaktadır. *Gideens*, grupların kolektiviteler vb. etkileşim sistemleri olarak incelenmesi gerektiğini, bu tür kolektiviteler halinde diğerleriyle ilişkilerini belirleyen yapısal unsurlar olduğunu ve bu unsurların anlamlandırma, egemenlik ve meşrulaştırma görevi ifa ettiğini belirtir.³¹⁹ *Hayat tarzının* statü *onurundaki* rolü, *Durkheim*'in düalist bir açıklamayla bir kaynağı birey, diğer kaynağı toplum olarak ifade ettiği *kollektif bilinç* (çünkü özne kipi hem tekil *ben*'i hem de çoğul *biz*'i kapsamaktadır)³²⁰ kavramında karşılık bulmaktadır. Belirli aidiyet grupları içinde yer alan bireyler, bu bilinçle benzer şekilde düşünür, duyumsar ve eylemler. *Durkheim*'e göre toplumlar (gruplar) üyeleri üzerinde baskı uygulayarak onların merkez-kaç eğilimlerini denetler ve onları

³¹⁸ Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s.283.

³¹⁹ Antoni Giddens, *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları*, (Çev. Ü. Tatlıcan-B. Balkız), Paradigma Yay., İstanbul 2003, s.161-163; Durkheim, *Sosyolojik Metodun Kuralları*, s.45.

³²⁰ Edward A. Tiryakian, "Emile Durkheim", (Çev. Ceylan Tokluoğlu), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Ed. T. Bottomore-R. Nisbet, (Yay. Haz. M. Tunçay-A. Uğur), Ayraç Yay., Ankara 2002, s. 231.

kendilerine bağlar. *Durkheim*'de bu tür toplumları (grupları) *benzemeye dayalı toplumlar* (geleneksel toplumlar) olarak adlandırılmaktadır.³²¹

Aynı yapı sosyal psikolojide, benzerliğe dayalı *toplulukçu kültür* kavramıyla karşılanmaktadır. *Berberlik kültürünün* hakim olduğu gruplarda grubun bireye en büyük baskısı bireyde yaşanabilecek utanç duygusudur.³²² Hayat tarzlarının bozulacağı korkusu, bireylere kazandırılarak grup içi bilinç kuvvetlendirilir. Bu da farklı olana karşı asgari insani alanların dışında uzak sosyal mesafeyle sonuçlanmaktadır. *Çerkeslerin hayat tarzına* dayalı grup bilincinin sosyal mesafe uzaklığına sebebiyeti, diğer gruplarda da belli bir farkındalığa ulaşmasıyla korelasyon oranları zayıf sonuçlanmaktadır.

4.1.5. Araştırmaya Katılanların Bütününe Göre Avarlar, Dindarlar ve Çeçenlerle Kürtler, Aleviler, Kürt Aleviler, Türk Aleviler ve Abdallar Arasındaki Sosyal Mesafe (Korelasyon)

Tablo 193'de araştırmaya katılanların bütününe göre, *Avarlarla Kürtler, Aleviler, Kürt Aleviler, Türk Aleviler ve Abdallar* arasındaki sosyal mesafeleri (korelasyon) şu şekilde sonuçlanmıştır:

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Avarlara* karşı sosyal mesafe ile *Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,477, p<0,05$). Buna göre *Avarlara* karşı sosyal mesafe yaklaştıkça *Alevilere* karşı da yaklaşılmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Avarlara* karşı sosyal mesafe ile *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,509, p<0,05$). Buna göre *Avarlara* karşı sosyal mesafe yaklaştıkça *Kürt Alevilere* karşı da yaklaşılmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Avarlara* karşı sosyal mesafe ile *Abdallara* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,534, p<0,05$). Buna göre *Avarlara* karşı sosyal mesafe yaklaştıkça *Abdallara* karşı da yaklaşılmaktadır.

³²¹ Emile Durkheim, *İntihar*, (Çev. Ö. Ozankaya), Ayrıntı Yay., İstanbul 1992, s.329; Bkz. Emile Durkheim, *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*, (Çev. C. B. Bali), BFS Yay., İstanbul 1985.

³²² Kağıtçıbaşı, s.97.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Avarlara* karşı sosyal mesafe ile *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,464, p<0,05$). Buna göre *Avarlara* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Türk Alevilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Tablo 191’de araştırmaya katılanların bütününe göre, *Dindarlarla, Kürtler, Aleviler, Kürt Aleviler, Türk Aleviler ve Abdallar* arasındaki sosyal mesafeleri (korelasyon) şu şekilde sonuçlanmıştır:

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe ile *Kürtlere* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,569, p<0,05$). Buna göre *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Kürtlere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe ile *Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,460, p<0,05$). Buna göre *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Alevilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe ile *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,476, p<0,05$). Buna göre *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Kürt Alevilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe ile *Abdallara* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,519, p<0,05$). Buna göre *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Abdallara* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe ile *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,460, p<0,05$). Buna göre *Dindarlara/Sünnilere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Türk Alevilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Tablo 191’de araştırmaya katılanların bütününe göre, *Çeçenlerle Kürtler, Aleviler, Kürt Aleviler, Türk Aleviler ve Abdallar* arasındaki sosyal mesafeleri (korelasyon) şu şekilde sonuçlanmıştır:

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe ile *Kürtlere* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır

($r=0,379, p<0,05$). Buna göre *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Kürtlere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe ile *Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,323, p<0,05$). Buna göre *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Alevilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe ile *Kürt Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,335, p<0,05$). Buna göre *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Kürt Alevilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe ile *Abdallara* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,426, p<0,05$). Buna göre *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Abdallara* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe ile *Türk Alevilere* karşı sosyal mesafe arasında *orta, pozitif ve anlamlı* bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,344, p<0,05$). Buna göre *Çeçenlere* karşı sosyal mesafe yakınlaştıkça *Türk Alevilere* karşı da yakınlaşmaktadır.

Araştırmaya katılanların tümüne göre, Kafkas kökenli gruplara karşı bütüncül yaklaşım *Avarlar ve Çeçenler* özelinde orta güçlülükte farklılaşmaktadır. Bu verilere göre *Avarlar, Dindarlar ve Çeçenlere* yaklaşıma arttıkça *Kürtlere, Alevi gruplara ve Abdallara* karşıda yaklaşım artmaktadır. Birlikte yaşama açısından önemli sonuçları olan sosyal mesafe korelasyonunda, görece daha az gruplara karşı olumlu bakış daha güçlüdür.

Sosyal mesafe korelasyonundaki bu grupların arasındaki orta düzeyde yaklaşım, *kabul edilen birincil kimlik* değişkenine göre *Avar-Çeçen, dünya görüşüne en fazla etki eden kurum* değişkenine göre *bağlı olduğum cemaat ve farklı gruplara karşı bilgi edinme kaynağı* değişkenlerine göre *siyasi lider* diyenlerin, farklı gruplara karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasındaki oranları olumlu sonuçlanmıştır. Bu değişkenlerin en yüksek sosyal mesafe puanları *Çeçenlere, Dindarlar ve Avarlara* karşı ölçülmüştür. *Mezhebin* farklı olana karşı yaklaşımında olumluğunu göstermesi açısından son derece önemli bir diğer ölçüm, bu değişkenlerin *Kürtlere* karşı da yüksek sonuçlanmasıdır.

Çeçenler, Avarlar ve Dindarların birlikte yaşama birbirlerine karşı yaklaşımın temelinde dinsel bakış/mezhepsel algı, daha etkin bir unsur olarak ölçülmüştür. Birlikte yaşamada din faktörü, genel anlamda toplumsal bütünleşmedeki fonksiyonu itibariyle incelenmiştir.

Durkheim, dini sırf toplumsal hayatın bir fonksiyonu olarak değerlendirir ve dine bir topluluğun grupsal bilinci açısından yaklaşır. *Durkheim*'e göre din, toplumun kendi bilincine varışında kullandığı simgeler düzeni ve toplumsal varlığa özgü düşünüş biçimidir.³²³ *Durkheim*, dinin toplumsal işlevi farklı sosyo-ekonomik sınıflar üzerinde birleştirici yani toplumsal bütünleşmeyi sağlayıcı rolüne önem verir.³²⁴

Weber'e göre sosyoloji, toplumsal eylemi yorumsal tarzda anlamaya ve akışı ve sonuçları bakımdan nedensel olarak açıklamaya çalışan bir disiplindir. Eylem failin ya da failerin onu öznel bir anlamla ilintilendirmeleri ölçüsünde (içsel ya da dışsal) insan davranışı (olarak tanımlanır).³²⁵ Bu metodolojiden hareketle *Clifford Geertz* ve *Peter Berger dini*, hayatı anlamlandırmak değişkeniyle incelemişlerdir.

Geertz'e göre din, gündelik hayat bilgisi, ideoloji; sanat ve diğer *kültürel sistemler* gibi, hayatın anlamını tehditkar ve sarsıcı deneyimlerle baş edebilmek, böylece hayatı anlamlandırabilmek üzere ortaya çıkar. Özellikle din, sadece *dünya görüşü* veya anlayışı vermekle kalmamalı aynı zamanda bir *etos* yani yaşama tarzı da ortaya koymalıdır. Din, bireyin hayatına anlam vermesinin yanında toplumda istikrar sağlayıcı fonksiyonda üstlenir. din davranış düzeni ile dünya görüşünü birleştirerek, toplumsal değerlere birleştiricilik için en fazla ihtiyaç duyduklarını verir: nesnellik görüntüsü. Çiftçinin tespitine göre, *Geertz*'in önceki yazılarına göre din *ortak* inançlar ve değerler sunarken, daha sonraki yazılarında ikna edici inançlar ve değerler sunmaktadır.³²⁶

İnsanlar gerçekliğe/dünyaya anlamlı düzen atfetmeye doğuştan, fitraten zorunludurlar,³²⁷ diyen *Berger*, dinin bir yeni gerçeklik anlayışı sunarak mevcut hayat tarzını güçlendirmek için doğduğuna, dolayısıyla da, *Geertz*'de olduğu gibi, hayat tarzının kendini değil, sadece hayattaki sarsıcı deneyimleri meşrulaştırma hizmeti

³²³ Durkheim, *İntihar*, s.323.

³²⁴ Durkheim, *İntihar*, s.259; Bkz. Emile Durkheim, *Dinî Hayatın İlkel Biçimleri*, (Çev. F. Aydın), Ataç Yay., İstanbul 2005, s.28; Nurettin Şazi Kösemihal, *Durkheim Sosyolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1971.

³²⁵ Fritz Ringer, s.129; Ayrıca Bkz. Çiftçi, *Nasıl Bir Sosyal Bilim*, s.11-37

³²⁶ Adil Çiftçi, *Din Sosyolojisi ve Yöntem*, s.24-31.

³²⁷ Çiftçi, *Din Sosyolojisi ve Yöntem*, s.32.

gördüğünü düşünmektedir. Hem *Berger* hem de *Geertz*, dinin bireylere anlamlılık bahşetmekle kalmayıp topluma da istikrar verdiğini söylerler.³²⁸

Bu yönüyle din değer birliğini meşrulaştıran, bunun için hissi anlatımlara olanak sağlayan bir özellik arz eder. Çünkü din, kolektif kimliği pekiştirmektedir. Böylece aslında profan olan kutsal düzleme çekilir.³²⁹ Bir başka ifadeyle din, kutsal bir kalıp içerisinde kozmikleşmektedir.³³⁰ Ş. Mardin, Türkiye özelinde, İslam'dan kaynaklı ümmet anlayışının, İslam dinine mensup olan etnik grupların sivil toplumsal hayatta uyuşmalarının önemli bir etkeni olduğu tespiti, birlikte yaşamada dinin birleştiriciliğini vurgulamaktadır.³³¹

Dine karşı perspektifler farklı da olsa din ve insan hayatı ilişkisi birçok açılardan tartışıla gelmiştir. Din, bilim, iman, madde, sanat vs. hakkındaki tutumların hülasesi ve mahiyetinin toplamı, insanın nasıl bir bakış açısı ve dünya görüşüne sahip olduğunu gösterir.³³² Aynı dine inanan ama, gruplar nezdinde birlikte yaşam açısından farklı sonuçların elde edilmesinde ise, dinin algılanış tarzı sosyal mesafe farklılığına sebep olmaktadır. Farklı gruplara karşı sosyal mesafe farklılaşmasına en büyük etki “dünya’nın dini açıdan algılanışı” şeklinde tanımlanan *mezhepsel* farklılıklar oluşturmaktadır. *Mezhep, değişik beşeri faaliyetler, sorun ve tasavvurlara yaklaşım biçimlerinin dine tesirinden meydana gelen oluşumlar* olarak açıklanması ve bu oluşumda *çevrenin, siyasetin, kültürün* tesirlerinin bulunması, gruplar nezdinde farklılaşmaya sebep olmaktadır.³³³

Dinin toplumsal fonksiyonu başlığında birleştiriciliği, geniş grupların toplumsal yaşamdaki önemini vurgulamaktadır. Siyasal fonksiyonu itibariyle din, üst kimliklerle kurduğu irtibat diğer kimlikleri de birleştirici fonksiyona dönüşmektedir. Dinin anlaşılma biçimleri olarak telakki edilen mezhepsel bakış ise, daha dar gruplarda farklı olana karşı sosyal mesafe farklılığına sebep olmaktadır. Araştırma bölgesi özelinde meseleye bakıldığında verilere göre, *Hanefi* mezhebine mensup olan *Türkler ve Çerkesler*, *Sünni* doktrinin içinde olmayanlara karşı uzak mesafeye sahiptirler. Bu

³²⁸ Çiftçi, *Din Sosyolojisi ve Yöntem*, 34.35; P. Berger ve C. Geertz’in bu konudaki görüşlerindeki değişimlerin karşılaştırmalı olarak verildiği aynı eserin, “C.Geertz, P. Berger ve Din: Farklı ve Değişen Görüşleri” bölümüne ayrıca bakılabilir.

³²⁹ İşcan, s.15.

³³⁰ Berger, s.64.

³³¹ Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yay., İstanbul 2002, s.143-156.

³³² Usta, *Din Toplum Yazıları*, s.68.

³³³ İşcan, s.15.

anlayış öylesi bir bakış açısına ve kalıp yargıya dönüşmüş ki, *Alevi ve Kürtlerin* din algılamalarının aynı olduğu genellemesiyle bu gruplara karşı uzak olmanın mezhepsel argümanları sıralanmıştır. *Yemeğini yemekle kestiğini yememek* arasındaki gündelik gerçeklikler *dinsel/mezhepsel* meşrulaştırmayla desteklenmektedir.

Berger'in dini, bir yeni gerçeklik anlayışı sunarak mevcut hayat tarzını güçlendirmek için doğduğu temellendirmesi, bölgenin *Şafii* mezhebine mensup olanlarının dini algılama tarzları, yani gündelik gerçeklikleri mezhepsel desteklemeyle, farklı gruplara karşı yakın sosyal mesafeyi doğurmuştur. *İbadet ritüellerini Şafii mezhebinin kurallarına göre yapan gruplar, dinin farklı gruplara karşı farkındalık oluşturmasındaki etkiye, mezhepsel katkı sunmaktadırlar.*

Bölgede dinsel/mezhepsel değerlendirmeleri daha yüksek olan grupların birbirlerine karşı orta düzeyde pozitif yaklaşımları, birlikte yaşamada dinin birleştiriciliği açısından önemli sonuçtur. Bir diğer nokta, dinsel bakışa sahip olanların, görece dışlanmış olanlara karşı yaklaşımının pozitif ve orta güçte sonuçlanması, dinin birleştiriciliği fonksiyonunu göstermesi açısından son derece önemli olarak görülmelidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

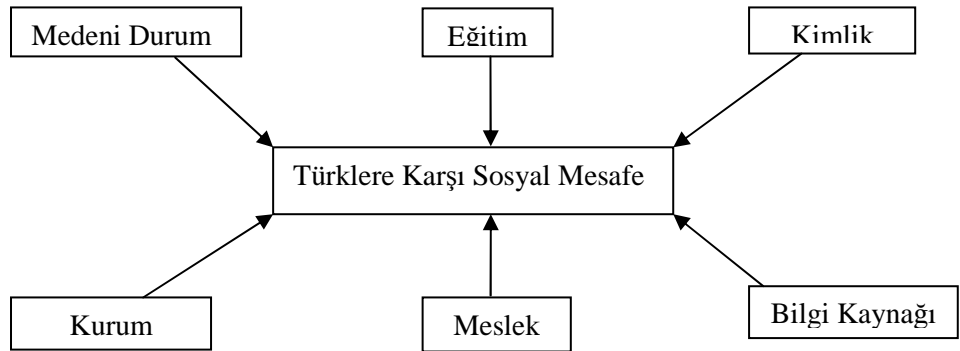
Bu çalışma, K.Maraş/Göksun ilçesinde yaşayan grupların farklı ama birlikte yaşama şekillerini, sosyal mesafe açısından değerlendirmesini konu edinmiştir. Farklı grupların tarihten beri bir arada yaşadığı bölge olması hasebiyle grupların yaklaşımları açısından önemli sonuçlar elde edilmiştir. Sonuç ve değerlendirme kısmında öncelikle, araştırmada doğrudan ortaya çıkan sonuçlar verilecek, akabinde bu sonuçlara dayalı olarak genel değerlendirme yapılacaktır.

Araştırmada yer alan katılımcılar bağımsız değişkenler açısından değerlendirildiğinde; çoğunluğu *erkek*, *yaş ortalaması 36*, *evli*, *aylık gelir ortalaması 1221,98 TL*, *eğitim durumu ilkokul/ortaokul*, *mesleki açıdan ev kızı/ev hanımı*, *çocukluklarının geçtiği yer köy*, *şu anda ikamet edilen yer ilçe merkezi*, birincil ve ikincil kimlik tanımlamaları *Türk-Müslüman* katılımcılardan olduğu görülmektedir.

Katılımcılar, *dünya görüşlerinin oluşmasında en fazla etki eden kurumlar* sorusuna *Televizyon* ve *farklı gruplara ilişkin bilgilerin edinildiği kaynak* sorusuna ise, *aile çevrem* cevabını vermişlerdir.

Bağımsız değişkenlerle farklı gruplara karşı sosyal mesafe puan ortalamaları arasında farklılaşmalar görülmektedir. Daha metodolojik olma adına bu değişkenlerin hangi gruplara karşı anlamlı bir şekilde farklılaştıkları şekillerle verilecektir.

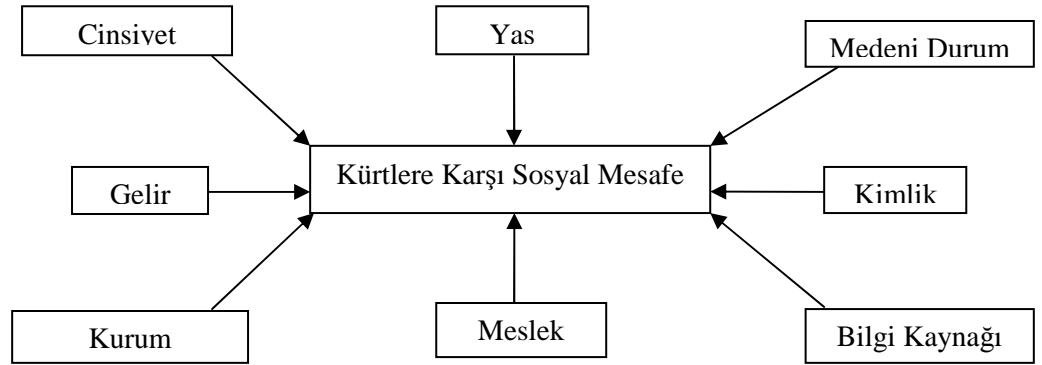
Şekil 1: Türklere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:

Türklere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler şekil 1'de verilmiştir. Buna göre Türklere karşı anlamlı ilişkiler medeni

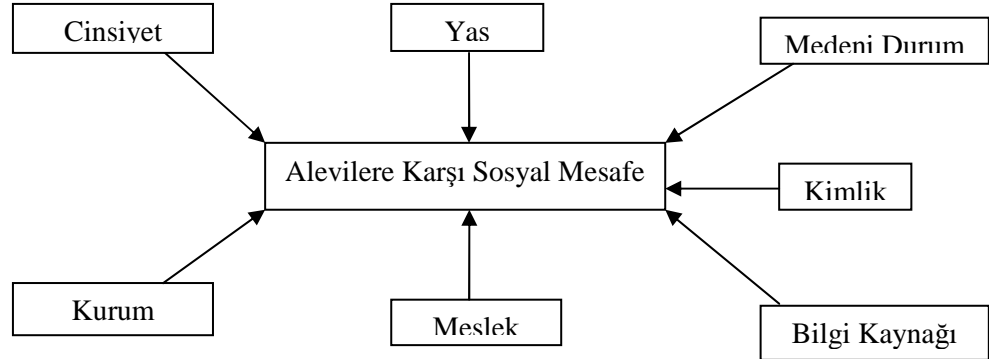
durum, meslek, eğitim durumu, kabul edilen kimlik, dünya görüşüne etki eden kurum ve farklı gruplara karşı bilgi edinme kaynağı değişkenlerine göre anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Cinsiyet, yaş ortalaması, ailenin aylık gelir ortalaması, çocukluğun geçtiği yer ve şuan oturulan yer durumuna göre anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Şekil 2: *Kürtlere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:*

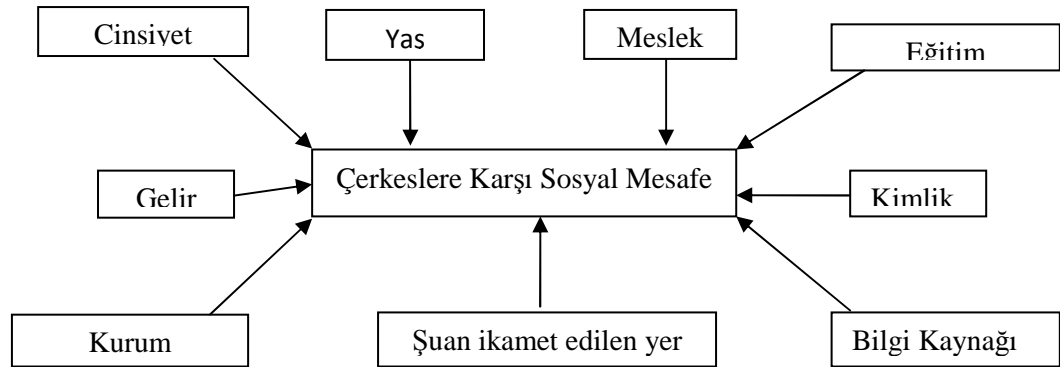
Kürtlere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler şekil 2’de verilmiştir. Buna göre Kürtlere karşı anlamlı ilişkiler cinsiyet, yaş ortalaması, ailenin aylık gelir ortalaması, medeni durum, meslek, kabul edilen kimlik, dünya görüşüne etki eden kurum ve farklı gruplara karşı bilgi edinme kaynağı değişkenlerine göre anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Eğitim durumu, çocukluğun geçtiği yer ve şuan oturulan yer durumuna göre anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Şekil 3: Alevilere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:

Alevilere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler Şekil 3’de verilmiştir. Buna göre Alevilere karşı anlamlı ilişkiler *cinsiyet*, *yaş ortalaması*, *medeni durum*, *meslek*, *kabul edilen kimlik*, *dünya görüşüne etki eden kurum* ve *farklı gruplara karşı bilgi edinme kaynağı* değişkenlerine göre anlamlı ilişkiler bulunmuştur. *Eğitim durumu*, *ailenin aylık gelir ortalaması*, *çocukluğun geçtiği yer* ve *şuan oturulan yer* durumuna göre anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

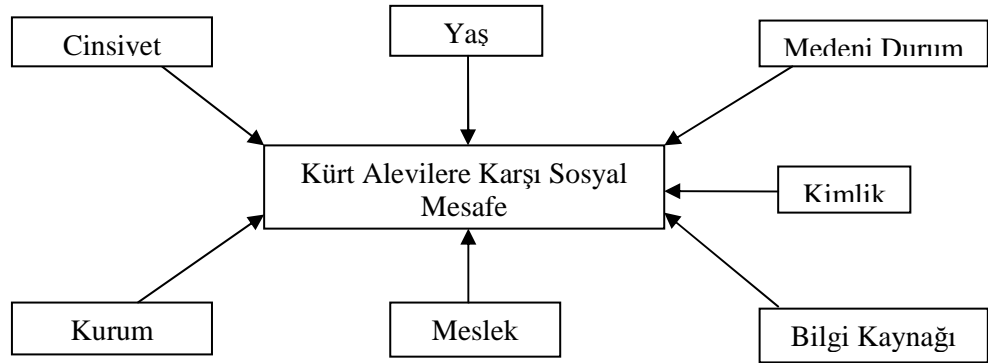
Şekil 4: Çerkeslere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:

Çerkeslere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler Şekil 4’de verilmiştir. Buna göre Çerkesler karşı anlamlı ilişkiler *cinsiyet*, *yaş ortalaması*, *ailenin aylık gelir ortalaması*, *eğitim*, *şuan oturulan yer*, *meslek*, *kabul edilen kimlik*, *dünya görüşüne etki eden kurum* ve *farklı gruplara karşı bilgi edinme*

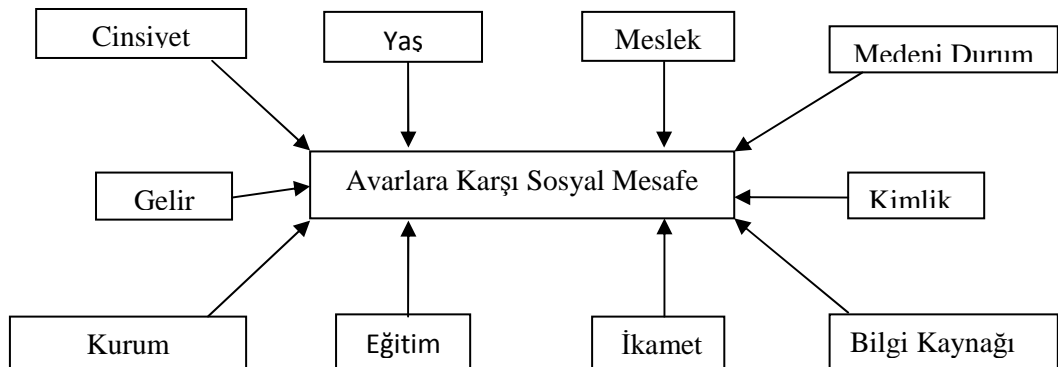
kaynağı değişkenlerine göre anlamlı ilişkiler bulunmuştur. *Medeni durum ve çocukluğun geçtiği yer* durumuna göre anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Şekil 5: *Kürt-Alevilere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:*

Kürt Alevilere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler şekil 5’de verilmiştir. Buna göre *Kürt Alevilere karşı anlamlı ilişkiler cinsiyet, yaş ortalaması, medeni durum, meslek, kabul edilen kimlik, dünya görüşüne etki eden kurum ve farklı gruplara karşı bilgi edinme kaynağı* değişkenlerine göre anlamlı ilişkiler bulunmuştur. *Eğitim durumu, ailenin aylık gelir ortalaması, çocukluğun geçtiği yer ve şuan oturulan yer durumuna göre anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.*

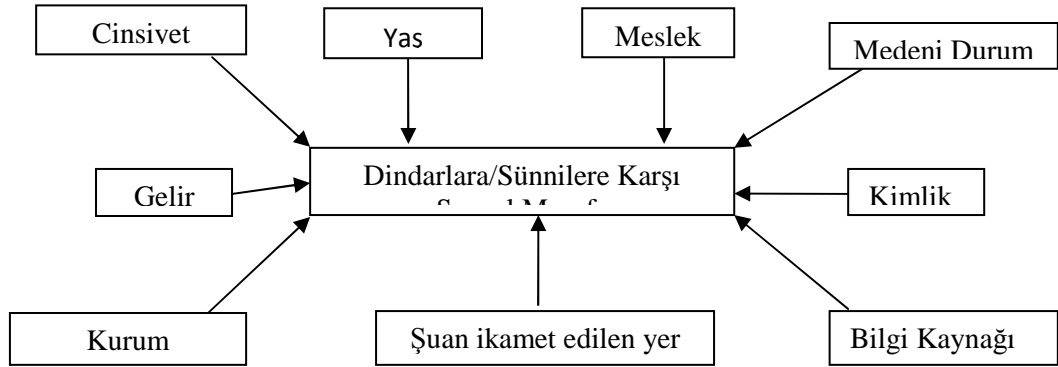
Şekil 6: *Avarlara karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:*

Avarlara karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler şekil 6’da verilmiştir. Buna göre *Avarlara karşı anlamlı ilişkiler cinsiyet,*

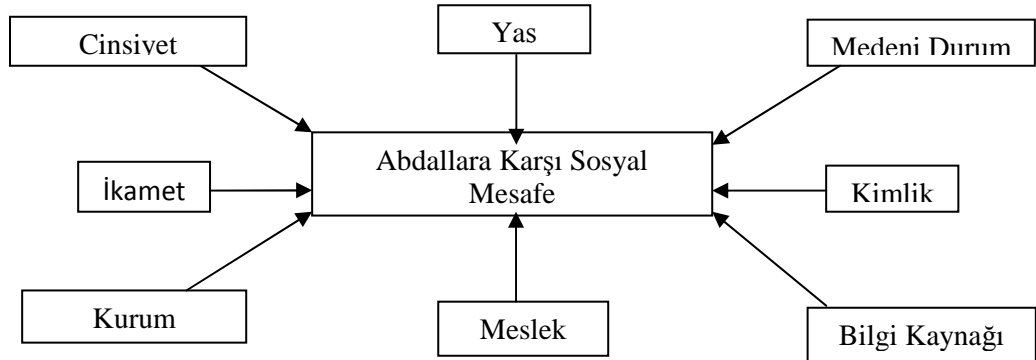
yaş ortalaması, ailenin aylık gelir ortalaması, Eğitim, medeni durum, şuan oturulan yer, meslek, kabul edilen kimlik, dünya görüşüne etki eden kurum ve farklı gruplara karşı bilgi edinme kaynağı değişkenlerine göre anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Çocukluğun geçtiği yer durumuna göre anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Şekil 7: Dindarlara/Sünnilere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:

Dindarlar karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler şekil 7'de verilmiştir. Buna göre Dindarlara/Sünnilere karşı anlamlı ilişkiler cinsiyet, yaş ortalaması, ailenin aylık gelir ortalaması, medeni durum, şuan oturulan yer, meslek, kabul edilen kimlik, dünya görüşüne etki eden kurum ve farklı gruplara karşı bilgi edinme kaynağı değişkenlerine göre anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Eğitim ve çocukluğun geçtiği yer durumuna göre anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

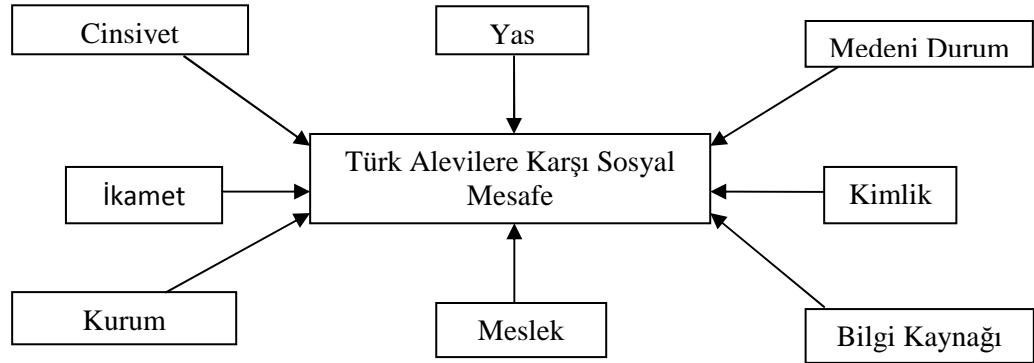
Şekil 8: Abdallara karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:

Abdallara karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler şekil 8'de verilmiştir. Buna göre Abdallara karşı anlamlı ilişkiler cinsiyet,

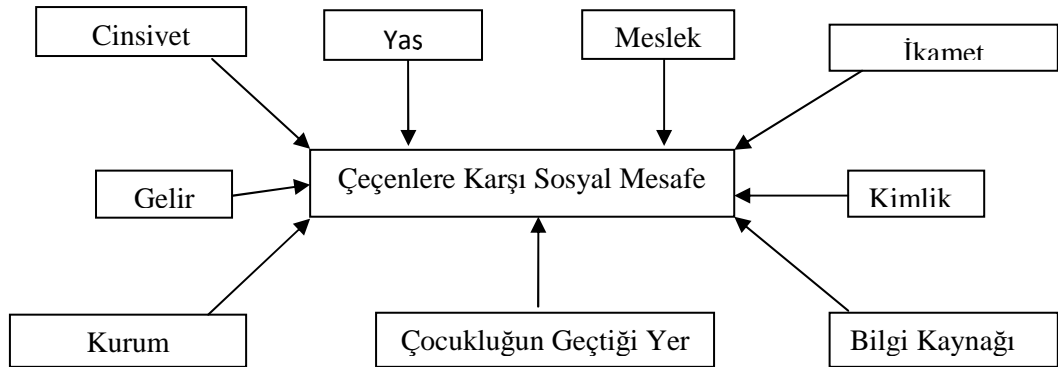
yaş ortalaması, medeni durum, meslek, şuan oturulan yer, kabul edilen kimlik, dünya görüşüne etki eden kurum ve farklı gruplara karşı bilgi edinme kaynağı değişkenlerine göre anlamlı ilişkiler bulunmuştur. *Eğitim durumu, ailenin aylık gelir ortalaması ve çocukluğun geçtiği yer* durumuna göre anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Şekil 9: Türk Alevilere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:

Türk Alevilere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler *şekil 9*'da verilmiştir. Buna göre *Türk Alevilere* karşı anlamlı ilişkiler *cinsiyet, yaş ortalaması, medeni durum, meslek, şuan oturulan yer, kabul edilen kimlik, dünya görüşüne etki eden kurum ve farklı gruplara karşı bilgi edinme kaynağı* değişkenlerine göre anlamlı ilişkiler bulunmuştur. *Eğitim durumu, ailenin aylık gelir ortalaması ve çocukluğun geçtiği yer* durumuna göre anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Şekil 10: Çeçenlere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler:

Çeçenlere karşı sosyal mesafe puan ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılaşan değişkenler *şekil 10*'de verilmiştir. Buna göre *Çeçenlere* karşı anlamlı ilişkiler *cinsiyet, yaş ortalaması, ailenin aylık gelir ortalaması, çocukluğun geçtiği yer şuan oturulan yer, meslek, kabul edilen kimlik, dünya görüşüne etki eden kurum ve farklı gruplara karşı bilgi edinme kaynağı* değişkenlerine göre anlamlı ilişkiler bulunmuştur. *Eğitim ve medeni durumlarına* göre anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Araştırma alanı Göksun ilçesi tarihten beri farklı grupların bir arada yaşadığı, savaş-göç gibi sosyal hareketlilikte iskan politikalarına konu olması ve coğrafi konum itibariyle geçiş güzergahı olması münasebetiyle farklılığa ilişkin anlamlılığın güçlü olduğu bir yerdir. Bu özellikleri itibariyle birlikte yaşamada sosyal mesafeyi ölçecek özelliği olduğu sonuçlardan elde edilmiştir. Kullanılan ölçme aracının geçerlik-güvenirlik çerçevesinde KMO-Bartlett's testi ve faktör-madde analiz sonuçları, bölgenin sosyal mesafeyi ölçmek için uygun olduğunu göstermektedir.

Bu çerçevede araştırmaya katılanların bütününe göre sosyal mesafe tutum soruları ortalaması ve sıralamasında, gruplar özelinde farklı sonuçlar elde edilmiştir. Sosyal mesafe tutum puanlarında en yüksek ortalamalar *Türklere* karşı ölçülmüştür. *Türklere* karşı *en* son sırada ölçülen *sırrını paylaşma* tutumu, diğer gruplardaki aynı tutumun puan ortalamalarından, hatta bazı gruplara karşı en yakın mesafe tutumu olarak ölçülen tutumlardan dahi yüksek ölçülmüştür. Kabul edilen birincil-ikincil kimlik oranlarının sonuçlarına göre bölgede hakim kimlik algısı *Türk-Müslüman*'dır. Bütün alt gruplardan *Türk kimliğine* geçişler de dikkate alındığında, birlikte yaşama açısından *Türk kimliğinin* birleştirici ve bütünleştirici fonksiyona sahip olduğu ölçülmüştür.

Sosyal mesafe tutum sorularının puan ortalaması ve sıralamasında bütün gruplara karşı en yakın sosyal ilişkiler, toplumun *acıda ve sevinçte* dayanışmasını gösteren *düğün ve cenaze'ye katılmak* olarak ölçülmüştür. Yine bütün gruplara karşı en uzak sosyal mesafe *evlilik ve sırrı paylaşma* tutumları ölçülmüştür. Diğer tutumların, farklı gruplara karşı algılama tarzına göre sıralaması değişmektedir. İnsanın başkasına ilişkin en önemli farkındalık geliştirmesi, rast gele biraradalıkta değil, anlamlı ve amaçlı yüz-yüze'likte vuku bulmaktadır.

Alanlara göre sosyal mesafe tutumları, bütün gruplarda sivil alanlarda daha yakın ilişkiler ölçülmüştür. Bunlar; *Cenaze-düğüne katılmak, yemeğini yemek, komşuluk etmek, aynı iş yerinde çalışmak ve alış-veriş etmek*. Farklı gruplarla birlikte yaşama

konusunda önemli bir tutum olan *aynı ülkenin vatandaşı olmak* da bütün gruplara karşı yakın olarak ölçülmüştür. Bütün gruplara karşı sosyal mesafe ilişkisi bazında *ticari ortaklık* konusu, ortalama ve sıralama itibariyle bu tutumlara göre uzak ölçülmüştür. Bu da, ekonomi hayatındaki güven unsurunun ve dar alanda yaşayan insanların en çok muhatap olmak zorunda olduğu ticari hayatın, sosyal mesafeyi farklılaştırdığını göstermektedir.

Uzak ölçümler içinde, özellikle *Alevi gruplar ve abdallara* görece de *Kürtlere* karşı, *kestiğini yemek* tutumu dikkat çekmektedir. *Yemekle-kestiğini yemek* arasındaki bu farklılık öğrenilmiş güçlü ön yargının ve kalıp yargıların durağanlaşmasını göstermektedir. Çünkü *Alevi gruplar* dışındaki katılımcıların hepsi, bu soruya *dini/mezhebi* perspektiften cevap vermişlerdir. *Hanefi mezhebine* mensup olanlar bu tutumda *Kürt-alevi* ayrımı yapmayarak, *Şafii mezhebine* mensup olanlar ise *Kürt-Alevi* ayrımı yaparak bu soruya cevap vermişlerdir. Zira ölçümlerde bu tutum *Alevi* gruplarda *Kürtlere* göre daha uzak ölçülmüştür.

Araştırmaya katılanların tümüne göre en uzak sosyal mesafe *mahrem alan* olarak tabir edilen *evliliğe karşı şahsi tutum, kızını-oğlunun veya yakınındaki bir kızın-oğlun evliliğine karşı bakışı ve sırrı paylaşma* tutumları ölçülmüştür. Bu sonuç her ne kadar son yıllarda değişime uğrasa da tutum bazında olumsuzlama devam etmektedir. Çünkü bu tutumlar, grup bilicinin en güçlü hissedildiği alanlardır. Farklı grupların bir arada yaşadığı terlerde, bütün gruplarda bu alanı korumak doğal bir reflekse dönüşür. *Sırrı paylaşma* konusunda ise, farklı gruplara karşı bu tutumun ölçümü bir tarafa, grup içinde bile paylaşılması olumsuzlanmaktadır.

Değişkenler özelinde sosyal mesafe puanının farklılaşmasında, katılımcıların tümüne göre en yakında en uzağa grupların sıralaması: 39,21'le *Türkler*, 36,60'la *Çerkesler*, 35,24'le *Çeçenler*, 32,97'le *Dindarlar*, 32,59'la *Avarlar*, 29,76'la *Kürtler*, 29,30'la *Türk Alevilere*, 28,73'le *Aleviler*, 27,81'le *Kürt Aleviler* ve 25,44'le *Abdallar* şeklindedir. Katılımcıların tümüne göre en yakından en uzağa sıralaması, 15 soru özelinde sosyal mesafe puan ortalamaları ve sıralamasıyla da paralellik arz etmektedir.

Hem değişkenlere göre hem de araştırmaya katılanların tümüne göre grupların korelasyonunda önermelerimizin sınanmasında öne çıkan hususlar şöyledir.

Katılımcıların kişisel özellikleri farklı olana karşı sosyal mesafeyi etkilemektedir. Bunların en başında cinsiyet değişkenidir. Sosyal hayatta görünürlülük farklılığından

dolayı bütün gruplara karşı erkeklerin sosyal mesafe yakınlığı kadınlardan yüksektir. Bu değişken özelinde genelleme, farklı olanla karşılaşma ve daha fazla ilişki kurma hoşgörü kültürünü geliştirmektedir.

Sosyo-kültürel unsurlar farklı gruplara karşı sosyal mesafe puanlarını farklılaştırmaktadır önermesini destekler mahiyette önemli bir diğer sonuç ise, *kabul edilen birincil kimlik* değişkeninde gruplara karşı sosyal mesafe puan farklılaşması olmuştur. Kimliklere göre en yakın ölçüm *Türklere* yönelik olmuştur.

Sosyal psikolojide uymayı etkileyen unsurlardan kabul edilen kalıp yargıların durağanlaşmasıyla, sosyal mesafenin en uzak oldukları gruplar, genel ölçümde sırasıyla, *Kürtler, Alevi gruplar ve Abdallardır*. Sosyal mesafe tutumlarının puan ortalamalarının sıralamasında katılımcılara göre *Aleviler, Türk Aleviler ve Kürt Aleviler* arasında önemli bir farkındalık olmadığından dolayı hepsi bir olarak kabul edilmiştir. Kalıp yargıların durağanlaşması, en fazla *Abdallara* karşı ölçülmüştür. Bütün grupların en uzak olduğu grup *Abdallardır*. *Abdalların* bölgede sayısal anlamda farkındalık oluşturacak düzeyde olmayışı ve kurulan ilişkinin azlığı, kalıp yargıların en çok bu gruba karşı bilgi sağlayıcılığıyla sonuçlanmıştır.

Bu noktada bölgede *Alevi* eşittir *Kürt* algısı güçlülüğünü devam ettirmekle birlikte sosyal mesafe puan farklılaşması ve tutum sorularının ölçümlerinde bu algı kısmen de olsa değişmektedir. Bunda da *Çeçenler* ve *Avarların Şafii* mezhebinden olmalarının katkısı büyüktür.

Bölgede *Kafkas* kökenlilerin hepsini *Çerkes* görme halen etkin bir bakış. Ama gruplara değişkenler özelinde bakıldığında ise, bu algının tam tersi sonuçlar elde edilmiştir. Özellikle *Çeçen* ve *Avarların* din merkezli, *Çerkeslerin* ise hayat tarzlarını korumaya yönelik bakışları, aralarındaki en büyük farkı göstermektedir.

Dinsel/mezhepsel bakışların sosyal mesafeyi etkilemesi örneğini *Avarlarla Çeçenlerin, Şafiliklerinde* görmekteyiz. Değişkenler özelinde *Çeçen* ve *Avar* olduklarını, *dünya görüşüne etki eden kurum* değişkeninde *bağlı olduğum cemaat* diyenlerin kendi aralarındaki yakınlığının yanında, *Kürtlere* karşı sosyal mesafeleri de oldukça yakın ölçülmüştür. Benzer bir etki, korelasyon değerlerinde de elde edilmiştir. Grupların birbirleriyle korelasyon sonuçlarında *Avarlar, Çeçenler Dindarlar, Kürtler ve Alevi gruplar* arasındaki orta düzeydeki sonuçlar mezhepsel farklılığın diğer gruplara karşı anlamlı ve olumlu farkındalık oluşturduğunu göstermektedir. Mezhepsel bakışın

sosyal mesafeyi yakınlaştırması tespiti, özellikle *Şafii* olan grupların, *Aleviler ve Kürtlere* karşı bakışlarındaki farkındalık düzeylerinde ölçülmüştür. Ama bu farkındalık *Hanefi* olan *Türkler ve Çerkeslerde* yoktur.

İç grup bilincini ve yaşam tarzını koruma, grupların sosyal mesafelerinde uzaklaşmaya sebep olmaktadır. *Çerkeslerde* hakim olan duygusal kültür ve gelenek anlayışı, grubun yaşam tarzını korumanın bir sonucudur. Yaşam tarzını korumaya endeksli statü onuruna sahip olmaları, diğer gruplara karşı sosyal mesafeli olmalarını doğurmuştur. Bu mesafe grup içi geleneksel ve modern tarzda normatiflikle üyelerinde canlı tutulmakta ve uyulmadığı takdirde bireylerde utanç duygusu yaşatmaktadır. Onaylanmayan davranışlar, diğer grupların davranışıyla benzeştirilerek söylemsel ayıplamalar vurgulanmakta ve diğer grubun davranışlarına ilişkin tutum geliştirilmektedir. Simgesel etkileşimcilikteki sosyal formlar grubun yapısını kirletmediği ölçüde onay kazanmaktadır. Değişen hayatın getirdiği zorunluluklar, davranış doğursa bile, tutumsal onaya dönüşmemektedir. Farklı gruplarla ilişkiler ancak grubun geleceği şartıyla anlam kazanmaktadır. *Dünya görüşüne en fazla etki eden kurum* olarak *bağlı olunan dernek* ve *farklı gruplara yönelik bilgiyi edinme kaynağı* değişkeninde *gelenek* seçeneklerinin *Çerkeslerde* ve diğer gruplardaki puan ortalamalarının farklılığı, bu önermemizi desteklemektedir.

Dışlanmışlık duygusu gruplar arası sosyal mesafeyi yakınlaştırmaktadır. Birlikte yaşamda hakim gruba karşı itirazlar, grubun iç tutarlılığını güçlendirmektedir. İç tutarlılığı geliştirmek ise, dış gruplara karşı sosyal mesafeyi yakınlaştırmakta ve daha hoşgörülü bir bakış kazandırmaktadır. Dış grupların yaptıkları, içi grupta ayıplanmakta ama bu ayıplanma yanlışlığa taraf olmama retoriğiyle ve bireylerin farklıya olan iç tutarlılığıyla şekillenmektedir. *Kabul edilen birincil kimlik* değişkeninde *Alevi'yim*, *dünya görüşüne en fazla etki eden kurum* değişkeninde *Cemevi* ve *farklı gruplara ilişkin bilgi edinme kaynağı* değişkeninde *Alevi Dedeleri* diyenlerin, bütün gruplara karşı sosyal mesafe puan farklılaşmasındaki yüksek oranları görece dışlanmışlık duygusunun yansımasıdır.

Değişkenler özelinde sosyal mesafe puanının farklılaşmasında, katılımcıların tümüne göre en yakında en uzağa grupların sıralaması: *Türkler, Çerkesler, Çeçenler, Dindarlar, Avarlar, Kürtler, Türk Alevilere, Aleviler, Kürt Aleviler* ve *Abdallar* şeklindedir. Verilere göre bölgede katılımcıların tümüne göre en yakın grup *Türkler*

olmuştur. Aynı zamanda bu sonuçlar, 15 soru özelinde sosyal mesafe tutum sonuçları ve birincil-ikincil kimlik ilişkisiyle de paralellik arz etmektedir.

Sıralamanın bu şekilde sonuçlanmasının zihniyet temellerinde ise şunlar sayılabilir:

- Birlikte yaşama açısından önemli bir sonuç olarak bütün gruplar Türk üst kimliğinde buluşmaktadırlar. Burada Türk tanımlaması ırkı olmayıp vatandaşlık eksenlidir.

- Yine grupların sırlamasında dinsel faktörler rol oynamaktadır. Özellikle Sünni doktrin içinde olan gruplar, sıralamada başlarda yer almaktadır.

- Gündelik hayattaki ilişki yoğunluğu ve çeşitliliği gruplar arası mesafeyi yakınlaştırmaktadır. Sivil hayatta alışveriş, cenaze, ticaret, vb. mekansal zorunluluğun dışında ibadet, yakın dostluklar, vb. ilişkilerin yoğunluğu grupları daha yakınlaştırmaktadır.

- Bu sıralamanın oluşmasında kalıp yargıların ve gizil ön yargıların etkisi de söz konusudur. Son sıralarda Alevi grupların ve Abdalların çıkmasında kalıplaşmış tutumların katkısı olduğu unutulmamalıdır.

Araştırma sonucuna göre yapılabilecek bazı öneriler ise şu şekilde sıralanabilir:

- Sosyal ilişkiler çerçevesinde, özellikle daha sivil ilişkilerin yoğun ölçülmesi göstermektedir ki, sevinç ve keder günlerindeki dayanışma en yakın sosyal mesafe tutumlarıdır. Grupların birbirlerine karşı en yakın sosyal mesafe tutumları vurgulanmalı ve bunun daha farklı ilişkilere kapı açmasının zemini oluşturulmalıdır.

- Grupların kültürel yapılarını korumaya yönelik, evlenme, sır paylaşma gibi sosyal mesafe uzaklıkları, birlikte yaşamaya zarar veren formlar retoriğiyle değerlendirilmemesi gerekmektedir.

- Gruplara göre, yemeğini veya kestiğini yemek gibi çok dalgalı ölçülen sosyal mesafe tutumunun altında yatan kalıp yargıların, dinsel temellendirmelerin ve başkaca unsurların irdelenmesi ve toplumu yönlendiren kanaat önderlerinin bu hassasiyete riayet etmesi gerekmektedir.

- Farklılıkların bir zenginlik olduğu ve bu zenginliklerin toplumun dinamiği olduğu unutulmamalıdır. Gruplar arası ilişkinin metodu ve retoriği *tanımlamadan* ziyade *anlama* ekseninde kurulmalıdır.

- Aynı ülkede yaşama sorusuna verilen cevaplar ve bunun da, gruplar arasında çok uzak mesafeler şeklinde ölçülmemesi, birlikte yaşama açısından önemli sonuçlara yol açtığı ve ipuçları verdiği de unutulmamalıdır.

Sonuç cümlesi yerine, bölgede kurulan ilişkilerdeki insani boyutlar göstermektedir ki, tutumlar farklı da olsa bir arada yaşmanın mümkün olduğunu ispat etmektedir. Bu çerçevede farklılığın zenginlik olduğu, farklı olmanın bizatihi ayıplama unsuru olmadığı, verilen cevaplardaki rahatlıklardan ve bütün grupların bu ilçede kimliği saklama ihtiyacı duymadıkları ifadelerinden anlaşılmaktadır. Farklılığın bu kadar yoğun olduğu bölgede sosyal mesafe tutumları, kurulan ilişkilerin önceliğini ve sonralığını göstermektedir. En son sırada çıkan bir sosyal ilişki dahi, düşük düzeyde de olsa birlikte yaşamın bir formudur.

KAYNAKÇA

- Abaza, M., Stauth, G., “Batı’lı Akıl, Oryantalizm, İslamcı Fundamentalizm: Bir Eleştiri”, (Çev. A.Topaloğlu), *Tezkire Dergisi*, 9-10, , s.89-119 Ankara 1996.
- Abrevaya, E., Aynadan Ötekine: Çocuk Öznelliğinin Oluşumu Üzerine Bir Çalışma, Bağlam Yay., İstanbul 2000.
- Akpolat, Y., *Farklı Ama Birlikte*, Fenomen Yay., Erzurum 2008.
- _____, *Neden Batıdan Kaçıyoruz, Neden Batıya Koşuyoruz*, Q-Metis Yay., İstanbul 2003.
- Aktaş, A. M., *Grup Süreci Ve Grup Dinamikleri*, Mustafa Kitabevi, Ankara 2001.
- Akyüz, N., *Dini Gruplar*, Gündüz Eğitim ve Yay., Ankara 2007.
- _____, Gürsoy, Ş., Çapcıoğlu, İ., “Sosyolojide Yönteme Giden Yollar Üzerine”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 1-3/1-6, Ankara 2006-09, s.79-96.
- Aldoğan, Y., “Öteki Cins”, *Karizma*, 2000, 3.
- Arıkan, R., *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama*, Asil Yayın, Ankara 2004.
- Arslantürk, Z., *Araştırma Metod ve Teknikler*, Çamlıca Yay., İstanbul 2004.
- Bacon, F., *Novum Orgonum*, (Çev. S. Önal Aktaş), Doruk Yay., Ankara 1999.
- Balcı, A., *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, Pegem A Yay., Ankara 2005.
- Baroujerdi, M., “İran Entelektüelleri ve Batı”, çev. Fethi Gedikli, Yöneliş Yay., İstanbul 2001.
- Bauman, Z., *Sosyolojik Düşünmek*, (Çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yay., İstanbul 1998.
- Berger, P. L., *Kutsal Şemsiye*, (Çev. Ali Çoşkun), Rağbet Yay., İstanbul 2000.
- Berger, P. L., Luckmann, T., *Geçekliğin Sosyal İnşâsı*, (Çev. Vefa Saygın Öğütle), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Bilgin, N., *Kimlik İnşâsı*, Aşına Kitaplar Yayıncılık, İzmir 2007.
- _____, *Sosyal Bilimler Kavşağında Kimlik sorunu*, Ege Yay., İzmir 1994.
- Blumer, H., Herbert Blumer, *Symbolic Interactionism: Perspeptive and Method*, Prentice Hall, Inc., California 1969.

- Bogadrus, E. S., *Social Distance*, Ohio: Antioch Press, Yellow Springs 1959.
- Bora, A., “Kamusal Alan/Özel Alan: Mahremiyet-Özgürleşme İkileminin Ötesi”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 1997, 75, s.85-86.
- Bottomore T., Nisbet, R., “Yapısalcılık”, (Çev. Binnaz Toprak), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (Yay. Haz. M. Tunçay-A. Uğur), Ayraç yayınevi, Ankara 2002, s.555-94.
- _____, Nisbet, R., *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (Hazılayanlar: M. Tunçay-A. Uğur), Ayraç yayınevi, Ankara 2002.
- Bottomore, T. B., *Toplumbilim*, (Çev. Ünsal Oskay), Beta Basım Yay., Dğtm., İstanbul 1984.
- Budak, S., *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim Sanat Yay. Ankara 2000.
- Burrell, G., Morgan, G., “Yorumlayıcı Sosyoloji”, *Toplumbilim Yazıları*, Anadolu Yay., (Çev. Adil Çiftçi), İzmir 1999.
- Büyüköztürk, Ş., *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2005.
- Canatan, K., “Öteki’ni Anlamak: Hikmet sosyolojisi”, *Sözleşme*, 1998, 12, s.9.
- Cevizci, A., *Felsefe sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul 2000.
- Colleti, L., “Marksizim ve Diyalektik”, *Demokrasi İçin Toplumcu Düşünce*, (Çev. Y. Arıak), 2. sayı, Ankara, 1978, s. 113-139.
- Connolly, W. E., *Kimlik ve Farklılık*, (Çev. Fermâ Lekesizalın), Ayrıntı Yay., İstanbul 1995.
- Cooley, C. H., *Human Nature and the Social Order*, Charles Scribner’s Sons, New York 2009.
- Çamuroğlu, R., *Günümüz Aleviliğinin Sorunları*, Ant Yay., İstanbul 1994.
- Çelebi, N., *Sosyoloji Notları*, Anı Yay., Ankara 2007.
- Çelikoğlu, N., *Kişiyeye Ait Özel Alan Tartışmaları*, İskenderiye Yay., İstanbul 2008.
- Çem, M., *Dersim Merkezli Kürt Aleviliği*, Vate Yayınevi, İstanbul 2009.
- Çetin, H., “Gelenek ve Değişimi Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi”, *Doğu Batı Dergisi*, 25, 2003-04, s.11-39.

- Çevik, A., *Politik Psikoloji*, Dost Yay., Ankara 2010.
- Çiftçi, A., *Anlayıcı Yaklaşım ve Din sosyolojisi İçin Uzanımları*, Kitabiyat Yay., Ankara 2004.
- _____, *Din Sosyolojisi ve Yöntem, -Toplum Bilim Yazıları II-*, Özkan Matbaacılık, Ankara 2011.
- _____, *Nasıl Bir Sosyal Bilim?*, Kitabiyat Yay., Ankara 2003.
- Demirbaş, T., *Kriminoloji*, Seçkin Yayınları, Ankara 2001.
- Dikeçligil, B., “Sosyolojide Metodolojik Farklılaşma ve Metotlar Arası İşbirliği”, *III. Ulusal Sosyoloji Kongresi Dünyada ve Türkiye’de Farklılaşma Çatışma ve Bütünleşme-II*, Sosyoloji Deneği Yay., Ankara 2002.
- Dukheim, E., *Sosyolojik Metodun Kuralları*, (Çev. Enver Aytekin), Sosyal Yay., İstanbul 1994.
- _____, *Dinî Hayatın İlkel Biçimleri*, (Çev. F. Aydın), Ataç Yay., İstanbul 2005.
- _____, *İntihar*, (Çev. Ö. Ozankaya), Ayrıntı Yay., İstanbul 1992.
- _____, *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*, (Çev. C. B. Bali), BFS Yay., İstanbul 1985.
- Ed. Alıcı, L., *100. Yılında Göksun Sempozyumu*, Şenyıldız Matbaası, İstanbul 2010.
- Eğitim-Bir-Sen Yayınları:45, *Türkiye’de Ortak Bir Kimlik Olarak Ötekilik*, Ankara 2010.
- Erkal, M., *Sosyoloji (Toplum Bilimi)*, Der Yay, İstanbul 1998.
- Erol, M., Toplumsal Cinsiyetin Tutumlar Üzerindeki Etkisi, *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 32/2, 2008, s.199-219.
- Eyicil, A., “Göksun Tarihi”, *100. Yılında Göksun Sempozyumu*, Editör: Lütfi Alıcı, Şenyıldız Matbaası, İstanbul 2010.
- Fay, B., *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi*, (Çev. İsamil Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001.
- Fığlalı, E. R., *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Selçuk Yay., İstanbul 1991.
- Fichter, J., *Sosyoloji Nedir*, Çev. Nilgün Çelebi, Attila Kitabevi, Ankara 1996.

- Fisher, B. M., Strauss, A. L., "Etkileşimcilik", (Çev. Kurtuluş Dinçer), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Ed. T. Bottomore-R. Nisbet, (Yay. Haz. M. Tunçay-A. Uğur), Ayraç Yay., Ankara 2002, s.459-96.
- Foucault, M., "*Bilginin Arkeolojisi*", (Çev. V. Urhan), Birey Yay., İstanbul 1999.
- _____, *Deliliğin Tarihi*, (Çev. M. A. Kılıçbay), İmge Yay., Ankara 2000.
- _____, *Hapishanenin Doğuşu*", (Çev. M. A. Kılıçbay), İmge Yay., Ankara 2000.
- _____, *Kelimeler ve Şeyler*, (Çev. M. A. Kılıçbay), İmge Yay., Ankara 2001.
- Freyer, H., *Sosyolojiye Giriş*, (Çev. Nermin Abadan), Sevinç Matbaası, Ankara 1963.
- Frisby, D., *Georg Simmel*, Press Loutledge, London 2002.
- Fukuyama, F., *Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*, (Çev. Ahmet Buğdaycu), Türkiye İş Bankası Yay., Ankara 1998.
- Garfinkel, H., *Studies in Ethnometodology*, Prentice Hall, Inc., New Jersey 1967.
- Gasset, O., *İnsan ve Herkes*, Metis Yay., İstanbul 2011.
- Giddens, A., *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları*, (Çev. Ü. Tatlıcan-B. Balkız) Paradigma Yay., İstanbul 2003.
- Göka, E., (2005), "Ulusal Kimlik, "- Kimlikleriniz Lütfen! Diye Sorunuz", *Türkiye Günlüğü*, 80.
- Gökberg, M., *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998.
- Göle, N., *Melez Desenler*, Metis Yay., İstanbul 2002.
- _____, *Modern Mahrem*, Metis Yay., İstanbul 1998.
- Güney, S., *Sosyal Psikoloji*, Nobel Yay., Dğtm., Ankara 2009.
- Güney, Ü., *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., İstanbul 2000.
- Güngör, Ö., *Araf'taki Kimlik*, Akasya Kitap, Ankara 2007.
- Gürbüz, M., Gişi, İ., "Göksun İlçesinden Kırsal Göçlere Etki Eden Sosyo-Ekonomik Faktörler ve Şehirleşme Sürecinde Meydana Gelen Değişimler", *100. Yılında Göksun Sempozyumu*, Editör: Lütfi Alıcı, Şenyıldız Matbaası, İstanbul 2010, s.228-241.
- Gürsoy, Ş., *Türkiye Abdalları*, Platin Yay., Ankara 2006.
- Güvenç, B., *Türk Kimliği*, Boyut Kitapları, İstanbul 2010.

- Güzel, A., *Hacı Bektaş Veli ve Makalat*, Akçağ Yay., Ankara 2002.
- Habermas, J., *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, (Çev. T. Bora-N. Sancar), İletişim Yay., İstanbul 1999.
- Hakan, M., “Kimlik Nedir”, *Türkiye Günlüğü*, Say. 33, Ankara 1995, s.146-149.
- Haviland, W. A., *Kültürel Antropoloji*, (Çev. Hüsamettin İnanc, Seda Çiftçi), Kaknüs Yay., İstanbul 2002.
- <http://kmaras-cardak.bel.tr/cardakhakkinda/>; Erişim Tarihi: 27.12.2011.
- <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnkSdagitapp/adnks.zul>; 2011 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi.
- <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnkSdagitapp/adnks.zul>; Erişim Tarihi: 18.12.2012.
- <http://www.kocgirikulturmerkezi.com/modules.php?name=Content&pid=12>; Erişim Tarihi: 05.01.2012.
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10736>, Erişim Tarihi: 17.12.2011.
- Hurç, R., “Göksun’da Cenaze Kültü”, *100. Yılında Göksun Sempozyumu*, Editör: Lütfi Alıcı, Şenyıldız Matbaası, İstanbul 2010, s.146-157.
- İçli, G., *Sosyolojiye Giriş*, Anı Yayıncılık, Ankara 2008.
- İşcan, M. Z., *Selefilik İslami Köktencilüğün Tarihi Temelleri*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.
- Jung, W., *Georg Simmel*, (Çev. Doğan Özlem), Anahtar Kitaplar, İstanbul 2001.
- Kadushin, C., “Social Distance Between Client and Professional”, *American Journal of Sociology*, 67/5, 1962, s.517-31.
- Kağıtçıbaşı, Ç., *Günümüzde İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınları, İstanbul 2010.
- Karasar, N., *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yay., Ankara 2002.
- Keyman, E. F., “Globalleşme ve “Öteki” Sorunu: Postmodernizm, Feminizm ve Oryantaliz”, *Küreselleşme Sivil Toplum Ve İslam*”, (Der. E. Fuat Keyman-A. Yaşar Sarıbay), Vadi Yay., Ankara 1998.
- Kılıç, S., *Jean Paul Sartre’nin Varoluş Felsefesinde Öteki Kavramı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2006.

- Kıvısto, P., *Sosyolojinin Temel Kavramları*, (Çev. İ. Çapcıoğlu-S. Yavuz), Birleşik Yay., Ankara 2008.
- Kızılcılık, S., Erjem, Y., *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*, İzmir 1996.
- Kösemihal, N. Ş., *Durkheim Sosyolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1971.
- Köseoğlu, N., *Milli Kültür ve Kimlik*, Ötüken Yay., İstanbul 1992.
- Krech, D., Crutchfield, R. S., *Cemiyet İçinde Fert*, (Çev. M. Turhan), MEB Basımevi, İstanbul 1970.
- _____, *Sosyal Psikoloji*, (Çev. E. Güngör), Ötüken Yay., İstanbul 1980.
- Laçın, K., *Koçgiri'siz Cumhuriyet*, Kişisel Yayın, 2009
(<http://www.kadimlacin.com/koçgirisiz-cumhuriyet-cikti/>)
- Lash, S., "Lebenssoziologie Bilgi Çağında Georg Simmel" (Çev. Doğan Barış Kılınç), *Georg Simmel*, (Ed. Jale Özata Dirlikyapan), Doğubatu Yay., Ankara 2011, s.320-350.
- Levine, D. N., Carter, E. B., Gorman, E. M., (2011), "Simmel'in Amerikan Sosyolojisi Üzerindeki Etkisi-I", (Çev. Gülay Kızılar), *Georg Simmel*, (Ed. Jale Özata Dirlikyapan), Doğubatu Yay., s.54-94.
- _____, Carter, E. B., Gorman, E. M., "Simmel'in Amerikan Sosyolojisi Üzerindeki Etkisi-II", (Çev. Gülay Kızılar), *Georg Simmel*, (Ed. Jale Özata Dirlikyapan), Doğubatu Yay., 2011, s.95-121.
- Mardin, Ş., *Din ve İdeoloji*, İletişim Yay., İstanbul 2002.
- Marshall, G., *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999.
- Mead, G. H., *Mind, Self and Society*, University of Chicago Press, Chicago 1934.
- Moles, A. A., *Alt Kültürün Dinamiği*, (Çev. Nuri Bilgin), İzmir 1983.
- Özelce, Ö., *Simmel'in Gözüyle Modernite'nin Sosyolojisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2006.
- Özkan, F., (1998), "Ben Öteki'dir. Benin Paranoyası: Öteki" *Sözleşme Dergisi*, Sayı:12
- Öztürk, S., "Göksun'un İktisadi ve İçtimai Tarihi", *100. Yılında Göksun Sempozyumu*, (Ed. Lütfi Alıcı), Şenyıldız Matbaası, İstanbul 2010, s.12-46.
- Öztürk, S., Sarıkaya, A., *Göksun Tarihi*, Görsel Dizayn, İstanbul 2010.

- Parkin, F., “Toplumsal Tabakalaşma”, (Çev. Fatmagül Berktey), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Ed. T. Bottomore-R. Nisbet, (Yay. Haz. M. Tunçay-A. Uğur), Ayraç Yay., Ankara 2002, s.595-626.
- Polat, F., *Kültürel Kimlikten Ulusal Kimliğe*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2007.
- Postman, N., *Televizyon Öldüren Eğlence*, (Çev. O. Akınhay), Ayrıntı Yay. İstanbul 2000.
- Ringer, F., *Weber’in Metodolojisi*, (Çev. Mehmet Küçük), Doğu Batı Yay., Ankara 2006.
- Said, W. E., *Oryantalizm*, (Çev. Selehattin Ayaz), Pınar Yay., İstanbul 1991.
- Sarikaya, A., “Göksun’un Kaza Oluşunun Tarihi Serüveni”, *100. Yılında Göksun Sempozyumu*, Editör: Lütfi Alıcı, Şenyıldız Matbaası, İstanbul 2010, s.80-87.
- Sartre, J., S., *Varoluşçuluk*, (Çev. Asım Bezirci), Say Yay., İstanbul 1996.
- Saussure, F., (1976), *Genel Dilbilim Dersleri*, (Çev. Berke Vardar), TDK Yay., Ankara 1976.
- Scaff, L. S., *Weber, Simmel ve Kültür Sosyolojisi*, (Çev. Eylem Yenisoy), *Georg Simmel: Sosyolog, Sanatçı, Düşünür*, (Ed. J. Ö. Dirlikyapan), Doğu Batı Yay., Ankara 2011.
- Sencer, M., Irmak, Y., *Toplumbilimlerinde Yöntem*, Onur Basımevi, İstanbul 1984.
- Sennett, R., *Kamusal İnsanın Çöküşü*, (Çev. S. Durak-A. Yılmaz), Ayrıntı Yay., İstanbul 2000.
- Stuart, H., "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşümü", *Medya, İktidar, İdeoloji*, (Der. ve Çev. M. Küçük), Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2005, s.73-121.
- Subaşı, N., “Öteki’nin İnsan Hakları”, *İslamiyet (İslam ve Demokrasi Sayısı)*, 2(2), Ankara 1999.
- _____, “Sırrı Fâş Eylemek: Alevi(lik) Araştırmalarında Yöntem Sorunları”, *İslâmiyât*, 6/3, Ankara 2003, s.173-182.
- Şerif, M-Şerif, C. W., *Sosyal Psikolojiye Giriş I-II*, Sosyal Yay., İstanbul 1996.
- Tavşancıl, E., *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2005.

- Taylor, C., *Çok Kültürcülük*, (Haz. Amy Guatman),Yapı Kredi Yay., İstanbul 1996.
- Tiryakian, E. A., “Emile Durkheim”, (Çev. Ceylan Tokluoğlu), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Ed. T. Bottomore-R. Nisbet, (Yay. Haz. M. Tunçay-A. Uğur), Ayraç Yay., Ankara 2002, s. 193-242.
- Tolan, B., İsen, G.-Batmaz, V., *Ben ve Toplum Sosyal Psikoloji-I*, Teori Yay., Ankara 1985.
- Türkdoğan, O., *Etnik Sosyoloji*, Timaş Yay., İstanbul 1999.
- Usta, N., *Din Toplum Yazıları*, Platin Yay., Ankara 2008.
- _____, *Ekonomi Ahlakı ve İnsan Kaynağı*, Aktif Yayınevi, Erzurum 2001.
- _____, *Menzil Nakşiliği*, Töre Yay., Ankara 1997.
- Üzüm, İ., “Modernizmin Alevi Toplumu Üzerine Etkisi”, *İslam ve Modernleşme, (II. Kutlu Doğum İlmi Toplantısı)*, İSAM, İstanbul 1997, s.277-292.
- Volkan, V., *Körü Körüne İnanç*, (Çev. Özgür Karaçam), Okyanus Yay., İstanbul 2009.
- Wach, J., *Din Sosyolojisine*, (Çev. Ünver Güney), M. Ü. İ. F. V. Yay., No:98, İstanbul 1995.
- Wallace, R. A., Wolf, A., *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev. Leyla Elburuz-M. Rami Ayas), İzmir 2002.
- Weber, M., *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü*, (Çev. Zeynep Gürata), Ayraç Yay., Ankara 2002.
- _____, *Social and Economic Organization*, The Free Press, New York 1996.
- Weber, M., *Sosyoloji Yazıları*, (Çev. Taha Parla), İletişim Yay., İstanbul 2002.
- Wolff, K. H., “Fenomenoloji ve Sosyoloji”, (Çev. Harun Rızatepe), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Ed. T. Bottomore-R. Nisbet, (Yay. Haz. M. Tunçay-A. Uğur), Ayraç Yay., Ankara 2002, s.497-554.
- www.tuik.gov.tr; 2010 Aralık Verileri, Erişim Tarihi: 17.12.2011.
- Yapıcı, A., *Din, Kimlik ve Ön Yargı*, Karahan Kitapevi, Adana 2004.
- Yıldız, H., *Amasya Yöresi Alevileri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 2003.
- Yumul, A., “Modernizmden Postmodernizme Öteki’lik”, *Karizma*, 3, 2000, s.99.
- Zizek, S., *İdeolojinin Yüce Nesnesi*”, (Çev.Tuncay Birkan), Metis Yay., İstanbul 2002.

EKLER

Ek-1 Anket Formu			
<p>Bu anket, doktora çalışmasında kullanılmak üzere düzenlenmiştir. Amacımız, sizden aldığımız veriler doğrultusunda "Farklılık ve Birlikte Yaşama" ilişkisini tespit etmektir. Düzenlenen bu anket, yalnızca bilimsel bir amaç için kullanılacaktır. Bu nedenle sizlerden ad ve soyadı gibi kimlik bilgileri istenmemektedir. Araştırmanın bilimsel ve güvenilir olması sizin vereceğiniz cevapların samimiyetine bağlıdır. Lütfen, anket formunu doldururken hiçbir soruyu atlamayınız ve size en uygun ifadeyi (X) işareti ile belirtiniz. Araştırmaya verdiğiniz destekten dolayı teşekkür ederim.</p>			
Bahset KARSLI			
1	Cinsiyetiniz?	Kadın	Erkek
2	Yaşınız?	(.....)	
3	Medeni Durumunuz?	Bekar	Evli
		Boşanmış	Dul
4	Ailenizin aylık ortalama geliri kaç TL'dir?	(.....)	
5	En son tamamladığınız eğitim düzeyiniz nedir?	Okuma Yazması Yok	Okur-yazar
		İlkokul/Ortaokul	Lise ve dengi okul
		Yüksekokul/Üniversite	Yüksek Lisans/ Doktora
6	Meslek grubunuz	İşçi (Kamu)	Çiftçi
		İşçi (Özel)	Serbest Meslek
		Ev hanımı	Öğrenci
		Emekli	İşsiz
		İş adamı- Sanayici	Şoför
		Esnaf	Ev Kızı
		Memur	Diğer.....
7	Çocukluğunuz Genellikle Nerede Geçti?	Köy	Kasaba
		İlçe	İl
		Köy	Kasaba
8	Şu Anda Oturduğunuz Yerin Adı?	İlçe	Mezra
9	Kimliğiniz ifade ederken birinci olarak gelen kavram yandakilerden hangisidir?	Türk	Müslüman
		Alevi	Çeçen
		Çerkes	Sunni
		Zaza	Lezgi (Avar-Maarulav)
		Ateist	Avşar
		Kürt	Diğer.....
10	Kimliğiniz ifade ederken ikinci olarak gelen kavram yandakilerden hangisidir?	Türk	Müslüman
		Alevi	Çeçen
		Çerkes	Sunni
		Zaza	Lezgi (Avar-Maarulav)
		Ateist	Avşar
		Kürt	Diğer.....
11	Dünya görüşünüze en fazla etki eden kurumu işaretler misiniz?	Televizyon	Cemevi
		Siyasi partiler	Bağlı olduğum cemaat
		Camii	Üyesi olduğum dernek
		Üniversite	Okul
		Gazeteler	Diğer.....
12	Farklı gruplara ilişkin düşüncelerinizi en çok hangi kaynaktan edindiniz?	Aile Çevremden	Gazetecilerden
		İmamlardan	Gelenekten
		Din dersi öğretmenlerinden	Alevi Dedelerden
		Siyasi liderlerden	Kişisel Tecrübelerimden
		Kitaplardan	Diğer.....

Aşağıdaki sorular doğrultusunda yandaki gruplara ilişkin tutumunuzu yazar mısınız?	Türk			Kürt			Alevi			Çerkes			Kürt-Alevi			Lezgiler (Avarlar)			Dindar-Sunni			Abdallar			Türk-Alevi			Çeçen		
	1. Derecede	2. Derecede	3. Derecede	1. Derecede	2. Derecede	3. Derecede	1. Derecede	2. Derecede	3. Derecede	1. Derecede	2. Derecede	3. Derecede	1. Derecede	2. Derecede	3. Derecede	1. Derecede	2. Derecede	3. Derecede	1. Derecede	2. Derecede	3. Derecede	1. Derecede	2. Derecede	3. Derecede	1. Derecede	2. Derecede	3. Derecede			
	1	Evlenmek ister misiniz?																												
2	Komşuluk etmek ister misiniz?																													
3	Arkadaşlık etmek ister misiniz?																													
4	Ticari ortaklık kurmak ister misiniz?																													
5	Sırrınızı paylaşmak ister misiniz?																													
6	Aynı ülkenin vatandaşı olmak ister misiniz?																													
7	Aynı iş yerinde çalışmak ister misiniz?																													
8	Alış veriş yapmak ister misiniz?																													
9	İhtiyaç duyduğunuzda yardım ister misiniz?																													
10	Kızınızın veya yakınınızdaki bir kızın evlenmesini ister misiniz?																													
11	Oğlunuzun veya yakınınızdaki bir delikanlının evlenmesini ister misiniz?																													
12	Cenaze törenlerine katılmak ister misiniz?																													
13	Düğün törenlerine katılmak ister misiniz?																													
14	Yemeğini yemek ister misiniz?																													
15	Kestiğini yemek ister misiniz?																													

Ek 2: Anket İzin Belgesi

T.C.
GÖKSUN KAYMAKAMLIĞI
İlçe Yazı İşleri Müdürlüğü

Sayı : B.05.4.VLK.0.46.45.01-492-...265
Konu : Tez Çalışmaları.

06.ŞUB.2012

ERZURUM ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi : 07/10/2011 tarih ve 0186657 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri- Din Sosyolojisi Anabilim Dalı doktora öğrencisi Bahset KARSLI' nın "Farkındalık ve Birlikte Yaşam" konulu tez çalışmasına esas teşkil edecek anket uygulamasını, İlçemiz sınırları içerisinde yapılacağı ilgi yazınızla Kaymakamlığımıza bildirilmiş olup, gerekli çalışmanın yapılması için 28/10/2011 tarih ve 2046 sayılı yazımız ile Göksun İlçe Jandarma Komutanlığına ve İlçe Emniyet Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Adı geçen doktora öğrenciniz Bahset KARSLI' nın, belirtilen konu hakkında İlçemiz sınırları içerisinde anket çalışması yapmasında Kaymakamlığımızca her hangi bir sakınca bulunmamaktadır.

Bilgilerinize rica ederim.

Faik ARICAN
Afşin Kaymakamı
Kaymakam V.

Atatürk Üniversitesi Rektörlüğüne Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı	
KAYIT	İlişki No: 410
	Tarih: 15.02.2012
HAVALE	İşin Yapıldığı Yeri: G.Ü. E.İ. V.
	İşin Yapıldığı Tarihi: 30.12
İmza: [İmza]	

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Bahset KARSLI
Doğum Yeri ve Tarihi	Göksun 10.08.1977
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Din Sosyolojisi
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Arapça
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	bahkar46@hotmail.com
Tarih	27.04.2012